ISTORIE
COLECȚIA
REGUS

Ioan Ţepelea

1919
O CAMPANIE PENTRU LINIȘTEA EUROPEI

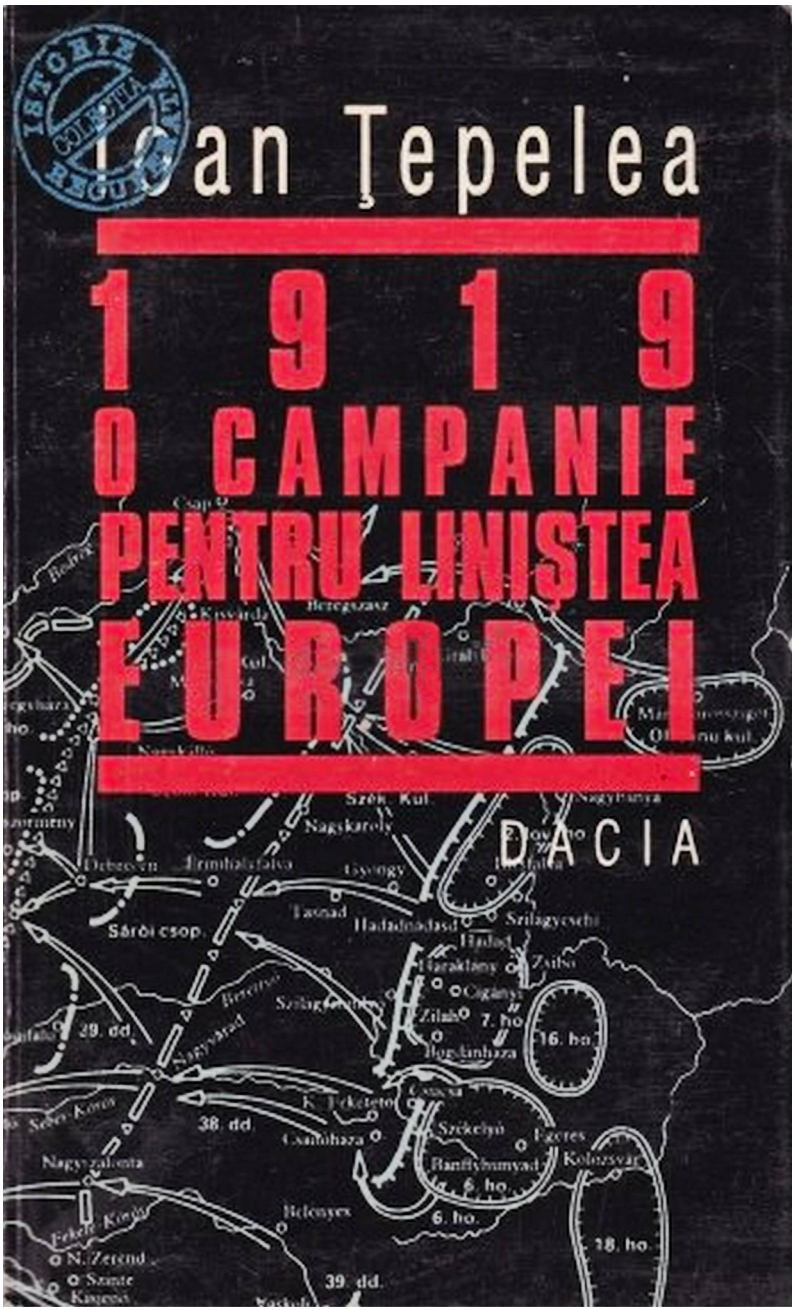

*

Firește, se poate pune întrebarea: Ce s-ar fi întâmplat dacă republica bolșevică a lui Kun Béla ar fi reușit joncțiunea cu bolșevismul rus? Întrebarea ar putea suna, de pildă, și altfel: Care forțe, altele decât cele românești, ar mai fi fost capabile să desfășoare cu succes o campanie militară prin care să fie lichidat bolșevismul din Ungaria și, de asemenea, să se asigure liniștea Europei?

ISBN 973-35-0501-3

Preț: 3250 lei

EDITURA DACIA

*

Ioan Ţepelea
1919 – O CAMPANIE PENTRU LINIŞTEA EUROPEI
EDITURA DACIA CLUJ-NAPOCA, 1995

*

CUVÂNTUL AUTORULUI

Reparaţiile istorice sunt, într-un anume fel, firește, semnele apropierii istoricului de rigorile ştiinţifice, de adevărul istoric. Niciodată însă o analiză istorică nu poate (i considerată definitivă, deoarece mai întotdeauna rămân aspecte de precizat, de interpretat, surse documentare, izvoare de explorat.

Contextul politic şi militar din Europa, la sfârşitul primului război mondial, a fost de o mare complexitate, cum de altfel complexă a fost întreaga perioadă de desfăşurare a primei mari conflagraţii mondiale, aceasta tntipărindu-se adânc în memoria omenirii, atât prin amploare cât şi prin consecinţe. Una dintre aceste consecinţe, de mare însemnătate pentru ţările europene, a *fost, desigur, destrămarea imperiilor rus, german şi austro-ungar, situaţie care a favorizat posibilitatea apariţiei unor spectaculoase şi semnificative mutaţii* în *geografia politico-statală a continentului. Consacrarea internaţională a noilor realităţi s-a înfăptuit prin sistemul de tratate încheiate în anii 1919 – 1920.*

O analiză post factum *a segmentului de istorie în discuţie poate naşte însă multe şi incitante întrebări despre modificările produse pe harta Europei în acei ani, îndeosebi dacă se aduc în calcul evoluţiile unor evenimente şi perspectivele pe care le-ar fi putut genera acestea, mai ales în primăvara şi vara anului 1919.*

„Ce s-ar fi întâmplat dacă republica bolşevică, a lui Kun Béla ar fi reuşit joncţiunea cu bolşevismul rus?" întrebarea vizează direct anul 1919, an în care Europa era mai mult decât epuizată, cu un imperiu dezagregat (cel

austro-ungar) şi cu o mare putere (Germania), sfâşiată de tulburări interne, în timp ce forţele Marilor Aliaţi ajunseseră şi ele mai vlăguite ca oricând, neputincioase chiar, în faţa valului de ameninţări pornit spre întreaga Europă odată cu instaurarea la Budapesta, la 21 martie, a guvernului de orientare bolşevică Garbai – Kun.

Întrebarea ar fi putut suna însă şi altfel. De pildă: „Ce alte forţe, altele decât cele româneşti, or fi fost capabile să desfăşoare cu succes o campanie care să conducă în timp scurt la lichidarea bolşevismului instalat deja în Ungaria şi având toate şansele de extindere rapidă spre alte zone ale continentului?" O asemenea întrebare poate sesiza însemnătatea efortului militar românesc, într-un moment în care niciunul dintre aliaţi n-ar fi avut posibilitatea să-l suplinească. De altfel, în opinia mareşalului Ferdinand Foch, un asemenea efort ar fi necesitat circa 250.000 de combatanţi. În mod paradoxal, armata română, exi efective mult inferioare cifrei menţionate, a reuşit să poarte singură stindardul campaniei care a lichidat practic bolşevismul în Ungaria.

Cartea îşi propune, pe criterii strict ştiinţifice, să pună în adevărata lor lumină evenimentele politice şi militare din perioada ce face obiectul analizei noastre, dând totodată răspunsurile la întrebările invocate, precum şi la altele ivite din aprofundarea cercetării istorice respective. O atenţie deosebită, cum e şi firesc, se acordă prezentării campaniei armatei romane în Transilvania şi Ungaria, din unul 1919, campanie pe care noi o apreciem ca una din cele mai onorante purtate de armata română până la acea dată. Modul de organizare şi desfăşurare, rezultatele acestei campanii constituie în opinia noastră, dovada cea mai clară a implicării politice şi, mai ales, militare ale cărei efecte încă n-au fost pe deplin şi în mod just contabilizate în bilanţul învingătorilor din primul război mondial.

*De altfel, avem convingerea că putem vorbi şi în cazul lucrării de faţă despre o reparaţie istorică mai mult decât necesară. Şi nu numai cu valabilitate pentru iltoriografia autohtonă, ci şi pentru cea internaţională, (*W-te *trebuie să-şi reanalizeze datele şi concluziile, cu* folulfl *detaşare faţă de „tonul" politic al acelor vremuri, dif fapt, pe temeiul respectului faţă de realitatea Iwinrivă.*

Privită prin prisma istoriografiei româneşti, o asc-HUâhlil irhiiule uixtre cu atât mai necesară cu cât perioada la care facem referire a fost aspru cenzurată de regimul comunist, care n-a admis nici măcar recunoaşterea efortului militar din 1919 ca factor decisiv în realizarea de facto *a Marii Uniri hotărâtă de reprezentanţii tuturor românilor în 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia. În c. cea ce priveşte interesul cercetării istoriografice din alte ţări faţă de aspectele* în *discuţie, trebuie menţionat faptul că, pană ta un punct, se poate admite şi o anume concentrare a eforturilor în direcţii proprii de interese, dar îndată ce analiza implică geneza şi suportul evoluţiei fenomenului politic şi militar de după armistiţiul de la Rethondes şi până la încheierea tratatelor de pace, devine obligatorie luarea în calcul a tuturor evenimentelor majore, dacă nu şi decisive, ale respectivei perioade, între care la loc de frunte se situează operaţiunile militare desfăşurate de armata română în aprilie şi tulieaugust 1919, contra Armatei Roşii ungare, operaţiuni care au condus la căderea regimului bolşevic în Ungaria.*

Prin urmare, tocmai de un asemenea subiect, nu îndeajuns tratat şi cercetat, constituit din desfăşurarea evenimentelor politice şi, îndeosebi, militare din Regat, din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş, precum şi de pe teritoriul Ungariei, evenimente care au culminat cu intrarea armatei romane în Budapesta, la 3 august 1919, se ocupă insistent această carte. La realizarea ei au fost

*utilizate informaţiile provenite din numeroase surse interne, edite şi inedite, dintre care amintim „*Buletinele de informaţiuni*”* pe *zile, cuprinzând rapoartele de la trupele aflate pe front către Marele Cartier General al armatei române, „*Jurnalele de operaţiuni64 *ale Comandamentului Trupelor din Transilvania şi ale unor mari unităţi şi unităţi participante la operaţiunile de pe frontul româno-ungar, datele şi informaţiile din Arhivele Ministerului Apărării Naţionale şi Ministerului Afacerilor Externe, cele din Arhivele Statului, inclusiv din arhivele existente la unele filiale judeţene. Acestora li se adaugă o mulţime de alte date din documentele aflate în arhive străine, îndeosebi franceze, engleze, ungare, italiene, americane ş.a., lucrări de istorie ce abordează, fenomenul în discuţie, publicate în România şi în alte ţări, toate constituind argumente ce vin să întărească concluzia noastră că prin efortul său politic, dar mai ales militar, România şi-a atins obiectivele pentru care a acceptat intrarea în primul război mondial, în 1916, alături de Antanta, şi că, totodată, a adus imense servicii cauzei Aliaţilor, dându-le în final nu numai liniştea şi siguranţa dar şi puterea efectivă pentru realizarea, discutarea şi semnarea tratatelor de pace care au pus capăt primei conflagraţii mondiale.*

Angajarea României, cu o armată cuprinzând peste «S00.000 de combatanţi, s-a produs, se ştie, în momentele când Antanta se afla într-o situaţie dintre cele mai dificile, fapt ce avea să conducă la translaţia de numeroase forţe adverse de pe alte fronturi şi din rezervă către zonele de operaţii româneşti (circa 40 de mari unităţi) ceea ce i u favorizat pe Aliaţi, în sensul că le-a creat condiţii propice pentru a-şi pregăti mai bine ripostele lor ofensive. Cu toate acestea, atunci când evoluţia evenimentelor militare a adus România într-o siuiaţie disperată, aceasta fiind constrânsă să semneze o umilitoare pace (Bucureşti, 7 mai 1918), tocmai pentru a-şi salva identitatea statală, Marii

Aliaţi s-au complăcut doar în înţelege situaţia”. Abia în noiembrie 1918, când se contura cu claritate victoria Antantei, aceştia au creat posibilitatea reintrării României în război, însă în condiţii cu totul diferite, când armata română a trebuit să acţioneze în mod independent, atât în beneficiul propriilor interese, cât şi în beneficiul cauzei Aliaţilor.

Ofensiva armatei române din aprilie (1919) şi realizarea cu succes a operaţiei de acoperire pe râul Tisa, precum şi ofensiva armatei bolşevice ungare din iulie, urmată de contraofensiva română, care s-a încheiat prin ocuparea Budapestei la 3 august 1919, constituie centrul de greutate, sub raport informaţional, al cărţii de faţă. Cele două mari operaţiuni militare sunt prezentate în strânsă corelare cu aspectele vizând contextul politic şi militar european care a precedat declanşarea războiului româno-ungar, sau în cadrul căruia s-att desfăşurat operaţiunile militare ale celor două părţi aflate în conflict.

Primul capitol *aduce în prim plan momçntele principale ale acţiunilor politice, diplomatice şi militare romaneşti din Regat, din Transilvania şi din străinătate, din momentul reintrării României* în *război, la 10 noiembrie 1918, până la 21 martie 1919, când la Budapesta s-a instaurat regimul bolşevic al lui Kun Bela, care* a *făcut ca perspectiva conflictului ronuino-ungar să devină iminentă.*

Al doilea capitol, *care se ocupă în mod concret de ofensiva din aprilie a armatei române, de operaţia de acoperire realizată de aceasta pe răul Tisa, realizează – ca element de noutate – o etapizare a desfăşurării acţiunilor militare, ceea ce asigură o imagine sintetizatoare asupra cadrului în care acestea au avut loc. Conexarea realităţii frontului româno-ungar cu evoluţiile politice şi diplomatice de la Bucureşti şi Budapesta, sau de la Paris, unde începuseră la 18 ianuarie lucrările Conferinţei de Pace,*

reprezintă o coordonată constantă a modului de prezentare a *informaţiei din acest capitol şi nu numai.*

Cel de-al treilea capitol *insista asupra condiţiilor în care s-a produs ofensiva ungară din iulie, a modului ci de organizare şi desfăşurare, a imixictului pe care l-a avut aceasta asupra Conferinţei de Pace şi a opiniei publice din România şi Ungaria, din alte ţări europene. În atenţie se află, mai ales, acţiunile insidioase ale conducătorului bolşevicilor unguri, Kun Béla, începând* de *la recunoaşterea pretenţiilor teritoriale ale vecinilor Ungariei, inclusiv ale românilor, imediat după victoria ofensivei române, până la angajarea conflictului cu Cehoslovacia, respectiv ocuparea temporară a Slovaciei, apoi pregătirea şi desfăşurarea puternicei ofensive contra armatei române pe Tisa, din iulie 1919.*

Contraofensiva armatei române, ca răspuns la ofensiva Armatei Roşii ungare, este riguros prezentată, ţinându-se seama de modul în care forţele combatante şi-au pus în valoare ştiinţa şi arta organizării şi desfăşurării operaţiunilor militare, a folosirii procedeelor şi formelor de luptă adecvate realităţii concrete a câmpului de luptă, în scopul apropierii victorei cu pierderi cât mai reduse. În carte se insistă şi asupra cauzelor care au condus la destrămarea Armatei Roşii ungare, imediat ce contraofensiva română, bazată pe o temeinică acţiune tactică deeânvăluire, a *dat primele rezultate, obligând forţele bolşevice scăpate din încercuire să caute refugiu la vest de râul Tisa.*

Perioada cât armata română a ţinut sub ocupaţie capitala şi o parte din teritoriul Ungariei (august-noiembrie 1919), este şi ea analizata cu atenţie, accentuéndu-se asupra modului special de aplicare a „regimului de ocupaţie", adică asupra faptului că, în realitate, un asemenea „regim" urmărea redresarea economică rapidă a economiei ungare, aprovizionarea

corespunzătoare cu alimente a populaţiei, asigurarea unor practici cât mai umane posibile ale administraţiei autohtone în raport cu populaţia etc. *Fireşte, n-au putut fi trecute cu vederea atitudinile ostile promovate de unele cercuri politice ungare, la care s-au raliat chiar şi unii dintre reprezentanţii Marilor Puteri, în scopul minimalizării importantei acţiunii militare a României din 1919, a punerii acesteia într-o lumină cât mai defavorabilă în faţa Conferinţei de Pace, aspect care s-ar fi putut repercuta direct asupra hotărârilor finale.*

*Se poate spune, fără teamă de a greşi, că după războiul de independenţă din 1877 – 1878, prilej cu care România şi-a dovedit locul său între statele Europei moderne, Campania din anul 1919 a fixat-o şi în postura de apărătoare a liniştii bătrânului continent. Motivaţiile prin care se susţine în carte dimensiunea europeană a acestei campanii sunt prezentate aproape în fiecare pagină, fie implicit, fie explicit. Rezultă cu claritate ideea că prin această campanie statul ungar a fost salvat „*pe de *o parte, de la un dezastru total, şi pe de altă parte, de la înglobarea sa în „viitorul imperiu sovietic”.*

Totodată, atât ca organizare şi desfăşurare, cât şi ca finalitate, Campania din 1919 s-a dovedit a fi una din cele mai strălucitoare pagini de istorie militară românească, fapt semnalat şi de mulţi istorici şi teoreticieni militari străini, care au ţinut să remarce şi cele două dimensiuni ale acţiunii României, una de interes naţional, propriu, şi alta, de interes general, european.

Nu ne îndoim că această carte constituie doar un punct de plecare în adâncirea cercetării segmentului de istoric la care s-a referit analiza noastră. În măsura în care demersul întreprins, bazat pe respectul faţă de adevărul istoric, spiritul critic şi aprecierea cumpănită a faptelor s-a dovedit util, reuşind să contribuie la îmbogăţirea fondului de informaţie istorică şi să provoace interesul

specialiştilor, al cititorilor pasionaţi de cunoaşterea cât mai exactă a trecutului, vom, îl *mulţumiţi. Şi, în aceeaşi măsură, suntem dornici de a cunoaşte opiniile, sugestiile şi observaţiile menite a pxitca îndrepta, completa, dezvolta sau adânci problematica acestei cărţi.*

Ioan. Ţepelea

CAPITOLUL I

SITUAŢIA POLITICĂ ŞI MILITARĂ A ROMÂNIEI ÎN PERIOADA NOIEMBRIE 1918 – APRILIE 1919

CONTEXTUL POLITIC ŞI MILITAR EUROPEAN ÎN MOMENTUL REINTRĂRII ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Dacă în vara anului 1917 Puterile Antantei mizaseră pe o preluare a iniţiativei, prin corelarea ofensivelor de pe fronturile de est, românesc, balcanic, italian şi de vest, la puţin timp după aceea, din toamnă, balanţa strategică se înclina de partea Puterilor Centrale[1]. Faptul se datora, firește, ieşirii din război a Rusiei, ţară eu un potenţial imens, economic şi demografic (menţinuse în campanie peste 10 milioane de combatanţi).

La sfârşitul aceluiaşi an se putuse constata chiar o superioritate de forţe şi mijloace a Puterilor Centrale, conducerea acestei coaliţii trecând la adoptarea strategiei loviturilor decisive pe frontul occidental.[2] O asemenea strategie vizase posibilitatea zdrobirii armatelor franceză, britanică şi belgiană, printr-o ofensivă declanşată în devans faţă de debarcarea trupelor nord-americane.

Prima acţiune ofensivă a fost dezlănţuită în Picardia, la 21 martie 1918, când un milion de soldaţi germani nu destrămat frontul englez pe o lăţime de 60 km.[3] Deşi se conturase o mare victorie, după 13 zile forţele germane au

---

1 Istoria militară a poporului român, vol. V, București, 1988, p. 660.

2 Ibidem, p. 661.

3 Constantin Kirițescu, Istoria războiului pentru întregirea României, voi. 2, București, 1989, p. 360.

aplicat varianta opririi ofensivei, ca urmare a oboselii acumulate, ceea ce a creat posibilitatea ca frontul franco-englez să se refacă rapid. Au urmat alte trei mari acţiuni ofensive ale forţelor austro-ungare, între 9 şi 18 aprilie, în Flanelra, între Ypres şi canalul Le Basse („Bătălia de la Lysu), între 27 mai – 6 iunie, în zona dintre râurile Aisne şi Marna, când trupele germane au ajuns la circa 80 km de Paris, apoi, între 14 – 18 iulie, ofensiva pornită din Champagne şi de pe Mania, stopată de contraofensiva franceză (cunoscută ca a doua bătălie de pe Marna, 25 iulie – 7 august) [4].

Devenise clar că lipsa de hotărâre şi decizie, în a-şi încununa victoriile, condusese la neîncrederea în sfârşitul victorios al forţelor austro-ungare.

În acelaşi timp, de partea cealaltă, Puterile Antantei, regrupându-se, realizaseră ceea ce la un moment dat părea practic imposibil: ideea unui comandament unic, desemnându-l pe francezul Ferdinand Foch să conducă „armatele reunite" la victorie[5]. Alegerea căzuse asupra acestuia probabil şi pentru că dintre aliaţi părea cel mai „optimist" privind posibilitatea unei victorii a acestora, care să însemne înfrângerea definitivă a Germaniei.

Măsurile întreprinse de Foch, privitoare la stabilizarea frontului, ca urmare a epuizării capacităţii ofensive a germanilor, conduseseră la stoparea ofensivei germane, cu toate că în momentul când forţele generalului Ludendorff ajunseseră pe Mama mulţi observatori catalogaseră faptul ca „un dezastru* pentru francezi.[6] Deznodământul se dovedise însă favorabil Puterilor

---

4 Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, In apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918— 1919, București, 1994, p. 27.

5 K. Kirițescu, Op. cit., p. 361.

6 Georges Clemenceau, Măreția și amărăciunile unei victorii. Memorii, București, 1924, p. 402.

Antanttá, în numai câteva zile soldaţii germani fiind siliţi să părăsească întregul teritoriu cucerit în mai şi iunie. La aceasta se adăugase, apoi, şi falimentul ultimei mari ofensive austro-ungare, în sectorul Piave (15 – 24 iunie), despre care premierul britanic David Lloyd George se exprimase astfel: „Primejdia nu a trecut încă, dar oricât de mari ar fi greutăţile noastre, cele ale Puterilor Centrale sunt infinit mai mari”.[7]

În condiţiile în care înfrângerea militară a Puterilor Centrale apăruse ca inevitabilă, guvernele de la Berlin şi Viena se porniseră în căutarea soluţiilor diplomatice prin care să poată fi încheiată o pace, fie ea şi provizorie, înainte ca operaţiile de pe frontul de vest să devină decisive. Nota remisa în acest sens de ministrul de externe austro-ungar, baronul Burián István (la 1/14 septembrie), tuturor părţilor implicate, aliate sau inamice, invitându-le la „tratative confidenţiale”, fusese respinsă însă de Antanta într-un mod tranşant şi unanim.[8]

Cu două zile mai devreme, la 30 august/12 septembrie, Armata aliată de Orient, la comanda căreia fusese instalat în iunie generalul Louis Franchet d’Esperay, declanşase o mare operaţie ofensivă, rupând frontul bulgar la Dobropolje (în jur de 14 – 16 septembrie), ceea ce reprezentase o primă mare breşă în dispozitivul defensiv al forţelor austro-ungare.

Se creaseră condiţii optime pentru înaintarea forţelor Antantei către Dunăre şi, totodată, pentru eliberarea Serbiei. Se întrezărise, desigur, din ce în ce mai mult, şi perspectiva înaintării forţelor aliate către Budapesta, perspectivă ce avea să fie anulată de primul ministru francez Georges Clemenceau, care îl somase pe generalul d’Espèrey să pună capăt oricăror „iniţiative personale” în

---

7 D. Preda, V Alexandrescu, C. Prodan, Op. cit., p. 27—28.

8 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), fond 71/1914.E.2, partea a II-a, voi. 57, F. 10, 11, 13.

această direcţie.

Ne îngăduim să apreciem însă că, probabil, dacă forţele aliate şi-ar fi pus în aplicare planul de înaintare către Budapesta, urmările ar fi fost diferite pentru ţările ale căror teritorii erau vizate de o asemenea alternativă. Bunăoară, pentru Ungaria, de pildă, soluţia ar fi putut fi chiar benefică, deoarece bolşevismul n-ar mai fi apucat să prindă contur, ar fi fost evitate marile greutăţi şi momentele de conflict cu toţi vecinii, determinate de regimul dictatorial Garbai – Kun. Probabil o astfel de acţiune a Aliaţilor le-ar fi adus acestora şi alte avantaje determinate de uşurarea efortului lor militar, chiar grăbirea încheierii ostilităţilor pe fronturile de luptă şi posibilitatea trecerii mai operative la pregătirea Conferinţei de Pace.

Cele două imperii centrale ajunseseră în pragul destrămării şi orice încercări ale acestora de a mai salva câte ceva (inclusiv prin demersurile făcute cu ajutorul unor state neutre ca Elveţia şi Suedia), se dovediseră zadarnice. „Pacea onorabilă”, concomitent cu trecerea la o serie de măsuri de democratizare a vieţii sociale* (subordonarea puterii militare celei civile) O, sau „autoguvernarea federativă (măsură anunţată la 1 octombrie de premierul Austriei, Baronul Max von Hussard, ca ultimă concesie menită a salva Imperiul austro-ungar) [910], n-au reuşit să împiedice deznodământul: dezagregarea celor două imperii.

Cum în Germania ideea capitulării militare cerută de preşedintele Wilson fusese respinsă de generalul Ludendorff, acesta a fost înlocuit cu generalul Wilhelm

---

9 Günter Paulus. Der Baukrotc der Milittirdiktaflur — 1918, in Politik in Kricg 1914—1918, Berlin, 1964. p. 247—252.

10 1918 ia români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român, vol. II, Documente externe 1916—1918, București, 1983, Doc. ru*. 23.

Groner, a cărui preocupare viza încheierea grabnică a armistiţiului, cu scopul evident de a salva şi armata[11]. Silit de evenimente să abdice, Wilhelm al II-lea n-a mai reuşit nici măcar o leşin* onorabilă din scenă. După proclamarea, la 9 noiembrie a republicii în Germania, a urmat prăbuşirea în serie a fronturilor germane.[12]

Evenimentele se derulaseră cu o mare rapiditate şi în cadrul Imperiului austro-ungar De formula „federalizării" (state tip „regate independente) ar fi urmat să beneficieze austriecii, cehii, sârbii, şi ucrainenii, statul ungar continuând a rămâne stăpân pe Transilvania. Cum însă amploarea mişcărilor naţionale, puternic stimulate de „principiile Wilsoniene", a condus la desprinderea pe rând a cehilor (28 octombrie), ungurilor (2 noiembrie), polonezilor (6 noiembrie), sârbilor, croaţilor şi slovenilor (proclamarea Regatului Unit al acestora la 24 noiembrie) [13], se conturase cu claritate spectrul catastrofei, sub toate aspectele, inclusiv militar, la care ajunseseră Puterile Centrale. De fapt, odată cu capitularea Bulgariei, în urma armistiţiului de la Salonic (16/29 septembrie), devenise dar că nimeni şi nimic nu mai poate opri desfăşurarea eventmontelor în sensul celor precizate deja.

Fireşte, victoria Aliaţilor din Peninsula Balcanică a reprezentat un serios atu în evoluţia ulterioară a evenimentelor politice şi militare de pe continent în favoarea atvstora. Consecinţele au fost imediate şi asupra raporturilor României cu Aliaţii, precum şi cu Puterile Centrale. Reluarea legăturilor directe ale Aliaţilor, prin Marea Neagră, cu autorităţile române şi, de asemenea, cu grupările proantantiste din Rusia, era una din aceste conteelnţe (în condiţiile în care susţinerea logistică a

---

11 I L E. Taylor, La chute des empires. Paris, 1964, p. 430.

12 Mircea N. Popa, Primul război mondial. 1914—1918, București, 1979, p. 407.

13 Ibidem, p. 431.

armatei Turciei de către Germania era practic întreruptă din momentul în care unităţi francezo şi britanice ocupaseră nodurile de cale ferată Filipopolc şi Sofia).[14].

Cam pe la mijlocul lunii octombrie Armata aliată de Orient recepţiona noi instrucţiuni menite a-i consolida situaţia şi a pregăti viitoarele operaţii pe teritoriul României şi în sudul Rusiei. Generalul Henri Berthelot, numit la 13 octombrie în fruntea Armatei Aliate de Dunăre, r/tre' avea misiunea de a acţiona la nord de Dunăre, favorizând reintrarea în luptă a armatei române, avea să întărească şi el, „îndemnul* adresat românilor de către primul ministru al Franţei, Clemanceau, de a reintra grabnic în război „fie şi cu patru divizii*, dacă nu se puteau concentra forţe mai importante[15].

În ce priveşte statul român, din punct de vedere teritorial, demografic şi economic, acesta nu-şi atinsese obiectivele propuse, recunoscute şi acceptate de Antanta la intrarea în primul război mondial, în 1916, după doi ani de neutralitate. Asemenea obiective se refereau la eliberarea tuturor teritoriilor locuite de români, la desăvârşirea unităţii naţional-statale a României ş.a., având o specificitate aparte. Astfel teritoriile româneşti cuprinse între Tisa, Dunăre, Carpaţii Meridionali şi Orientali, făceau obiectul unei intense activităţi a fruntaşilor X) litici ardeleni, care se străduiau să strângă împreună forţele naţionale româneşti în vederea unirii Transilvanici cu România. Totodată, statul român, deşi wfint învii sub constrângerile unei păci înrobitoare (7 mul HUB), depunea maximum de efort pentru ca, în noile condiţii create de evoluţiile evenimentelor politice şi militare care au condus la prăbuşirea monarhici austro-

14 D. Preda. V. Alexandrescu. C. Prodan. op. cit., p. 29.

15 Ght.wghe Tancu, George Cipâianu. La consolidation de VUnioii de la Transylvanie el de la Roumanie <1918—1919). Témoignages français, București, 1990, p. 126—127.

ungare, să readucă în actualitate obiectivele negociate în 1916 cu Antanta.

De altfel, în ceea ce-i priveşte pe românii din Transilvania, Banat, Crişana, Maramureş, aceştia dăduseră tonul revendicărilor lor democratice, în spiritul principiilor formulate de preşedintele Wilson, încă la 12 octombrie 1918, când, la Oradea, membrii Comitetului Executiv al Partidului Naţional Român adoptaseră „Declaraţia de independenţă4*10, precizând e<t „naţiunea română din Ungaria şi Ardeal, doreşte să facă uz de acest drept şi reclamă în consecinţă pentru ea dreptul... să hotărască singură aşezarea ei printre naţiunile libere". Apoi, peste 6 zile, când în Parlamentul ungar, deputatul român Alexandru Vaida Voevntl, prezentând „Declaraţia" de la Oradea, a făcut un aspru rechizitoriu asupra politicii de oprimare naţională din imperiu, cu evidente tendinţe de maghiarizare.[16] Totodată, deputatul român sublimase şi că „Organul naţional al Naţiunii Române din Ardeal şi Ungaria nu recunoaşte dreptul acestui parlament şi guvernului (ungar – n.n.), să se considere ca reprezentant al Naţiunii Române şi nu recunoaşte dreptul nici unui factor străin de ea, ca la Congresul General de Pace, să reprezinte interesul Naţiunii Române din Ardeal şi Ungaria. Pentru că apărarea acestor interese Naţiunea Română nu o poate încredinţa decât delegaţilor din propria ei adunare naţională" 18.

Discursul politicianului român, numit de Robert Seton Watson „campion al ideii naţionale" şi admirat de Llovd George pentru mărimea spiritului satiul5>, fusese în nenumărate rânduri întrerupt, ceea ce nu-l descurajase ci, dimpotrivă, îl determinase a fi mai tranşant în paivântă expunerii drepturilor naţiunii române. Un adevărat scandal provocase cu acea ocazie o declaraţie ca aceasta: „În

16 Mircea Mușat, Ion Ardeleana, De la statul gelo-dac la statul román unitar, vol. Í, București, 1993. p. 607.

adunarea naţională în afară de organele delegate din sânul ei, adică de comitetul executiv al Partidului National Român, nimeni nu poate fi îndreptăţit, ca în cauza referitoare la situaţia politică a acestei naţiuni, să înceapă tratative şi să ia hotărâri şi orice hotărâri s-ar lua şi orice acorduri s-ar încheia fără aprobarea acestor organe, le declarăm nule şi neavenite şi deci nu obligă cu nimic Naţiunea Română.

Deputatul român mai adusese, de asemenea, în discuţie, referirile unor deputaţi şi demnitari unguri la punctele wiisoniene 10 şi 4, exprimându-şi nedumerirea faţă de înţelegerea cu totul diferită a acestora[17]. Citând din conţinutul acestora că „Popoarele monarhiei austro ungare al căror loc între popoare dorim să-l asigurăm, de îndată ce li se va da ocaziunea să se dezvolte în mod autonom* (pct. 10) şi că „Toate pretenţiunile naţionale clar descrise se vor împlini în măsură cât mai completa, fără a aştepta elemente noi, şi fără a eterniza vechile elemente ale certurilor, care ar putea din nou tulbura pacea Europei şi cu ea pacea lumii întregr (pet 10), Al. Vaida-Voevod fusese la început aprobat, iar când accentele intervenţiei sale căzuseră pe cererile şi voinţa naţiunii române, în conformitate cu principiile amintite, fusese întrerupt şi dezaprobat de către parlamentarii maghiari.

Prin intervenţia sa, Al. Vaida-Voevod, făcuse deja publice problemele naţiunii române din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş, încât din acel moment membrii Camerei Deputaţilor a Parlamentului de la Budapesta şi guvernanţii maghiari nu mai puteau face abstracţie de acestea. Devenise clar că pe temeiul dreptului firesc că fiecare naţiune poate hotărî liberii soarta sa, drept recunoscut inclusiv de naţiunea maghiară, naţiunea română din Ungaria şi Ardeal se vedea chemata să se folosească de acest drept şi reclama pentru ea „să

17 Iulîu Mezei Câmpeanu, op. cit., p. 65.

hotărască singură aşezarea ei printre naţiunile libere*[18].

Prezentarea „Declaraţier de la Oradea în Parlamentul Ungariei constituie, totodată, actul proclamării independenţei naţiunii române din Ardeal şi, desigur, răspunsul acestei naţiuni la manifestul încărcat de promisiuni pe care Carol de Habsburg îl adresase popoarelor din monarhie sub titlul „Către popoarele mele credincioase”, manifest care-i „scăpase” din vedere pe români. De altfel, guvernul Károly reuşise să pună mâna pe putere prin violenţa revoluţiei, afişând o poziţie antantistă şi încercând să se prezinte ca reprezentant al unei ţări care s-a rupt complet de trecutul imperial, adoptând principiile wilsoniene[1920], motiv pentru care la noul minister creat, cel al Naţionalităţilor, îl numise pe democratul Jâszi Oskar (care se bucura de simpatia românilor întrucât în chestiunea naţionalităţilor excludea prejudecata maghiară, el tratând înţelegător chestiunea românească).

Noul ministru, un sociolog şi un publicist de reală valoare, miza la modul exclusiv pe soluţia revendicărilor sociale, neglijând însă rolul sentimentelor naţionale şi crezând în posibilitatea afirmării naţionalităţilor în cadrul statului maghiar, ceea ce, cel puţin în acel moment nu poate fi catalogată de Cât ca o viziune iluzorie. Nici n-n trebuit să trenen mult timp şi confirmările au apărut: pe 29 octombrie, prin întemeierea regatului sârbilor, croaţilor şi slovenilor, apoi, prin alipirea slovacilor la statul ceh. Urma, deci, ca şi românii să-şi rezolve problema naţională.

---

18 Ibidem.

19 Ghcorghe laneu, Contextul internațional al pregătirii Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918, în lucrarea Istoria României. Pagini transilvănene. București, 1994, p. 354.

20 General Jean Bernachot, Les armés françaises cn Orient exprès l’armistice de 1918, vol. II, L’Armée française d'Oricnt (28 octobre 1918—25 Janvier 1920), Paris 1970, p. 20.

Schimbările mari survenite la sfârşitul lunii octombrie şi începutul lunii noiembrie 1918 pe teatrele de acţiuni militare europene – armistiţiul cu Turcia din 31 octombrie şi cererea de armistiţiu adresată de Austro-Ungaria, chiar armistiţiul de la Vila Giusti (Padova) din 3 noiembrie – au accelerat şi desfăşurarea evenimentelor din România. Potrivit unei aprecieri a Comandantului Armatei de Orient, „situaţia pe ansamblul frontului autorizează astăzi orice îndrăzneală. Esenţial este să se acţioneze repede, fiecare în cadrul planului de ansamblu trasat" 23.

Obiectivele strategice ale Aliaţilor în Balcani şi Europa de Est au avut în vedere rolul cooperării militare cu România, considerată ca un important factor în raportul de forţe din regiunea Dunării de Jos. Acest aspect a rămas valabil, desigur, chiar şi după încheierea păcii înrobitoare din mai 1918, cu atât mai mult cu cât statul român îşi păstrase statutul de independenţă şi dispunea şi de forţe considerabile (peste 170.000 combatanţi, în luna septembrie) în teritoriul rămas neocupat, la toate acestea adăugându-se *conduita fermă a suveranului României, care refuzase să sancţioneze Pacea impusă de Puterile Centrale*.

O asemenea Pace, faţă de care Aliaţii se mulţumiseră doar „a înţelege situaţia*, dăduse însă un serios câştig de cauză germanilor: controlul asupra armatei şi bugetului ţării, ocuparea Dobrogei, pierderea unor importante suprafeţe teritoriale din zona muntoasă Parâng, Cozia, Negoiu, Caraiman, Vrancea, Ceahlău, Rarău cu numeroase localităţi, aproximativ 131 de comune şi sate cu o populaţie de circa 724 957 de locuitori[21]. De asemenea, în ce priveşte armata, fuseseră demobilizate toate contingentele de rezervişti şi de miliţieni, rămânând sub arme doar patru contingente: 1916, 1917, 1918 şi 1919. Apoi, doar patru divizii îşi păstraseră efectivele de război.

---

21 România in primul război mondial, București, 1979, p. 330.

Dintre marile unităţi de infanterie rămăseseră doar opt, dar cu efective de pace, totalizând 20.000 infanterişti, 3 200 de cavalerişti şi 9.000 de artileriști. Era, totuşi, pozitiv faptul că, în ciuda permanentelor presiuni ale germanilor care aveau ca scop reducerea efectivelor militare ale armatei române, marile unităţi menţionate reuşiseră să-şi menţină cadrele de comandament, statele majore şi, evident, scheletul organizatoric (patru regimente de infanterie a trei batalioane, două regimente de cavalerie, două regimente de artilerie de câmp, un batalion de pionieri, trenurile regimentale şi organele tehnice corespunzătoare). Pentru aceste trupe se rezervaseră doar 250 de cartuşe de infanterie, 2.500 cartuşe de mitraliere şi 150 lovituri de tun. Toate cele menţionate se realizaseră în condiţiile în care celelalte unităţi, comandamente, servicii şi stabilimente erau desfiinţate, iar soldaţii şi ofiţerii de rezervă demobilizaţi, aceştia, dacă doreau, putându-se întoarce la casele lor chiar din zonele aflate sub ocupaţie.[2223]

Prin tratatul de pace încheiat în mai 1918, se stabilise şi cil Puterile Centrale luau sub control şi pentru păstrare armamentul, caii, mijloacele de transport şi materialele rezultate din desfiinţarea unor unităţi sau redut crea efectivelor acestora. Asemenea prevederi n-au mai fost puse în aplicare, deoarece, în condiţiile sugrumării teritoriale aplicate, romanii au luat în secret o serie de contramăsuri prin care au salvat ceea ce se mai putea salva (ascunderea cu grijă a armamentului pentru a nu fi predat germanilor, sporirea efectivelor în loc de reducerea loc etc).2, i Adăugând şi faptul că intra în

---

22 Colonel dr. Ghcorghe Romanescu, Colonel dr. Gheorghe Tudor. Colonel (r.) Mihai Cucu, Colonel Ioan Popescu. Istoria Infanteriei Române, vol. II, București, 1985, p. 149.

23 Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, Campania pentru dezrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei, București, 1921, p. 3.

obligaţia României de a suporta cheltuielile de întreţinere a armatei de ocupaţie, efortul în această direcţie fiind estimat la suma de 700 de milioane lei anual, adică mult peste cifra care definea bugetul ţării de dinainte de război, avem o imagine cât de cât clară asupra ceea ce a însemnat Pacea de la Bucureşti pentru statul român.

Când la începutul lunii octombrie 1919, Puterile Centrale, realizând situaţia disperată în care se găseau urmatele lor (în vest, victoria Aliaţilor pe Somme, la 8 august, iar în sud spargerea frontului bulgar de către armatele conduse de generalul Franchet d'Espèrey) [24], se adresaseră preşedintelui Wodrow Wilson, cerându-i intervenţia pentru încheierea unui armistiţiu, devenise clar că prăbuşirea imperiilor centrale era doar o chestiune de timp, şi, apoi, când destrămarea forţelor militare şi structurilor politice ale Germaniei şi Austro-Ungariei era deja un fapt împlinit, în faţa Aliaţilor s-a ridicat, ca un nou val, iminenţa pericolului bolşevic, îndeosebi în teritoriile foste sub dominaţia austro-ungara.[25]

Noul pericol, sesizat îndeosebi de francezi, a condus la măsuri în consecinţă din partea Aliaţilor. Semnalul pentru reluarea ostilităţilor, aşteptat de români, n-a întârziat să apară. Mesajului adus de Victor Antonescu, graţie survolării liniilor adversarului, cu avionul pilotat de aviatorul Noël, la 21 octombrie, i-au urmat altele două, din partea unui vechi prieten al românilor (care condusese misiunea franceză de ajutor pentru România din primăvara anului 1917), în primul acesta îndemnându-i pe români să intre în acţiune fără a mai pierde o clipă, iar în al doilea, de fapt, o telegramă, făcându-le cunoscuta intenţia sa de a

---

24 Ioan Lupaș, Istoria românilor. București, 1993. p. 267.

25 Ghcorghe I. Brătianu, Acțiunea politică și militară a României in 1919, in lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu, București, 1939, p. 13.

trece Dunărea, cel mai târziu între 18 şi 20 noiembrie[26]. Generalul francez, transmitea la 30 octombrie, din Salonic, ministrului de război francez, şi că, deşi armata română a fost cât se poate de dezorganizată, o mobilizare energică poate pune pe picioare 6 divizii în 9 zile, alte două în 30 de zile sau 6 săptămâni*, apoi, că „Armament şi muniţie de infanterie există pentru 250.000 oameni; armament şi muniţie de artilerie din plin pentru 10 divizii şi 12 la nevoie*[2728].

În aceeaşi telegramă, în partea finală, se făcea şi menţiunea că Ion I.C. Brătianu a făcut să parvină înştiinţarea pentru Preşedintele Consiliului de Miniştri francez, având următorul conţinut: „Am primit mesajul dumneavoastră cu o profundă emoţie. Noi vedem în acesta cu recunoştinţă o dovadă a prieteniei Dvs. Nu vom neglija nimic pentru a dovedi din nou legăturile indisolubile care ne leagă de nobila cauză al cărei mare reprezentant sunteţi şi pentru a uşura realizarea celor mai scumpe aspiraţii ale poporului nostru*21.

În pofida dificultăţilor create de condiţiile dure ale păcii de la Bucureşti, dar şi stimulat de succesele Armatei de Orient, de constituirea Armatei Dunării, având în compunere 3 divizii (a 30-a franceza, a 16-a canadiană şi a 27-a engleză), armată ce avea misiunea să contribuie la înfrângerea trupelor germane din România, suveranul României, aflat la Iaşi, a trecut la măsuri concrete. La 6 noiembrie acesta i-a cerut lui Alexandru Marghiloman să demisioneze; noul cabinet, cel condus de generalul Constantin Coandă, având menirea să analizeze toate actele emise de echipa guvernamentală precedentă şi să pregătească armata în vederea reintrării în lupta alături de

---

26 Ibidem, p. 31.

27 Arhivele Statului București, fond Microfilme, Franța, rola 187, c. 261—263.

28 Ibidem.

Puterile Antantei. Se impunea acest lucru şi datorită faptului că „pacea* cu? Xustro-Ungaria nu pusese capăt înjumătăţirii României, existând încă partea neocupată din Moldova sau „forţârcaţa Antantei*[29], cum a fost numită de generalul Ludendorff şi, apoi, partea aflată încă sub ocupaţie, de la Mărăşeşti (locul ce constituia şi „punctul de trecere* între cele două părţi), unde germanii executau viza paşapoartelor şi a autorizaţiilor acordate românilor, un fel de „carte de favoare* spre sud.

Întregul teritoriu al României aflat sub ocupaţie (cam două treimi din suprafaţa ţârii) fusese împărţit în trei zone distincte, astfel: prima, Zona *de război*, can cuprindea judeţele Buzău, Râmnicu Sărat, partea până la Siret din judeţul Putna şi întreaga Dobroge; a doua. *Zona cetăţii Bucureşti*, cu trei plase din judeţul Ilfov; a treia, *Zona guvernământului militar al României*, care cuprindea restul teritoriului aflat sub ocupaţie germană. Deşi situaţia din zona ocupată era destul de confuză şi agitată, mai ales la Comandamentul armatei de ocupaţie, întrucât se contura finalul războiului, înfrângerea Puterilor Centrale, pierderea Valahiei (o sursă atât de necesara, prin petrolul său, pentru ducerea în continuare a războiului), 1 eld mareşalul Mackensen, comandantul armatei germane de ocupaţie, mai spera în realizarea acelei acţiuni fulgerătoare asupra armatei române din Moldova, prin care să oblige autorităţile române la o declaraţie de „neutralitate necondiţionată*, înainte ca forţele Antantei să ajungă la Dunăre[30]. Cu toate că starea de asediu fusese reintrodusă, iar raziile însoţite de represalii se înmulţiseră, trupele de ocupaţie germane au scăpat de sub control situaţia. După <Tim consemna ministrul francez Saint-Aulaire, pe 3 noiembrie, la Bucureşti s-a răspândit ştirea

29 Gh. I. Brâtianu, op. cit., p. 18.

30 Hautman a.D. Max Luykcm, GeneralfeldmarechaU von Mackcnsen von Bucarest bis Saioniki, München, 1920, p. 19.

despre iminenta sosire a trupelor franceze, ceea ce a generat un entuziasm deosebit din partea populaţiei, care a cântat „Marseilleza* şi a aclamat Franţa, chiar sub ferestrele Comandantului Mackensen[31].

T>a toate acestea se adăuga şi faptul că Puterile Aliate şi /Xsociate făcuseră cunoscut Puterilor Centrale, prin „notele6 din 12 şi 17 octombrie 1918 că armistiţiile ex; se vor încheia se vor baza pe dreptul la autodeterminare[32]. Într-o asemenea viziune, firește, şansele de revenire a României în cadrul forţelor Antantei, erau şi evidente, şi mai mult decât bine venite.

Printr-o proclamaţie adresată românilor, regele Ferdinand evidenţia faptul că situaţia concretă a desfăşurarii ostilităţilor militare în zona Balcanilor, a Europei Centrale şi de Est, a creat posibilitatea realizării intereselor naţionale. La scurt timp, printr-o altă proclamaţie (din 10 noiembrie), adresându-se armatei, regele cerea 4 tresteia să intre în luptă. „Trecerea trupelor aliate peste Dunăre se impune – se arăta în proclamaţia regelui Ferdinand – ca o sfântă şi patriotică datorie, să luăm Iarăşi arma în mână, să izgonim pe vrăjmaşul cotropitor din ţara şi să aducem linişte populaţiei asuprite. Regele vostru vă cheamă din nou la luptă ca să înfăptuiţi visul nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor românilor, pentru care în anii 1916 – 1917 aţi luptat cu atâta vitejie. Sufletele celor căzuţi pe câmpul de onoare vă binecuvântează pentru această ultimă sforţare, plivirile credincioşilor noştri aliaţi sunt. Îndreptate cu dragoste? şi încrederi? spre ţara noastră şi fiii ei. Camarazii voştri de arme din biruitoarele armate franceze şi engleze, care vin în ajutorul nostru, cunosc vitejia voastră de la Oituz, Mărăşeşti şi Mărăşti; arătaţi-le că timpul de aşteptare nu a

---

31 Comte de Saint-Aulaire, Confesion d’un vieux diplomate» Paris, p. 473.

32 Gh. laneu, op. cit., p. 353.

putut să slăbească braţul ostaşului român... Înainte deci cu vitelie strămoşească. Dumnezeu este cu noi”[33].

Aşadar, începând cu 10 noiembrie starea de război cu Germania revenise din nou în actualitate, deşi nu se cunoşteau trupele eu care va trebui să lupte armata română şi nici care era poziţia celorlalţi aliaţi.

Deşi preţul cu care s-a realizat cea de-a doua mobilizare a armatei române a fost extrem de mare, totuşi, hotărâtor s-a dovedit a fi moralul ostaşilor, de la soldat la general, de la soldat la conducătorul statului, regele Ferdinand. Odată cu mobilizarea, presimţind parcă evoluţia evenimentelor pe frontul din sud-estul Europei, chiar armistiţiul ce urma să se încheie peste o zi la Belgrad, Marele Cartier General a ordonat şi trecerea munţilor în Transilvania[3435], efectul fiind cel scontat. Uitând de greutăţi, de lipsurile mari de echipament şi alimente, de condiţiile total nefavorabile ale vremii, ostaşii celor două mari unităţi destinate operaţiunilor în Transilvania, Divizia 2 infanterie şi Divizia 1 Vânători (Divizia 3 infanterie fiind destinată a opera în Basarabia) au fost primii care au terminat mobilizarea.

Precizăm însă că în momentul în care s-a decis mobilizarea, armata română dispunea de 15 divizii de infanterie (diviziile 1 – 10 erau constituite din câte 2 brigăzi de infanterie, a câte 2 regimente fiecare, şi un batalion de vânători; diviziile 11 – 15 erau alcătuite din câte 4 brigăzi de infanterie, a câte 2 regimente fiecare; la toate marile unităţi se adăuga câte o brigadă artilerie şi un batalion de pionieri), grupate în cinci corpuri de armată, de diviziile 1 şi 2 cavalerie (o divizie de cavalerie fiind structurată pe 3 brigăzi, a câte 2 regimente), precum şi de

---

33 Ion Rusu Abrudeanu. România șt războiul mondial. Con-

34t ribuții la studiul istorici războiului nostru, București, 1921, p„ 380.

35 Colonel dr. Gh. Romanescu, Colonel d^. Gh. Tudor, Col. (r.) Mihai Cucu, col. loan Popescu, op. cit, p. 149.

o serie de unităţi şi subunităţi de diferite arme, constituite din comandamente speciale, care depindeau direct de Ministerul de Război. În total armata română dispunea de 163 240 militari, iar forţa combatantă însuma 180 batalioane, 260 baterii şi 98 escadroane[36].

În ajunul decretării celei de a doua mobilizări, armata română dispunea, totuşi, de o cantitate suficientă de armament şi muniţii, rămase în partea neocupată a ţării, în Moldova[37], astfel: 160 baterii de câmp (75 mm, model 1904, 75 mm, model francez şi 76, 2 mm) de 65 obuziere de 105 şi 120 mm – un număr suficient pentru a satisface necesităţile organice a 18 divizii; 31 baterii grele (tunuri de 120 mm: 150 mm şi 155 mm, precum şi obuziere de 120 mm); 100 mortiere de tranşee de 58 mm; 15 baterii de munte şi un număr mare de mitraliere (Maxim de 6, 5 mm. St. Étienne şi Hotchiss de 8 mm, engleze de 7, 7 mm şi ruseşti de 7, 62 mm) şi puşti mitra-Here. Se estima că în ceea ce priveşte muniţia, aceasta vra suficientă pentru începutul unor eventuale operaţii (maximum 10 zile), urmând ca ulterior să fie primită prin comenzi de la Aliaţi.

A doua mobilizare a armatei române, ca urmare a situaţiei politico-militare complexe din acea perioadă, nu s-a realizat decât parţial, atât ca număr de mari unităţi, cât şi ca efective. Din totalul de 15 divizii infanterie şi 2 divizii cavalerie, au fost mobilizate doar 5 divizii (6, 7, ti, 13 şi 14), care aveau efectivele de pace în teritoriul liber al Moldovei, la care se adaugă 2 divizii de cavalerie, precum şi alte 2 divizii (9 şi 10) care dispuneau la acea dată de efective întărite, chiar dacă aveau garnizoanele de reşedinţă în teritoriul ocupat.

Prin Planul de mobilizare s-a avut în vedem? nevoile reale de creştere a operativităţii în vederea intrării rapide

---

36 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. rit., p. 64.

37 Arhivele M.Ap.N., fond Microfilme, rola P 11, 1. 2583. c. 481—494; rola P 11 5 ltil, c. 475—476.

în acţiune, alături de armata aliată de Dunăre, pixcum şi greutăţile de ordin tehnic, alte neajunsuri pentru care Marele Cartier General a decis chiar să modifice cu începere din prima zi de mobilizare, instrucţiunile concepute şi intrate în vigoare la sfârşitul lunii iulie 1918. Oricum, pentru România a fost deosebit de util ca la încetarea ostilităţilor pe fronturile de luptă ale primului război mondial (11 noiembrie), ea se afla din nou în tabăra Puterilor Antantei, colaborând politic şi militar împotriva Germaniei. În ceea ce o privea, ţinând seama de obiectivele intrării în război în 1916, Memoriul pe care generalul Coandă l-a remis la 10 noiembrie reprezentanţilor Antantei la Iaşi, specificase şi că problema romanilor din Ungaria „s-a impus prin însăşi natura ciu, din momentul în care privilegiile de libertate, de independenţă, şi de justiţie au fost proclamate41. Se poate spune, desigur, că aceeaşi problemă s-a impus şi prin împrejurările războiului, atunci când, în august 1916, Aliaţii s-au obligat (prin tratatul de pace – n.n.) să asigure posibilitatea „revizuirii" unităţii naţionale a românilor12.

Acţiunile declanşate de armata română încă din noaptea de 10 spre 11 noiembrie 1916, precum şi cele începute[38]

Ia Dunăre de armata franceză comandată de Berthelot, au constrâns grupul de Armate Mackensen la o evacuare precipitată şi masivă a teritoriului ocupat[39]. Afişele împânzite în tot Bucureştiul, încă din după-amiaza zilei de 10 noiembrie, anunţaseră starea de război care intervenise în urma ultimatumului dat de guvernul român armatei de ocupaţie germană. Datorită ultimatumului, dar şi presiunii armatelor franceze, care încă de la 6 noiembrie se aflaseră concentrate pe Dunăre, între Rusciuc şi Şiştar, trecând fluviul cu detaşamentele „de tricolorr (aparţinând

38 Ibidem.

39 D. Preda, V. Alexandrescu. C. Prodan. op. cit., p. 71.

regimentelor 146 şi 210) şi stabilindu-se în ostrovul Radaman[4041], în faţa Giurgiului, s-au înregistrat de către francezi şi primele pierderi pe teritoriul românesc (trei soldaţi). Retragerea armatei germane a creat posibilitatea înaintării forţelor franceze, în contact cu ariergărzile acesteia.

Evacuarea Bucureştiului de către armata germană s-a încheiat pe 12 noiembrie, dar legătura guvernului român de la Iaşi cu Comandantul Armatei aliate de Dunăre, generalul Berthelot, s-a putut realiza abia pe 16 noiembrie. Trupele aliate de sub comanda generalului francez au fost cantonate la Jilava, guvernul român autorizându-l pe cel ce se dovedise un „bun prieten al românilor* să ia măsuri administrative şi de pază în teritoriul de pe care se retrăsese armata lui Mackensen.

Retragerea Grupului de Armate Mackensen s-a făcut pe două direcţii, astfel: un grup, sub comanda generalului von Schoch, format din unităţi ce aparţinuseră Comandamentului 63 bavarez şi care fuseseră destinate frontului de pe Siret, a fost retras prin păsurile Predeal, Bran şi Buzău spre Braşov, Sighişoara şi respectiv, Teiuş (grupul de est – n.n.); alt grup, constituind Comandamentul Scholtz, format din unităţi retrase din Macedonia şi Bulgaria, a *fost* retras prin pasul Turnu Roşu către Alba Julia, Deva, Lugoj şi Arad (grupul de vest – n.n.)
15. Operaţiunea de retragere a armatei de ocupaţie a cunoscut o serie de abateri de la termenele şi condiţiile impuse. Trupele germane au procedat la distrugerea unor lucrări de artă de pe căile de comunicaţie, la incendierea unor depozite, la distrugerea instalaţiilor telegrafice şi telefonice, la rechiziţionarea unor bunuri (material rulant, inclusiv locomotive) etc., ceea ce a determinat, de pildă, reacţia generalului Berthelot care a telegrariat înaltului

40 Constantin Kirițescu, op. cit,, voi. 2, p. 372.

41 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 72.

Comandament român de la Iaşi, cerând suspendarea înaintării armatei române în direcţia Focşani – Buzău – Ploieşti (operaţiune ce începuse deja) şi să acţioneze în direcţia Oituz – Braşov, pentru a tăia retragerea armatelor germane care se dedaseră la acţiuni nedemne de blazonul acestora.

Poate fi amintit şi faptul că însuşi mareşalul Ferdinand Foch, comandantul suprem al armatelor aliate, a trebuit să intervină, să sancţioneze sever atitudinea trupelor germane. Acestea trebuiau să evacueze teritoriul stolului român (în conformitate cu frontierele din 1 ian. 1914) în termen de cinci zile, nefiind autorizate să aibă provizii decât pentru două zile. Mai mult, au fost create comisii româno-aliate, cu menirea de a constata executarea de către armata germană a condiţiilor impuse de aliaţi.

Semnarea armistiţiului general de la 11 noiembrie, care prevedea încetarea imediată a ostilităţilor, a obligat Marele Cartier General român, având în vedere situaţia nesigură de la frontiere, să decidă confirmarea operaţiilor de mobilizare pe întregul teritoriu al statului român, concomitent cu operaţiile de restabilire a controlului şi ordinii în teritoriul evacuat de armata de ocupaţie. Începând cu eliberarea oraşelor Focşani şi Brăila16 – acţiune de mare urgenţă din perspectiva facilitării operaţiilor de mobilizare prin sporirea resurselor în efective şi materiale – continuând cu preluarea Dobrogei[42][43], unde odată cu evacuarea trupelor germane intraseră trupele bulgare, ocupând oraşele Cernavodă, Constanţa, precum şi alte localităţi din nordul acestei regiuni. Dar, numai demersurile insistente ale guvernului român, susţinute activ de Legaţia Franţei, ca şi de

42 Arhivele M.Ap.N., fond Microfilme, rola P.II.1.2614, c. 9—10 și rola P.II.5.221, c. 135—181.

43 Ibidem, fond Marele Stat Major. Serviciu istoric, dosar 131, f. 55.

intervenţia fermă a generalului Berthelot, vor pune capăt stărilor de lucruri din această regiune, dând posibilitate restabilirii administraţiei româneşti, către sfârşitul anului 1918.

În timp ce Corpul 3 armată român revenea eu unităţile sale în Muntenia, avea loc şi trecerea primelor elemente ale armatei române din Moldova, dincolo de vechea frontieră, în Transilvania[44]. Comandantul corpului de grăniceri a ordonat chiar din ziua de 11 octombrie, subunităţilor din subordine, să se înainteze „cu orice mijloc de transport* în interiorul provinciei. Compania 7 grăniceri a înaintat pe văile Bistriţei şi Bistricioarei, punând stăpânire pe localităţile Vatra Dornei şi Tulgheş, Bilbor, Bicaz şi Borsec, iar Compania 8 grăniceri a înaintat pe văile Trotuşului, Suriţei, Ciobănaşului, Uzului şi Oituzului, ocupând localităţile Ghimeş, Bodoc, Cuzăplac, Sânmartin, Bancu, Cozneni, Oituz, Breţcu, Mărtinuş ş.a., menţinând controlul în zonă până la intrarea definitivă în Transilvania a marilor unităţi ale armatei române destinate special de Marele Cartier General român, respectiv diviziile 7 infanterie şi 1 vânători[45].

Ultima parte a lunii noiembrie a însemnat pentru Armata Aliată de Dunăre o mai bunii dislocare a trupelor sale pe teritoriul statului român, încât la 23 noiembrie Divizia 30 franceză se afla dislocată între localităţile Bragadiru şi Giurgiu, Divizia 16 colonială franceză era dispusă în jurul localităţilor Sistov, pe malul drept al fluviului, gata să înceapă deplasarea în zona Craiova – Piteşti – Ploieşti, în timp ce Divizia 26 britanică, cu majoritatea unităţilor la Rusciuk, avea o brigadă în apropiere de Bucureşti, pregătită pentru ca împreună cu Divizia 30 franceză să participe la festivităţile prilejuite de

---

44 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit.

45 Istoria trupelor române de grăniceri, București. 1987, p. 246—247.

revenirea suveranilor României[46]. Interesant în ceea ce priveşte atitudinea populaţiei faţă de prezenţa forţelor Armatei aliate de Dunăre, este aprecierea comandantului acesteia, generalul Henri Berthelot, care într-o scrisoare adresată rudelor sale va menţiona că „Oamenii noştri se simt aici într-adevăr într-o ţară amică* şi că a fost plăcut surprins de ceea ce-i spusese un ţăran întâlnit pe drum, referitor la faptul că francezii şi românii sunt de acelaşi neam, i pentru că „atunci când soldaţi! noştri trec prin satele lor, câinii nu-i latră... uf>1.

Incontestabil că tot ceea ce se petrecea în noiembrie 1918 în Europa Centrală şi de Est era favorabil îndeplinirii obiectivelor statului român pentru care aceasta acceptase, în 1916, intrarea în primul război mondial alături de Antanta. Totuşi, reintrarea României în război, la 10 noiembrie 1918, a găsit armata română insuficient pregătită pentru a desfăşura operaţii de amploare. Pacea de la Bucureşti, din mai, acelaşi an, se repercutase la modul foarte serios asupra capacităţii combative a armatei române. Deşi contestată, într-un fel afectând chiar optimismul ostaşilor români din momentul decretării celei de-a doua mobilizări, Convenţia militară de la Belgrad, din 13 noiembrie a făcut posibilă trecerea unităţilor române peste munţi în Transilvania şi înaintarea până la linia de demarcaţie. În acele momente se întrevedea prea puţin cursul evenimentelor care vor repune armata română în situaţia de a acţiona nu doar în scopul atingerii unor obiective de interes naţional românesc, ci şi totodată, în slujba cauzei Marilor Aliaţi.

ACŢIUNILE POLITICO-DIPLOMATICE ŞI MILITARE ROMÂNEŞTI DIN REGAT, DIN TRANSILVANIA

ŞI DIN STRĂINĂTATE (NOIEMBRIE 1918 – MARTIE 1919)

În timp ce armata română îşi continua cu asiduitate

---

46 5 9. Generalul Bernachot, op. cit., vol. I, p. 44—45.

operaţiunile de mobilizare începute la 10 noiembrie 1918, la comanda acesteia fiind numit generalul de corp de armată adjutant Constantin Prezan (acesta, datorită capacităţii sale militare, mai îndeplinise funcţia de şef al Marelui Cartier Genera), într-o perioadă dificilă pentru armata română, de la retragerea în Moldova şi până la încheierea armistiţiului cu Puterile Centrale), iar ca şef de Birou Operaţii, locotenent colonelul Ion Antonescu, marea personalitate de mai târziu a armatei române, la Belgrad se finalizau negocierile dintre Antanta şi Austro-Ungaria, prin semnarea unei Convenţii de armistiţiu (Ia[47]

13 noiembrie) între Comandamentul Armatei Aliate de Orient şi delegaţii noului guvern ungar.

Armatele Aliate din Orient intraseră încă de la 1 noiembrie în Belgrad întrucât ofensiva aliată nu mai putuse fi oprită, Austro-Ungaria se recunoscuse învinsa, deşi cauza înfrângerii nu era atât de natură militară, cât de natură politică şi economică[48]. Urmarea acestui fapt va fi semnarea, la 3 noiembrie, a armistiţiului de la Villa Giusti (Padova) [4950], armistiţiu care prevedea ca Aliaţii aveau dreptul de a ocupa puncte strategice pe tot teritoriul monarhici atunci când li se va părea necesar, dar nu făcea precizări cu privire la aplicarea în detaliu a clauzelor sale pe frontul din Balcani. Mai mult, Ungaria se declarase independentei cu o zi înaintea semnării armistiţiului de la Villa Giusti şi, în ceea ce o privea direct, prevederile acestuia nu erau suficient de clare privind noul ei statut.

---

47 5 1. Generalul Henri Bertheîot and Roumania. Mémoires et Coresponriance 1$)16—1919, New York, 1987, p. 195.

48 Marele Cartier General. Secția a Il-a informații. Buletin de infomiațiuni, nr. 13 din 1/14 decembrie 1918, p. 17.

49 Pierre Rcnouvin. I/Arinisticc de Rethoties, Paris, 1968 p. 190—193.

50 P.o.”dan Krizman, The Belgrade Armistice of 13 Novembre 1918, „The Slavonic and East European Revicivu, 1970, p. 85; Documents Diplomatiques français sur Vhistoirc du bassin des Car- pates, 1918—1932, Budapest, 1993, p. 70.

Guvernul Károlyi căuta cu febrilitate posibilităţile pentru a asigura integritatea teritoriala a vechii Ungarii şi pentru a pune capăt ostilităţilor cu Armatele Aliate, a căror ofensivă viguroasă era coordonată de generalul francez Louis Franche! dlsperey. Contactarea comandamentului Aliat i-a adus lui Karolyi unele satisfacţii iniţiale, în sensul că începând cu 7 noiembrie delegaţia maghiară a fost prezentă la Belgrad, unde la 13 noiembrie s-a semnat textul convenţiei militare, un document suplimentar la armistiţiul din 3 noiembrie – de către generalul francez Henrys şi mareşalul sârb Zivojin Misie, din partea lui Franchet d'Espercy iar din partea maghiară de trimisul lui Karolyi, ministrul de război Béla Linder34.

Negocierea şi încheierea de către Antanta, prin Comandamentul forţelor aliate de Orient, a armistiţiului cu noile autorităţi ungare s-a făcut, se ştie bine, fără ca România să fie înştiinţată de acest lucru, deşi, prin stipulaţiile documentului menţionat, mai ales în ceea ce privea trasarea liniei de demarcaţie, erau vizate şi afectate interesele acesteia, ca parte a Puterilor Aliate şi Asociate. Cum era vorba doar de o convenţie militară, cu caracter de provizorat. poate fi acceptată ideea că ea a fost realizată pentru a servi interesele părţilor într-un anumit moment al evoluţiei evenimentelor. Ni se pare justa părerea istoricului Gheorghe Iancu potrivit căreia uncie din prevederile convenţiei par surprinzătoare, cum ar fi cele cu caracter politic intern, lipsa referirilor la Cehoslovacia, nerealismul dispoziţiilor referitoare la armata lui Mackensen şi, mai ales, fixarea liniei de demarcaţie 5.

Privind linia de demarcaţie, modul cum aceasta a fost fixată, se pare că n-au fost avute în vedere aspectele etnice. geografice şi strategice. Generalul Franchet d'Espèrey, recunoscând prevederile tratatului de la Bucureşti, din anul 1916, a crezut, de pildă, că râul Mureş reprezenta graniţa elementului românesc50. De fapt,

generalul francez avea să şi recunoască acest lucru într-o convorbire, din 16 septembrie 1919, avută cu Alexandru Vaida-Voevod, reprezentantul României la Conferinţa de Pace.

Dacă manevrele guvernului de coaliţie de la Budapesta, condus de Károlyi Mihály, n-au reuşit în ceea ce priveşte realizarea integrităţii Ungariei istorice şi obţinerea sprijinului puterilor occidentale, ele au avut un oarecare câştig de cauză, destul de însemnat. Astfel, în urma Convenţiei de armistiţiu, Ungaria urma să păstreze o mare parte din Transilvania (trei părţi din teritoriile româneşti stăpânite şi anterior, adică Banatul, Crişana, Maramureşul şi o parte a Transilvaniei) [5152]. Ceea ce s-a stabilit la Belgrad, unde statul ungar a fost tratat ca un stat învins, cu toate încercările contelui Károlyi de a lăsa impresia detaşării Ungariei de pactul dualist şi de a o prezenta, atât pe plan intern, cât şi pe plan extern, ea un stat nou şi democrat – încercări care avuseră ca unic scop păstrarea tuturor teritoriilor Ungariei Mari (şi artificiale) – * n-a fost pe placul guvernanţilor unguri, aspect ce se putea remarca uşor din felul cum se trecuse la aplicarea prevederilor convenţiei.

Oamenii politici maghiari n-au luat în considerare, printre altele, nici măcar posibilitatea ca Transilvania să devină un stat autonom[5354], decât atunci când acest teritoriu n-a mai făcut parte din statul maghiar. De altfel, tot presiunea ungurilor a fost cea care stătuse la baza şi atunci când Împăratul Carol, încercase soluţia federalizării, pentru salvarea monarhici, soluţie ce nu-i

---

51 AL Duțu. C. Botorán. M. Retegan. Transilvania in evoluția relațiilor româno-ungar e, București, 1993, p. 33

52 Al. Duțu, C. Botorán, M. Retegan, op. cit., p. 33.

53 Mi ko]., Huszonhét év az erdélyi magyarság történetéből, T919 dec. — 1940 augustus 30-ig, Budapesta, 194L p. 12.

54 Mircea Dogaru, De la Esculcu la Alba Iulia, București, 1993. p. 85.

asigura Transilvaniei un statut identic cu al naţiunilor preconizate să compună statul federal, „austriaco-ceho-iugoslavo-ucraineanu59.

Din perspectiva intereselor Ungariei, Convenţia de la Belgrad n-a satisfăcut decât pe jumătate interesele guvernanţilor unguri. La fel şi în ceea ce-i privea pe români, obiectivele acestora, din perspectiva Tratatului semnat cu Antanta în 1916, erau departe de a fi satisfăcute. O anume satisfacţie pentru români era data de faptul căci reintraseră în tabăra Puterilor Antantei, că în baza Convenţiei militare de la Belgrad aveau posibilitatea de a înainta cu armata în Transilvania până la linia de demarcaţie – lucru care l-au şi făcut.

Guvernul român, în pofida faptului că prevederile convenţiei erau nesatisfăcătoare în privinţa intereselor afirmate şi, apoi, statuate public prin adunarea plebiscită de la Alba Iulia, a acţionat decis în sensul de a nu se aduce nicio atingere Convenţiei, existând convingerea că, mai devreme sau mai târziu, Aliaţii vor reveni, fixând linia de demarcaţie în conformitate cu datele din tratatul încheiat în 1916.

Convenţia de armistiţiu de la Belgrad a prevăzut, printre altele, ca Ungaria să-şi retragă în termen de 8 zile toate trupele sale la nord de: cursul superior al Someşului-Mare – oraşele Bistriţa şi Târgu Mureş –, în continuare cursul Mureşului până la confluenţa cu Tisa, apoi, urmând localităţile Subotica, Baja, Pécs (aceste localităţi nefiind ocupate de trupe maghiare) şi de cursul Dravei până la frontiera croato-slovenă. Prin urmare, cursul Mureşului fusese fixat ca linie de demarcaţie răsăriteană a Ungariei faţă de România, şi nicidecum cum afirmase.

Li 14 ianuarie 1919, contele Apponyi, adică „malul stâng” al respectivului râu ol1.

După terminarea operaţiei de retragere a trupelor maghiare, Aliaţii urmau să ocupe cu drepturi depline

zonele – liberate, în baza condiţiilor ce erau de competenţa comandantului suprem al Armatelor Aliate. Intra în competenţa „guvernului actual* să conducă administraţia civilă din aceste regiuni, în care singurele forţe care puteau rămâne erau cele „poliţieneşti şi de jandarmerie*, Indispensabile menţinerii ordinii, precum şi cele menite „Hă garanteze siguranţa căilor ferate. Totodată, în privinţa armatei ungare se prevedea obligativitatea demobilizai îi celei de uscat şi de apă, fiind exceptate „6 divizii ţie infanterie şi 2 de cavalerie*, necesare asigurării ordinii interioare, şi a formaţiunilor de poliţie menţionate ol. Se mai prevedea şi „dreptul de ocupaţiune* de către aliaţi a oricăror localităţi sau puncte strategice pe care le-ar Indica Comandantul suprem al armatelor aliate, precum şi „dreptul de trecere şi staţionare* a trupelor aliate pe teritoriul Ungariei, ca şi cel de folosinţă a întregului material rulant şi de cale ferată sau a materialului navigabil aparţinând statului sau persoanelor particulare.

Convenţia de la Belgrad stabilea şi că materialul de cale ferată aflat în folosinţă, în teritoriul ce urma să fie părăsit de armata ungară, rămânea pe loc, iar guvernul Ungariei trebuia să pună la dispoziţia aliaţilor, în termen de o lună, 2000 vagoane şi 100 locomotive pentru calea ferată îngustă.[5556]

În privinţa trupelor germane aflate în teritoriul vizat de Convenţie, acestea trebuiau să părăsească zona, fiind fixat un termen de 15 zile pentru trecere şi staţionare pe teritoriul Ungariei, cu începere din ziua semnării documentului, urmând ca toate legăturile telegrafice şi poştale cu Germania să aibă loc sub controlul strict al Aliaţilor.

---

55 Les négociations de la paix hongroise Compte-rendu sur lu travaux de Za délégation de paix de Hongrie à Neuilly-sur- Seine de janvier à mars 1920 tome î-er, Budapest, 1929, p. 219.

56 Ibidem.

Pentru înţelegerea cât mai corectei a originilor, destinaţiei şi modului de aplicare a Convenţiei de la Belgrad se cer avute în vedere o multitudine de aspecte şi în primul rând relaţiile speciale care au existat între generalul d'Espèrey şi Comandamentul trupelor sârbe. În acest sens se cuvine arătat că trupele sârbe, care fuseseră transportate, după intrarea în război a Bulgariei, pe frontul de la Salonic, se evidenţiaseră prin nenumărate fapte de vitejie. Unul dintre comandanţii sârbi, mareşalul Misie, se bucura de o man* stimă la Cartierul General al Armatelor Aliate din Orient. Fireşte, lapte şi împrejurări ca cele menţionate nu puteau să nu influenţeze mersul evenimentelor. Guvernul sârb s-a folosit fără ezitare de o asemenea influenţa obţinând la tot pasul satisfacerea revendicărilor sale maximale.

Apoi, nu mai e niciun secret ca la 6 noiembrie, doar cu o zi înainte de întâlnirea cu contele Károlyi, Franchet d'Espèrey avusese convorbiri cu prinţul Alexandru şi cu mareşalul Misie.03 Aceste „amănunte" au contat a doua zi, când şeful statului ungar venise în persoană pentru a-i impresiona pe generalii aliaţi şi, totodată, a-i convinge în a garanta integritatea teritorială a ţării sale.

Faptul că a existat şi un ordin formal dat trupelor sârbeşti să înainteze în toate direcţiile şi cât mai departe posibil, chiar pe timpul negocierilor, pentru ca la încetarea ostilităţilor acestea să ocupe o zonă cât mai vastă în Banat şi Ungaria meridională, 04 constituie încă un argument în favoarea ideii că sârbii au influenţat în mare parte prevederile convenţiei, potrivit propriilor interese. Deci, chiar dacă francezii au dat tonul, prezenţa sârbilor s-a resimţit la modul cel mai evident.

Este cunoscut, de asemenea, că în schimbul de mesaje ale generalului Franchet d'Espèrey cu Parisul, se amestecaseră şi ofiţerii de la Comandamentul sârb şi de la Comandamentul Suprem al forţelor aliate, ofiţeri care l-au

însoţit pe generalul francez d'Espèrey la Belgrad. Un astfel de mesaj, primit chiar în ziua începerii negocierilor, la prânz, venit de la Paris, via Salonic şi Skopje, la Cartierul General al Comandamentului Suprem Aliat de la Nié, cu instrucţiuni clare pentru d'Espèrey, în sensul ca tratativele cu ungurii să se refere numai la prevederile acordului deja încheiat pe frontul italián şi că orice probleme politice să fie omise, n-a mai ajuns la destinaţie. Sârbii avuseseră grija ca mesajul să-i parvină lui Franchet d'Espercy abia după încheierea discuţiilor despre armistiţiu.[5758]

Detaliile menţionate nu sunt lipsite de importanţă, întrucât ele explica unele din datele incluse în textul convenţiei, ca ele pildă chiar cele referitoare la linia de demarcaţie, administraţia civilă în zonele în care urmau să intre trupele aliate etc. Totodată, asemenea detalii explică în ceea ce-i priveşte pe români şi atitudinea guvernanţilor sârbi care au dispus ca armata lor să ocupe întregul Banat între 12 – 20 noiembrie.

Speranţele eu care şeful statului ungar, contele Károlyi Mihály, se prezentase la Belgrad s-au spulberat din momentul în care acesta a luat cunoştinţă de conţinutul preliminar al documentului ce trebuia semnat. El a şi declarat atunci ca dacă s-ar prezenta la Budapesta cu un astfel de document ar fi spânzurat ob (!) Trebuie însă reţinut că, deşi Ungariei i se refuzase statutul de neutralitate (fiind declarată fără echivoc ţară învinsă) şi garantarea frontierelor, totuşi prin conţinutul textului convenţiei se strecuraseră şi multe alte clauze de natură politică menite a îndulci atitudinea aliaţilor faţa de aceasta. Asemenea clauze au fost ulterior surse de tulburări şi conflicte între sârbi şi unguri, cehoslovaci şi

57 Ibidem, p. 80—81.

58 György Litván. Documents des relations Jranco-hongroises îles années 1917—l9i9. Acta Historien Academiac Scientiorum Hungaricae, 1975, 21, nr. 1—2, p. 192.

unguri şi, îndeosebi, români şi unguri.

În fine, analiza obiectivă a unui moment atât de important pentru evoluţia evenimentelor politice şi militare de la sfârşitul primului război mondial, cum a fost cel reprezentat de Convenţia militară de la Belgrad din noiembrie, necesită încă cercetarea şi a altor surse, dar şi adâncirea cercetării celor cunoscute. Este clar însă faptul că, spre exemplu, contele Károlyi şi guvernul său nu au consimţit decât de formă la clauzele respective (în ceea ce-i privea), ele urmând, în consecinţa, a fi încălcate, ca şi cum armistiţiile ar fi fost făcute pentru a fi ignorate.

Dacă tactica faptului împlinit nu era o soluţie pentru români, căci linia de demarcaţie stabilită la Belgrad era departe de a corespunde realităţilor etnice, totuşi se cere avut în vedere faptul că prin prevederile Convenţiei (mai ales cea referitoare la linia de demarcaţie), trupele române au putut trece în Transilvania fixându-se la est de Mureş, aşteptând ca reglementările ulterioare ale Aliaţilor să le dea câştig de cauză în virtutea revendicărilor recunoscute românilor şi prin tratatul din 1916. De altfel, chiar în concepţia lui Franchet d'Espèrey „armistiţiul" de la Belgrad, „nu putea fi decât o convenţie militară", încheiată cu o autoritate locală cu competenţă limitată (Ungaria nefiind încă recunoscută cu statutul de „independentă"), pentru a completa aplicarea armistiţiului din 30 noiembrie[59] de la Villa Giusti.

Cel care s-a dovedit din nou aproape de români şi după momentul armistiţiului de la Belgrad a fost, cum era de aşteptat, tot generalul Berthelot, care, la o întâlnire a sa cu generalul Prezan, la Giurgiu, în 2G noiembrie 1918, recunoscând că României i se făcuse o nedreptate printr-o asemenea linie de demarcaţie, aprecia că în acele momente ar fi fost prea dificil de modificat ceea ce se semnase deja, dar că asupra documentului despectiv cu

59 Gy. látván, op. câ.. p. 192—'193.

siguranţă că se va reveni. Aliaţii urmând a-şi respecta întru totul angajamentul lor[60].

Intrarea armatei române în Transilvania s-a făcut, aşadar, în condiţiile în care prin prevederile Armistiţiului de la Belgrad, trupele române aveau dreptul de înaintare până la linia de demarcaţie. Avangărzile celor două mari unităţi, pe care Marele Cartier General le destinase a acţiona iniţial în Transilvania (Divizia 7 infanterie şi 1 vânători) au început deplasarea după 5 – 6 zile de la decretarea mobilizării, urmate fiind de grosul forţelor[61]. De altfel, încă din 14 noiembrie, deci, din cea de-a cincea zi de mobilizare, Marele Cartier General dăduse dispoziţii ca avangarda Diviziei 7 să treacă în Transilvania şi, alături de formaţiunile de grăniceri, să pună fără întârziere stăpânire pe calea ferată de pe valea Muleşului şi Oltului superior, împiedicând distrugerea podurilor de către trupele ungare aliate în retragere[62].

Divizia 7 (comandant generalul de brigadă Traian Mosóin), alcătuită dintr-un regiment de infanterie, o baterie şi un escadron calare, urma să se concentreze în zona Topliţa, Ditrău, Gheorghicni, în timp ce Divizia 1 vânători (comandant generalul de brigadă Aristide Leca) avea ca raion de concentrare zona Comăneşti-Bran. Traseul de mers al Diviziei 7 era Piatra Neamţ – Prisecani – Borsec – Topliţa – Ditrău, iar al Diviziei 1 vânători Asău – Pădureanca – Miercurea Ciuc. Se poate uşor observa că între cele două trasee de marş şi regiuni de concentrare era o depărtare de circa 90 km, ceea ce dădea posibilitatea ca acţiunile fiecărei mari unităţi să capete un caracter de

---

60 Locotenent colonel Drăgânescu, op. cit., p. 90.

61 Idem, Spicuiri din războiul României cu Ungaria din anul 1919, în „România Militară", nr. 1—2, 1943, p. 42—48.

62 Arhivele Ministerului Apărării Naționale, fond Microfilme, rola P.II.1.2579, c. 293.

independenţă[6364].

Deplasarea forţelor române peste munţi ţin Transilvania s-a executat în condiţii meteo deosebit de grele (viscol, ger, drumuri dificile, posibilităţi de transport reduse datorită căilor care fie că lipseau, fie că erau dificile etc.), îndeosebi pe jos, cu o slabă aprovizionare deoarece linia de cale ferată de pe Valea Trotuşului era nefuncţională (distrusă pe timpul campaniei precedente), iar cea de pe Valea Bistricioarei era îngustă, cu o capacitate redusă privind nevoile de transport militar. Singqrul aspect pozitiv, care făcea şi ca neajunsurile de ordin material să fie mai uşor suportate, l-a constituit moralul ridicat al ostaşilor (uşor afectat însă şi acesta de faptul cu la Belgrad se stabilise o linie de demarcaţie arbitrară, care tăia teritoriul transilvănean în două), determinat în măsură hotărâtoare de faptul că ei ştiau cu toţii că venise momentul să participe la eliberarea fraţilor lor ardeleni7* Amânate din cauza timpului nefavorabil, operaţiile celor două mari unităţi destinate a acţiona în Transilvania, s-au concretizat în ocuparea de către Divizia 1 vânători (trupele acesteia trecuseră frontiera pe la Ghimeş Palanca) a localităţii Miercurea Ciuc, iar de către Divizia 7 infanterie (care trecuse şi ea frontiera pe la Prisecani-Tulgheş) a localităţii Gheorghieni.

Avangărzile celor două mari unităţi au executat în permanenţă şi misiuni de recunoaştere în zonele lor de acţiune. De pildă, avangarda Div. 1 vânători a făcut o recunoaştere pe calea ferată Miercurea Ciuc – Braşov, recunoaştere care s-a dovedit pe cât de dificilă, pe atât de inspirată, întrucât au fost constatate multe aspecte care au pus în gardă trupele romanţ. Deşi transporturile pe aceasta linie se puteau efectua în tune condiţii, toate gările până la Braşov erau păzite de gărzi naţionale ungureşti şi

63 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 127.

64 Locotenent colonel C. Drăgănescu, op. cit., p. 94.

săseşti şi numai la Braşov paza era asigurată de către gărzi româneşti. S-a constat şi faptul că, urmare a unui ordin de mobilizare dat de Ministerul de Război al Ungariei, tinerii secui şi unguri, erau pregătiţi de plecare spre unităţile şi formaţiunile militare indicate[6566].

Unităţile din subordinea celor două mari unităţi româneşti cei pătrunseră în Transilvania şi-au continuat înaintarea, până la 29 noiembrie punând stăpânire pe întreaga zonă de la izvoarele Oltului şi depresiunea Ciurului, fapt ce a împiedicat realizarea recrutărilor ordonate de guvernul ungar la 25 noiembrie, precum şi eventualele concentrări de trupe din secuime. Majoritatea forţelor române (cele din Divizia 1 vânători) au fost concentrate în sectorul Odorhei, în timp ce Regimentul 6 vânători a fost împins între Braşov şi Râşnov71. Şi trupele din Divizia 7 vor înainta în Transilvania, atingând cursul Kâureşului şi punând stăpânire la 29 noiembrie pe nodul de cale ferată deja Târgu Mureş.

Este/necesar sii insistăm asupra situaţiei forţelor romáidé care trecuseră în Transilvania, în momentul când la Alba; Iulia se desfăşura adunarea naţională a românilor, în ce priveşte Divizia 7 infanterie, aceasta avea punctul de comandă la Piatra Neamţ şi avangarda (adică escadronul 4, Regimentul 3 Călăraşi şi Regimentul 15 infanterie, cu batalioanele I, II şi III) Ia Reghin, în timp ce o baterie din Regimentul 4 artilerie avea câte o secţie la Reghin şi alta la Brâncoveneşti. Forţele principale, constituite din Regimentul 27 infanterie. Regimentul 14 infanterie, Regimentul 16 infanterie, Regimentul 4 artilerie, un divizion de artilerie şi un batalion de pionieri, erau dispuse astfel: la Topliţa, un batalion din Regimentul 27 infanterie, cel de-al doilea fiind dispus la Brâncoveneşti; La Piatra Neamţ se afla Regimentul 14 infanterie; la Fălticeni se afla

65 Ibidem, p. 98.

66 D. Preda, V. Alcxandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 128.

Regimentul 16 infanterie, în timp ce Divizionul 1 artilerie, Regimentul 4 artilerie şi Batalionul 7 pionieri, din aceeaşi divizie, erau în curs de transport pe calea ferată spre. Piatra Neamţ.

Privind dispunerea unităţilor Diviziei 1 vânători, aceasta era următoarea: Punctul de comandă era la gara Ghimeş. Avândarga constituită din escadroanele 4 (Regimentul 1 Călăraşi), Regimentul 1 vânători şi bateria 97, Regimentul 11 artilerie, se aflau lăsândominic şi Miercurea Ciuc (numai câte o companie, din Reg. 1 vânători, era plasată la Jigodiru şi Racul, localităţi din jur[67].

Aşadar, afirmaţiile unor istorici străini potrivit cărora la adunarea plebiscitară de la Alba Iulia s-ar fi hotărât unirea sub presiunea baionetelor soldaţilor români nu-şi au nicio justificare în realitatea istorică. Mai mult decât atât, în timpul când la Albit Iulia se desfăşurau lucrările adunării naţionale a românilor, soldaţii armatei române se găseau la cel puţin 200 km distanţă, ci atingând cursul Mureşului numai în zona Târgxt Mureş. Mult mai aproape de Alba Iulia se aflau, în schimb, trupelv? germane, care-şi continuau marşul după retragerea din Regatul României şi care, la o adică, ar fi putut interveni împotriva românilor adunaţi la Alba Iulia.

Referitor la Actul unirii de la 1 Decembrie 1918, se cuvine precizat că românii au urmărit cu nerăbdare desfăşurarea evenimentelor, iar când acestea au fost prielnice realizării obiectivelor lor au şi trecut la fapte. Momentul iniţial l-a reprezentat, desigur, *Declaraţia de principii de la Oradea*, făcută de Comitetul executiv al Partidului Naţional Român (partid care-şi luase sarcina reprezentării românilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş), urmată de prezentarea acesteia în Parlamentul de la Budapesta de către deputatul Alexandru

67 ibidem, p. 128—129.

Vaida-Voevod.

Ceea ce însă a sporit mult efectul revendicărilor românilor ardeleni în ochii opiniei publice, a fost faptul că la 31 octombrie, la Budapesta, s-a constituit Consiliul Naţional Român Central, având în componenţă câte 6 reprezentanţi ai Partidului Naţional Român (Ştefan Cicio-Pop, Vasile Goldiş, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Alexandru

Vaida-Voevod, Aurel Vlad) şi, de asemenea, ai Partidului Socialist Român (Tiron Albani, Ioan Fluieraş, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Bazil Surdu). După doar două zile Consiliul Naţional Român Central şi-a mutat sediul la Arad, de unde. Se aprecia că mult mai bine vor putea fi coordonate şi îndrumate Consiliile naţionale româneşti70. Semnificativ este faptul că noul for unic de conducere al românilor, a fost recunoscut ca atare şi de către guvernul Károlyi, fiind apreciat ca „singurul îndreptăţit să hotărască în numele românilor din Ungaria şi să-i reprezinte”[6869].

Ungaria, care se dezlipise de Austria declarându-se Republică ungară independentă, trecea printr-o situaţie critică. Întrucât guvernul „pestriţ” al lui Károlyi nu s-a dovedit capabil să stăpânească valul de anarhie care cuprinsese întregul teritoriu al ţarii (şirul revoltelor, nemulţumirilor de tot felul cuprinsese şi Transilvania, până la Carpaţi, dând impresia unei beţii a răzbunărilor conace prădate, incendiate, ocuparea clădirilor fabricilor, constituirea de „sfaturi muncitoreşti”, chiar proclamarea unei „republici bănăţene autonome” etc.) [70].

Pe un asemenea fond de anarhie, de tulburări sociale, ea o reacţie la starea de fapt, se creaseră comisii naţionale ale naţionalităţilor româna, ungară şi săsească (în Transilvania). Acestea, la rândul lor, şi-au creat şi propriile

---

68 Iuliu Maniu in fața istoriei, București, 1993, p. 8.

69 C. Kirițescu, op. cit., p. 400.

70 Ibidem. -

gărzi naţionale, formate în general din ofiţeri şi soldaţi! reîntorşi de pe front, din foştii prizonieri eliberaţi şi, desigur, din unele elemente locale. Gărzile naţionale aveau misiunea de a asigura ordinea şi liniştea publică, protejându-i pe cetăţeni şi averea acestora[71].

În ce priveşte constituirea gărzilor româneşti, de vin real folos s-a dovedit instruirea şi pregătirea făcută la Viena şi Praga, prin grija „Sfatului ofiţerilor şi soldaţilor romani" condus de Iuliu Maniu, el însuşi ofiţer cu gradul de căpitan (de artilerie).

Desfăşurarea evenimentelor din toamna anului 1918 în Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş a pus în evidenţă şi unele atitudini pozitive din partea guvernanţilor unguri, mai ales în privinţa recunoaşterii noilor organe ale luptei naţionale a românilor, chiar dacă, în fond asemenea recunoaşteri se datorau, îndeosebi, eforturilor diplomatice româneşti[72] sau presiunii evenimentelor, Dö pildă, Ministrul de război al Ungariei, Albert Bartha a dispus modificarea ordinului ca soldaţii şi ofiţerii care se întorc de pe front „să depună jurământ de credinţă Consiliilor Naţionale maghiare*, întrucât numai astfel puteau beneficia de „lefurr sau „solde* şi în continuare, în sensul ca „soldaţii români să depună jurământul faţă de Consiliul Naţional Român*, bucurându-se de aceleaşi drepturi ca şi soldaţii unguri care au depus jurământul în faţa Consiliului Naţional maghiar[73].

Reacţia comandanţilor gărzilor maghiare faţă de

---

71 Iuliu Maniu in fața istoriei, p. 8.

72 Iuîiu Mezei Câmpeanu, op. cit., p. 84.

73 Ibidem (Ordinul semnat de ministrul de război Bartha, in seara zilei de 11 noiembrie, a fost publicat și in ziarul „Unirea41 din Dej, numărul din 20 noiembrie și avea următorul conținut: „Aduc la cunoștința ofițerilor, subofițerilor și soldaților din Ardeal și Ungaria, că vor depune jurământul de credința în mâinile Consiliului Național Român. Leafa, solda li se va plăti întocmai cum li se plătește celor care au jurat Consiliului Național Maghiar44.

ordinul dat de ministrul Bărtha în privinţa soldaţilor români a fost una de nemulţumire, mai ales că ordinul a fost afişat în gările din Budapesta, dar şi în alte gări. În nenumărate rânduri afişele am fost rupte la puţin timp după ce acestea fuseseră puse. Sesizat de situaţie, Hock János, preşedintele Consiliului Naţional Maghiar, a semnat o adresă către toţi comandanţii gărzilor naţionale maghiare din gări, pentru a asigura afişarea ordinului semnat de ministrul de război Bartha. Concomitent cu aceste demersuri se luase şi măsura înfiinţării de gărzi româneşti în diferite gări din Budapesta, acestea având misiunea de a-i îndruma pe soldaţii şi ofiţerii români bare se întorceau de pe front, în scopul înapoierii urgente la vetrele lor şi prezentării la Consiliile Naţionale locale.

În pofida unei uluitoare disponibilităţi pentru negociere a guvernanţilor de la Budapesta, a unor gesturi „de bunăvoinţă* şi „înţelegere* venite din partea acestora, liderii politici ai românilor au rămas intransigenţi în privinţa organizării, şi desfăşurării Adunării naţionale de la

Alba Iulia. La 20 noiembrie, Consiliul Naţional Român Central a lansat în numele românilor din Transilvania, Banat şi Partiam, un manifest-protest „Către popoarele lumii”, în care, după ce era demascata politica ungară de maghiarizare, colonizare şi opresiune, se afirma în mod tranşant că din momentul respectiv orice ar decide marile puteri, naţiunea română osie hotărâtă „a pieri mai bine”, decât să suporte mai departe „sclavia” şi „atârnarea”.[74]

Încercările de dialog cu guvernul de la Budapesta, ale reprezentanţilor Consiliului National Român Central, desfăşurate la Arad în zilele de 13, 14 şi 15 noiembrie, la care şeful delegaţiei ungare fusese chiar ministrul naţionalităţilor Jâszi Oszkár, nu duseseră la niciun rezultat pozitiv pentru niciuna din părţi. La aceste negocieri

74 „Românul1*, an VIT. nr. 10 din 20 noiembrie 1918.

delegaţia română fusese alcătuită din Ştefan Cicio Pop, preşedintele Consiliului Naţional Român, Vasile Goldiş şi Ioan Krdely, Enea Grapini, Ioan Fluieraş şi Iosif Jumanca. Celor amintiţi li se alăturaseră şi Iuliu Maniu, Aurel Vlad şi Aurel Lazăr[75]. Din delegaţia trimisă de guvernul ungar, făcuseră parte Oszkár Jâszi, ministru fără portofoliu, Imre Csécsy, Dezső Abraham, Dezső Bozányi, Gyula Rácz, Alajos Kovács şi Viktor Szekeres, ceilalţi membri, István Apáthy, Sándor Vâneze, Bodog Somló, Smot Neugeboren şi dr. Striegal neprimind decât statutul de observatori.[76]

Încheierea fără un rezultat concret a negocierilor de la Arad condusese la despărţirea definitivă a românilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş, de vechile structuri, şi aşa incomplete, ale statutului ungar autonom. Atunci când în cadrul unei discuţii directe ce avusese loc după încheierea negocierilor, în aceeaşi zi, între Oszkár Jâszi şi Iuliu Maniu, primul a întrebat „în definitiv, ce vor românii?", al doilea a răspuns laconic „Totala despărţire". Fusese semnalul clar că acel dialog devenise inutil atâta timp cât partea ungară nu se putea lepăda de mentalitatea veche de stăpâni care dictează regulile jocului. Mai mult, referirile lui Oszkár Jászi încă din prima zi a negocierilor, când afirmase că încheierea păcii s-ar afla în mâinile Republicii Sovietului European, conduceau la concluzia că, de fapt, Budapesta era dispusă să joace şi ultima carte, cea roşie, bolşevică, pentru salvarea integrităţii a ceea ce fusese regatul ungar, în ce priveşte organizarea şi desfăşurarea Adunării

Naţionale a românilor de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, este nevoie să spunem de la bun început că întreaga desfăşurare a evenimentelor social-politice din

---

75 1918 la Români — Documentele unirii, Voi. VII, București, 1989, p. 321.

76 Peter Haslinger, Arad, Noiember 1918, Oszkár Jâszi und die Rumáncn in Ungarn 1900 bis 19i8, Wien—Köln—-Weimar, 1993, p. 124.

Transilvania, din Ungaria, din teritoriile fostei monarhii, la care se adaugă şi situaţia specifică a Europei din momentul încetării ostilităţilor pe câmpul de luptă al primului război mondial, a fost propice convocării şi ţinerii marelui plebiscit. Nici măcar guvernanţii maghiari care, neîndoielnic, s-ar fi bucurat ca adunarea de la Alba Iulia să nu aibă loc, desfăşurând chiar o intensă propagandă în acest sens, încercând să-i abată pe fruntaşii români de la ideile lor unioniste, nu au întreprins măsuri prin care să împiedice ţinerea acesteia. Dimpotrivă, de pildă, cu toate că au existat uncie momente când guvernanţii maghiari au amânat, au întârziat sprijinul financiar necesar organizării Adunării Naţionale a românilor de la Alba Iulia[77][78], la 27 noiembrie 1918, Consiliul de Miniştri al Ungariei, urmare a cererilor insistente ale Consiliului Naţional Român Central din Arad, prin dr. Ioan Erdélyi şi Iuliu Mezei Câmpeanu a aprobat suma de 1.500.000 coroane pentru scopul menţionat. Ordonanţa în sensul arătat a fost semnată de contele Károlyi şi Ministrul de finanţe Szendre Pál, ca fiind adresată Administraţiei financiare din Arad şi a fost predată Consiliului Naţional Român Central prin căpitanul Popoviciu, cel care o ridicase de la guvernul ungar.80

În aceleaşi scopuri, guvernul de la Budapesta a aprobat şi punerea la dispoziţie, în perioada 29 noiembrie – 2 decembrie 1918, a unor „trenuri gratuite*, destinate a fi utilizate de Consiliul Naţional Român Central pentru transportul celor ce doreau să participe la Alba Iulia, inclusiv pentru înapoiere. O aprobare care se datora, desigur, cererii făcute de Consiliul Naţional Român Central, înaintată la 25 noiembrie către ministrul industriilor şi comerţului maghiar, Garami Ernő (acesta fiind şi lider al Partidului Social-Democrat din Ungaria),

77 I. M. Câmpeanu, op. cit., p. 88—91.

78 Ibidem, p. 91.

prin intermediul aceluiaşi Iuliu Mezei Câmpeanu. Deşi iniţial cererea fusese respinsă, condiţionată fiind de punerea la dispoziţia guvernului ungar de către Consiliul Naţional Român Central a 100 vagoane cu „cărbune de Petroşani”, ulterior, după ce s-a găsit o soluţie de compromis, prin apelarea la serviciile unui diplomat slovac, vechi prieten al românilor[79], ea a fost aprobată. Ministrul ungar a dat chiar dispoziţii Direcţiei generale a căilor ferate că la unul din trenurile ce vor pleca din Bud pesta către Alba Iulia să fie ataşat un vagon special, destinat persoanelor oficiale române ce urmau să participe la adunarea naţionalei a românilor.

În vagonul oficial au călătorit D. Moise Baltă, Iuliu Coroianu (memorandistul), membrii delegaţiei social-democraţilor români şi chiar ziarişti unguri, toţi aceştia aflându-se sub conducerea lui Iuliu Mezei Câmpeanu. Deplasarea spre Alba Iulia a vagonului oficial nu a fost lipsită de peripeţii (incidente tehnice şi nu numai), unele petrecute pe teritoriul Ungariei, la Nagykăta. Şi Szolnok, iar altele pe teritoriul Transilvaniei, la Simeria, unde doi tineri din Budapesta au şi fost arestaţi pentru că au distribuit manifeste cu un conţinut potrivnic unirii Transilvaniei cu România. La anchetarea celor doi s-a constatat că aceştia aveau ca dezlegare pentru acţiunea lor un ordin scris al „Comitetului de Propagandă al Republicii Social-Dcmocratice Maghiare”, prin care şefii de gări erau atenţionaţi să sprijine o astfel de propagandă. De altfel, ziarul budapestan „Az Újság”, nr. 262/ din 1 decembrie 1918, descrie pe larg faptele petrecute pe timpul deplasării respective, precizând şi că au fost confiscate circa 10.000 de exemplare din manifeste, că

79 Cărbunele a fost asigurat de guvernul de la Praga, intermediar fiind Milan Hodza, un fost diplomat slovac în Parlamentul ungar, aflat atunci la Budapesta, ca „însărcinat cu afaceri'1 al guvernului cehoslovac. In I. M. Câmpeanu, op. cit., p. 88-

arestaţii au fost puşi sub paza gardiştilor români, fiind transportaţi la Alba Iulia.[80]

Cu toate că se înregistrează încercări de a îngreuna, compromite sau chiar de a împiedica acţiunea românilor prevăzută pentru 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, în special clin partea cercurilor şi formaţiunilor politice conservatoare, totuşi, având în vedere facilităţile menţionate deja, prin care guvernul ungar ajutase financiar şi material Consiliului Naţional Român x Central, deşi doar după serioase insistenţe, se poate concluziona că nu se poate vorbi de existenţa unor acţiuni făţişe de a-i împiedica pe românii transilvăneni să-şi organizeze marele plebiscit anunţat.

În ce-i priveşte pe românii din străinătate, aceştia, prin asociaţiile sau comitetele înfiinţate, prin organele de presă susţinute, prin articole în ziare, prin broşuri şi cărţi, prin legături personale cu oameni politici sau de cultură apuseni, cu arma în mână, au susţinut cauza unirii Transilvaniei cu România, în baza dreptului popoarelor de a dispune liber de destinul lor Vî. De altfel, în tot ce s-a întreprins şi s-a realizat în intervalul octombrie – 1 decembrie 1918 (documente programatice, acţiuni politico-diplomatice şi administrative, constituirea Consiliului Naţional Central Român, a consiliilor şi gărzilor naţionale locale, convocarea Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia, pregătirea şi desfăşurarea ei) se puteau desluşi doar eforturile unite ale românilor, în principal a celor din Transilvania, din Banat, din Crişana şi Maramureş, dar şi a celor din Regat, din Basarabia şi Bucovina, precum şi a celor aflaţi în străinătate, de împlinire a visului lor de unire, potrivit principiilor general-democratice din societatea europeană. Având şi recunoaşterea oficială şi sprijinul declarat al guvernelor francez, englez, american şi italian în realizarea unităţii sale naţionale, era clar că,

80 Ibidem.

totodată, se recunoştea României şi statutul ei de aliat. „Mă declar fericit – afirma ministrul francez la Iaşi Stephen Pichon – că se apropie ziua în care România… va înfăptui opera de unitate naţională.*[81][82]

În pofida unor voci pesimiste care preziceau un viitor sumbru pentru Transilvania, aceasta urmând a ajunge chiar „teatrul unui război civil”[83] în perioada premergătoare desfăşurării adunării de la Alba Iulia, în zonă lucrurile s-au desfăşurat întocmai cum au fost planificate, simţul politic şi raţiunea dovedindu-se mai puternice decât orice fel de pronosticuri şi ambiţii deşarte. Mai mult, cele zece zile care au premers adunării de la Alba Julia au fost, potrivit expresiei unui istoric român”, cele mai entuziaste, mai înfrigurate şi mai emoţionante din istoria de până atunci a Transilvaniei”.[84] La modă în acele zile a fost îndemnul „Veniţi la Alba Iulia”! Sub un asemenea titlu-indemn ziarul „Unirea” din Blaj, scria în numărul său din 28 noiembrie: „Lăsaţi pe o zi grijile voastre acasă, căci în această zi vom pune temelia unui viitor bun şi fericit pentru întreg neamul nostru romanesc”? 3

Deşi în perioada la care ne referim au putut fi consemnate şi situaţii, încercări de rezistenţa împotriva unirii cu România, mai ales în zona secuimii, unde se organizase o propagandă intensă în acest sens, precum. şi acţiuni de intimidare, crime, cum au fost cele din Caraş-Severin, Satu Mare, Crişana sau de pe văile Someşului şi

---

81 Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională, Cluj-Napoca, 1980.

82 1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe. 1916—1918, Vol. II, București, 1983, p. 1227.

83. 91. Ibidem, p. 1233.

84 Ștefah Pascu,- 1918 Făurirea statului național unitar rámán, vol. II, București, 1983, p. 142.

Mureşului, 91 atmosfera generală a fost caracterizată de o atitudine morală pe măsură.

Momentul Marelui Sfat al românilor, reunind la Alba Iulia peste 100.000 de participanţi, a fost în atenţia presei româneşti şi străine, care a redat atmosfera de entuziasm general în care s-a votat unirea necondiţionat a Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România – cum sublinia corespondentul publicaţiei engleze „The Timeş", în numărul din 25 februarie 191$). Adunarea, începută în jurul orei 10, 30 a fost deschisă şi salutată de Ştefan Cicio-Pop, după care s-a procedat la verificarea mandatelor delegaţilor, la propunerea şi alegerea biroului adunării, în componenţa căruia au fost desemnaţi Gheorghe Pop de Băseşti, preşedinte, episcopii Ioan Papp de la Arad şi Demetriu Radu de la Oradea, copreşedinţi, Teodor Mihali, Ştefan Cicio-Pop şi Ioan Fluieraş, vicepreşedinţi, Alexandru Fodor, Lazăr Miclea, Iaurenţiu Oanea, Caius Brediceanu, Silviu Dragomir, Victor Deleu, Iosif Ciser, Ionel Pop şi Gherghe Crişan, notari.[8586]

După procedura organizatorică, Gheorghe Pop de Băşeşti a declarat că sunt întrunite condiţiile pentru desfăşurarea Marii Adunării Naţionale, invitându-l pe Vasile Goldiş să rostească cuvântarea festivă şi solemnă şi să supună spre aprobare declaraţia-hotărâre de unire, în cuprinsul căreia se preciza: „Adunarea naţională decretează unirea românilor din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească şi teritoriile locuite de ei cu România. În conformitate cu o asemenea „hotărâre", teritoriilor unite cu România, Ji se rezerva o „autonomie provizorie* până la întrunirea constituantei, care urma să fie aleasă prin vot universal. Se recunoaşte, apoi, deplina libertate naţională, egalitate în drepturi pentru naţionalităţile conlocuitoare,

85 Ștefan Pascu, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia» Cluj, 1968, p. 377.

86 Idem, 1918. Făurirea statului național unitar român, vol. I, p. 193.

de a se instrui precum şi administra şi judeca în propria limbă sau de a face parte din corpurile legiuitoare ori de a participa la guvernare în funcţie de procentul de reprezentare în populaţia ţării.

Hotărârea Marelui Forum de la Alba Iulia mai preciza, în folosul românilor şi al celorlalte etnii conlocuitoare: deplina libertate confesională, regim democratic în toate domeniile vieţii publice, vot universal, direct, egal şi secret pentru ambele sexe, începând cu vârsta de 21 de ani, libertatea presei, a asocierilor şi întrunirilor, libertatea de gândire şi propagare a acesteia, reforma agrară radicală prin care să se asigure o proprietate individuală pe măsura posibilităţilor de muncă ale ţăranului, asigurarea de drepturi şi avantaje pentru muncitorii din industrie, sinonime cu cele existente în statele dezvoltate industrial din apus etc.

În ziua de 2 decembrie 1918, în sala mare a Tribunalului din Alba Iulia s-au întrunit cei *212* membri ai Marelui Sfat Naţional,[87] care fusese ales cu o zi înainte, în scopul „conducerii afacerilor naţiunii române din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş (din acesta făcând parte avocaţi, profesori şi învăţători, ţărani şi muncitori, proprietari funciari şi oameni de finanţe, meseriaşi şi negustori, publicişti şi ofiţeri, medici şi ingineri). Au fost alese organele de conducere: preşedinte, Gheorghe Pop de Băseşti, vicepreşedinţi, episcopii Ioan Papp şi Demetriu Radu, Teodor Mihali şi Andrei Bârseanu, notari Caius Brediceanu, Mihai Popovici, Ionel Pop, Silviu Dragomir, Gheorghe Pop, Iosif Ciser. De asemenea au fost desemnaţi şi membrii delegaţiei care urma să prezinte regelui Ferdinand şi guvernului de la Bucureşti, hotărârile Marii Adunări Naţionale, aceştia fiind episcopii Miron Cristea şi Iuliu Hosszú, Vasile Goldiş şi Alexandru Vaida-

87 Ibidem, p. 196.

Voevod, cărora li s-a adăugat apoi şi Caius Brediceanu. [88]Totodată, a fost desemnat un comitet executiv cu activitate permanentă care urma să conducă afacerile curente, numit Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului şi ţinuturilor romaneşti din Ungaria.

Noul organism creat (Consiliul Dirigent – n.n.), l-a avut în frunte pe Iuliu Maniu, ca preşedinte, din componenţa sa mai făcând parte Vasile Goldiş, Ştefan Cicio-Pop, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad, Ion Suciu, Aurel Lazăr, Emil Haţieganu, Victor Bontescu, Romul Boilă, Ion Fluieraş, Iosif Jumanca, Vasile Lucaciu, Valerin Branişte şi Octavian Goga". În cadrul Consiliului Dirigent, care în realitate era un fel de guvern al Transilvaniei şi a celorlalte ţinuturi româneşti ce se uniseră cu România, lui Alexandru Vaida-Voevod i-a revenit resortul afacerilor externe. În noua sa calitate, de ministru în Consiliul Dirigent, acesta a comunicat primului ministru al României, generalul Constantin Coandă, despre hotărârea de unire pentru totdeauna şi fără condiţii a Transilvaniei cu România. Regelui Ferdinand i s-a adresat o telegramă prin care i s-a adus la cunoştinţă cele hotărâte la Alba Iulia, ulterior o delegaţie din partea Marii Adunări Naţionale sosind la Bucureşti cu un mesaj special în sensul menţionat, ea fiind aşteptată la *gară* de întregul guvern al României în *frunte cu* I.C. Brătianu, de primarul capitalei şi de un mare număr de oameni.

Prezentarea „actului" Unirii regelui Ferdinand a avut loc în prezenţa întregului guvern, acesta fiind înmânat de către Vasile Goldiş, care sublinia cu acel prilej că unire fusese „o pretenţiune" a istoriei, prin ea asigurându-se libertate şi dreptate „deopotrivă pentru naţiunile mici şi

---

88 Muzeul de istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca, înv M-168-Proccs-verbal al Consiliului Dirigent din 10 decembrie 1918, apud Gh. Iancu, Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național român (1918—1920), Cluj-Napoca, 1985, p. 16.

mari.”[89] Prezenţa la Bucureşti a delegaţiei ardelene aducătoare a „actului” Unirii, pentru regele Ferdinand, a constituit şi motivaţia unor impresionante manifestări publice care s-au desfăşurat în acele zile în capitala României întregite.

Credem necesar să facem şi observaţia că nu putem fi de acord cu unele opinii potrivit cărora alegerea Consiliului Dirigent ar fi însemnat un pas către independenţa Transilvaniei ca stat sau tfötre realizarea unei autonomii a acesteia în cadrul României Mari. Aceasta deoarece tenta unionista a tuturor demersurilor întreprinse de Consiliul Dirigent a fost mai mult decât evidentă, asigurând tranziţia de la administraţia şi justiţia specifice monarhiei austro-ungare la cea specifică Regatului României.

Locul de activitate şi de reşedinţa ale Marelui Sfat Naţional şi al Consiliului Dirigent a fost stabilit la Sibiu (până la 10 aprilie 1919, când acestea şi-au încetat activitatea). Din Sibiu, la 11 decembrie, Consiliul Dirigent, care şi trecuse la fapte în scopul desăvârşirii Marii Uniri, a adresat românilor din teritoriile ce se uniseră cu Regatul României o „proclamaţie” prin care li se aducea acestora în mod oficial, la cunoştinţă despre hotărârea de unire.

Actul Unirii de la 1 Decembrie 1918 avea să fie ulterior întărit prin tocmai subscrierea la el a naţionalităţilor conlocuitoare, chiar dacă unele cu unele rezerve sau numai parţial. Parc interesanta, în această privinţă, observaţia căpitanului american Nicholas Rozvcit care afirma că toţi cei cu care a vorbit afirmaseră că românii şi saşii sunt pentru unirea cu România, doar ungurii au atitudini diferite: de pildă, funcţionarii şi marii proprietari du pământuri erau împotriva separării de Ungaria a Transilvaniei, o altă parte a populaţiei era favorabilă unei Transilvanii independente, în timp ce o a

89 Ștefan Pascu, op. cit., p. 220.

treia categorie de populaţie se declara dispusă să încerce o experienţă sub administraţie românească.[90]

Decretul regelui Ferdinand de unire a Transilvaniei cu România a fost emis la 24 decembrie şi el stabilea „organizarea provizorie" a Transilvaniei, în sensul că „serviciile publice" rămâneau sub conducerea Consiliului Dirigent, în timp ce afacerile externe, armata, căile ferate, poşta, telegraful, telefoanele, finanţele, siguranţa etc., reveneau guvernului central de la Bucureşti. Practic, începerea acţiunii de organizare administrativă a teritoriilor transilvane a avut loc după 1 ianuarie 1919 (când vor fi numiţi prefecţi în cele mai multe din judeţe, precum şi pe lângă primarii din marile oraşe). O asemenea acţiune a fost serios şi sistematic bruiata de o propagandă de dezinformare întreprinsă de cercurile conservatoare din administraţia maghiară, conduse şi susţinute de guvernul de la Budapesta. A trebuit ca, pentru justificarea Consiliului Suprem Aliat să trimită în Transilvania pe generalii francezi Pétain şi d'Espèrey, ocazie cu care au fost lămurite şi unele aspecte concrete privitoare la linia de demarcaţie fixată prin Convenţia de la Belgrad. Franchet d'Espèrey s-a putut convinge cu acel prilej că linia de demarcaţie stabilită era departe de a-i putea satisface pe români, cel puţin din două motive: din punct de vedere etnic că îi defavoriza, apoi, noile realităţi ale Europei, inclusiv hotărârea românilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş de a se uni cu Regatul Român, în virtutea dreptului la autodeterminare, nu putea deveni efectivă atâta timp cât întinse teritorii româneşti nu erau cuprinse încă în graniţele hotărâte la Alba Iulia.

Constatând şi ca populaţia din zonele ocupate de trupele maghiare era supusă la un regim de adevărată teroare, generalii francezi şi-au dat repede seama că, de

90 Popers Relating to the Foreign Relations of the United. States, Paris Peace Conference 1919, vol. XII, Wasington, 1947, p. 409.

fapt, o asemenea linie de demarcaţie reprezenta un adevărat factor de risc. Ulterior, Frachet d'Espèrey a şi declarat că respectul pentru integritatea teritoriilor locuite de maghiari nu poate însemna şi „hegemonia* lor în teritoriile locuite de majorităţi slave şi române.

Despre declaraţiile generalului francez care vizitase Transilvania, pentru a cunoaşte la faţa locului situaţia din această parte a Europei, a fost informat oficial şi ministrul de interne de la Budapesta, prin comunicarea lor de către locotenent-colonel Paul Asan, comandantul Regimentului de puşcaşi algerieni[91].

Raportul generalilor francezi avea să conducă la măsuri concrete din partea Consiliului Suprem Aliat, în sensul că trupelor române li s-a permis, într-o primă etapă, să depăşească linia de demarcaţie. Aliaţii fuseseră, totodată, puşi în faţa nerespectării angajamentelor asumate de Ungaria prin actul semnat la 1.3 noiembrie, a cererilor venite inclusiv din partea Consiliului Dirigent, dar şi a necesităţii rezolvării situaţiei din Rusia meridionala, unde prezenţa şi efortul armatei române erau apreciate ca indispensabile. Vizita generalului Frachet d'Espercy la Bucureşti, între 9 – 13 decembrie, avea să constituie, desigur, un motiv în plus în ce priveşte decizia aliaţilor de a permite armatei române să depăşească linia de demarcaţie[92]. Chiar în timp ce generalul francez se afla în capitala României, şeful Marelui Cartier General român transmitea o comunicare Comandamentului Armatei Aliate de Dunăre în care atrăgea atenţia asupra mobilizărilor de trupe ungare (contrar articolului 2 al Convenţiei de la Belgrad) ca şi asupra apelurilor venite din partea

---

91 Battyany T., Beszámolóm, vol. II, p. 19, apud Șt. Pascu, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, p. 389.

92 General Jean Bernacot, Les armées françaises en Orient après l'armistice de 1918, vol. II. L'Armée du Danube. L'armée fran- çaice d'Orient (28 octobre 1918—25 janvier 1920), Paris, 1970, passim.

Consiliului Dirigent privind o „intervenţie imediata* în regiunile de la vest de Mureş, solicita acordul Aliaţilor pentru luarea în stăpânire a următoarelor centre urbane: Sighetul Maramureşului, Baia Mare, Satu Marc, Cărei, Dej, Cluj, „în mod cu totul special*, Oradea, Arad[93]. Generalul C. Prezan, şeful Marelui Cartier General al armatei române a dat ordin trupelor române să înainteze la vest de linia Mureşului, în condiţiile luării de măsuri pentru evitarea oricărui conflict armat[94]. Guvernul ungar fusese prevenit asupra necesităţii de a-şi retrage trupele din zonele Dej, Gherla, Cluj, Turda, prin reprezentantul înaltului Comandament Aliat, locotenont-colonelul Fernand Vix, dar neluând în seamă „prevenirea" din partea alianţilor, acesta a dat ordin armatei maghiare să rămână pe loc, „în contact" cu unităţile române şi „fără a face uz de arma".

Înaintarea trupelor române la vest de linia de demarcaţie, realizată după 15 decembrie 1918, s-a făcut pe măsură ce unităţile ungare s-au retras. La 24 decembrie trupele române au intrat în Cluj, momentul fiind salutat cu satisfacţie de populaţia oraşului, iar până la începutul lunii ianuarie elementele înaintate ale unităţilor armatei române care acţionau în Transilvania se aflau deja pe aliniamentul situat la vest de localităţile Dej, Gherla, Cluj, Aiud, Teiuş, Alba Iulia, Orăştie, Deva, Lupeni[95].

În timp ce armata română înainta spre zonele menţionate, la Sibiu se constituia Comandamentul Trupelor române din Transilvania în fruntea căruia a fost numit generalul Traian Moşoiu, originar din Bran, unul din generalii care se remarcaseră în mod deosebit şi în campania din vara anului 1917. Punctul de comandă al noului comandament era fixat la Sibiu, aspect nu tocmai

---

93 1 04.1918. Desăvârșirea unității național-statale..., voi. III. Doc. nr. 472.

94 România in anti primului război mondial, voi. 2, p. 619.

95 I 0o. Ibidem.

întâmplător, dacă se au în vedere cel puţin două categorii de probleme: a) Poziţia geografică a oraşului Sibiu, obstacolele naturale din zonă, îndeosebi marile râuri şi, nu mai puţin, lanţurile muntoase care constituiau serioase avantaje în plan strategic şi tactic pentru buna conducere a armatei române care acţiona în Transilvania; b) Cadrul propice pentru colaborarea operativă a factorilor politici cu cei militari, creat de faptul că tot la Sibiu îşi avea reşedinţa şi Consiliul Dirigent. De altfel, Ordinul nr. 807 din 10 decembrie 1918, emis de Marele Cartier General român, sub semnătura locotenent-colonelului Ion Antonescu motiva înfiinţarea Comandamentului Trupelor române din Transilvania în sensul că acesta trebuie să asigure „o conducere unică" şi să „uşureze raporturile dintre comandamente şi autorităţile centrale alese la Alba Iulia"[96].

Cum în primele zile ale lunii decembrie 1918 în Transilvania pătrunseseră, în conformitate cu dispoziţiile Marelui Cartier General român, şi unităţi ale Diviziei 2 vânători (Regimentul 2), comandate de generalul de brigadă Gheorghe Dabija, iar la începutul lunii ianuarie 1919 avea să fie debarcată din Moldova şi Divizia 6 infanterie, se poate concluziona că, deşi încă insuficiente, forţele de care dispunea armata română în Transilvania, deveniseră, totuşi, semnificative.

La 3 ianuarie 1919 efectivul combatant al celor 4 divizii româneşti din Transilvania[97] era: Divizia 7 (4 regimente a 3 batalioane fiecare cu 4 966 combatanţi, Divizia C (3 regimente a 3 batalioane) cu 3 723 combatanţi, Divizia 1 vânători (4 regimente a 2 batalioane) cu 3 191 combatanţi şi Divizia 2 vânători (3 regimente a 2

96 Arhivele Ministerului Apărării Naționale, fond Microfilme, rola P. 11.1.2579, c. 334.

97 Idem, fond Marele Stat Major. Serviciul istoric, dosar 120, p. 4.

batalioane) cu 2 276 combatanţi.

În condiţiile în care misiunile multiple primite de aceste unităţi pentru eliberarea teritoriului etnic românesc, pe de o parte, şi asigurarea ordine! interne, pe de altă parte, erau îndeplinite cu mare greutate (ca administraţie, poliţie şi jandarmerie nu se organizase încă nimic, speranţele în această direcţie fiind legate de prezenţa armatei române, care nu avea niciun fel de dezlegare oficială pe o asemenea linie). Marele Cartier General a luat o seamă de măsuri privind completarea de urgenţă a efectivelor, organizarea serviciilor (de artilerie, sanitar, veterinar şi remontă, geniu şi intendenţă), organizarea funcţionării depozitelor de tot felul, înfiinţarea unei secţii tipografice şi a unei companii telegrafice[98] şi, mai mult, la Comandamentul Trupelor din Transilvania s-a înfiinţat Biroul Serviciilor (după modelul celor existente la divizii şi, de asemenea, la Marele Cartier General). Măsurile luate au condus la creşterea capacităţii combative a trupelor române aflate în subordinea Comandamentului Trupelor din Transilvania, conducând chiar la creşterea siguranţei populaţiei confruntată cu dezordinea pe care o aduseseră cu ei membrii bandelor de foşti luptători în armatele imperiale.

În paralel cu măsurile întreprinse de către Marele Cartier General, vizând întărirea forţelor de care dispunea armata româna în Transilvania, şi în acord cu hotărârea Consiliului Dirigent de a crea unităţi speciale de armată, recrutate din această provincie şi destinate să înlocuiască gărzile naţionale a căror capacitate de luptă şi disciplină lăsa de dorit, a fost înfiinţat Comandamentul general teritorial Sibiu în fruntea căruia a fost numit generalul Ioan Bocriun?. Potrivit decretului-lege din 7 februarie, urmat de decizia ministerială din 8 februarie, au fost puse bazele corpurilor 6 (diviziile 16,.17 şi 20) şi 7 (diviziile 3 8,

98 Ibidem.

19 şi 21) armată, într-o primă etapă, datorită resurselor slabe în oameni şi materiale, fiind constituite doar diviziile 16 şi 18. adică câte una din fiecare corp de armată»

Din iniţiativa Consiliului Dirigent a fost chemat sub arme şi Corpul Voluntarilor Ardeleni, alcătuit în cursul anului 1917 din foştii prizonieri de origine română în Rusia. După 3 decembrie 1918 această formaţiune fusese pusă la dispoziţia Consiliului Dirigent. Pe măsura sosirii lor în ţară, voluntarilor foşti prizonieri în Rusia li se vor alătura şi cei din legiunile care luptaseră în Italia. De asemenea, au fost chemaţi să întărească rândurile luptătorilor ardeleni şi ofiţerii de rezervă din contingentele 1896, 1897 şi 1898, ale căror cercuri teritoriale de recrutare se aflau în ţinuturile eliberate deja[99][100].

Până la sfârşitul lunii martie 1919 trupele ardelene vor ajunge să cuprindă: 1. Divizia 16 cu 306 ofiţeri şi 10 284 soldaţi, având în compunere Batalionul 16 Vânători Miercurea Ciuc, Regimentul 18 Infanterie Dej, Regimentul 82 Infanterie Târgu-Mureş, Regimentul 83 Infanterie Cluj, Regimentul 84 Infanterie Bistriţa, Regimentul 31 tunari Cluj, Regimentul 32 obuziere Cluj, Spitalul divizionar Bistriţa: 2. *Divizia 18*, cu 368 ofiţeri şi 10 842 soldaţi, având în compunere Batalionul 18 Vânători Târgu Secuiesc, Regimentul 89 Infanterie Braşov, Regimentul 88 Infanterie Sibiu, Regimentul 36 obuziere Sibiu, Batalionul pionieri Alba Iulia şi Spitalul divizionar Braşov: 3. *Trupe neindivizionate*, cu 150 ofiţeri şi 5 017 soldaţi; alcătuite din Regimentul jandarmi Braşov, Regimentul de jandarmi Cluj, Regimentul de jandarmi Arad (Deva), Compania sanitară Cluj cu Spitalul Cluj, Compania subzistenţă Cluj, Compania

---

99 I. Clopoțel, Lupta pentru democrație in România de Ia Actul Unirii încoace, Brașov, 1921. p. 5.

100 Gazeta oficială", publicată de Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și părților românești din Ungaria (Sibiu), nr. 7 din 1 februarie 1919, p. 38.

sanitară Sibiu cu Spitalul Sibiu şi Compania subzistenţă Sibiu; 4. Tnrpe *neorganice*, dispunând de 320 ofiţeri şi 8 400 soldaţi, din rândul cărora făceau parte Regimentul de Infanterie Beiuş, Regimentul de Infanterie „Horea* din Odorhci, Regimentul de Voluntari nr. 1 „Avram Iancu” şi Regimentul de Voluntari nr. 2 „Alba Iulia*[101].

Atitudinea ezitantei a Aliaţilor din perioada de pregătire a Conferinţei de Pace cât şi după începerea lucrărilor acesteia, la 18 ianuarie, la Paris, a generat adesea complicaţii mari în evoluţia evenimentelor politice şi militare din zona de est şi centrală a Europei.

După depăşirea liniei demarcaţionale de către trupele române, la la decembrie, înaintarea acestora şi luarea sub stăpânire a principalelor oraşe din Transilvania – ca o primă etapă a punerii sub control românesc a teritoriilor ce se uniseră oficial cu România la 1 decembrie 1918 –, a urmat, tot cu acceptul Comandamentului Suprem Aliat, cea de a doua etapă, în care acestea au continuat înaintarea, pe măsura retragerii trupelor ungare, până la vest de linia localităţilor Sighet, Baia Mare, Jibou, Zalău, Ciucea, Vârful Găina din Munţii Apuseni, localitatea Zám, pe râul Mureş. Aliniamentul menţionat a fost atins de trupele române până la 22 ianuarie 1919, nu însă fără unele dificultăţi, datorate faptului că între trupele române aflate în înaintare şi cele ungare care se retrăgeau s-au produs şi serioase ciocniri.

„Buletinele de informaţiuni*, întocmite de Marele Cartier General pe baza rapoartelor de la trupe, au pus în evidenţă, pe lângă satisfacţia manifestată de populaţie faţă de prezenţa armatei române în Transilvania, inclusiv a unei părţi a populaţiei de etnie maghiară, multe situaţii care dezvăluiau încercările forţelor ungare, dirijate de la Budapesta, de a întârzia, stopa şi pune serioase piedici în calea înaintării armatei române. Propaganda bolşevică s-a

---

101 H 2. Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P 11.5.161, c. 120.

dovedit, în toată perioada de după intrarea armatei române în Transilvania, foarte activă, la ea contribuind şi o parte din socialiştii români care se lăsaseră cumpăraţi de către unguri[102][103]. Un caz special l-a constituit, fireşte, Circulara Consiliului Naţional Maghiar din Cluj, semnată de Apáthy, prin care reprezentanţii centrelor ungureşti fuseseră solicitaţi să protesteze faţă de „rezoluţiunile românilor de la Alba Iulia” 111.

Încă înainte ca armata română să depăşească linia de demarcaţie, se semnalaseră serioase pregătiri ale forţelor ungare, în sensul de a se organiza cât mai bine în apărare pe linia Mureşului, întărindu-se apărarea podurilor de către gărzile ungureşti. Nu întâmplător, ci tocmai datorită informaţiilor obţinute pe teren de armata română, generalul Traian Moşoiu, comandantul Diviziei 7 infanterie, înaintase cu forţele sale la 1 decembrie până la punctul U Ioan pe Mureş, „în scopul de a împiedica operaţiunile diviziei de secui, aflată sub comanda colonelului Kratochwill, care plecase din Cluj spre Alba Iulia cu misiunea de a risipi adunarea şi de a prinde pe conducătorii românilor”[104][105]. Se poate trage şi concluzia că numai prezenţa trupelor române pe linia Mureşului l-ar fi determinat pe Kratochwill să renunţe la proiectul său, iar ocuparea oraşului Târgu-Mureş l-a împiedicat pe István Apáthy, preşedintele Consiliului Naţional Maghiar din Transilvania să proclame aşa-zisa Republica Secuiască!!!. Tot aşa, prezenţa în Valea Jiului, la Petroşani, a Regimentului 10 din Divizia 2 vânători, regiment comandat

---

102 Marele Cartier General. Secția II informații, „Buletin dr informațiuni", nr. 28, din 4/17 decembrie 1918.

103 Idem, nr. 30, din 6/19 decembrie 1918.

104 General Traian Moșoiu, Ocuparea Budapestei — in legăturii cu operațiunile militare din Ardeal 1918—1919, Șimleul Silvaniei, 1922, p. 4.

105 Ibidem.

de colonelul Oprescu, avea să destrame planurile funcţionarilor unguri din iniţiativa cărora se declarase o grevă care ar fi condus în cele din urmă la proclamarea „Republicii Ardealului” de către sindicatele muncitoreşti.

Astfel de atitudini, precum cele semnalate deja, s-au înregistrat şi pe timpul desfăşurării etapei a doua a înaintării trupelor române la vest de linia demarcaţională. Dacă la Diviziile 6 infanterie, 1 şi 2 vânători, nu s-au înregistrat decât sporadic încercări de rezistenţă din partea forţelor ungare, la Divizia 7 infanterie, în timp ce aceasta acţiona pentru luarea sub control a zonei Sighet – Baia Mare – Jibou – Zalău (luarea sub control a zonei asigurând trupelor române stăpânirea Văii Someşului Mijlociu şi a căii ferate de pe această vale, precum şi a nodului de comunicaţie Jibou în care se făcea legătura între calea ferată ce ducea la Cărei şi cea de pe valea Someşului) 127, s-au constatat serioase şi neaşteptate atacuri din partea unor subunităţi şi unităţi ungare sau ucrainene (în zona Sighet).

Pentru a acţiona potrivit noii sale misiuni, Divizia 7 părăsise regiunea Cluj, care fusese preluată de Divizia 6, destinând pentru ocuparea regiunii Baia Mare – Sighet un detaşament mixt format din Regimentul 14 infanterie, două baterii de câmp şi un escadron divizionar. Aceste forţe concentrate iniţial în jurul localităţii Baia Mare, după ce se împărţiseră în două, o parte rămânând pentru siguranţa zonei (batalionul 1 din Regimentul 14 infanterie şi bateria 2 din Regimentul 4 Artilerie, la care se adăuga escadronul divizionar), iar în cealaltă parte (batalionul 2 şi o baterie de câmp) urmând a înainta în marş pe jos către Sighet, avuseră de întâmpinat dificultăţi pe timpul îndeplinirii misiunii lor. De pildă, în timpul deplasării batalionului 2 infanterie, urmat de batalionul 3 din acelaşi

regiment[106][107], către obiectivul misiunii, la comanda Regimentului 14 infanteria se prezentaseră din partea comandantului gărzii ucrainene din Sighet câţiva parlamentari care solicitaseră ca, în scopul de a se evita ciocnirile armate, să fie numită o comisie a cărei misiune ar fi fost stabilirea „liniei de despărţire* pe baza „dreptului naţionalităţilor* şi a dreptului „de a dispune fiecare în mod liber de propria soartă*110.

Răspunsul Comandantului Regimentului 14 infanterie fusese însă pe măsura cererii parlamentărilor ucraineni. El stabilea „continuarea misiunii*, deci, înaintarea spre obiectivul ordonat. Totuşi, în ziua de 17 ianuarie, când românii ajunseră la 10 km de Sighet, comandantul lor trimise un mesaj către comandantul gărzii ucrainene cerându-i să evacueze regiunea, mesaj la care acesta răspunse cu deschiderea focului asupra celor care i-l aduseserà[108]. *A* urmat o ciocnire serioasa în urma căreia garcki ucraineană s-a retras, cu serioase pierderi: 30 de marţi şi 50 de răniţi, alţi 7 ofiţeri şi 337 soldaţi fiind capturaţi, la care se adăuga, fireşte, o mare cantitate de armament. De partea română pierderile fuseseră neînsemnate, înregistrându-se doar un mort şi un rănit.

Şi în ce priveşte ocuparea zonei Jibou – Zalău acţiunile trupelor din Divizia 7 cunoscuseră serioase dificultăţi. În zona de acţiune a Regimentului 16 infanterie, care avea în sprijin şi o baterie de artilerie, avuseseră loc incidente extrem de grave. După ce comandantul forţelor ungare dăduse asigurări că localitatea Zalău este evacuată, în timp ce două companii şi două secţii mitralieră se deplasau cu trenul spre această localitate, în apropiere de gara Ţigani (5 km nord Zalău), grupuri

---

106i n. Generalul Gh. D. Mârdărescu, Campania pentru dezrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei, București, 1921, p. 8.

107 Ibidem.

108J 20. Ibidem.

răzleţe de trupe maghiare atacaseră trenul, rezultând, de partea română.

6 morţi, 13 răniţi şi 7 dispăruţi[109]. Riposta comandantului batalionului din care făceau parte subunităţile atacate fusese însă prompt şi pe măsura forţelor atacatorului: toate forţele batalionului interveniseră în sprijin lichidând rezistenţele grupurilor maghiare din zonă.

Noua linie de demarcaţie între trupele române şi cele ungare, rezultată ca urmare a înaintării celor trei divizii.

7 şi 6 infanterie şi 2 vânători (având în linia a doua Divizia 1 vânători), fusese stabilită de comun acord cu aliaţii şi, apoi, recunoscută şi de guvernul de la Budapesta. Cu toate acestea, după 24 ianuarie, din partea trupelor ungare s-au semnalat o serie de acţiuni agresive la adresa forţelor româneşti aflate la limita estică a liniei de demarcaţie. Constituită în „patrule” puternice, uneori atingând chiar efective de peste 1.000 de oameni. Înarmaţi cu armament greu, subunităţi ungare special constituite pentru astfel de acţiuni treceau linia de demarcaţie şi atacau posturile înaintate ale armatei române, cum s-a întâmplat, de pildă, la Sebeşul Mare[110] sau la Zalău în sectorul Diviziei 71 – 3, unde în noaptea de 21/22 februarie 1919, grupuri înarmate, având până la 400 de oameni fiecare, întărite cu numeroase mitraliere şi artilerie, la care s-au adăugat şi alte trupe ungare, venind dinspre pădurea de la est de Zalău, au căzut în flancul trupelor române din această zonă, silindu-le să se retragă. Numai cu serioase eforturi forţele române au reuşit să reintre în stăpânirea localităţilor Zalău şi Ţigani, în dimineaţa zilei de 25 februarie. Forţele române, un batalion din Regimentul 27 infanterie, care a acţionat de la sud spre nord, şi un batalion din Regimentul 15 infanterie, care a

109 Ibidem.

110 România in anii primului război mondial, vol. II. p. 649.

acţionat de la nord spre sud, au fost sprijinite în acţiunea lor de focul a două baterii de obuziere şi de o secţie de artilerie de munte, care ocupaseră poziţie pe înălţimile din jurul Zalâului[111].

Oportunitatea înaintării armele! române până la linia vest – Sighet, vest – Zalău – Muntele Găina, localitatea Zám, fusese subliniată de şeful Marelui Cartier General român, care îi făcuse cunoscut Comandantului Armatei aliate de Orient că în baza autorizaţiei date de acesta cu ocazia vizitei sale la Bucureşti, trupele române au putut ocupa regiunea Dej – Cluj şi să elibereze pe românii supuşi unui sever regim de opresiune,[112] că în continuare ar fi necesară înaintarea trupelor române pentru a ocupa cât mai devreme posibil regiunea Arad – Oradea – Cărei. Fusese subliniat faptul că cele menţionate se impuneau a fi realizate cel puţin pentru două motive: a. Populaţia românească din aceste zone nu mai era sigură de viaţa şi averea sa. Bande însemnate de unguri, sprijinite şi de gărzile naţionale maghiare, jefuiesc oraşele şi satele şi omoară fără milă, b. Se propagă prin toate mijloacele bolşevismul, folosindu-se nemulţumirile locuitorilor, provocându-se foamete prin rechiziţionarea şi transportarea dincolo de Tisa a depozitelor şi resurselor alimentare din regiunile Crişana şi Maramureş.

Totodată, se sublinia faptul că înaintarea armatei române era şi în spiritul armistiţiului, deoarece trupele aliate aveau dreptul de a ocupa orice punct strategic de pe teritoriul Ungariei[113]. Apoi, ţinând cont de faptul că propaganda comunistă în teritoriul controlat de trupele române era neîntreruptă, că se propagau ideile comuniste în numele unor pretinse „organizaţiuni” româneşti cu

---

111 Ibidem, p. 8.

112 1 25.1919. Desăvârșirea unității național-statale ..., vo). III. Dos. nr. 474.

113 Ibidem.

denumiri ca „Muncitorii comunişti români din Budapesta”, „Fracţiunea socialiştilor români din Ungaria”, „Gruparea comunistă română din Ungaria. şi Ardeal”[114], că în general ca metode erau folosite cea „a manifestelor aruncate din avion”, sau cea a destabilizării activităţii economice prin organizarea de greve (cum au fost cele din sectoarele minier şi al căilor ferate, cu urmări serioase asupra vieţii populaţiei), necesitatea ca armata română să înainteze în Transilvania spre vest, devenise tot mai clară şi pentru interesele aliaţilor, care nu aveau cum să stăvilească tendinţele de „bolşevizare” şi anarhie din această parte a Europei. Şi asta în condiţiile în care Comandamentul Trupelor din Transilvania demonstrase că este în măsură îi pune ordine[115][116], intervenţia energică a acestuia în cazul grevei celor 600 de lucrători de la atelierele căilor ferate din Cluj fiind un exemplu cum nu se poate mai elocvent.

Acţiunile de provocare ale unei părţi a populaţiei de naţionalitate maghiară, acţiuni coordonate de regimul de ia Budapesta şi oamenii acestuia aflaţi în zonele intrate sub stăpânire românească, au continuat însă, în încercarea de a pune în imposibilitate armata română de a-şi îndeplini misiunile120.

În cursul lunii ianuarie avuseră loc la Sibiu discuţii între o delegaţie de oameni politici maghiari din Cluj, condusă de Grandpierre Emil cu Iuliu Maniu, pe chestiuni privind „administrarea” Transilvaniei. Printre propunerile făcute de delegaţia maghiară figura şi aceea ca în zonele cu populaţie preponderent maghiară limba administraţiei să fie maghiară, iar în cele cu populaţie preponderent română, să fie română, în celelalte zone, mixte din punctul

---

114 Arii. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Serviciul istoric, dos. 126. f. 3—4.

115 Ibidem.

116 Ibidem, fond Comandamentul Trupelor din Transilvania, dosar nr. 63, passim.

de vedere al etniilor prezente, să se folosească ambele limbi. Prin „Decretul 1”, Consiliul Dirigent stabilise însă, în cele din urmă, o singură limbă oficială în administraţie: cea română.[117]

Instaurarea administraţiei româneşti fusese primită de o mare parte a populaţiei de etnie maghiară nu numai cu suspiciune, ci şi cu manifestări de rezistenţă, încercând pe toate căile să se împiedice acest lucru. Astfel de tendinţe fuseseră, la rândul lor, precedate de fapte care evidenţiaseră o atitudine de nesocotire a autorităţii statului român, cum se întâmplase la sfârşitul anului 1918, când se proclamase chiar o „Republică secuiască*, urmată de pronunţarea de către Comitetul administrativ din Odorhci, la 8 ianuarie, pentru „instituirea administraţiei secuieşti * (vicecontele Pál Árpád fiind arestat pe 9 ianuarie 1919, pentru că luase jurământul de la 36 funcţionari, în favoarea „Republicii Secuieşti”).[118]

Atingerea de către armata romană a aliniamentului Sighet – Baia Mare – Zalău – Ciucea – Zám, era, aşadar, rezultatul unor demersuri politice şi militare, care, pe de o parte, obligau armata română să înainteze, întru ocrotirea vieţii şi averii românilor din partea de vest a Transilvaniei, din ţinuturile Crişanei şi Maramureşului, iar pe de altă parte, dat fiind evidenţa faptelor, care ameninţau cu bolşevizarea, îi obligau pe Aliaţi să ţină seama de realităţi, de faptul că numai acţiunile armatei române se puteau dovedi folositoare cauzei lor în această parte de Europa. De altfel, ordinul lui Clemenceau, din 28 ianuarie 1919, avea că consfinţească noua stare de provizorat (atât pentru români cât şi pentru unguri) determinată de încheierea cu succes a celei de a doua înaintări realizată de armata română la vest de linia de demarcaţie fixată prin

117 Gh. Iancu, op. cit., p. 129.

118 Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Trupelor din Transilvania, dosar 19, f.

Convenţia militară de la Belgrad, o stare de provizorat ce va lua sfârşit odată cu declanşarea ofensivei române din aprilie 1919. Cu ofensiva clin aprilie, avea să înceapă cea de a treia etapă a înaintării armatei române în scopul eliberării teritoriilor etnice româneşti, aflate sub incidenţa Hotărârii de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

Privind atitudinea populaţiei din Transilvania faţă de prezenţa armatei române, ea se poate deduce uşor şi dintr-un document de la Legaţia Franţei din România, datat „25 februarie 1919”[119], în care se arată că această prezenţă poate fi considerată în general „bine văzută”, deoarece majoritatea populaţiei este „de rasă şi sentimente româneşti” şi singurele clemente asupra cărora se poate menţine rezerva sunt cele saxone, ungare şi evreieşti. În ce-i priveşte pe saxoni, oameni la care sentimentul patriei este „inexistent”,[120] aceştia au ales potrivit cu interesele lor. Ei au însă teamă de faptul că, vor vedea introducerea în Transilvania „a regimului de protecţiuni de combinaţii strâmbe şi de sperjuri”, care în opininia lor era frecvent în România. Referitor la unguri, se aprecia că aceştia, care locuiesc în general în marile centre, sunt „ireductibili” şi, îndeosebi, deschis ostili unirii definitive a Transilvanei cu România.[121]

Cu o asemenea atitudine, în condiţiile unei propagande puternice lansată pe toate căile de guvernanţii unguri, o parte din populaţia maghiară din zonele aflate sub protecţia armatei române, dar mai ales cei din zonele în care armata română nu ajunsese, a participat, destul de frecvent şi uşor, la acţiunile „de pedepsire a românilor”, la susţinerea terorii împotriva acestora.

Este interesantă „nota” colonelului Hayaux de Tilly, plecat din Bucureşti la 23 febiuarie 1919, la ordinul

119 Gh. laneu, G. Cipâianu, op. cit., p. 233.
120 Ibidem.
121 Ibidem.

generalului Berthelot, pe ruta Sibiu – Petroşani – Arad – Budapesta – Timişoara – Belgrad, într-o misiune de verificare în teren a situaţiei. Emisarul francez a făcut o subtilă legătură între voinţa unionistă a românilor, exprimată public la Alba Iulia, şi prevederile tratatului încheiat de România cu Antanta din 1916.[122]. Potrivit concluziilor colonelului francez, în condiţiile în care graniţa etnică românească nu era realizată, iar „barbariile bolşevicilor unguri asupra românilor" din zonele aflate sub administraţie ungară continuau, luând chiar o amploare deosebită" i se pare justificată înaintarea armatei române până la această linie etnică".

Marele Cartier General al armatei române înaintase, încă din 25 ianuarie 1919, către I.C. Brătianu, aflat la Paris ca prim delegat al României la Conferinţa de Pace, un raport în care se menţionase că în regiunile din Ar* deal, neocupate încă de trupele române, „teroarea extinde din ce în ce mai mult. Populaţia din aceste zone, societăţile culturale „fără deosebire de neam, credinţă şi lege* implorau ajutorul armatei române. Gărzile ungare fie pusese în slujba ideilor şi terorii comuniste – se mai arăta în raport –, sprijină şi transporturile de bogaţil, disponibilităţi alimentare din zonele respective către> Ungaria. Totodată, raportul sublinia faptul că prin „toleranţă şi atitudinea de expectativă* a Aliaţilor, se făcea jocul ungurilor, 130 se contribuia la agravarea situaţiei, cu consecinţe, imprevizibile, inclusiv pentru interesele aliaţilor. Despre situaţii identice, despre situaţia intolerabilă în care se găsea populaţia românească din zonele aflat încă sub ocupaţia ungară, despre crimele şi jafurile, sau recrutările la care era supusă aceasta, guvernanţii unguri vor fi somaţi şi de către preşedintele Consiliului Dirigent. Iuliu Maniu, care le-a cerut acestora

122 Ibidem.

să se pună capăt unor astfel de stări.[123][124]

În scopul informării asupra situaţiei din Transilvania şi Ungaria chiar mareşalul Ferdinand Foch, avea să-l trimită în zonă pe colonelul Eugène Trousson. Acestuia i s-a înmânat la 27 februarie, de către o delegaţie alcătuită din „ţărani şi intelectuali un document ce reprezenta „Rezoluţia* adoptată de adunarea de protest împotriva liniei demarcaţionale, ţinută în acea zi în piaţa mare a oraşului Sibiu. Colonelul francez avea Să se edifice şi asupra evenimentelor petrecute la Beliş, Huedin şi Zalău, deplasându-se în cursul lunii martie la Cluj şi în localităţile respective. Coroborate cu multe alte „informărr şi „rapoarte* de la faţa locului, ale unor trimişi ai generalului Bérthelot sau ai generalului d'Espercy, ori cu cele ale lt. colonelului Vix, imaginea Aliaţilor despre situaţia din Transilvania, din Banat, Bihor şi Sălaj s-a conturat cu multă obiectivitate, sporind convingerea că singura soluţie posibilă, dar şi urgentă şi absolut necesară, era înaintarea armatei române până la linia etnică românească.

O asemenea concluzie sugera, de pildă, şi raportul locotenent-colonelului I. Sagnier, subşef al statului major al Armatei de Dunăre, care aflat la sfârşitul lunii februarie în Transilvania mai informa şi despre marile „înrolări" de voluntari făcute de unguri, îndeosebi în raioanele Satu Mare, Debreţin, Oradea şi Gyula. Trupele de voluntari – preciza raportul menţionat – „jefuie şi masacrează" în zona românească de la vest de linia de demarcaţie.[125] Raportul colonelului Sagnier aprecia că era necesară o autorizaţie „de a se împinge ocupaţia romană până la linia etnică", trupele ungare urmând a evacua complet zona etnică românească. De altfel, ca urmare a unor rapoarte similare, generalul Berthelot a şi telegraâiat la Paris preşedintelui

123 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II.1.2619, c. 9—10.

124 Ibidem, c. 9.

125 Gh. laneu, G. Cipâianu. op. cit., Doc. nr. XLIII (cu 12 piese anexa).

Consiliului de Miniştri şi Ministru de război al Franţei, Georges Clemenceau, pentru ca acesta să fie înştiinţat asupra stării de spirit din zonă, stare datorată, în opinia sa, ambiguităţii cu care era tratata problema de către Puterile Aliate. În telegrama sa Berthelot menţiona şi despre atacurile zilnice asupra avanposturilor române, tragerile de artilerie asupra punctelor în care se aflau concentrări de trupe româneşti etc., cerând ca ungurii să fie obligaţi să-şi retragă trupele pe Tisa sau cel puţin dincolo de linia indicată în telegrama precedentă.[126][127]

Numeroasele semnalări către reprezentanţii Aliaţilor, la diferite nivele, militare sau politice, cum au fost şi cele despre violenţa care continuii fără încetare în regiunile Arad şi Oradea, asupra populaţiei româneşti (se practica metoda trenurilor blindate dotate cu tunuri şi mitraliere, care bombardau zilnic satele şi locuitorii de pe Valea Crişului Alb, de pilda; 110, au determinat Conferinţa de Pace (în competenţa căreia intra, începând cu 18 ianuarie, când aceasta îşi deschisese lucrările în capitala Franţei, orice decizie de natură a modifica datele fixate până în acel moment) să decidă asupra cererii unei zone *neutre* între forţele maghiare şi cele române, o astfel de zonă urmând a fi controlată de trupele aliate.

Limita răsăriteană a zonei neutre era marcată de şoseaua Arad – Cenad, calea ferată Salonta – Oradea – Carci – Satu Mare (în toate aceste localităţi nefiind pevmlel prezenţa trupelor române sau ungare), în timp ce Umilii apuseana pornea de la Tisa,.5 km non 1 est VârstirORnamény, trecând pe la 5 km vest de Debreţin, la 3 km vest de Dévaványó, pe la vest de Gyoma, pe la 5 km veut Orosháza, de Hódmezővásárhely şi de Szeged Trupele ungare trebuiau să se retragă la vest de linia apuseană a zonei neutre începând cu 23 martie, operaţia urmând a fi

126 I9i8. Desăvârșirea unității național-statalc..., voi. III. Doc. nr. 530.
127 Gh. laneu, G. Cipâianu, op. cit., Doc. nr. XL1X.

încheiata în cel mult zece zile, timp în care generalul Gondreeourt ar fi executat operaţiunea de ocupare cu trupele din subordine a zonei neutre.

Hotărârea Conferinţei de Pace stabilea şi faptul că trupele române urmau să ocupe noile poziţii numai după retragerea celor maghiare, precum şi reglementări referitoare la „materialul de război şi feroviar*, sau la administraţia din zonele în discuţie. Totodată, prin hotărârea Aliaţilor se anulau dispoziţiile Convenţiei militare de la Belgrad, inclusiv deplasarea spre vest a liniei de demarcaţie, în scopul protejării teritoriilor de la est de /linia Deva – Cluj-Baia Mare.[128]

În privinţa Banatului, din perspectiva „plebiscitului de la Álba Iulia, lucrurile continuau să rămână încă confuze, deşi unele progrese faţă de momentul Convenţiei tic la Belgrad se înregistraseră. Sârbii, care profitaseră se rezoluţia autorităţilor austro-ungare şi ocupaseră în întregime zona Banatului, s-au retras ulterior, din ianuarie ei continuând să ocupe numai partea de sud-vest a Comitatului Torontal, inclusiv Timişoara, până la linia de unde începea dispunerea trupelor aliate. În zonele evacuate de trupele sârbeşti au intrat trupele franceze (aparţinând Diviziei XI Coloniale, conduse de colonelul témoigné). Evacuarea trupelor franceze şi intrarea trupelor române în Banat avea să se poată realiza abia în iulie 1919, după ce Consiliul Puterilor Aliate de la Parts a decis în acest sens.

INSTAURAREA LA BUDAPESTA, LA 21 MARTIE 1919, A REGIMULUI DE TIP BOLŞEVIC ŞI IMINENŢA CONFLICTULUI MILITAR DINTRE ROMÂNIA

ŞI UNGARIA

Guvernul român a fost înştiinţat cu privire la

128 Documents Diplomatiques français sur l’histoire du bassin des Carpates, 1918—1932, vol. 1 (octobre 1918—août 1910). Budapesta, 1993, Doc. nr. 205.

Hotărârea Conferinţei de pace din 26 februarie de către comandantul forţelor aliate din România şi Rusia meridională, generalul Berthelot. Acesta, informat confidenţial la 5 martie de către Franchet d'Espèrey, a comunicat şefului Marelui Cartier General al armatei române, la 7 martie, faptul că în şedinţa sa din 26 februarie Conferinţa de Pace, „în scopul de a evita orice conflict susceptibil de a-i stânjeni lucrările în curs, a decis crearea în Transilvania, între români şi unguri, a unei zone neutre, liberă de orice trupe române sau maghiare. Punctele principale ale acestei zone neutre vor fi ocupate de trupe franceze (în jur de 2 batalioane şi 1 regiment de cavalerie), care vor avea ca misiune să asigure menţinerea bunei ordini şi a liniştii în zisa zonă, având concursul, la nevoie, al unei comisii interaliate"[129]... Se comunicase, de asemenea, şi că administraţia teritorială rămânea cea fixată prin armistiţiu, precum şi delimitările zonei neutre, modalităţile de îndeplinire a deciziei Conferinţei de Pace.

Generalul francez avea să revină peste alte 11 zile cu noi completări la comunicarea iniţială, respectiv cu detalii referitoare la punerea în discuţie a măsurilor stabilite la nivelul Comandamentului Suprem Aliat. Acestea se refereau la: 1. retragerea trupelor ungare înapoia aliniamentului ce le fusese desemnat; 2. ocuparea zonei neutre de către armata franceză (aceasta era un fel de „tampon" între trupele române şi cele maghiare); 3. Înaintarea celor dintâi în teritoriul stabilit, până la limita de est a zonei neutre, putându-se face numai după avizul Aliaţilor[130]. La 20 martie, Marele Cartier General român a fost înştiinţat, tot de către generalul Berthelot, că decizia Conferinţei de Pace va fi adusă la cunoştinţa preşedintelui Károlyi, că Ungariei i se acordă un termen de 10 zile,

129 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II.1.2579. c. 511 — 512; vezi și D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 172.
130 Ibidem, rola P 11.1.2580, c. 317—318.

începând din 23 martie, pentru retragerea Irupţilor ungare pe noul aliniament. Numai atunci „când evacuarea va fi realizată – preciza documentul semnat de Berthelot – vă voi aviza şi înaintarea trupelor române va putea începe*[131].

Reacţia Budapestei la noua reglementare a fost, cum de altfel se şi anticipase în rândul aliaţilor, una de respingere. Documente de provenienţa britanică[132] din 14 şi 16 martie 1919, relevă că la aflarea veştii despre „noua* decizie a Conferinţei de Pace, autorităţile maghiare s-au dedat la noi acte de teroare faţă de români, devenind tot mai evidenta intenţia de a nu se retrage trupele de pe poziţiile ocupate. Decizia Conferinţei de Pace fusese adusa la cunoştinţa preşedintelui Károlyi şi guvernului ungar la 20 martie, de către locotenent-colonelul Ferdinand Vix, şeful misiunii militare interaliate în capitala Ungariei, care, însoţit de alţi trei reprezentanţi ai aliaţilor (englez, francez şi american), a înmânat cu acel prilej o scrisoare semnata de generalul Paul de Lobit, comandantul interimar al Armatei aliate (franceze) de Ungaria.

Reuniunea de urgenţă a cabinetului de la Budapesta (condus de Berinkey Dénes), în cadrul căreia ministrul de război propune soluţia „rezistenţei şi „ridicării ki luptă a maselor*, printr-o posibilă cooperare cu comuniştii, respinsese „Nota Vix*, dar, totodată, abdicase de la răspundere, preferând soluţia demisiei, o soluţie pe care contele Károlyi a socotit-o normală, întrucât „respectiva decizie* (a aliaţilor – n.n.) s-ar afla în plină contradicţie cu Convenţia militară de armistiţiu din 13 noiembrie 1918116.

Analizând împrejurările în care a fost respinsă „Nota

131 Ibidem, c. 319—320; Vezi și D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 172; și p. 173.

132 /Xrh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P 1Ï, 1.2579, c. 511—512.
Doc. nr. 558.

Vix*, istoricul Hajdú Tibor aprecia că nu conţinutul Notei a fost motivul principal care a determinat ca ea să (fie respinsă. Aceasta deoarece guvernul lui Károlyi îşi bazase politica pe sprijinul naţiunii maghiare şi pe bunăvoinţa Antantei. Cum însă acesta (guvernul – n.n.) îşi pierduse sprijinul în ţară în egală măsură, ar fi fost necesară o nouă orientare care să aibă însă şi sprijinul Antantei. Fără sprijinul acesteia, Károlyi şi guvernul său n-ar mai fi avut altă soluţie decât să demisioneze lăsând coaliţiei social-democrato-comuniste sarcina ieşirii din criză[133].

Neacceptarea de către guvernanţii maghiari a hotărârii Conferinţei de Pace din 26 februarie 1919, privind crearea zonei neutre, urmată de demisia guvernului Berinkey şi a preşedintelui Károlyi, a condus la o situaţie deosebit de confuză, prielnică marilor dezordini sociale, pe fondul cărora s-a proclamat *Republica Sfaturilor*, care avea să dureze 133 de zile.

Crearea noii forme de conducere statală era considerată la Budapesta ca una din urmările fireşti ale neputinţei guvernărilor anterioare de a păstra Ungaria în graniţele ei de dinainte de prăbuşirea monarhiei austro-ungare. După 1 Decembrie 1916, oamenii politici maghiari au avut în vedere, până la semnarea tratatului de pace de la Trianon, şi alte variante, care vizau o Transilvanie independentă sau una autonomă. Este adevărat însă că asemenea concepţii s-au cristalizat doar atunci când Unirea Transilvaniei cu România devenise iminentă. Până atunci preocuparea fusese îndeosebi de integrare totală a acestei provincii în cadrul statului ungar.

Perioada când tendinţa integrării totale a Transilvaniei la statul ungar a fost mai mult decât evidentă este tocmai aceea când în Ungaria s-au aflat la putere

---

133 Tibor Hajdú, Michael Károlyi and the Revolution of 1918— 1919, in „Acta Historien", nr. 3—4/1964, p. 351—371; apud D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit. p. 173.

bolşevicii lui Kun Béla. Posibilitatea venirii la putere a acestora se putuse întrevedea din momentul când semnele invaziei bolşevice spre Europa Centrală deveniseră şi ele evidente. Unul dintre acestea l-a constituit, fireşte, înfiinţarea la 21 noiembrie 1918 a Partidului Comunist din Ungaria, partid care l-a avut în frunte pe nimeni altul decât pe „omul lui Lenin”, Kun Bela, cei care a dobândit o popularitate sporită tocmai prin arestarea sa, în a doua jumătate a lunii februarie 1919, de către poliţia din Budapesta, pe baza mandatului emis ţie guvernul de coaliţie condus de Karolyi[134][135].

Încă pe când se afla la închisoare, prin mijlocirea lui Bogár Ignác, liderul sindicaliştilor tipografi, Kun Béla avansa propuneri concrete pentru unificarea Partidului Comunist Ungar cu Partidul Social-Democrat140, condiţiile fiind: puterea să aparţină proletariatului; înarmarea proletariatului şi dezarmarea burgheziei; organizarea armatei muncitoreşti; puterea să fie exercitată de muncitori, soldaţi şi ţărani muncitori; pământul să fie declarat bun public prin exploatarea lui în cooperative; socializarea uzinelor, minelor, băncilor, căilor ferate şi a tuturor mijloacelor de transport; separarea imediată a bisericii de stat etc.

Neputinţa guvernului în faţa nemulţumirilor de tot felul, haosul economic, precum şi cererile ultimative ale Antantei au dat în cele din urmă câştig de cauză unor asemenea propuneri, pe care social-dernocraţii unguri le-au îmbrăţişat, semnând un acord cu comuniştii lui Kun Béla.

Cedarea puterii de către Károlyi în favoarea comuniştilor şi sociaî-democraţilor a fost interpretată diferit de către istoriografia ungară şi la fel şi de către cea

---

134 în sprijinul Republicii Ungare a Sfaturilor, București, 1969, p. 14.
1351 19. Ibidem, p. 15.

străină. Potrivit unor păreri emise de istorici unguri[136], demisia lui Károlyi a fost rezultatul presiunilor interne din Ungaria, ca fiind legată de „aspectul integrităţii acestei ţări. Dacă generalul Franchet d'Espercy ar fi contramandat presiunea militară, probabil că preşedintele Károlyi şi guvernul său n-ar mai fi demisionat. În ce priveşte aprecierile în legătură cu „Nota Vix* ale aceloraşi istorici, acestea au fost: I. A servit francezilor în sensul că au putut îndeplini doleanţele româneşti, împiedicându-i totuşi pe români să beneficieze de realizarea integrală a pretenţiunilor din tratatul secret din 1916; 2. Oprind înaintarea românilor s-a realizat asigurarea spatelui armatei române în ideea menţinerii bazei de la Odessa...; 3. Prin fixarea liniei demarcaţionale la nordul zonei se asigura imposibilitatea unui ajutor românesc pentru ca Polonia să poată ocupa Galiţia de est.[137]

În situaţia creată de demisia contelui Károlyi, la Budapesta s-a format un nou guvern, alcătuit din comunişti şi social-democraţi, reprezentantul ultimilor, Garbai Sándor, devenind prim-ministru. Cu toate că revoluţia proletara maghiară a triumfat fără vărsare de sânge, Kun Béla a fost nemulţumit. Imediat după semnarea înţelegerii cu social-democraţii, acesta, confesându-se soţiei sale, preciza că undeva a făcut o greşeală, că nu-şi poate da seama de ce „a mers prea simplu"[138]. Din discuţia celor doi rezulta că tineretul ungar n-ar fi agreat unirea comuniştilor cu social-democraţii, dar în opinia liderilor comunişti unguri nu ar fi existat o soluţie mai bună pentru situaţia de moment din Ungaria.

Kun Béla îşi legase o parte din speranţele sale, firește, şi de situaţia revoluţionară din Ungaria (un

---

136 Ormoș Maria, Pcdovdtól Trianonig l9l8~)920, Budapest, 1983, p. 184. I

1371 5L Ibidem, p, 185.

138 Kun Béláné, Kun Béla, Emlékezések, Budapesta, 1966, p, 139.

adevărat haos economic, social şi politic), cât şi de Armata Roşie, o forţă care avansa, aflându-se deja la Parnopol[139]. La 22 martie telegrama din Csepel (Budapesta) îl înştiinţa pe Lenin că proletariatul maghiar a cucerit întreaga putere de stat, totodată solicitându-se sprijin militar pentru a putea duce lupta împotriva duşmanilor proletariatului. Răspunsul Moscovei a fost prompt: „Aici Lenin! Sincere salutări guvernului proletar al Republicilor Sfaturilor din Ungaria şi, în mod deosebit, tovarăşului Béla Kun (…) [140].

Mişcările politice ale lui Kun Béla l-au propulsat automat în centrul evenimentelor politice din capitala Ungariei. Lenin îşi va aminti de Kun Béla într-unul din discursurile sale înregistrate pe placă de gramofon (cel destinat special revoluţiei ungare), afirmând că l-a cunoscut foarte bine pe acesta de pe vremea când el fusese prizonier de război în Rusia şi când, nu o dată, stătuseră de vorbă despre comunism şi revoluţia comunistă. Victoria revoluţiei ungare era relatată de Lenin cu mare satisfacţie, fiind apreciată ca un exemplu de solidaritate a mişcării comuniste maghiare *ca revoluţia* comunistă din Rusia.

Noul guvern ungar, instalat la 21 martie 1919, avea majoritatea portofoliilor ocupate de social-democraţi, comuniştii reuşind să pună stăpânire doar pe funcţiile de vicecomisari ai poporului. Unul din resorturile cele mai importante, cel de Externe, i-a revenit însă lui Kun Béla, care „de facto* era privit ca adevăratul conducător al întregului popor[141].

La două zile după formarea noului guvern ungar (23 martie) în Piaţa Országház s-a desfăşurat o mare adunare populară, ocazie cu care s-a făcut publică crearea Republicii Ungare a Sfaturilor. Au urmat, în zilele imediat

139 Ibidem, p. 143.
140 Ibidem, p. 139.
141 Ibidem, p. 152.

următoare, măsurile concrete de înfăptuire a programului revoluţionar; pe 25 martie a fost emisă legea cu privire la crearea Armatei Roşii; pe 26 martie, legea pentru socializarea uzinelor şi a întreprinderilor de transport şi miniere, precum şi a fondului de locuinţe iar pe 3 aprilie legea pentru socializarea moşiilor etc. Odată cu proclamarea Republicii Sfaturilor, Böhm Vilmos a preluat Comisariatul Poporului pentru socializare, în timp ce în fruntea Comisariatului Militar a fost numit Pogány József, ajutat de cei doi adjuncţi ai săi, Szamuely Tibor şi Szántó Béla[142]. În perioada de organizare a Armatei Roşii, între comisarul Pogány şi principalii săi colaboratori au existat serioase divergenţe (puncte de vedere diferite, în majoritatea situaţiilor, de ordin subiectiv) datorate slabei cunoaşteri a fenomenelor cu care se confrunta noua armată care se crea şi, desigur, pregătirii inadecvate domeniului militar pe care o aveau cei menţionaţi[143].

Opţiunile lui Pogány vizau posibilitatea creării unei armate de specialişti care să fie plătiţi (mercenari – n.n.). În opinia sa toţi cei aflaţi sub arme trebuiau preluaţi de Armata Roşie, iar continuarea construcţiei noii armate trebuia să fructifice din plin recrutările făcute de către sindicate[144]. În contradicţie cu poziţia în această chestiune a şefului lor, Szamuely şi Szántó erau de părere că Armata Roşie trebuia constituită pe baze complet noi, adică total diferit de ceea ce fusese până atunci.

Întrucât divergenţele între principalii responsabili cu punerea în aplicare a legii de creare a Armatei Roşii deveniseră insurmontabile, sovietul revoluţionar i-a împuternicit pe Kun Béla, Böhm Vilmos şi Walter Jakab să analizeze situaţia şi să ia unele decizii definitive. În cele din urmă a avut câştig de cauză poziţia lui Pogány,

142 Magyarország Hadtörténete, vol. II, Budapest, 1985, p. 212.
143 Ibidem.
144J 58. Ibidem.

consfinţită şi prin Decretul de constituire a Armatei Roşii (pe 25 martie), care stabilea caracterul forţelor armatei, scopul şi misiunea lor, pe baza modelului preluat de la Armata Roşie rusă[145].

Potrivit noii concepţii de apărare a Ungariei, Armata Roşie era considerată ca fiind „a clasei proletariatului", ea având misiunea să ducă lupta de eliberare a acesteia şi, totodată, să servească de sprijin apropiatei revoluţii socialiste europene[146][147]. La 6 aprilie a fost emisă şi hotărârea cu privire la crearea regimentelor internaţionale la care au aderat voluntari din alte ţări, fideli ideologiei bolşevice, iar la 3 aprilie s-a luat hotărârea de creare a batalioanelor muncitoreşti de fabrică101.

Preluând tot ce ţinea de organizare de la armata bolşevică rusă, inclusiv lozincilor, frazele demagogice, denumirile funcţiilor, a răspunderilor pe cale ierarhică, Armata Roşie ungară, realizată cu participarea „celor mai credincioşi şi mai apropiaţi oameni ai clasei muncitoare" din voluntarii cei mai devotaţi, a început să-şi intre în drepturi, spre neliniştea atât a Marilor Aliaţi cât şi, în general, a Europei. Flagelul bolşevic, care prinsese deja cheag la Budapesta, ameninţând cu extinderea şi spre alte zone ale Europei, a pus serios în gardă Conferinţa de Pace de la Paris, care căuta asiduu soluţii de punere în aplicare a hotărârii sale din 24 februarie 1919, contând, desigur, deşi fără niciun temei, pe disponibilitatea la dialog anunţată de către conducerea bolşevicilor unguri.

La cinci săptămâni de la proclamarea dictaturii proletariatului în capitala Ungariei, detaşamentele înarmate ale fabricilor şi uzinelor au fost trecute în revistă de către Consiliul guvernamental, pe Andrassy Strasse. Armata Roşie ungară îşi făcea simţită prezenţa în rândul

145 Ibidem.

146 Ibidem.

147 In sprijinul Republicii Ungare a Sfaturilor, p. 18»

instituţiilor de bază ale statului bolşevic ungar. Operaţiunea de constituire de noi unităţi „roşii” era în plină desfăşurare, totodată, devenind şi mai evident pericolul pe care-l reprezenta aceasta pentru vecinii Ungariei, cei pe care bolşevicii unguri îi aveau în planul lor de revendicări teritoriale, dar şi pentru Marile Puteri învingătoare în primul război mondial, puse în faţa unei situaţii nu doar extrem de sensibile, cât mai ales periculoase, care putea chiar compromite sau întârzia lucrările forumului de pace de la Paris.

Cum una din principalele sarcini ale guvernului proletar de la Budapesta a constituit-o cea a organizării din punct de vedere militar, prin crearea unei Armate Roşii ungare în măsură să refacă integritatea teritorială a Ungariei, au fost numiţi în calitate de conducători ai secţiei de organizare a trupelor din cadrul Comisariatului Poporului pentru război, Münnich Ferenc, Steinbrück Otto şi alţii, dintre cei care aveau experienţa războiului civil din Rusia şi pe deasupra erau şi comunişti convinşi[148].

În concepţia lui Kun Béla trupele ce compuneau Armata Roşie ungară erau „trupe disciplinate”, care se deosebeau de cele aflate în retragere de pe front „care săvârşeau jafuri, stricăciuni de tot felul”. Lipseau doar specialiştii, deşi unii dintre aceştia, care luptaseră pe front, se prezentaseră şi fuseră încadraţi în noua armată a pro letariatului ungar[149].

În paralel cu organizarea Armatei Roşii ungare a început şi constituirea Gărzii Roşii (Vörös Őrség), destinată să asigure ordinea interna în cadrul revoluţiei. S-a alcătuit de asemenea, un Tribunal revoluţionar, prin intermediul căruia se aprecia că se va putea controla activitatea elementelor contrarevoluţionare interne şi externe. În fruntea acestuia a fost numit dr. Ákos Ferenc „vechi”

148 Kun Béláné, Kun Béla, Emlékezések, p. 152.

1491 6.3. Ibidem.

membru de partid (90 de zile putea fi o vechime demnă de o asemenea cauză). Aceleaşi criterii au stat la baza numirilor în fruntea Secţiei politice a Comisariatului Poporului pentru interne, unde au fost desemnaţi „revoluţionarii" Korvin Otto şi Szallai Imre, care în finalul activităţii lor vor plăti cu viaţa.[150]

Faţă de situaţia intervenita în cazul Ungariei odată cu instaurarea regimului bolşevic la conducerea acesteia. Aliaţii şi-au intensificat eforturile pentru a determina această ţară să-şi retragă trupele la vest de zona neutră. Ungaria, care făcuse parte din coaliţia Puterilor Centrale, trebuia vrând-nevrând să se execute în faţa pretenţiilor Conferinţei de Pace, urmând totodată să accepte condiţiile finale pe care învingătorii urmau a le formula în Tratatul de Pace.

Afirmaţiile potrivit cărora acţiunea militară a României din anul 1919 ar fi fost o intervenţie imperialistă, născută din teama în faţa pericolului bolşevic, care ameninţa cu instaurarea sa şi în spaţiul românesc, dată fiind vecinătatea cu Rusia Sovietică, credem că nu are niciun temei în realitatea concretă a acelor timpuri. Slaba aderenţă a ideologici şi propagandei bolşevice în rândul românilor, pe de o parte, cât şi mai ales forţa, actualitatea şi contextul ideilor vizând întregirea naţionalii, pe de altă parte, pot infirma din start o asemenea ipoteză. Guvernul român avusese o motivaţie specială în 1916, atunci când se acceptase intrarea în război alături de Antanta, cu care, de altfel, se şi semnase un tratat de pace. Reactivarea aceloraşi motivaţii, în toamna lui 1918, era singura în măsură să explice acţiunea militară din 1918 – 1919, acţiune care a fost posibilă tocmai datorită evoluţiei evenimentelor politice şi militare pe continentul european, îndeosebi în teritoriile ce aparţinuseră fostului imperiu austro-ungar. Pericolul bolşevizării în Ungaria şi în alte

150 Ibidem.

zone ale Europei era situat de români într-un plan secundar, fără a fi neglijat. Este adevărat însă că pentru Aliaţi lucrurile aveau mult mai multă importanţă.

Interesele marilor puteri erau, se parc, ameninţate nu doar de evoluţia situaţiei pe fronturile din Rusia şi Ucraina, unde forţele bolşevice se îndreptau ameninţător spre Odessa (unde se găsea cartierul Corpului expediţionar aliat), ci şi, mai ales, de anarhia politică din Ungaria, care, concomitent cu ascensiunea comuniştilor ca şi în alte ţări din centrul Europei, ameninţau posibilitatea încheierii păcii, sau chiar stabilitatea politica şi militară a continentului. Asta în timp ce, pe plan intern, după euforia primelor zile de după victorie, Aliaţii se confruntau cu serioase concesii sociale[151], repercutate şi asupra capacităţii de luptă şi operativităţii trupelor proprii. Faptul ca la începutul lui aprilie 1919 semnele extinderii revoluţiei de tip bolşevic în Europa devenisem foarte vizibile prin proclamarea Republicii Consiliilor în Bavaria[152] a impus căutarea din partea Aliaţilor a unor soluţii de urgenţă.

Una dintre acestea a fost şi încercarea de a ajunge la un compromis cu partea ungară, prin încredinţarea unei misiuni de mediere în acest sens generalului Jean Cristians Smuts. Consiliul Suprem al Conferinţei de Pace de la Paris a considerat misiunea generalului Smuts, un cunoscut şi apreciat „pacifist*, ca o nouă şi ultimă soluţie. Ungariei, care se declarase deschisă dialogului, i s-a propus, la 4 aprilie 1919, retragerea de bunăvoie a armatei sale pe o linie apropiată de cea fixata prin tratatul încheiat în 1916 de România cu Puterile Antantei.[153]

Refuzul noilor autorităţi ungare a confirmat faptul că

---

151 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 174,

152 Ibidem.

1533 67. C. Kirițescu, Istoriarăzboiului pentru întregirea României, voi, 2. București, 1989, p. 442.

Ungaria nu era dispusă a se conforma pretenţiilor Conferinţei de Pace, că intenţiile guvernului de la Budapesta erau diferite de ceea ce intenţionaseră Aliaţii, în speranţa rezolvării, totuşi, pe cale paşnică a situaţiei.[154] Există părerea, la care parţial subscriem, că prin încercarea sa de mediere, generalul Smuts n-a făcut altceva decât să-i încurajeze pe comuniştii unguri, stânjenind totodată în mod vădit şi acţiunea armatei române[155], care, oricum, era în acele momente singura capabilă să facă ca hotărârea Conferinţei de Pace să fie îndeplinită.

Pare, desigur, interesantă discuţia dintre Kun Béla şi generalul Smuts, care a avut loc într-un compartiment de tren (trenul cu care venise generalul), când liderul bolşevicilor unguri s-a exprimat în sensul că „ar dori o înţelegere cu Puterile Antantei, dar îi este frică că dacă ar ceda în faţa Aliaţilor, s-ar prăbuşi de la putere. Armata Roşie, care se constituia – a conchis Kun Béla → era condusă încă de ofiţeri ai vechiului regim şi aceştia colaborează doar pentru faptul că ei cred că aşa bolşevic cum este (Kun Béla – n.n.) el luptă pentru Ungaria, deci, nu poate să abandoneze aceşti oameni”.[156]

Din modul în care s-au desfăşurat discuţiile rezultă cu claritate că tratamentul aplicat conducătorului bolşevic ungur nu era de nivelul unui şef de stat, că s-a sondat terenul doar, pentru a se vedea – cum s-ar putea atenua situaţia explosivă creată în Ungaria după proclamarea Republicii Sfaturilor. Lui Kun Béla i s-a acordat cu acel prilej un credit în plus, în speranţa că se vor găsi, totuşi, soluţii acceptabile de ambele părţi.

---

154 Gheorghe I. Brâtianu, Acfzunea politică. și militară q-Ro- mâniei in 1919, in lumina corespondenței diplomatice a lui I. C. Brâtianu, București, 1939, p. 56.

155 ibidem.

156 Harold Nicolson, Pearccmoking 1919, London, 1934» p, 300.

Atunci când liderul ungur a revenit la discuţii şi a fost pus să semneze o hârtie prin care s-ar fi obligat să-i elibereze pe toţi supuşii britanici pe care-i închisese, el a avut „o figură de trista amintire: Stătea acolo îngrămădit, posac şi înfricoşat”[157], şi, desigur, fără a fi în stare să se angajeze în privinţa retragerii armatelor maghiare, conform hotărârii Conferinţei de Pace.

Cu toate că generalul Smuts a fost deosebit de curtenitor cu partenerul său de dialog, acesta, parcă regretând că a rămas pe vechea poziţie, aceea de a fi respectate prevederile Convenţiei militare de la Belgrad, din J3 noiembrie 1918. Ceea ce însemna, desigur, că ungurii cereau ca armata română să se retragă dincolo de linia râului Mureş.

Ni se par mult mai aproape de adevărul istoric datele şi informaţiile provenite de la martorii oculari, decât interpretările date ulterior de către diverşi istorici, pu baza unor documente mai mult sau mai puţin fidele realităţii. Unii dintre istoricii în cauză şi-au asumat şi, de pildă, concluzia că liderul bolşevic ungur l-ar fi lăsat fără replică pe Smuts.

Neîndoielnic, conducătorul bolşevicilor unguri nu-şi putea asuma riscul de a lua o altă hotărâre decât cea aflată în consonanţă cu spiritul momentului istoric pe care-l traversa Ungaria, cu ideologia partidelor şi forţelor care-l propulsaseră în fruntea statului. Prin urmare, rezultatul misiunii întreprinse de generalul Smuts în numele Aliaţilor nu ar fi avut cum să fie altul. Kun Béla n-avea cum să nu ţină seama în demersul său, în decizia sa, de problema „naţională* a ungurilor.

Credem că Mariei Ormoş are dreptate, în mare parte, atunci când susţine că, în final, Kun Béla ar fi considerat vizita generalului Smuts şi rezultatele acesteia ca pe un

---

1571 /1. Ibldcnx.

succes al guvernului său[158] întrucât a rămas pe poziţiile iniţiale şi, deci, Aliaţilor nu li s-a dat nici măcar un cât de mic câştig de cauză. Pesemne că dacă reprezentanţii marilor puteri ar fi analizat cu mai multă atenţie întregul comportament al guvernanţilor bolşevici de până atunci, n-ar mai fi ajuns în postura umilitoare a „medierir cu învinsul în război.

Iniţiativa anglo-americană, adoptată în unanimitate de „cei Marr în scopul declarat al „evitării vărsărilor de sânge*, misiunea generalului Jan Cristian Smuts, pe lângă că a fost, din capul locului, sortită eşecului, a produs şi o impresie neplăcută, nu doar în România ci şi în întreaga Europă, mai ales că ea s-a realizat în condiţiile când bolşevicii ruşi atacau în forţă pe linia Nistrului, iar manevrele de regrupare şi concentrare a forţelor ungare indicau la modul indubitabil că „efortul principal* al guvernanţilor unguri viza România[159].

În condiţiile în care, dintre aliaţi, pentru a lupta împotriva ungurilor nu mai rămăseseră decât românii, întrucât pe sârbi nu se putea conta, conflictul lor cu italienii pentru Fiume şi Dalmaţia luând proporţii nebănuite, când se făcuse dovada clară că numai la pace nu se putea gândi Kun Béla, că acesta, în postura sa de lider al bolşevicilor unguri, nu avea cum să se detaşeze de intenţiile belicoase ale conaţionalilor săi, menite a readuce Ungaria în graniţele ei mari, prin mobilizarea unei armate noi, cu care preconiza să-i atace pe cehoslovaci şi români[160], când, de asemenea, se impunea cu stringenţă curmarea regimului de teroare aplicat populaţiei de origine română din zonele aflate încă sub ocupaţie ungară, hotărârea guvernului român potrivit eftrent armata

158 Maria Ormoș, op. cit., p. 252.

159 1918. Desăvârșirea unității național-statale..., vol. III, Doc. nr. 565; vezi și D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 175.

160 C. Kirițescu, op. cit., voi. 2, p. 442.

română va declanşa ofensiva împotriva Unguriei la 16 aprilie a servit în modul cel mai elocvent atât interesele aliaţilor cât şi pe cele de reîntregire naţionala ale românilor.

Măsura luată de România poate fi cotata ca justă şi datorită faptului că ea a intervenit în momentul efând alte soluţii s-au dovedit şi redeveneau iluzorii, indiferent dacă ele veneau din partea Conferinţei de Pace, a Aliaţilor sau erau rodul demersurilor româneşti intru salvarea vieţii şi averii românilor aflaţi în zonele încă ocupate de armata ungară. O astfel de măsură arăta> totodată, că răbdarea întrecuse orice aşteptare, că nelegiuirile bolşevicilor unguri nu mai puteau fi tolerate, acestea trebuind a fi stopate cât mai urgent.[161] La Bucureşti – avea să scrie istoricul Gh. I. Brătianu – zarurile fuseseră aruncate[162].

La 12 aprilie 1919, generalul Henri Berthelot, aflat la Marele Cartier General al Armatei Dunării, îl informa pe Georges Clemenceau, preşedintele Consiliului de Miniştrii şi ministru de război al Franţei, despre hotărârea luată de guvernul român, la cererea insistentă a Consiliului Dirigent din Transilvania, hotărâre prin a cărei aplicare se putea asigura protecţia conaţionalilor împotriva jafului şi nelegiuirilor de tot felul practicate de bolşevicii unguri, situaţie care contribuia la dezvoltarea anarhiei[163].

Protestele Consiliului Dirigent, ale reprezentanţilor României la Conferinţa de Pace s-au dovedit ineficiente, în curmarea manifestărilor sângeroase, de răzbunare inutilă practicate de bandele înarmate ale bolşevicilor unguri. Situaţia devenise atât de critică încât şi de o parte şi de

---

161 Generalul D. Mărdărescu. Campania pentru dezrobirea Ardealului șl ocuparea Budapestei, București, 1921, p. 33.

1621 70/Gheorghe I. Brătianu, op. cit., p. 56.

163 1918. Desăvârșirea unității național-statalc a poporului român, vol. IV, p. 303.

alta se simţea nevoia ca ea să fie descurcată cu sabia[164].

Decizia guvernului român, luată după o îndelungată chibzuinţă, şi numai atunci când devenise clar că pe sprijinul Aliaţilor – uman şi material – nu se poate conta, de a trece la ofensivă pentru ocuparea militară a liniei hotărâte de Consiliul Suprem Aliat[165][166], a fost comunicată Comandamentului Armatei franceze din Ungaria prin ofiţerul de legătură doar cu o zi înaintea deschiderii ofensivei. Termenii în care a fost redactată „decizia" erau: Guvernul român a hotărât ca trupele noastre să treacă actuala linie de demarcaţie. Misiunea lor este: a) să ocupe regiunea românească care se găseşte încă sub dominaţie ungară; b) să distrugă forţele ungureşti care se găsesc în zona; c) să aducă ordine în regiune şi să asigure viaţa şi avutul locuitorilor în contra bandelor de jefuitori şi criminali. 2. Motivele care au impus această deriziune sunt: a) violarea flagrantă a angajamentelor asumate, prin atacuri executate zilnic de bandele ungureşti şi chiar de trupele lor regulate în contra trupelor noastre; b) lupta de exterminare dusă de autorităţile şi unităţile maghiare în contra populaţiei româneşti din teritoriul ocupat; c) propaganda; d) propaganda anarhistă pe care autorităţile ungare o fac în toate ţinuturile româneşti şi printre trupele noastre (...). 3. Acţiunea va începe în dimineaţa de 16 martie (st. n.) ...” 18°.

Deşi la 30 martie 1919 conducătorul bolşevicilor unguri, Kun Béla, declarase ziarului „Neue Freie Presse* că armata roşie pe care o construieşte Ungaria nu are intenţii agresive, că sarcina sa primordială ar fi aceea de sprijinire a dictaturii necesare pentru asigurarea perioadei

---

164 C. Kirițescu, op cit., p. 406.

165 Ion Stanciu, L7n nou document privitor la acțiunea politică și militară a României in aprilie 1919, în „Revista istorică'1, serie nouă, nr. 2/1990, p. 189—191.

166 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II 1.2619, c. 636—

de trecere fără vărsare de sânge, evoluţia ulterioară a evenimentelor a infirmat în totalitate cele declarate iniţial. În teritoriile româneşti aflate încă sub controlul administraţiei ungare măsurile represive şi atacurile au vizat tot ceea ce era român şi românesc; s-au consemnat adevărate „cruciade* antiromâneşti, mergându-se până la recurgerea la trenuri blindate care făceau naveta între Arad şi Zám, Arad şi Brad, Timişoara şi Făget. Un profund val de nemulţumire în rândul românilor au produs veştile despre asasinarea avocaţilor dr. Ioan Ciordaş şi dr. Nicolae Bolcaş din Beiuş, cât şi a lui Nicolae Bogdan din Vaşcău[167].

Situaţia generală critică din Europa de Est, care impunea o rezolvare urgentă din partea Aliaţilor, a fost în repetate rânduri în atenţia Comandamentului Suprem Aliat, precum şi a Comandamentului Armatei aliate de Orient. De pilda generalul Franchet d'Espèrey, după discuţiile avute la Bucureşti cu conducerea armatei române, în prima parte a lunii aprilie, a luat decizia de „a reglementa imediat problema ungară" în care scop a şi convocat ulterior la Belgrad pe toţi comandanţii aliaţi, convocare la care din partea armatei române a fost prezent lt.-colonelul Ion Antonescu[168]. Mai mult, acesta a dat chiar şi o „instrucţiune", personală şi secretă, voievodului Misie, şef al Marelui Stat Major al armatei sârbe, ca şi generalului Henrys, comandantul Armatei franceze din Ungaria, în care se sublinia necesitatea unei operaţii ofensive întreprinse în direcţia Budapesta, realizată prin cooperarea armatelor cehoslovace, române, sârbe şi franceze[169]. În partea dreaptă a Dunării frontul trebuie asigurat de trupele sârbe, în timp ce între Dunăre şi Tisa, acţiunea ofensivă ar fi fost încredinţată unei grupări sârbo-franceze sub conducerea generalului de

167 lloman Clorogariu. ZtZe trăite, Oradea, 1926. p.
168 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola Pil 5.101, c. 80-87.
169 ibidem.

Lobét. Erau preconizate două direcţii operative: Szeged – Kecskemét – Budapesta (la dreapta), unde ar fi acţionat Divizia 76 şi o parte a cavaleriei concentrate în sectorul Szeged şi direcţia Subotica – Halas – Budapesta (la stânga), forţele de pe această direcţie urmând a fi conduse de generalul sârb Dragomir Milajevic. În concepţia lui François d'Espèrey forţele române ar fi avut un, rol secundar, ele trebuind doar să ţină legătura permanentă cu trupele franceze care asigurau o flangardă de acoperire pe malul stâng al Tisei[170].

Soluţiile preconizate de generalul francez au rămas, firește, doar de domeniul teoreticului, ele trebuind să fie preluate şi acceptate de Conferinţa de Pace, la fel ca şi altele, precum cele ale generalului englez Bridges[171][172], nominalizate într-un document al Misiunii militare britanice, prin care se aprecia că forţele aliate trebuie să înainteze împreună să ocupe Budapesta şi toate celelalte oraşe ungureşti, că Ungaria trebuie să fie dezarmată şi ocupata, administrata până la noi dispoziţii. Într-o asemenea concepţie, avându-se în vedere utilitatea forţelor române pe frontul din Basarabia, unde pericolul invaziei bolşevice era deosebit de mare, se preconiza ca o mare parte din materialul de cale ferată să fie pus la dispoziţia trupelor române.

Cu toate Cei propuneri de soluţii au existat, mai ales la nivelul comandamentelor militare ale Aliaţilor, în analizele făcute situaţiei de către reprezentanţii marilor puteri, nu s-a putut ajunge la niciun rezultat, cu toate că şi în Rusia meridională lucrurile luaseră o turnură deosebit de critică, fiind necesară – din lipsă de efective – evacuarea Odessei, ca şi retragerea împreună cu cele

---

170 ibidem.

171 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II 1.2579, c. 575—

1721 86. D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 191—

române a forţelor franceze pe teritoriul Basarabiei[173].

În asemenea condiţii, împotrivirea maghiarilor faţă de hotărârea Antantei căpătase, în opinia comandamentului Armatei aliate de Orient, proporţii internaţionale[174], europene. Joncţiunea bolşevismului rus cu cel ungar plana asupra viitorului statut geopolitic al Europei. „Cunoaşteţi mai bine decât mine mijloacele nesatisfăcătoare de care dispun Aliaţii, ca şi lipsa intenţiilor de a se face (un efort) mai mare* – se arăta într-un raport către premierul Georges Clemenceau. Totodată se estima că „Mijloacele practice (...) pentru combaterea situaţiei create ar fi punerea pe picioare a Serbiei şi României. Se viza, desigur, echiparea imediată a armatei române cu 30.000 de complete de îmbrăcăminte, echipament şi încălţăminte, cerute cu patru luni în urmă.

În opinia Comandamentului Armatei de Orient, Antanta avea nevoie de o armată solidă, în măsură să oprească valul „revoluţionar* care ameninţa dinspre răsărit, în spatele căruia erau indici despre o implicare a germanilor[175]. Este de la sine înţeles că deşi Aliaţii contau pe armata română, mai ales în oprirea penetraţiei bolşevice dinspre est, aceştia deveniseră tot mai conştienţi de faptul că un efort militar bazat pe propriile resurse, cu care. să poată fi lichidat bolşevismul în Ungaria, era imposibil de realizat. Soluţiile teoretice nu puteau acoperi realitatea faptelor.

Prin urmare, armata română rămânea singura forţă capabilă a se implica în rezolvarea situaţiei grave create în

---

1731 92, vezi și Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II 1.2585, c. 119.

174 lhidem.

175 Mile Bjelajac, Napori ma osposobljc vongu vognik snaga Kraigeustva SHSn vrtjemc medunarodnok Konstituaronja drzave 1918/19. Izbor iz grad Arhiva Ministerstarstva Vanjskih Poslova Francuska u Parizu, in „Vojnovstarijoki llasnik", Anal XXXVII, nr. 21 — mavangent 1986. p. 378—379.

Ungaria odată cu instalarea la putere a unui guvern de orientare bolşevică, guvern care trecuse imediat la măsuri de organizare militară, de creare a unei Armate Roşii menite să rezolve disputele cu vecinii în privinţa aspectelor teritoriale. Se ştie că noii conducători de la Budapesta, declarând că „vor extinde dominaţia proletariatului pe întreg teritoriul ţării, cu puterea armelor[176], aveau în vedere, la fel ca înaintaşii lor, revenirea la realitatea teritorială a „vechii Ungarii", ameninţând astfel la modul cel mai serios relaţiile politico-statale apărute la sfârşitul primului război mondial pe harta Europei, ameninţând liniştea continentului, chiar realizarea în termen util a tratatelor de pace între părţile beligerante.

Adevăratele intenţii ale guvernanţilor de la Budapesta au putut fi cunoscute încă de la sfârşitul lunii martie, atunci când Comisariatul îşi precizase poziţia potrivit căreia, până la terminarea organizării Armatei Roşii ungare, pe diferite fronturi trupele trebuiau să adopte ca atitudine:

1. Republica Ungară a Sfaturilor va răspândi prin armată supremaţia proletariatului pe întreg teritoriul ţării:

2. Până când, în baza unor recrutări repetate, nu se va dispune de o forţă suficientă pentru începerea operaţiunilor ofensive, se impune menţinerea frontierelor actuale, iar în cazul „unui atac inamic", cu forţe superioare trebuie să se execute o retragere treptată[177]. În ce privea frontul român, Gruparea colonel Kratochwik trebuia să-şi organizeze în aşa fel forţele în jurul oraşului Satu Mare, încât, acestea să fie pregătite să poată acţiona rapid pe

176 Liptai Ervin, Vöröskatonák előre; „A Magyar Vörös Hadsereg harcai", 1919 Budapest, 1979, p. 87; vezi și Magyarország Története 1918—1919, 1919—1915, vol. I Budapest, 1984, p. 141—168.

177 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II 5.161, c. -73; vezi și I). Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 186.

direcţia Dej; valea Crişului Repede urma să fie închisă la Ciucea[178] cu forţe puternice ş.a.m.d.

Cunoscând intenţiile conducătorilor bolşevici unguri, Aliaţii ar fi trebuit să-şi organizeze fără întârziere acţiunile prin care orice încercare de dezvoltare* a bolşevismului în Europa să fie lichidată în timp util. Neprocedând aşa, având chiar o oarecare îngăduinţă faţă de atitudinea şi faptele lui Kun Béla, aceştia au ajuns la situaţia critică când, deşi se impunea cu stringenţă o acţiune ofensivă împotriva Ungariei, să n-o poată desfăşura din lipsă de forţe şi mijloace. Gravitatea situaţiei din zona de contact româno-ungară a făcut, totuşi, ca Aliaţii să accepte tacit ofensiva română din aprilie, de altfel şi singura modalitate prin care planurile bolşevicilor unguri puteau fi dejucate.

Faptul că operaţia de evacuare a trupelor ungare din zona neutră, care trebuia să se încheie până la 3 aprilie, conform deciziei Consiliului Suprem din 26 februarie, n-a fost realizată a constituit încă un argument în favoarea acţiunii ofensive singulare a armatei române împotriva Armatei Roşii ungare. Într-un fel, indubitabil, interesele Aliaţilor ajunseseră a se suprapune cu interesele României, care, în plus, mai avea şi calitatea de aliat. Ceea ce înseamnă că acţiunea sa ofensivă din aprilie 1919 a fost de două ori motivată, lucru pe care Aliaţii nu numai că l-au înţeles bine, dar l-au şi speculat la maximum, încurajând mai ales în prima parte acţiunea românească. Primul ministru Clemenceau atrăsese atenţia generalului d'Espercy şi comandanţilor armatelor din Ungaria şi de Dunăre că după examinarea situaţiei, a modului cum a fost respectat termenul de evacuare a trupelor ungare din zona neutră (3 aprilie), trebuiau luate „măsuri în consecinţă*[179]. De acest lucru n-a fost străin nici primul ministru român

178 Ibidem.

179 1918. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român, Recunoașterea ei internațională, vol. III. Doc. nr. 573.

Ion I.C. Brătianu care de la Paris prin unul din oamenii săi de încredere, C. Diamante), x>l, a transmis la Bucureşti că „dacă Prezan crede că dispune de forţe suficiente să nu mai aştepte, ei. să dea înainte, chiar şi până la Budapesta”[180].

Odată cu preluarea puterii la Budapesta de către comunişti, în alianţa cu social-democraţii, şi pe frontul român atacurile unor grupări regulate ungare – detaşamente tari de 250 – 300 oameni, sprijinite de artilerie şi trenuri blindate – au devenit deosebit de intensive, mai ales în zonele Sieni, Unguiaş, Hodod, Zalău, Ciucea ş.a. Ele au continuat să se repete panii în momentul când trupele române au porr.it marca lor ofensivă. Atacurile forţelor ungare au fost însoţite şi de recunoaşteri aeriene, care uneori au atins o mare adâncime până la Cluj, cum s-a întâmplat, de pildă, pe 6 aprilie[181]. Concomitent armata ungara a trecut şi la executarea unor lucrări de fortificaţii, mai ales în zonele localităţilor Vârfurile, pe Crişul Alb, Ciucea, pe Crişul Repede, dar şi în zonele de nord până spre râul Tisa.

Intenţiile lui Kun Béla şi ale celorlalţi guvernanţi unguri au devenit în prima parte a lunii aprilie mai mult decât evidente. Organele de informaţii ale armatei române au semnalat o intensificare a activităţii agenţilor unguri strecuraţi în spatele dispozitivului trupelor române, cu scopul de a produce tensiuni, explozii «sociale, dereglarea comunicaţiilor. Printre acţiunile iniţiate în zonele încă neeliberate se număra şi aceea de începere *a* aplicării unei reforme agrare, însoţită de o agitaţie, o propagandă pe măsură „în contra unirii tuturor românilor”. Se urmărea cu precădere atragerea ţăranilor către ideea republicii

---

180 Arh. Statului București, fond Alexandru Vaida Voevod. I. dos. nr. 20, p. 3.

181 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. elt., p. 185.

ungare”[182].

Era clar că într-o perspectivă nu prea îndepărtată, în momentul încheierii operaţiunii de constituire a Armatei Roşii ungare, bolşevicii unguri vor trece la atac împotriva tuturor vecinilor de la care aveau de revendicat teritorii, românii fiind printre primii vizaţi.

Nu întâmplător aspectul menţionat fusese pe deplin conştientizat la nivelul conducerii statului român, care însă din 10 aprilie luase singura măsură care putea preveni o situaţie şi mai dificilă decât cea existentă deja, atât pentru Aliaţi, cât şi pentru trupele proprii: declanşarea unei acţiuni ofensive prin care trupele ungare să fie împinse dincolo de limita vestică a zonei neutre fixate de Conferinţa de Pace la 26 februarie 1919.

OFENSIVA ARMATEI ROMÂNE DIN APRILIE 1919 ŞI UTILITATEA REALIZĂRII ACOPERIRII PE TISA

CONTEXTUL POLITIC ŞI MILITAR ÎN CARE S-A DECLANŞAT OFENSIVA. SITUAŢIA CELOR DOUĂ ARMATE. JUSTIFICAREA ACŢIUNII OFENSIVE

Decizia luata de conducerea statului român la 10 aprilie, referitoare la trecerea la ofensivă a forţelor sale armate din Transilvania pentru eliberarea spaţiului etnic românesc şi împiedicarea regimului bolşevic de la Budapesta de a se consolida politic şi mai ales militar, a avut ca principală motivaţie tocmai lipsa de decizie a Puterilor Aliate şi Asociate care a modificat raportul de forţe în defavoarea românilor, dând posibilitatea armatei ungare de a se organiza mai bine. Asemenea considerente au stat la baza aprecierii făcute de Regele Ferdinand potrivit căreia înaintarea armatei române în Transilvania era o „necesitate absolută, atât din punct de vedere al politicii noastre externe cât şi din acela al situaţiei

182 I9l8. Desăvârșirea unității național-statalc..., Vot. 111, Doc. nr. 541.

interne*[183].

Eşuarea misiunii generalului J.C. Smuts, ineficienta protestelor pe cale diplomatică ale guvernului de la Bucureşti şi ale autorităţilor locale pentru curmarea manifestărilor de răzbunare inutilă din partea trupelor ungare sau a unor bande înarmate, şi, în mod deosebit, ameninţarca unei ofensive care se pregătea din partea Armatei Roşii ungare, făceau ca o asemenea decizie să se justifice pe deplin. Într-o notă a Ministerului de Externe al României, adresata legaţiilor Franţei, Marii Britanii şi S.U.A. de la Bucureşti se arăta că toate reclamaţiile „contra violărilor constante ale armistiţiului" nu au dus léi niciun rezultat pozitiv, „crimele repetându-se şi rămânând nepedepsite"[184]. Deşi reprezentanţii Puterilor Aliate au hotărât bine ca armata română să ocupe „teritoriul locuit de români", această hotărâre n-a fost dusă la bun sfârşit iar „Revoluţia bolşevică de la Budapesta nu a făcut decât să adauge la îndrăzneala agresiunilor".[185]

Dacă din punctul de vedere al intereselor statului român acţiunea ofensivă preconizată se justifica pe deplin, dat fiind situaţia internă şi internaţională creată, se poate afirma, cu suficient temei, că şi din perspectiva intereselor Aliaţilor acţiunea armatei române se prezenta la fel. Mai mult, dat fiind lipsa de posibilităţi, mijloace, forţe concrete care să acţioneze, şi cât mai operativ, pentru a nu permite Ungariei să-şi mai dezvolte capacitatea militară, deci pentru a putea lichida rapid pericolul bolşevic care ameninţa Europa3. Aliaţii s-au văzut puşi în situaţia ca un efort deosebit în plan militar, care în mod normal ar fi căzut în sarcina lor, să poată fi substituit prin acţiunea

---

183 1918. Desăvârșirea unității național-statale..., voi. Uf. Doc., nr. 579; vezi și D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 209.

184 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914, E 2 (1919, voi. 19, f. 3.

185 Ibidem.

armatei române. De altfel, în timpul vizitei în România a generalului Franchet d'Espèrey se convenise cu Comandamentul aliat din Orient să se întreprindă o acţiune militară comună[186] prin care să se pună capăt stării de anarhie din Ungaria, precum şi calvarului populaţiei româneşti din Transilvania[187]. Cu toate acestea, întrucât la nivelul cel mai înalt al Conferinţei de Pace nu s-a putut ajunge la un acord, cele stabilite de forurile militare ale Aliaţilor au rămas la nivelul intenţiilor.

În acele condiţii, când amânările continui în rezolvarea situaţiei practicate de Puterile Aliate deveniseră insuportabile, timp în care populaţia românească din Transilvania cerca explicaţii pentru faptul că trupele române nu înaintează deşi zilnic erau atacate „de patrule şi de lovituri de foc*, a intervenit decizia unanimă a Consiliului de coroană al României de a porni ofensiva din 1G aprilie.[188]

În preajma declanşării ofensivei, armata română din Transilvania (de fapt trupele aflate în subordinea Comandamentului în fruntea căruia fusese numit începând cu 12 aprilie generalul Gheorghe D. Mărdărescu) cuprindea: diviziile 1 şi 2 vânători, 6 şi 7 infanterie, o divizie şi o brigadă de cavalerie, două divizii ardeleneşti, 16 şi 18[189]. Ceea ce însemna că erau pregătite să intre în acţiune 64 batalioane de infanterie, 28 escadroane de cavalerie, 32 obuziere, 3 autotunuri, un tren blindat şi un grup de moto-mitraliere, iar ca trupe speciale un grup de aviaţie format din trei escadrile şi două batalioane de pionieri.

---

186 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op cit., p. 209.

187 Ibidem.

188 1918 Desăvârșirea unității național-statale..., voi. Ilf, Doc. nr. 581.

189 Ion Stanciu, Un nou document privitor la acțiunea politică și militară a României in aprilie 1919, „Rev. istorică", serie nouă, nr. 2/1990, p. 189—191.

Evaluând corect evoluţia evenimentelor, după 1 decembrie 1916, mai ales în ceea ce privea atitudinea Ungariei, deci şi posibilitatea unei confruntări armate cu aceasta, Marele Cartier General al armatei române a acţionat în consecinţă completând efectivele şi înzestrarea cu armament şi muniţie a unităţilor implicate deja în operaţiile din Transilvania şi, totodată, procedând la aducerea de noi forţe, mari unităţi şi unităţi în apropierea Munţilor Apuseni.

La începutul lunii aprilie 1918, situaţia în efective operative a Comandamentului Trupelor din Transilvania, care aproape se dublase, se prezenta astfel: La comandamentul Trupelor din Transilvania erau 113 ofiţeri şi 923 soldaţi (trupă): la Divizia 7 erau 386 ofiţeri şi 11 124 soldaţi; la Divizia 6 erau 324 ofiţeri şi 7 260 soldaţi; la Divizia 1 Vânători, 344 ofiţeri şi 7 782 soldaţi; la Divizia 2 Vânători, 344 ofiţeri şi 8 239 soldaţi. Asta însemna că totalul Comandamentului Trupelor române din Transilvania şi unităţile din subordine erau încadrate cu 1511 ofiţeri şi 35 328 de soldaţi. Ui aceste efective se mai adăugau şi cele ale Diviziei 2 Roşiori (brigăzile 2, 3 şi 5 roşiori), ceea ce înseamnă că totalul general al efectivelor operative erau de 1715 ofiţeri şi 40 405 soldaţi (trupa) [190]. Măsurile întreprinse de Marele Cartier General român în vederea întăririi forţelor operative ale Comandamentului Trupelor din Transilvania au urmărit şi constituirea de trupe tehnice şi speciale, precum şi asigurarea cu noua armă, aviaţia. Au fost avute în vedere, îndeosebi, compartimentele de asigurare cu armament şi muniţie» cu servicii diverse de strictă utilitate pentru desfăşurarea operaţiunilor militare.

Ca urmare a faptului că situaţia pe frontul din Transilvania se agravase, Marele Cartier General român dispusese, încă deja 30 martie ca diviziile 16 şi 18

190t i. Arh. M.Ap.N., fonti Microfilme, rola P 11—2, 2196, c. 202—

ardeleneşti să fie mobilizate, urmând ca în termen de 10 zile ele să poată fi utilizate, după nevoi, în sprijinul frontului.

Marele Cartier General român a dispus, în vederea preconizatei ofensive, ca forţele proprii din Transilvania să fie împărţite în două mari grupuri, astfel: 1. *Grupul de nord*, la comanda căruia a fost numit generalul Traian Moşoiu, era grupul în sarcina căruia cădeau obiectivele cele mai dificile ale ofensivei, dacă avem în vedere că în zona sa de responsabilitate lupta trebuia dusă împotriva unităţilor de secui. Acest grup cuprindea: Detaşamentul mixt General Olteanu, în regiunea Sighet, constituit dintr-o brigadă roşiori, două batalioane de infanterie şi o baterie de artilerie, Divizia 2 Cavalerie, în regiunea Baia Mare, Divizia 7 infanterie, în regiunea Zalău, Divizia 6 infanterie, în regiunea Huedin – Ciucea, pe valea Crişului Repede. Forţele menţionate constituiau şi *Hnia întâi* de operaţii, în timp ce în *linia a doua* a Grupului de Nord intrau Divizia 16 ardelenească, concentrată pe Valea Almaşului, în spatele diviziilor 7 şi 6 infanterie. 2. *Grupul de Sud* la comanda căruia ora chiar comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania, generalul Gheorghe D. Mărdărescu, în sarcina căruia erau obiectivele de ofensiva cele mai uşoare, aveau în compunere Divizia 2 Vânători şi Regimentul ardelenesc „Beiuş”, în linia întâi, Divizia 1 Vânători în linia a doua. Divizia 18

ardelenească în linia a treia, ca rezervă generală (această unitate fiind dislocată în regiunea Cluj – Alba Iulia).[191]

Fireşte că operaţia de preluare sub autoritatea sa (a armatei române şi, respectiv, a statului român n.n.) a teritoriilor aflate încă sub ocupaţie ungară, dacă ar fi fost precedată de o retragere în ordine a trupelor ungare şi a grupărilor anarhice ale „gărzilor roşii” care terorizau

191 C. Kirițescu, op. cit., p. 423.

populaţia, ar fi constat, în esenţă, în deplasarea pe noi aliniamente a forţelor armate proprii, cum de altfel se mai procedase şi în lunile anterioare, evitându-se confruntările sângeroase cum au fost cele din a doua jumătate a lunii aprilie 1919.

Sintetizând informaţiile despre armata română înainte de confruntarea din Munţii Apuseni, precizăm că în Transilvania se găseau în stare operativă 6 divizii de infanterie (două dintre acestea fiind nou create, nedispunând de artilerie) şi 3 brigăzi de cavalerie (formând Divizia 2 cavalerie şi Detaşamentul General Olteana), adică în total 64.000 de ostaşi, respectiv 64 batalioane, 28 escadroane şi 45 baterii de artilerie (artileria divizionară cu încă 3 baterii în plus, 5 baterii de munte, 3 baterii călăreţe şi 2 baterii antiaieriene, un tren blindat, 1 grup de motomitraliere, 32 escadroane cavalerie, 4 companii pionieri, plus 3 escadrile ale Grupului 5 aviaţie.[192]

În ce priveşte diviziile de infanterie şi de vânători (sunt exceptate cele două divizii ardeleneşti) acestea aveau în compunere câte un escadron de cavalerie divizionară, 2 baterii de infanterie (sau vânători) a câte 2 regimente. Regimentul de infanterie era structurat pe 3 batalioane, iar cel de vânători pe 2 batalioane (fiecare batalion. având câte 3 companii puşcaşi şi una de mitraliere). De asemenea, în compunerea diviziilor de infanterie şi vânători mai intrau: 1 brigadă de artilerie, compusă dintr-un regiment tunuri de câmp, având 6 baterii şi un divizion obuziere uşoare, cu 2 baterii. La diviziile 1 şi 2 vânători lipseau batalioanele de pionieri, ele având în schimb câte 1 secţie telegrafie cu fir şi câte un post telegrafie fără fir.[193]

---

192 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan. op cit., p. 212: Apud Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II 2.2196, c. 202— 204.

193 Ibidem, p. 212—213.

Privitor la cele două divizii ardeleneşti, 16 şi 18, menţionăm că acestea nu dispuneau, în zonele de concentrare, decât de regimentele de infanterie, celelalte unităţi din structura lor organică (cavalerie, artilerie şi pionieri) fiind în curs de organizare. În ce priveşte structura organizatorică a diviziei de cavalerie este de reţinut că aceasta era alcătuită din 3 brigăzi de cavalerie a câte 2 regimente fiecare, ca fiecare regiment avea în compunere 4 escadroane, şi un grup de mitraliere. Totodată, în structura diviziei se mai găseau 1 divizion de artilerie călăreaţă (compus din 3 baterii) şi o companie de biciclişti.

Forţele ungare, aflate în plin proces de mobilizare şi organizare a noilor structuri, aveau prezente la est de râul Tisa 7 divizii şi 1 brigadă marină, cu un efectiv de 56 215 combatanţi.[194] Două divizii şi 1 brigadă independentă se găseau în partea de nord-vest şi vest a Transilvaniei. O poziţie cheie în dispozitivul ungar o avea Diviza 38 infanterie, cu efective de peste 11.000 de combatanţi, care închidea operativ Poarta Someşului pe aliniamentul Teceul Mic – nord-vest Zalău – Remeţi. O poziţie similară, în Poarta Mureşului, pe aliniamentul Gurahonţ – Bârzava – malul drept al Mureşului.[195]

La dispoziţia Comandamentului Trupelor române din Transilvania, precum şi la dispoziţia comandamentelor de mari unităţi şi unităţi din subordinea acestuia erau suficiente date care puneau în evidenţă caracterul eterogen al armatei ungare, relevând faptul că pe lângă vechile unităţi şi mari unităţi, care îşi păstraseră alcătuirea şi sistemul funcţional din timpul războiului, cum erau, de pildă, regimentele de honvezi (12, 21, 24, 39), regimentele

194 Magyarország, Hadtörténete, Budapest, 1985, p. 211—216; vezi și Liptai Ervin, V öröskatonák előre! A Magyar Vörös Hadsereg harcai 1919, Budapest, 1979, p. 87.

195 Ibidem.

de infanterie (33, 37, 101), cole 2 batalioane de vânători (2 şi 28), existau şi continuau să fie în formare unităţi de voluntari din „Garda roşie” (grupuri de bolşevici, cum mai erau menţionate în documentele epocii), cărora li se mai ataşau şi aşa-zisele bande înarmate, compuse din elemente şovine (cele care, de regulă, terorizau populaţia românească).

În preajma ofensivei din aprilie, armata ungară dispunea în linia întâi de circa 20.000 oameni, 72 guri de foc şi 5 trenuri blindate.[196] Forţele menţionate erau repartizate astfel; a) Pe valea Tisei, în faţa Detaşamentului mixt General Oltcanu (Brigada 5 roşiori – regimentele 2 şi 7, 1 batalion din Regimentul 14 infanterie, 1 batalion Regimentul 81 infanterie, aparţinând Diviziei 16 ardeleneşti, 1 baterie din Regimentul 4 artilerie, în zona de nord-est Sighet – Körösmező, se aflau în jur de 3.000 bolşevici unguri şi ucraineni, iar la vest de Sighet, pánit la Hust, Regimentul 1 Secui cu un efectiv de 1 700 combatanţi şi 4 guri de foc. b) Pe Valea, Şomeşului, în faţa Diviziei 2 cavalerie (care avea în compunere doar Brigada 3 roşiori, dar primise ca întărire Grupul 2 motomitraliere din Regimentul vânători de munte, precum şi o secţie de autotunuri din Divizionul de artilerie antiaeriană), se aflau Regimentul 2 Secui şi Regimentul 12 Honvezi, cu un efectiv de 2 400 oameni, numeroase mitraliere, 6 guri de foc şi un tren blindat, c) Pe Valea Crasnci şi în împrejurimi, în regiunea Tăşnad – Şimleu, se afla o brigadă de honvezi formată din regimentele 23 şi 32, eu un efectiv de 4.000 combatanţi şi 16 guri de foc. d) Pe Valea Crişului Repede, în faţa Diviziei 6 române, în regiunea Ciucea – Oradea, erau 8 batalioane din regimentele 3, 4 şi 21 Honvezi şi regimentele 37, 39 şi 51 infanterie, cu un efectiv total de circa 5.000 combatanţi. Unităţile menţionate formau împreună Brigada 39 infanterie ungară care dispunea de

196 Generalul Gheorghe D. Mârdărescu, op. cit., p. 44.

18 guri de foc şi un tren blindat e) Pe Valea Crişului Negru, în regiunea Cristior – Vaşcău, se aflau regimentele 4 şi 21 Honvezi şi regimentele 37, 82 şi 101 infanterie, cu 8 guri de foc şi un tren blindat, f) Pe Valea Crişului Alb, în regiunea Ciuci – Ineu, se afla o brigadă de infanterie (cu punctul de comandă la Sebiş) în compunerea căreia intrau subunităţi din regimentele 2 Honvezi, 33, 46, şi 31 Infanterie, precum şi Batalionul 28 Vânători. Fzfectivul total al forţelor ungare de pe Valea Crişului Alb se cifra la 3.000 combatanţi, ele dispunând de 20 guri de foc, 2 trenuri blindate şi o escadrilă de 3 avioane.

La da talc prezentate, valabile pentru efectivele de care dispuneau forţele ungare aflate în prima linie a frontului, se mai adaugă cele referitoare la Centrele de recrutare de la Satu Mare (2000), Şimleu (1.000) şi Oradea (6.000). În linia a doua armata ungară dispunea de circa 50.000 combatanţi, 65 guri de foc (la Békésesaba, 25.000 combatanţi şi 50 guri de foc, la Gyula 2000 combatanţi, la Kétegyháza 15.000 combatanţi, la Kürtös 400, la Debreţin 1 200 – 3.000 combatanţi şi 15 guri de foc, la Cărei 2000 combatanţi iar la Szolnok 2000.

Dispunând de 70.000 de combatanţi, 137 guri de foc şi 5 trenuri blindate şi având în curs de organizare şi mobilizare mari unităţi în zona Budapesta, la centrul de recrutare pentru Armata Roşie ungară, se semnalau 50.000 – 60.000 oameni sub arme[197] armata ungară, în pofida neajunsurilor ce priveau disciplina şi coeziunea subunităţilor şi unităţilor sale, reprezenta o forţă de can* Marele Cartier General român şi Comandamentul Trupelor române din Transilvania au ţinut seamă în elaborarea planurilor lor operative.

Privind valoarea de care dispunea armata ungară, în cadrul Comandamentelor române se aprecia că unităţile de

197 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II. 5.212; c. 519— 521 și rola P III 1.250, c. 728—734.

infanterie sunt bine echipate şi înarmate, că acestea dispun de o mare cantitate de mitraliere şi puşti mitraliere, că artileria era insuficientă şi încă „neconstituită în comandamente”. De asemenea, se aprecia că unităţile de cavalerie nu se organizaseră, fiind identificait doar un singur pluton de cavalerie în Valea Crişului Alb, că instrucţia şi disciplina acestor trupe era slabă, că „bolşevismul pătrunsese în toate trupele”, excepţie făcând unităţile de secui.[198]

Neajunsurile semnalate în ce priveşte armata ungară, oarecum fireşti dacă se are în vedere modelul ce se instituia deja, preluat, desigur, de la Armata Roşie rusească, aveau să-şi facă efectul pe timpul confruntării militare româno-ungare din aprilie. Ordinea şi disciplina, indispensabile în comunităţile militare, precum şi coeziunea, ca o a treia coordonată de eficienţă, specifică acestora, nu puteau fi puse în relaţie cu „voluntariamul”, cu me-Lode de genul „alegerir ofiţerilor, şi comandanţilor de către soldaţi.[199]

În ceea ce priveşte raportul de forţe dintre cele două armate, română şi ungară, acesta se prezenta, în linii mari, sensibil egal, dacă avem în vedere, de pildă, efectivele capabile să intre în luptă. În schimb analizând structurile organizatorice ale unităţilor şi marilor unităţi, compunerea şi dispunerea diferitelor categorii de forţe, tăria acestora, ies în evidenţă multe aspecte care fac ca afirmaţia referitoare la raportul sensibil egal dintre cele două părţi să fie cel puţin discutabilă. Mai ales ca din punct de vedere moral, al disciplinei şi coeziunii, situaţia se prezenta net favorabilă forţelor române. Din cadrul armatei ungare doar unităţile de secui, aflate sub comanda colonelului

198 Arh. M.Ap.N., fond Microfime, rola P II. 5.219, c. 767— 776, rola P II. 1.2579, c. 593—597 și rola P II.2.2194, c. 664—666.

1992 7. Z9/9. Desăvârșirea unității ?ui| tonal-statale ..., voi. III, Doc. nr. 563.

Kratochvil, precum şi cele de honvezi erau bine închegate, disciplinate şi cu un nivel bun de instruire.

Desigur, unii istorici şi teoreticieni militari au mers până acolo încât au prezentat un asemenea raport ca fiind net favorabil românilor, afirmând că liderul bolşevicilor unguri, Kun Béla, ar fi trimis contra acestora „o armată de lucrători.[200] Or, însuşi mareşalul Ferdinand Foch apreciase că acţiunea Aliaţilor contra Ungariei ar fi necesitat efortul a 250.000 combatanţi. Ceea ce, atunci când luăm în calcul efectivele cu can* armata româna a acţionat, atât în ofensiva din aprilie, cât şi pe timpul ofensivei ungare şi, respectiv, contraofensivei române din iulie – august 1919, lămureşte în buna măsură chestiunea în cauză.

Dacă în momentul declanşării ostilităţilor militare dintre România şi Ungaria se putea vorbi, totuşi, de o oarecare inferioritate a armatei ungare, care oricum urma să se confrunte cu o armată nu numai mai bine organizată, dar care avea ca zestre de experienţă serioase acumulări din campaniile anilor 1916 şi 1917,[201] nu acelaşi lucru se poate afirma despre situaţia din iulie – august.

când forţele ungare au fost nu numai numeroase dar şi înzestrate pe măsură, având în plus şi o experienţă dobândita din mers în confruntările cu cehoslovacii.

Se pare că influenţa ideilor bolşevice. i-a determinat pe noii guvernanţi de la Budapesta să piardă simţul realităţii. Aceasta deoarece nu putea fi explicată atitudinea armatei ungare din preajma şi, îndeosebi, preziua declanşării ofensivei din aprilie, atitudine constând în răspândirea de zvonuri privind iminenţa ofensivei ungare. Mascarada unui aşa-zis război psihologic la adresa

---

200 Generalul Gheorghe D. Mârdărescu, Răspuns unui jurnal nediplomatic al generalului de divizie Harry HUl-Bandholu, membru american al misiunii militare în Ungaria (1919—1920), București, 1935, p. 4.

201 Ibiderru

României şi forţelor sale armate angajate pe frontul din Transilvania a fost declanşată de bolşevicii unguri imediat ce aceştia au ajuns la putere.

Lipsa de orientare şi apreciere justă a situaţiei internaţionale, a situaţiei concrete a Ungariei în acest context, fără să mai luăm în calcul şi lipsa unei concepţii strategice şi tactice potrivită cu interesele Ungariei din acea perioadă, ne obligă să emitem ipoteza că întreaga orientare generală a conducătorilor Ungariei a fost greşită.

În opinia noastră mult mai înţelept din partea Ungariei, în situaţia că intenţiona să atace România, pentru redobândirea teritoriilor avute şi sub guvernarea austro-ungară, ar fi fost credem să accepte propunerea Consiliului Suprem de la Paris şi să rămână în defensivă[202] până în momentul când armata proprie ar fi ajuns la un nivel de organizare şi instruire adecvat. S-ar fi putut evita astfel modul haotic, fără un plan şi o concepţie clară de luptă, fără o temeinică punere la punct sub aspectul însuşirii procedeelor de luptă adecvate situaţiei concrete, terenului şi condiţiilor de anotimp. Lipsa planurilor, a concepţiei de cooperare, absenţa din arsenalul metodologic a procedeelor de cercetare, a acţiunilor manevriere de flanc şi spate etc. sunt doar o parte din aspectele care aveau să pună în dificultate forţele ungare în faţa ofensivei române.

Avantajele armatei ungare în faţa acţiunii ofensive a armatei române erau legate de faptul că aceasta (armata ungară) se afla fixată în apărare, dispunând în unele zone (pe Valea Crişului Repede, în zona Ciucea, şi pe Valea

Crişului Alb, în zona Vaşcău – Cristior, îndeosebi la Dealul Marc) de serioase lucrări gonistice. Acest lucru era confirmat şi de „Buletinele de informaţiuni*, pe zile, de fapt un fel de „rapoarte* zilnice de la trupele de pe front

---

202 Locotenent colonel Radu Răldescu, Războiul național. Operațiunile din anul l9l7, l9lX și 1919, Sibiu, 1933, p. 155.

către Marele Cartier General român. Aşa bunăoară, într-un asemenea document, datat din 15 aprilie 1919, se arăta la capitolul 3 (Transilvania şi Ungaria), referitor la „Regiunea Crişurilor* că: a) „în regiunea Ciucea ar fi sosit subunităţi din Regimentul 1 Honvezi (formate în majoritate din meseriaşi bolşevici din Budapesta) care s-au împărţit la regimentele 3, 4 şi 21 Honvezi; b) La est de Citirea inamicul are 3 elemente de tranşee, re se sprijină la sud pe şoseaua Ciucea Huedin, în scopul de a bitte calea ferată şi şoseaua ce dure la Fcchetău (azi, Negreni); c) Inamicul continuă lucrarea transcelor pe dealul Pleşii; d) Lucrătorii unguri execute! pod peste Crişul Repede, în zona Ciucea.*[203]

Fără îndoială că Ungaria conta în acţiunile sale militare de perspectivă, în ce-i privea pe români, tocmai pe sprijinul, pe posibilitatea joncţiunii armatei sale cu cea a bolşevicilor ruşi, ca ulterior împreună să asigure victoria regimului de dictatură a proletariatului nu numai în toate teritoriile ce i-au aparţinut pe timpul monarhiei austro ungare, ci şi pe alte teritorii ale Europei. Cu un asemenea scop în faţă nici nu mai putea fi vorba de „supunere* la hotărârea Conferinţei de Pace din 26 februarie, adică la retragerea trupelor ungare. Dimpotrivă, Armata Roşie ungară trebuia, în concepţia liderului Kun Béla, ca imediat ce va fi constituită să declanşeze o puternică ofensivă contra românilor, care să conducă la recâştigarva tuturor teritoriilor pierdute.

Într-un articol din „Le Temps* din 30 martie 1919 era surprinsă cu destulă exactitate situaţia dificilă în care se găsea România după venirea la putere a social-democraţilor şi comuniştilor în Ungaria, ca fiind ameninţată în acelaşi timp din trei părţi. La Est, pe Nistru, şi la Nord, în Bucovina, de bolşevici care strânseseră 10

203 Marele Cartier General, Secția a H Informații, „Buletin de informațiuni” nr. 147 din 15 aprilie 1919.

divizii de infanterie în regiunea Lemberg – Lvov şi alte forţe considerabile, dar încă neevaluate. Pe acest front se preconizau cel puţin două atacuri până la sfârşitul lunii aprilie. La vest, în Transilvania, de către unguri, care dispuneau de 6 – 8 divizii şi aveau şanse să-şi sporească efectivele, în condiţiile creării armatei roşii. Un asemenea atac era de presupus că va coincide cu cel al bolşevicilor din nord (ucraineni) şi est (ruşi). În fine, la sud, de-a lungul Dunării şi în Dobrogea, erau pregătiţi să atace bulgarii, care-şi păstraseră depozitele lor de arme şi muniţii, în timp ce soldaţi! demobilizaţi fuseseră autorizaţi să ia cu ei puşti şi cartuşe.

În articolul menţionat se făceau referiri şi la faptul că dacă Aliaţii nu vor lua măsuri imediate pentru a-i dezarma pe unguri şi pe bulgari (care, ca învinşi în război, trebuiau să se conformeze condiţiilor de armistiţiu sau celor stabilite de Conferinţa de Pace), dacă ei nu vor profita de faptul că stăpânesc Marea Neagră pentru a aproviziona şi echipa armata română, pentru România ar putea urma o nouă catastrofă[204]. Numai că o asemenea „catastrofa" ar fi atras, cu siguranţă, în aria ei şi Puterile Aliate, întrucât acestea se găseau în situaţia, penibilă chiar, de a nu mai putea face un efort militar cu propriile forţe, un efort în măsură să rezolve problema bolşevismului în Ungaria, să lichideze orice posibilitate de extindere a acestuia către centrul şi vestul continentului.

O asemenea situaţie fusese prezentată încă de la 9 aprilie premierului francez Georges Clemenceau de către comandantul Armatei aliate de Orient. Se atenţionase cu acel prilej asupra faptului că valul revoluţionar bolşevic ameninţă nu numai de la răsărit, unde se recunoştea,

---

204 Exposé sur les opérations de I/armée roumaine 'en Hon- gria apres la 3 novembres 1918 (Guère de I9l9 et l<is Eveniment qui ont été la cause), Paris, 1922, p. 9.

desigur şi o implicare a germanilor[205], ci el se naşte mai nou şi din interior. Or, în condiţiile în care Ungaria refuza cu obstinaţie să recunoască noile realităţi politicostatale de pe harta Europei, neacceptând ideea că victoria luptei de eliberare naţionalii a popoarelor subjugaţi din fostul imperiu austro-ungar impunea realizarea unor noi frontiere, conforme noilor realităţi, aspiraţiilor de independenţă ale acestora, Aliaţii trebuiau să găsească soluţia cea mai operativă care să conducă la rezolvarea dificilei probleme ivite în primăvara lui 1919, când tocmai se lucra intens la elaborarea tratatelor de pace.

Prin urmare, ţinând seama de faptul ca guvernanţii de la Budapesta rămăseseră la poziţia „opunerii cu forţa* ia orice încercări. de înaintare a trupelor române[206], că în zonele aflate încă sub controlul armatei ungare situaţia românilor devenise disperată (omoruri, sdhingiuri, maltratări barbare), că nimeni dintre Aliaţi nu putea interveni cu forţa în acel moment, acţiunea ofensivă a armatei române s-a dovedit pe deplin justificată, inclusiv din punctul de vedere al Aliaţilor, chiar dacă acest lucru n-a fost recunoscut pe faţă de către aceştia.

Raporturile armatei române cu forţele armate ale Aliaţilor aveau un aspect specific… Armata română păstra în întregime comandamentul ei, depinzând de Armata aliată de Orient numai în problema coordonării acţiunilor sale ofensive împotriva forţelor ungare şi defensive împotriva celor bulgare[207][208]. Operaţiunile armatei române, care urmau a fi executate cu rapiditate pentru a putea ulterior, după înfrângerea ungurilor, ca o parte din forţe să fie trimise pe frontul de est, unde continua înaintarea

---

205 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II 1.2585, c. 119.

206 Gh. Iancu, G. Cipâianu, op. cit., poc. nr. XLIII.

207 /Xrhivele Statului, București, fond Microfilme, Franța, rola P II, 5.161, c. 89—90.

208 Ibidem, rola P II, 1.2619, c. 366—567.

bolşevicilor., le făceau imperios necesare-6.

În fine, în timp ce pentru Ungaria o acţiune militară contra României era, în contextul politic şi militar al anului 1919, total neinspirată, pentru România, ţară făcând parte din tabăra Aliaţilor, învingători în primul război mondial, situaţia avea cu totul alte coordonate. Teritoriile ei, în parte, se aflau încă sub ocupaţie străină în pofida cursului evenimentelor care purtau girul principiilor wiisoniene unanim recunoscute de către Puterile Aliate şi Asociate, dar şi, cu mici excepţii, de către popoarele europene.

ACŢIUNEA OFENSIVA PROPRIU-ZISĂ

Comandamentul Trupelor române din Transilvania a elaborat în vederea ofensivei un Plan de campanie[209], care includea ca principale obiective:

1. Ofensiva energica spre vest, prin depăşirea Munţilor Apuseni şi atingerea, în primă fază, a liniei Huszt

Satu Marc – Cărei – Oradea – Salonta, ulterior a liniei Gura Someşului – Debreţin – Orosháza – Szeged şi chiar dincolo de această linie, până la Tisa.

2. O acţiune hotărâtoarea Grupului de Nord, prin care:

a) Detaşamentul mixt General Olteanu să respingă orice atac care s-ar produce pe Valea Tisei şi să înainteze până la Huszt.

b) Divizia 2 Cavalerie să păstreze împreună cu Brigada 2 Roşiori sectorul ocupat pe Valea Someşului, făcând recunoaşteri ofensive pe tot frontul pentru a fixa forţele inamicului în această parte, până când Divizia 6 şi Divizia 7, prin înaintarea lor, vor obţine un succes hotărâtor asupra inamicului.

c) Străpungerea dispozitivului inamic în zona de acţiune a Diviziei 6 şi Diviziei 7, înaintarea Diviziei 7 având ca obiectiv localitate Cărei, concomitent cu înaintarea Diviziei 6 pe Valea Crişului Repede având ca obiectiv

209 Generalul Gheorghe D. Márdárcscu, op. cit., p. 40.

localitatea Oradea.

3. Înaintarea Diviziei 2 Vânători pe văile Crişului Alb şi Crişului Negru (cu coloana principală pe Valea Crişului Alb), cu misiunea de a pune stăpânire pe ieşirea din defileul Ciuci (Vârful) şi a ocupa localităţile Radna, Sebiş şi Beiuş, servind drept pivot în timpul acţiunii hotărâtoare a Grupului de Nord.

4. Întrebuinţarea rezervei generale, fie în sectorul Diviziei 2 Vânători, fie în sectorul principal, după necesităţi.

Deşi planul de campanie a suferit destule modificări pe timpul aplicării sale la realitatea concretă a situaţiei, el a constituit principalul document operativ de conducere în funcţie de care s-au fixat obiectivele pe unităţi şi subunităţi în vederea atingerii scopului final al ofensivei. Planul menţionat se realizase pe baza concepţiei Marelui Cartier General român, concepţie care îl avea ca autor pe locotenent-colonelul Ion Antonescu.[210] De altfel, multe din documentele operative în baza cărora au acţionat Comandamentul Trupelor din Transilvania şi unităţile subordonate, l-au avut ca autor pe Antonescu. Acesta, dovedind reale calităţi de ofiţer de stat major, şi îndeplinind şi funcţia de şef al Biroului Operativ al Marelui Cartier General în perioada conflictului militar româno-ungar, manifestase un interes aparte faţă de pregătirea şi desfăşurarea acţiunilor armatei române în 1918 şi 1919 pe cele două fronturi, cel din Transilvania şi Ungaria şi, în est, cel din Basarabia. În ce priveşte acţiunile armatei române în Transilvania şi Ungaria trebuie reţinut că însuşi planul prin care armata română procedase la depăşirea liniei „Díaz*[211], fusese realizat de Ion Antonescu, acesta trebuind

---

210 Ion Antoncscu, Citiți, judecați, vutremurați-va, București, 1991, p. 15.

211 Ibidem. (Linia „Dinz1* era considerată linia Mureșului mijlociu. Ea fusese sortita să constituie chiar un fel de frontieră definitivă intre

să respingă documentul iniţial, realizat la Comandamentul Trupelor din Transilvania, şi înaintat de generalul Panaitescu, şeful de stat major[212], şi să emită un ordin de operaţie în baza căruia au acţionat apoi forţele române din Transilvania.

În ceea ce priveşte declanşarea ofensivei române, evidenţiem faptul că dispozitivul trupelor era pregătit în întregime pentru ca acţiunea să poată începe în dimineaţa zilei de 16 aprilie. Generalul Berthelot specifică, în dimineaţa aceleiaşi zile, într-o telegramă transmisă din Paris Marelui Cartier General, că întrucât Hotărârea Conferinţei de Pace din 26 februarie nu a fost modificată, românii sunt în drept, în caz de atac al ungurilor, să riposteze şi să procedeze la ocuparea zonei, care le-a fost fixată până la limita de est a zonei neutre.[213] Se înţelege că generalul Berthelot îşi lua asupra sa, în calitate de comandant al Armatei Aliate de Dunăre (din care făcea parte şi armata română), responsabilitatea acţiunilor ce urmau. El era, de altfel, şi cel mai în măsură să vorbească în numele Aliaţilor în acele momente.

Acţiunile de atac asupra posturilor româneşti înaintate şi, în general, amplele mişcări de trupe, semnalarea lucrărilor intense la diferite amenajări genistice[214], conduceau, în perioada premergătoare ofensivei române, la concluzia că ungurii pregăteau ei înşişi o ofensivă. De fapt, ei nu erau străini de situaţia că, mai devreme sau mai târziu, românii singuri sau împreună cu Aliaţii vor trece la atac. Simţind parcă pregătirea

---

români și unguri, prin Armistițiul de la Villa Giusti, care fusese încheiat de către italieni cam peste capul românilor, deși aceștia erau vizați de prevederile acestuia)

212 Ibidem.

213 Exposeé sur les operation de Varméc roumaine, p. 33.

214 Marele Cartier General, Secția li informații, „Buletin de informațiuni", nr. 151 din 19 aprilie 1919.

ofensivei româneşti pe care ar fi voit s-o anuleze sau cel puţin s-o poată amâna, în noaptea de 15 spre 16 aprilie, în urma unei pregătiri de artilerie, militarii unguri au atacat posturile româneşti de pe Valea Someşului, la Ciocârlău, la Ţigani în sectorul Diviziei 7, şi, respectiv, pe Valea Crişului Repede, la Ciucea. De altfel, asemenea atacuri se semnalaseră mereu în perioada anterioară, numai că în noua situaţie creată de iminenta trecere la ofensivă a forţelor române ele puteau constitui chiar motivaţia pentru acţiunea ofensivă a românilor.

P'ireşte, nu putem să împărtăşim părerea unor istorici români[215] potrivit căreia ofensiva din aprilie a fost urmarea agresiunii Ungariei asupra României, deoarece acest lucru nu poate fi susţinut cu argumente temeinice. Atacurile la care procedaseră forţele ungare în punctele menţionate deja nu pot fi cotate ca făcând parte dintr-o acţiune ofensivă, chiar dacă acestea au avut o intensitate deosebită şi s-au produs în sectoare diferite ale frontului. Ele erau parte dintr-o acţiune continuă, de provocare, iniţiată de regimul bolşevic de la Budapesta, dar nicidecum o acţiune ofensivă a armatei ungare. În planul guvernanţilor bolşevici unguri ar fi urmat, desigur, ca în momentul în care Armata Roşie ungară ar fi ajuns la un stadiu adecvat de pregătire aceasta să pornească la ofensivă contra românilor, să refacă teritoriile aşa-zişei „Ungarii istorice".

Prin urmare, a cataloga cele 3 atacuri disparate la dimensiunile unei acţiuni ofensive ungare ni se pare o nereuşită interpretare a realităţii istorice, fără suport ştiinţific, menită să satisfacă vanităţi sau jocuri propagandistice străine demersului istoriografie în numele respectului faţă de adevăr.

Iată, bunăoară, ce spunea un „Buletin de Informaţiuni": „În zilele de 14, 15 şi în noaptea de 15 spre

215 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 207".

16 aprilie inamicul a atacat în mai multe rânduri posturile noastre de la dealul Pietriş (1 km est lisa), Giurteleu, satul şi gara Ţigani (Crişeni) şi dealul Scorojetului (7 km nord-est Ciucea).”[216] Ori, asemenea date nu pot constitui un argument pentru a vorbi de o acţiune ofensivă a armatei ungare la 15 aprilie.

zXcelaşi „Buletin de informaţiuni” mai preciza şi ca: „a) în Ciucea se găseau circa 1.000 unguri şi 4 tunuri b) în ziua de 14 aprilie inamicul a urcat un tun pe dealul Pietriş, unde se găsesc instalate 4 mitraliere, c) Pe Dealul Bendrei (5 km nord-est Ciucea) se găsesc 100 de unguri cu două tunuri şi mai multe mitraliere...” Astfel de buletine erau întocmite la Marele Cartier General român pe zile, pe baza rapoartelor primite de la trupe, a informaţiilor culese pe diferite căi, ele evidenţiind starea de fapt din zonele frontului, mişcările de oameni şi tehnică de luptă ş.a.

Ofensiva armatei române a fost declanşată în noaptea de 15 spre 16 aprilie, la ora 3, pe toată întinderea liniei frontului, de la Hodod (la nord de Zalău) până la râul Mureş (limita sudică) – un front de peste 200 km. În prim plan au fost angajate diviziile de atac româneşti 7, 6 şi 2 de vânători. Poziţiile trupelor ungare, care erau dispuse de regulă în defileu, printre munţi, beneficiau şi de numeroase lucrări de apărare prevăzute cu multe mitraliere, ceea ce le dădea o mare putere de rezistenţă. Ele au fost atacate însă cu avânt de soldaţii români, care au înaintat în coloane de valoarea unui regiment fiecare.

În opinia comandanţilor unguri, defileul de la Ciucea, în Valea Crişului Repede, şi defileul de la Ciuci (Vârfuri), în Valea Crişului Alb, erau socotite ca „inexpugnabile”.[217] Luptele cele mai crâncene au fost purtate de trupele române pentru forţarea acestor defileuri şi ruperea

---

216 Marele Cartier General, Secția II informații, „Buletin de informațiuni", nr. 119, din 1 Taprilie 1919.

217 Constantin Kirițescu, op. cit., vol. II, p, 424.

frontului trupelor ungare din Munţii Apuseni, în zilele de 16, 17 şi 18 aprilie.

În cadrul Grupului de Nord, unde în linia întâi s-au aflat cele două divizii de infanterie, 7 şi 6, acestea au acţionat pe trei coloane (de nord, de centru şi de sud), fiecare coloană având tăria a câte unui regiment. De pildă, Divizia 7 a fost organizată pe 3 coloane astfel: cea de nord avea în componenţă Regimentul 16 infanterie şi 3 baterii de artilerie; cea de centru era formată din Regimentul 27 infanterie, 1 batalion din Regimentul 15 infanterie, 2 baterii de câmp şi 1 baterie de obuziere; cea de sud era alcătuită din batalionul I şi II din Regimentul 16 infanterie, 1 baterie artilerie de munte.[218]

Până în seara zilei de 17 aprilie forţele Diviziei 7 au cucerit cu coloana centrală localitatea Borla, cu cea de sud localitatea Sălagiu, iar cu cea de nord localitatea Supurul de Jos, obligând forţele ungare să se retragă cu mari pierderi şi în dezordine spre vest. Aliniamentele cucerite de Divizia 7 au creat posibilitatea intrării în acţiune a Cavaleriei, încât Brigada 2 Roşiori a început şi ea acţiunea ofensivă la dreapta Diviziei 7, în scurt timp forţele acesteia ajungând pe aliniamentul localităţii Corund.

Într-un prim raport operativ al Diviziei 7 sunt relatate acţiunile Regimentului 16 infanterie pentru cucerirea localităţii Hodod. În zonă, în sprijinul forţelor ungare s-a aflat şi populaţia civilă de etnie maghiară, care dispunând de arme a atacat subunităţile române. Deşi, batalionul 2, comandat de maiorul C. Rozin, a reuşit printr-o acţiune prin surprindere să ajungă în localitate, până la biserică, ulterior, ca urmare a atacurilor din faţă şi flanc, acesta a fost nevoit să se retragă şi să ocupe o poziţie călare pe şosea, la liziera pădurii Mogyoros. Forţele ungare s-au dovedit numericeşte superioare şi ele au ocupat punctul întărit de pe cota 344. Măsurile luate de forţele române

218 Arh. M.Ap.N*., fond Microfilme, rola Pil, 5.192, c. 432—437.

(atacul flancului stâng al forţelor ungare de la cota 344 cu o companie de infanterişti şi o secţie de mitraliere, concomitent cu focul artileriei asupra lucrărilor genistice din zonă) şi, îndeosebi, manevra reuşită de subunitatea comandată de locotenentul Gheorghiu au condus la cucerirea cotei 344 precum şi a localităţii Hodod. În raportul operativ menţionat se mai preciza: „Pierderi: doi ofiţeri morţi (sublocotenenţii Nicolae Crin şi Dumitru Hărăşanu); doi ofiţeri răniţi (locotenent-colonelul Racoveanu şi sublocotenentul Spiridon Moraru); un ofiţer dispărut (maiorul C. Rozin).[219] La inamic, potrivit aceloraşi surse, pierderile au fost însă mult mai substanţiale, adică 30 morţi şi 30 răniţi printre care chiar şi comandantul garnizoanei Hodod.[220]

În ce priveşte Divizia 6, care acţiona în defileul Ciucea, pe direcţia Oradea, aceasta a trebuit să facă faţă puternicelor poziţii de apărare ale Brigăzii 39 infanterie (Regimentul 39 infanterie şi Regimentul 3 Honvezi). Acţiunea s-a realizat, la fel, pe trei coloane, din care cu cea de nord şi cea de sud s-au realizat misiuni de învăluire, la distanţă, a defileului, în timp ce cu forţele coloanei centrale s-a atacat de Front. Cu prilejul luptelor din sectorul Ciucea, după cum preciza un „Buletin de informaţiuni" al Marelui Cartier General român, pe lângă unităţile ungare semnalate iniţial, au mai fost identificate subunităţi şi unităţi ale Armatei Roşii Ungare (Regimentul I International, Regimentul 29 Honvezi) care se formează sau se organizaseră în perioada premergătoare ofensivei române, la Budapesta.39

În cadrul coloanei de nord (Regimentul 24 infanterie, având ca întărire 2 baterii de artilerie de câmp şi 1 baterie de artilerie de munte) mai evidentă a fost acţiunea în care

---

219 Ibidem, rola P H.5.215, c. 437—438.

220 Marele Cartier General, Sect. Ti informații, „Buletin de informațiuni", nr. 149 din 17 aprilie 1919.

Regimentul 24 infanterie „Tecuci” a pus stăpânire pe localităţile Boian şi Stârci şi, în continuare, intrând în Valea Crasnei, a stabilit legătura cu subunităţile aflate în flancul stâng al Diviziei 7. Din coloana de sud (Regimentul 12 infanterie sprijinit de 1 baterie de munte) pot fi amintite acţiunile manevriere prin care Regimentul 12 infanterie „Cantemir” a ajuns să taie retragerea forţelor ungare dinspre Ciucea, în locul unde Valea Iadului se varsă în Crişul Repede.

Concomitent cu acţiunile celor două coloane, de nord şi de sud, coloana de centru (2 batalioane din Regimentul 10 infanterie, Regimentul 11 infanterie, 2 baterii de artilerie de câmp şi 1 baterie de munte), a atacat frontal şi de flanc, reuşind până la 17 aprilie să cureţe defileul, forţele ungare concentrându-se în mare grabă către Vadul Crişului şi Butan. Acţiunea batalionului 1 din Regimentul 11 infanterie care a executat din ordinul comandantului coloanei de centru un atac demonstrativ de front împotriva poziţiilor ungare de la nord de Crişul Repede, în zona localităţii Fcchetău (azi Negreni), până când alte 2 batalioane din Regimentul 10 infanterie au ajuns în flancul şi spatele poziţiilor ungare, constituie un exemplu edificator asupra modului cum au acţionat unităţile şi subunităţile Diviziei 6? °

Grupul de Sud, care a ocupat un sector independent de Grupul de Nord, pe Valea Crişului Alb, a atacat de front cu Divizia 2 Vânători defileul Ciuci, folosindu-se pentru această operaţiune de Regimentul 10 Vânători şi Regimentul ardelenesc „Beiuş*, unităţi sprijinite de 5 baterii de câmp, una de obuziere şi o secţie de autotunuri. Concomitent cu atacul de front executat de ostaşii Diviziei 2 Vânători (rolul principal revenindu-i Brigăzii 4 Vânători, comandată de colonelul Petre Dimitriu11). au mai fost realizate trei manevre pentru întoarcerea poziţiilor ungare

din defileul Ciuci. [221]Una dintre manevre, executată pe la nordul defileului de către 1 batalion din Regimentul 3 Vânători, împreună cu 1 batalion din Regimentul „Beiuş*, sprijinite de 1 baterie de obuziere şi 1 baterie tunuri de câmp, a reuşit, după doar câteva ore, să infamgă rezistenţa forţelor ungare din zona Măgulirea – Vârfuri, permiţând Regimentului 10 Vânători să pună stăpânire pe defileu.13 în aceste lupte ostaşii regimentelor 9 şi 10 Vânători au fost nevoiţi să lupte la baionetă, atacând de front şi de flanc poziţiile ungare situate pe înălţimile împădurite şi înzestrate cu numeroase cuiburi de mitraliere.41 Pentru finalizarea operaţiunii de eliberare a defileului Ciuci s-a constituit un detaşament mixt, sub comanda colonelului Rasoviccanu, comandantul Regimentului 9 Vânători, în compunerea căruia au intrat Regimentul 9 Vânători, Batalionul 2 din Regimentul ardelenesc „Beiuş”, o baterie de câmp şi una de obuziere. Detaşamentul astfel constituit, conform misiunii sale, aceea de a înainta peste munţi şi a nimici rezistenţa forţelor ungare (de altfel, foarte serioase) de pe Valea Crişului Negru, în zona Vaşcău – Beiuş, a întâmpinat o înverşunată rezistenţa în zona Dealul Marc, precum şi în zona localităţii Cărpinet, unde luptele s-au prelungit mult peste aşteptări.

În ce priveşte organizarea frontului ungar şi desfăşurarea operaţiunilor din ziua de 16 aprilie, pot fi reţinute cei puţin două aspecte importante: a) întâia linie de apărare a forţelor ungare era situată la Vaşcău, având un detaşament de cădeţi înaintat la Dealul Marc; cadeţii aveau, spre Nord, legătură cu o unitate de secui dispusă în zona localităţii Băiţa, iar spre Sud aveau legătură cu trupele de la Ciuci – Hălmagiu (legătura se făcea prin „patrule călăreţe”). Cea de-a doua linie de apărare era stabilită la Beiuş iar a treia la Oradea, unde era şi un

221 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II.2.2200, c. 501— 502; rola P II 5.189, c. 461—462.

puternic centru de recrutare pentru unităţile Armatei Roşii, ostaşii acestor unităţi fiind instruiţi şi <chipaţi în termen scurt şi apoi trimişi succesiv pe front, b) în Bihor au operat alături de unităţile de secui unităţi ale Armatei Roşii şi cadeţii de la Şcoala militară din Oradea. Acestora li s-a adăugat, într-o mai mică proporţie, unităţi trimise din Budapesta, formate în parte din prizonieri de război aduşi direct din Rusia şi Serbia.

În luptele de la Dealul Marc, poziţiile ungare au fost apărate cu o deosebitei înverşunare de către un batalion de cădeţi din Şcoala militară de la Oradea, înzestrat şi cu două obuziere de 100 mm şi 16 mitraliere.[222] într-o zonă echipată defensiv cu întreite reţele de sârmă ghimpat! cadeţii aflaţi în subordinea căpitanului Rudolf Titl, comandantul şcolii şi a încii cinci ofiţeri-profesori, au rezistat asaltului vânătorilor din subordinea colonelului Rasoviccanu şi numai după îndelungate şi disperate eforturi, convinşi că nu mai pot rezista, s-au retras spre Cristior.[223]

Pe la orele 14 (în ziua de 16 aprilie) ei încercaseră chiar învăluirea flancurilor batalionului 2 (din Regimentul „Horiau). Compania a patra din acest batalion, comandată de locotenentul Romulus Mager, acţionase la flancul stâng

---

222 Cadeții erau elevi din anii III și IV, majoritatea in vârstă de 17 ani. în total au fost înrolați 199 elevi și 5 ofițeri. Aceștia au fost trimiși pe front prin „mistificarea ordinelor superioare", <Ieși ordinul Comisarului poporului preciza că elevii trebuiau să rămână Sn școală. Se știe că atunci când, la plecare. Detașamentului de cădeți i s-a dat drapelul, acesta a fost sfâșiat, folosit apoi Ia ștersul bocancilor, Cadeții, în majoritate, erau „copii de burghezi", care nu împărtășeau ideile comuniste: erau naționaliști, luptau pentru carieră! (Din memoriile căpitanului Rudolf Till, căzut prizonier în după amiaza zilei de 16 aprilie, la Căr- plnet, pe timpul retragerii de la Dealul Mare. Memoriul a fo*t depus Ia Biroul de informații al trupelor române, la Ineu, pe 23 aprilie 1919.)

223 Contribuții la istoria Unirii 1918—1919, Jurnal de Traian Mager, Arad 1939, p. 185. 203—204.

al batalionului. Deşi comandantul de companie, în încercarea sa de a-şi mobiliza subordonaţii, fusese răpus de focul unui cadet, locul lui fiind luat de sublocotenentul Klein, între militarii acestei subunităţi şi cadeţii unguri se încinsese o disputa aprigă.[224] După cum rezultă din jurnalul unui comandant participant la luptele de la Dealul Mare „Lupta... a fost sângeroasă. Cadeţii, pitiţi după copaci nu cedau până la ultima suflare. Cei ce rămăseseră izolaţi prin pădure, după ce li se terminase muniţia, îşi aşteptau cu baioneta întinsă sfârşitul.*[225]

Cucerirea culmei dealului de pe care se zărea Beiuşul a dat vânătorilor de munte un plus de forţa şi optimism în urmărirea forţelor ungare. Acestea, totuşi, au mai încercat o linie de rezistenţă la Cristior, rezistenţă prelungită până către miezul nopţii, când batalionul de cădeţi, mai puţin comandantul lui, care a fost făcut prizonier, s-au retras spre Vaşcău (unde forţele ungare dispuneau de 400 de oameni, două tunuri şi numeroase mitraliere).19

Acţiunilor vânătorilor de munte din Detaşamentul Itasoviceanu, forţele ungare au opus în continuare o tot mai palidă împotrivire, ele retrăgându-se şi din Vaşcău. În direcţia Beiuş, cu intenţia de a realiza o nouă linie de

---

224 Precizăm că in crea ce privește unele surse informative- avem rezerve, datele furnizate sunt adesea insuficient de clare și în contradicție cu alte documente cotate ca fiind mult mai autentice. De pildă acțiunile Detașamentului Hacoviceanu in zona Dealul Mare s-au desfășurat în condiții de ceață densă cum rezultă din jurnalul unui participant direct — ori. acest aspect a impietat asupra acțiunii subunităților românești, aflate in înaintare, ame- ninţfindu-i pe militarii unguri aflați în apărare. „Elanul1* descrierilor din diferite lucrări, chiar „memorii de război4*, constituie un handicap serios în redarea cat mai exactă a modului de desfășurare a acțiunilor, a raportului de forțe existent in diferitele momente. Mult mai edificatoare rămân, totuși, cel puțin in ce privește acțiunea trupelor române, „Buletinele de informațiuni". reprezentând rapoartele de la trupe către Marele Cartier General român.

225 Ibidem, p. 184.

apărare pe aliniamentul localităţilor Tarcaia – Negru – Sălişte. Ordinul colonelului Rasoviceanu, prin care acesta dispusese ca batalionul 2 din Regimentul 9 Vânători să atace Vaşcăul, iar batalionul 1 din acelaşi regiment să rămână în rezervă la centru, în timp ce bateria de artilerie să ia poziţie la nord de Cărpinet,[226] s-a dovedit eficient, prin executarea.sa nsigurându-se posibilitatea ca la 18 aprilie întreaga grupare să fie în marş spre Beiuş.

Pe timpul înaintării trupelor române prin satele bihorenc de pe Valea Crişului Negru, ofiţerii şi soldaţii s-au bucurat de o primire afectuoasă din partea locuitorilor. La Rieni, de pildă, circa 30 de săteni au ieşit în întâmpinare pentru a le mulţumi şi a le promite tot ajutorul. La dispoziţia trupelor române au fost puse 6 căruţe pentru transportul muniţiilor şi al bagajelor către Beiuş?[227]

În zona Beiuş s-au înregistrat lupte deosebit de violente între forţele române şi cele ungare, satele Negru şi Tarcaia fiind incendiate şi cucerite prin atacuri date noaptea, la lumina flăcărilor.[228] Un episod aparte s-a petrecut la Tarcaia, sat în care majoritatea locuitorilor ora de etnie maghiară. În ciuda steguleţelor albe arborate pe la case (!) ostaşii români au fost primiţi cu foc violent. Populaţia maghiară din sat care şi anterior luptase cot la cot cu soldaţii honvezi nu s-a dezminţit, iar replica forţelor române nu s-a lăsat aşteptată.

În momentul intrării în Beiuş a ostaşilor din batalionul 2 (Regimentul ardelenesc „Beiuş”, adică cel care fusese pus în capul coloanei, ea cinstire şi ca act pentru posteritate, fiind cea dintâi unitate care a depus jurământul la mormântul lui Avram Iancu şi şi-a cucerit cu

---

226 Marele Cartier General, Secția II informații. Buletin de informațiuni nr. 153 din 21 aprilie 1919.

227 Arh. Statului Oradea, fond Colecția de documente, dos. nr. 190, p. 120 și 138.

228 C. Kirițescu, op. cit., p. 427.

sânge dreptul de-a purta acest nume).[229]

Batalionul (din Regimentul) ce purta numele oraşului a cărui populaţie suferise cu adevărat un martiriu din partea autorităţilor ungare, a fost primit de localnici tocmai în sâmbăta Patimilor. De altfel, românii din aşezările bihorene de pe Valea Crişului Negru erau în aşteptarea armatei române încă de la sfârşitul anului 1918. Membrii Consiliului Naţional Român din Bihor stabiliseră chiar, printre multe alte măsuri, şi aceea de a se da un caracter cât mai solemn evenimentului.[230] în acest sens reprezentanţii satelor din judeţ erau chemaţi să ia parte la dansul şi ospăţul ce ar urma a se da în onoarea ostaşilor români.5".

În acelaşi interval de timp, pe Valea Crişului Alb, regimentele 2, 3 şi 10 vânători au înaintat pe ambele părţi ale râului, rezistenţele opuse de grupurile izolate din forţele ungare fiind lichidate una după alta. La Buteni, lângă Sebiş, unde a atacat Regimentul 2 Vânători, a putut fi remarcată prezenţa maiorului de rezervă (fost ministru român la Petrograd) Constantin Diamandi şi, de asemenea, tot aici a căzut în lupta colonelul Paulian, comandantul Brigăzii 3 Vânători. Totodată forţe de tăria unui detaşament (Divizia 1 Vânători) au avansat, în stânga şi de-a lungul râului Mureş, punând stăpânire pe Radna şi acoperind astfel aripa stângă a Diviziei 2 Vânători.

În linii mari, până la 18 aprilie, partea întâi a ofensivei armatei române era încheiată, frontul ungar fiind spart pe toată lungimea sa la contactul cu forţele române care depăşiseră linia înălţimilor mari deschizând astfel poarta largă de intrare în şesul Crişanei.50 O primă etapă a ofensivei române era deja consumată. În pofida faptului că ungurii nu se aşteptaseră la acţiunea românilor, sau dacă se aşteptaseră acest lucru era ţinut secret la nivelul

229 Contribuții la istoria Unirii..., p. 190.

230 Arh. Statului Oradea, Colecția de documente, dos. nr. 157, p. 11.

u? iităţilor şi subunităţilor, trupele române reuşiseră să depăşească pas cu pas zonele fortificate. Un comandant ungur, vorbind despre faptul că ungurii fuseseră atacaţi prin surprindere, recunoştea superioritatea, profesionalismul ostaşilor români, apreciind „energia şi modul de a ţine tăinuite toate pregătirile operaţiunilor, îndeosebi joncţiunile isteţe şi neasemuit de brave” ale acestora.[231] Soldatul român era caracterizat ca „brav, având deosebite calităţi: este foarte tenace şi supus faţă de ofiţeri”. De asemenea, potrivit aprecierilor făcute de acelaşi personaj, soldaţii care se recrutau atunci din Ardeal se prevedea a fi capabili de „bravură şi energic”, pe când ofiţerii făceau dovada unui cavalerism aparte, fiind capabili de gesturi de adevărată onoare, de comportament cu adevărat ostăşesc.[232]

Comunicatele Marelui Cartier General al armatei române făceau zilnic bilanţul desfăşurării acţiunilor. Într-un astfel de comunicat, datat din 17 aprilie, deci numai după o singură zi de luptă, se consemnase, de pildă, înaintarea trupelor romane până la aliniamentul Hodod, Hereclean, Vânători, vest Belatrus, dealul Daniel, precum şi faptul că trupele române înregistraseră, ca pierderi, 2 ofiţeri şi 19 soldaţi morţi, alţi 8 ofiţeri şi 96 soldaţi răniţi, precum şi 1 ofiţer şi 10 soldaţi dispăruţi. Cu preţul acestor pierderi au fost însă capturate 6 obuziere de 100 mm, <30 mitraliere, mai multe arme şi mari cantităţi de muniţie. De partea ungară se înregistrează pierderi deosebit de mari. Numai în zona Crişului Alb fuseseră înhumate „mai mult de 300 de cadavre”.[233]

Privind întreaga organizare a ofensivei din aprilie, precum şi dispunerea forţelor şi mijloacelor proprii,

---

231 Contribuțiuni la istoria Unirii 1918—l9...t p. 201.

232 Ibidem.

233 1918. Desăvârșirea unității național-statalc..., voi. III, Doc. nr. 528; vezi și D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 223.

Comandamentul Trupelor române din Transilvania luase în calcul şi o scrie de particularităţi strategice, de relief şi de anotimp. Concret, se avusese în vedere că la vest de Apuseni, începând chiar cu crestele munţilor, Crişurile deschideau trei direcţii prielnice pentru ducerea acţiunilor de luptă ofensive.[234] Erau, desigur, necesare în zonă unităţile de geniu, mai ales pentru cazul în care se puteau produce inundaţii, când putea deveni de strictă necesitate acţiunea de montare a unor poduri. Apoi, pe direcţia lor de curgere, Crişurile compartimentează regiunea de est a Câmpiei Tisei în două zone: mai întâi zona Debreţin (această zonă constituind un puternic bastion defensiv în faţa atacului dinspre Poarta Someşului), şi, în continuare, o zonă plană străbătută de o bogată reţea de căi rutiere şi feroviare, în majoritatea lor îndreptate către Budapesta, centrul strategic şi nodul principal de comunicaţii al Ungariei.

Marele Cartier General român şi Comandamentul Trupelor române din Transilvania ţinuseră scama în elaborarea documentelor lor operative de faptul că, în funcţie de dispunerea elementelor orografice şi hidrografice, indiferent dacă erau în discuţie operaţii ofensive sau defensive, se conturau şi direcţiile cele mai propice[235], astfel: o direcţie strategică care străbătea întregul spaţiu de la vest de arcul Carpaţilor până la Dunărea de mijloc, dată de linia localităţilor Odorhci, Cluj, Oradea, Szolnok, Budapesta; alte două direcţii operative, una înscrisă în spaţiul deschis de Poarta Someşului, având ca ax linia localităţilor Zalău, Marghita, Debreţin, Tiszafüred (capacitatea ei permitea desfăşurarea acţiunilor de luptă de către o grupare de forţe de valoarea a 5 – 6 divizii de infanterie), alta înscrisă în spaţiul deschis de Poarta Mureşului, care asigura legătura dintre Podişul

234 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 217.

235 Ibidem, p. 218.

Târnavelor şi Câmpia Tisei pe Valea Mureşului (direcţia Alba Iulia – Szeged, cu o capacitate evaluată la 3 – 4 divizii de infanterie).

Fireşte, datele menţionate au fost confirmate pe timpul desfăşurării primei etape a ofensivei române, cea care a constat în *spargerea frontului ungar şi depăşirea Munţilor Apuseni*. „Valul celor cinci divizii româneşti*, care dislocaseră poziţiile de apărare ale trupelor ungare de la Tisa maramureşeană până la Mureş, obligându-le la o retragere adesea în debandadă, nu s-a oprit.

Operaţiunea de urmărire a continuat având ca obiectiv principal *luarea în stăpânire a liniei marilor centre de pe teritoriul etnic românesc* (Salonta, Oradea, Cărei şi Satu Mare). Detaşamentul General Oltcanu, intrat în luptă ulterior declanşării ofensivei diviziilor 7 şi 6 infanterie şi 2 Vânători, a înaintat de-a lungul Tisei către localitatea Must, în timp ce Divizia 2 Cavalerie s-a îndreptat cu una din brigăzi de-a lungul Văii Someşului, iar cu cealaltă, întărită cu infanterie şi artilerie, a avansat pe valea Crasnei, obiectivul ei fiind interceptarea liniei de cale ferată Cărei – Satu Mare, fapt ce punea serios în gardii Comandamentul armat-o ungare, căruia i se tăia astfel X) sibilitatea retragerii trupelor sale din Valea Someşului. Într-un timp record, până la 19 aprilie, Detaşamentul Olteanu a pus stăpânire pe localitatea Hust, Divizia 2 Cavalerie pe Satu Marc, iar Divizia 7 infanterie, cu o parte din forţe, pe localitatea Cărei. Inamicul – se arăta într-un „Buletin de informaţiuni" al Marelui Cartier General român – forţat să părăsească localităţile Húst, Satu Mare, Marghita, Unind (pe Valea Crişului Repede), se retrăgea pe mai multe coloane, în dezordine, spre vest[236].

Grosul Diviziei 6 sub comanda generalului Holban a continuat înaintarea, în urmărirea trupelor ungare, pe

236 Miireîp Cartier General. Secția TI informații, Buletin de informațiuni. nr. 153 din 21 aprilie 1919.

ambele maluri ale Crişului Repede, către Oradea, unul din marile centre care, în opinia Consiliului Suprem Aliat de la Paris, trebuia să delimiteze la est zona neutră, în dreapta, înaintând pe Valea Beretâului, Regimentul 24 infanterie a luat în stăpânire localitatea Marghita încă din 19 aprilie, în timp ce în stânga, pe Valea Crişului Negru, Detaşamentul colonelului Rasoviceanu, după un marş în forţă de la Beiuş spre Ţinea, a reuşit, de asemenea, în noaptea de 19 aprilie, să ia în stăpânire localitatea Salonta. La comandantul forţelor române intrate în această localitate, printre cei dintâi unguri care au venit să-i prezinte omagiile şi să ceară protecţie împotriva violenţelor propriilor lor compatrioţi, s-a aflat şi contele Kálmán Tisza, frate al politicianului de la Budapesta care se declarase hotărât împotriva desfacerii Transilvaniei de Ungaria.[237]

Pe Valea Crişului Repede, un detaşament al Diviziei 6, de tăria a 2 batalioane de infanterie, 1 baterie de artilerie de munte şi 1 escadron de cavalerie, se apropia de Oradea, în timp ce o altă coloană a aceleiaşi divizii, compusă din Brigada 12 infanterie, cu 2 baterii de câmp şi o baterie de munte, înaintând pe la sud de râu şi depăşind localităţile Călăţca, Măgeşti şi Butan se apropia de asemenea, de atingerea obiectivului fixat pentru etapa a doua a ofensivei.

Oradea, oraşul în care ungurii aveau un puternic centru de recrutare şi mobilizare, oraş „terorizat şi jefuit la sânge de bandele bolşevice*, a trăit cu adevărat săptămâna patimilor. Ştirile ce parveneau de pe frontul de la Ciucea, între timp împins mult peste Piatra Craiului, până la Butan şi Aleşd, erau alarmante, dar şi îmbucurătoare pentru populaţie. Trenurile care veneau dinspre Bratcă, aduceau tot mai mulţi răniţi care povesteau despre moralul scăzut al soldaţilor şi ofiţerilor unguri care încercaseră să stăvilească înaintarea armatei

237 C. Kirițescu, op. cit., p. 427.

române.[238][239]

Orădenii, fie români sau unguri, fie de alte etnii, aşteptau cu nerăbdare armata română care să-i apere de jaful şi teroarea bandelor roşii aflate în retragerea de pe front. Până la sosirea armatei române, se luase chiar măsura constituirii unei gărzi înarmate, al cărei rol era de a asigura protecţia populaţiei. În sâmbăta dinaintea Sfintelor Paşti dispăruse pur şi simplu antagonismul de veacuri dintre români şi unguri, valahul dispreţuit devenind peste noapte „mântuitorul. Populaţia maghiară care se temea ca nu cumva trupele ungare ce se retrăgeau spre Tisa în derută să se întoarcă, cereau românilor să meargti în întâmpinarea armatei române să-i roage pe comandanţi să iuţească pasul şi să intre grabnic în oraş.

În timp ce ziarele de limbă maghiară, fidele încă vechilor patroni, scriau în mod tendenţios, derutând populaţia, că „Trupele române stau dincolo de Bratcă şi Beiuş*, unde au fost retrase pentru a evita încercuirea05, parveneau, totuşi informaţii demne de crezare ca trupele române se aflau deja la Tileagă (20 km est de Oradea) şi că în maximum o oră – două ar putea fi chiar în Oradea. Deşi propaganda bolşevică era activ<i în continuare, atât românii cât şi ungurii din oraş ajunseseră să discearnă între informaţiile din presă şi cele furnizate de ţăranii de pe Valea Crişului Repede, prezenţi zilnic în piaţă cu produsele lor.

O ştire furnizată de presa locală şi care s-ar fi dorit „O bombă*, a fost şi aceea că muncitorii din întregul Ardeal ar fi intrat în grevă, ştire completată de diferiţi eminil hl propagandei lx) lşevice, în sensul că proletariatul (Un Cluj, Târgu-Mureş şi alte oraşe s-ar fi înarmat şi va Intra în luptei alături de Armata Roşie ungară pentru a lovi armata „boierească”, făcând-o „să-i piară pofta de

238 Li viu Borcea, Agonia, Oradea, 1992, p. 192.

239 Ziarul „Szabadság44, din 19 aprilie 1919.

Evenimentele petrecute la Oradea în preajma intrării armatei române merită a fi amintite, chiar dacă foarte pe curt. De pildă, românii care fuseseră arestaţi, în frunte ru vicarul Roman Ciorogariu, au fost eliberaţi şi scăpaţi de la moarte la intervenirea căpitanului de poliţie Jânoszy, cure se temea de consecinţele unei asemenea crime. Apoi, ultima şedinţă a sovietului orăşenesc, prezidatei de Katz Béla, a hotărât să predea puterea către conducerea de mai înainte a oraşului, timp în care Armata Roşie ungară afla în retragere către Beretvóújfalu. În atmosfera de agitaţie creată în oraş, forţele s-au împărţit în „albi" şi „roşii", între cele două tabere angajându-se serioase schimburi de focuri.

În dimineaţa zilei de 20 aprilie, o zi de duminică, „Duminica Paştilor", o primii patrulă românească, venind dinspre Calea Clujului, a intrat în oraş străbătând în ovaţiile spontane ale orădenilor prezenţi jăc străzi Piaţa Sf. Lndistau, Piaţa Teatrului şi strada principală până la gară. La ora 13, în zona de est a oraşului, lângă uzina de apă, generalul Traian Moşoiu şi suita sa au fost întâmpinaţi de Rimler Károly, primar, împreună cu alte notabilităţi. Eliberatorilor li s-a oferit pâine şi sare.07

Peste exact un an de la aceste evenimente, pe peretele de la intrare în Primăria oraşului avea să fie instalată o placă pe care erau consemnate următoarele: „În ziua de 20 aprilie, anul 1919, ZIUA SFINTEI ÎNVIERI, i>l-n făcut intrarea triumfală în oraşul Oradea Mare glorioasa armată a Regelui Ferdinand I al tuturor Românilor, în frunte cu generalul Traian Moşoiu, comandantul Grupului de Nord, punând pe veci stăpânire românească în acest oraş. În amintirea acestei ZILE ISTORICE s-a oşezat aceasta tablă comemorativă în ziua de 20 aprilie tU21".0S

WE. Liviu Bereta, op. cit., p. IPS.

(17. Liviu Borcea, op. cit., p. 207.

(W. Petru Dejeu, *Aşezăminte culturale din municipiul Oradea* şi *judeţul Bihor*, Oradea, 1926, p. 53.

Ziua intrării armatei române în Oradea avea să mai consemneze şi un alt moment emoţionant, prilejuit de faptul că în piaţa oraşului soldaţii români au cântat cu o mare însufleţire imnul „La arme* (Şt. O. Iosif, autorul textului, Alfonso Castaldi, autorul muzicii), cei prezenţi fie români, fie unguri, fie evrei, sau de alte etnii, trăind cu mare emoţie acele clipe.[240241]

Cu intrarea armatei române în Oradea (o eliberare fără lupbi a oraşului) se încheia şi cea de-a doua etapă a ofensivei din aprilie: luarea în stăpânire a marilor centre de vest, respectiv Satu Mare, Cărei, Oradea, Salonta, cu importanta linie de cale ferată care le lega.

Potrivit unui „Buletin de informaţiuni al Marelui Cartier General român, în seara zilei de 20 aprilie coloanele trupelor române au atins linia „Cenger – Petreu – Pişcolţ – Dengheleag – Mihâet – Oradea Mare – Letea Mare – Sántául Mare – Borş – Palota – Macea – Biharia – Ghiarmata Pâncotn – Târnova. Moralul trupelor era apreciat în acelaşi document ca fiind „înălţător. În ce priveşte pierderile, acestea erau puţine: un ofiţer, sublocotenentul Grigorescu din Regimentul 10 şi 2 soldaţi, la capitolul morţi, şi un ofiţer, sublocotenentul Cosor din Regimentul 81 infanterie şi 12 soldaţi, la capitolul răniţi. Acelaşi „Buletin de informaţiuni preciza că la „capitolul trofee*, trupele române au intrat în posesia unei baterii de artilerie cu toate atelajele ei, la care se adaugă „multe arme şi muniţii*, precum şi „un numeros material de cale ferată*” O.

Din documente militare referitoare la ofensiva armatei române din aprilie 1919 se pot desprinde şi

---

240 Revista „Cele Trei Crișurinr. 5—6 1934. p. 63.

241 7 0i Marele Cartier General, Secția 11 informații, „Buletin de informațiuni", nr. 153 din 21 aprilie 1919.

episoade interesante privind comportamentul unităţilor de secui. De pildă, despre nemulţumirile ofiţerilor din subordinea colonelului Kratochxvil faţă de regimul politic de la Budapesta, încercările repetate de a rupe legătura cu acesta, sau de a colabora cu armata română. Din raportul operativ al Brigăzii 2 Roşiori reţinem că la Satu Mare, la comandant s-a prezentat un ofiţer parlamentar din partea trupelor de secui, care a întrebat „până unde merge armata română?*, deoarece unităţile de secui sunt decise fi se retrage din faţa românilor.[242] Acosta a mai ara tat că <4 doresc să lupte contra Armatei Roşii, cu care, de altfel, şi sunt în luptă.

În cuprinsul aceluiaşi raport operativ se află şi precizarea ca în întâmpinarea trupelor române a ieşit toată populaţia civilă şi militară, „compusă în majoritate din unguri, mulţumind armatei române pentru că i-a scăpat cu un ceas mai devreme de urgia bandelor ungare*[243].

Într-un alt raport operativ, al Diviziei 7 infanterie, se preciza că în seara zilei de 20 aprilie, s-a prezentat la Brigada 14 infanterie din Cărei o delegaţie compusă din 2 maiori şi 1 căpitan din Divizia de secui care au adus cu ei şi pe maiorul Rozin, cel care fusese luat prizonier în luptele de la Hodod. Ei au susţinut că vin din partea colonelului Kratochxvil, cu misiunea de a trata „un armistiţiu* cu românii, pentru ca ulterior, să lupte alături contra bolşevicilor. Motiv pentru care – au susţinut ofiţerii parlamentari (şi a confirmat şi maiorul Rozin) – Divizia de secui s-a concentrat în zona Mátészalka – Lovanihâza.[244]

Asemenea manifestări, precum cele semnalate din partea trupelor de secui, denotau faptul că forţele ungare îşi pierduseră încrederea în capacitatea regimului lui Kun Béla de a face faţă împrejurărilor, că există pericolul

242 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II.5.193, c. 179.

243 Ibidem.

244 Ibidem, c. 283.

iminent ca armata română să înainteze la vest de „zona neutră* fixată de Aliaţi şi chiar să atingă aliniamentul râului Tisa. În ce-i priveşte pe ofiţerii şi soldaţii din Divizia de secui, aceştia, fireşte, erau în totalitate anticomunişti şi ei acceptaseră să lupte numai în ideea „salvării Ungariei*, a păstrării ei cu teritoriile ce i-au aparţinut şi pe timpul monarhiei austro-ungare. Când au constatat că aşa ceva nu se mai poate, militarii secui au hotărât s-o rupă definitiv cu Kun Béla şi armata sa, cu condiţia, însă, ca armata română să nu depăşească „zona neutră*, limita etnica a acesteia.

În situaţia creată, deşi guvernul român şi armata sa nu dorea să intre în dezacord cu instrucţiunile Aliaţilor, era evident că oprirea şi stabilirea frontului în plină câmpie, fără sprijinul unui obstacol natural, ar fi condus la nenumărate dezavantaje de ambele părţi, dar mai ales de partea romanilor, întrucât se cunoştea bine de acum opţiunea belicoasă a bolşevicilor unguri. Forţele ungare, deşi serios decimate şi dezorganizate, se concentraseră la nord de Debreţin şi la sud de Békésesaba, eu vădite intenţii de organizare şi întărire (se sconta pe completări cu forţeproaspete de la Budapesta şi din alte centre de recrutare şi mobilizare aflate dincolo de Tisa), aşa cum stabilise Comisariatul ungar pentru război? 4

Regulile elementare ale organizării şi desfăşurării războiului impuneau, în cazul armatei române, continuarea operaţiunilor militare până la completa nimicire a adversarului şi, eventual, organizarea unei linii defensive puternice în zona unui obstacol natural (în caz concret, râul Tisa), care să ajute serios apărarea, limitând posibilitatea ca inamicul să poată dezvolta acţiuni ofensive de amploare şi prin surprindere, după reorganizarea şi întărirea sa. Ţinând cont de asemenea considerente, Comandamentul Trupelor române din Transilvania, informat asupra mişcărilor şi intenţiilor trupelor ungare

retrase pe linia Debreţin – Békésesaba, eu acordul Marelui Cartier General român, a hotărât să exploateze succesul înregistrat în luptele din Munţii Apuseni şi la vest de munţi în Câmpia Crişanei, să urmărească şi să oblige trupele ungare să treacă la vest de râul Tisa.

De faptul că linia Tisei era cea mai avantajoasă Ta acel moment pentru oprirea ostilităţilor, până când vor exista garanţii sigure despre intenţiile guvernanţilor bolşevici de la Budapesta şi ale Armatei Roşii ungare, erau. convinşi nu numai oamenii politici şi conducătorii militari, ci, de asemenea, şi cei mari care îşi asumaseră rolul de arbitri la Conferinţa de Pace de la Paris. Într-o telegramă către Ion I.C. Brătianu, aflat în continuare în capitala Franţei, se preciza că „totul merge bine", că unităţile româneşti au reuşit să-i pună serios în dificultate pe militarii unguri, inclusiv pe cei din Divizia de secui, singura cu adevărat organizata şi disciplinată a armatei ungare.[245][246]

Evaluarea de către liderul bolşevicilor unguri, la

Îl nprilie 1919, a posibilităţilor de intervenţie militară – iHiiprn Ungariei, din partea Antantei, când acesta afirmase II Aliaţii nu pot face nimic, adică nu pot să trimită armatele unor ţâri care au făcut parte din Imperiul austro-ungar împotriva Ungariei, se dovedise doar optimistă, nu <4 realistă.[247] Optimismul lui Kun Béla îl molipsise şi pe luxif Böhm, care a doua zi se şi declarase foarte încrezător în posibilităţile Armatei Roşii.[248] Este greu de înţeles suficienţa sau chiar superficialitatea analizei făcute de conducătorii bolşevici unguri, în condiţiile în care, totuşi, organele de informaţii proprii le puseseră deja la dispoziţii

245 Colonel Bujac, Campagnes de l'Armée roumain 1916— 1919, Paris, 1933, p. 12.

246 Gheorghe I. Brâtianu, op. cit., p. 58.

247 Magyarország Hadtörténete, vol. 2, Budapesta, 1985, p. 216.

248 Ibidem

suficiente date despre pregătirea armatei române N-ntru a înainta spre vest printr-o acţiune ofensivă.

Optimismul lui Kun 13 éla şi al celorlalţi lideri unguri nu se justifica nici din punct de vedere al stadiului atins de pregătirea Armatei Roşi: ungare din acel moment (în cadrul armatei ungare figurau doar şase divizii de infanterie, detaşamentul secuiesc şi infanteria marină).[249] Apoi, dintre diviziile componente ale Armatei Huşii ungare, la declanşarea ofensivei române doar unităţile de secui aveau efectivele complete (ceva mai mult de 11.000 de oameni), erau bine echipate şi, ceea ce le deosebea de toate celelalte categorii de forţe armate ungare, erau foarte disciplinate.[250] Mulţi dintre comandanţii *acestor* unităţi se găseau pe o poziţie de adversitate faţă de Republica Sfaturilor din Ungaria. De altfel colonelul Kratochxvil trimisese la începutul lunii aprilie un mesaj către generalul francez Gondreeourt (un mesaj fusese trimis şi către Iuliu Maniu), în care preciza că „trupele secuieşti nu sunt comuniste... din contrit... u şi că ar FI dispuse să lupte împotriva bolşevicilor chiar şi alături de trupele române.

Starea de spirit, atitudinea vádit anticomunistă care exista în rândul trupelor de secui era cunoscută de conducătorii de la Budapesta. Serviciile de informaţii ungare adunaseră, desigur, suficiente date probatorii în nevastă direcţie, ceea ce explică, de altfel, măsura luată, nveea că alături de unităţile de secui sít acţioneze şi două batalioane internaţionale, care să prevină la nevoie predispoziţiile anticomuniste ale soldaţilor şi ofiţerilor secui/O

După depăşirea liniei marilor centre de pe teritoriul etnic românesc, Divizia de secui a fost urmărită şi manevrată energic de trei grupuri române, astfel: la nord

---

249 7 ft. Ibidem.

250 Ibidem.

„pe Tisa, Detaşamentul General Olteanu, întărit cu trei batalioane de ardeleni şi cu efective de infanterie şi artilerie din Divizia 1 Vânători; dinspre est, în strâns contact cu secuii, urmărirea o realiza Divizia 2 Cavalerie, la care se asociase şi Regimentul 16 infanterie şi grupul de motomitraliere al Diviziei 7; un al treilea grup, Detaşamentul Rotaru, format din patru batalioane şi patru baterii din Divizia 7, acţiona de la Cărei în direcţia nord., în acest fel divizia de secui a fost împinsă în unghiul de nord al Tisei, în regiunea Csap – Nyíregyháza.[251][252]

În lucrarea *Jurnalul Armatei Roşii – 1919*, publicată la Budapesta în 1974, referitor la situaţia trupelor ungare aflate în retragere către râul Tisa, cu privire la „Detaşamentul secuiesc” Se notează că aceste trupe „luptă bine dar sunt amărâte” /2 Era, desigur, avută în vedere starea generală a armatei ungare, pusă în dificultate de ofensiva viguroasă a românilor. În situaţia creată, chiar trupele de secui care erau nu doar cele mai bine instruite, dar şi cele mai disciplinate, înţeleseseră ca şansele unei victorii de partea ungară erau iluzorii. Conducerea armatei ungare mai putea conta eventual în acele momente doar pe realizarea unor capete de pod de natură ofensivă la Szolnok şi Rakamaz, şi de apărare la Tiszafüred. Dar situaţia dificilă a trupelor de secui a condus ulterior la compromitarca acestor ultime şanse.

În ce-i priveşte pe secui, unele grupuri din marea unitate al cărei comandant era colonelul Kratochwil, cum a fost, de pildă, gruparea 21, pierduseră orice legătură cu restul trupelor/3 Rămăşiţele Detaşamentului de secui se vor aduna epuizate în zona localităţilor Ksălsagolma şi Füzesabony, fără însă a mai fi capabile délupta, nea cum speraseră comandanţii armatei ungare. Moarta acestora a fost pecetluită prin ocuparea de către Mim, mi a trecerilor

---

251 f i o. Ibidem.

252 Ibidem, p. 38.

peste Tisa, înconjurarea lor cu un – urdun de trupe româneşti şi, respectiv, dezarmarea pe 411 aprilie.

Au rămas, fireşte, insuficient clarificate unele antecedente vizând comportarea militarilor secui din compunerea armatei ungare, mai ales cele privitoare la cererea adresata francezilor de către Kratochwil, încă de la începutul lunii aprilie, de a fi lăsaţi soldaţii săi A se întoarcă acasă, în Transilvania, contra unei acţiuni anticomuniste, cu condiţia ca romanii să nu treacă linia de demarcaţie/4 Se pare că până ia urma ia 26 aprilie, comandanţii trupelor de secui au ajuns la o înţelegere cu Divizia 2 Cavalerie română, în sensul că vor depune armele, acceptând şi internarea, dar solicitând totuşi (liberarea rudelor, care să fie lăsate să se întoarcă aeii să/5

Având în vedere situaţia disperată a forţelor ungare, însuşi Böhm Iâkob, însoţit de statul său major şi garda de terorişti, comandată de Tibor Szamuely, a fost prezent pe Tisa/6 la Szolnok, locul unde concentrarea forţelor ungare era deosebită (circa 51 batalioane şi 16 baterii). Faptul în sine s-a dovedit însă fără efecte practici», nereuşind să stăvilească retragerea dezordonată a unităţilor armatei ungare.

Dintre operaţiile româneşti până la Tisa se disting cele ale Grupului de Nord – diviziile 6 şi 7 – îndreptaţi» împotriva Debreţinului şi cele ale Grupului de Sud, menite a lichida forţelor ungare concentrate în număr man? în zona Békésesaba/7 între forţele celor două grupuri române s-a creat un interval de circa 60 km, interval neacoperit, care uşor putea fi folosit în scopuri manevriere, pentru acţiuni de încercuire sau de lovire din flanc şi spate. Cum unităţile ungare, în retragerea lor dezordonată, nu-şi mai puteau pune problema unor astfel de planuri de acţiune, comandanţii români au putut miza

BL *Istoria Transilvaniei*, vol. 3, Budapesta. 1986, p.

B5. *Ibidem*.

Îhî. Col. Bujac. op. cit., p. 45.

117. Marele Cartier General. Sect. Îl informaţii, „Buletin de luturmaţiuni”, nr. 154/22 aprilie 1919. Comunicat oficial al Malului Cartier General român, din 22 aprilie 1919.

pe faptul că acţionând rapid cu Divizia 7, pe la nord-est, şi cu Divizia 6, pe la sud, forţele române, după ce vor cuceri Debreţinul, o parte din ele, vor putea fi dirijate, spre sud.[253]

În acţiunea lor, pentru luarea în stăpânire a Debreţinului, militarii români au avut violente ciocniri cu militarii unguri la Hajdu-Vámospérecs şi Hosszúpályi, unde au şi luat peste 2000 de prizonieri, obiectivul cuceririi marelui oraş fiind atins ia 23 aprilie, forţele ungare scăpate din această încleştare retrăgându-se în mare grabă către râul Tisa.

Conform planului de operaţiuni al Comandamentului Trupelor române din Transilvania, două zile mai târziu, după ce o parte din forţele implicate în luptele de la Debreţin (subunităţi din Divizia 6, Detaşamentul mixt Sachelarie – cinci batalioane şi cinci baterii din regimentele 10 şi 12) au fost trimise în sprijin pentru Grupul de Sud, a fost declanşată şi operaţiunea pentru luarea în stăpânire a oraşului Békésesaba. Forţele romînt participante la operaţiune au fost concentrate, în prima fază, în regiunea Kaba – Püspökladány, important nod de cale ferată, de unde să poată cădea în flancul şi spatele forţelor ungare aflate în apărare la Békésesaba (şi atacate de front de Divizia 2 Vânători), tăindu-le retragerea către Szolnok – Seghedin.

Forţele ungare retrase de la Debreţin şi Oradea. Întărite cu forţele Diviziei 4 gardă roşie, venite de peste Tisa şi de la Szolnok şi concentrate la Karcag, au reuşit să stopeze iniţial acţiunea Detaşamentului mixt general

253 Generalul Gheorghe D. Mârdărescu, op. cit., p. 57.

Sachelarie şi numai după o înverşunata încleştare, în zilele de 25 – 26 aprilie, s-au retras cu pierderi însemnate dincolo de canalul Hortobany – Csatorna.[254]

Întrucât generalul român Sachelarie a fost rănit în luptele cu forţele bolşevicilor unguri din zona oraşului Békésesaba, comanda detaşamentului a fost preluată de comandantul Regimentului 12, colonelul Voiculescu. Atacând din trei direcţii forţele ungare care apărau oraşul, vânătorii de munte români au reuşit să cucerească importantul centru ungar şi, odată cu acest obiectiv realizat, a doua linie de mari centre, situate pe teritoriul

Ungariei, la est de Tisa, era în posesia armatei române.

Etapa ofensivă încheiată demonstrase că aprecierile şi soluţiile adoptate de Comandamentul Trupelor române din Transilvania, privind îndeplinirea obiectivelor imediate şi ulterioare ale operaţiunilor declanşate la 16 aprilie, se justificau deja prin fapte concrete şi îndeosebi prin aceea că în circa 10 zile trupele ungare erau împinse dincolo de linia vestică a preconizatei „zone neutre*, adică acolo unde ar fi fost normal ca acestea să se retragă din proprie iniţiativă în baza hotărârii Conferinţei de Pace din 26 februarie 1919.

Departe de a fi reprezentat o retragere dezordonată spre vest, replierea forţelor ungare a avut loc într-o anumită concepţie strategică, impusă desigur de evoluţia confruntărilor româno-ungare din Munţii Apuseni şi din Câmpia Crişanei, dar şi de perspectiva stopării înaintării armatei române şi a contraofensivei în momentul prielnic (când întăririle primite de la vest de Tisa ar fi fost suficiente pentru a garanta succesul unei asemenea operaţiuni).

La Comandamentul Trupelor române din Transilvania, fuseseră analizate bine toate intenţiile de

254 Ibidem, p. 59.

reorganizare, de regrupare, avantajele şi dezavantajele legate de caracterul terenului, aspectele referitoare la trecerea sub ordinul guvernului de la Budapesta a mijloacelor de transport feroviare, a depozitelor de materiale retrase din Transilvania. În acest sens, argumentelor invocate de Marele Cartier General român în faţa comandantului şef al Armatelor Aliate de Orient li s-a răspuns mai mult decât aprobator. Generalul francez Franchet d'Espercy a recomandat ca trupele române să grăbească acţiunea şi să captureze cât mai mult material de război şi prizonieri. Poziţia generalului d'Espercy s-a putut deduce şi dintr-o telegramă adresată de acesta către ministrul de război al Franţei şi mareşalul Ferdinand Foch, în care se arăta că, dacă această operaţie continuă să se desfăşoare favorabil, ea va avea în Orient cel mai mare efect politic, tăind spre Munkács comunicaţia de cale ferată între Moscova, Budapesta şi Viena.[255]

Ordinul Marelui Cartier General din 20 aprilie 1919, prin care se trecuse la aplicarea deciziei forurilor politico-militare române de a se continua ofensiva spre vest, precizase că: „1) Operaţiunea trebuie continuată cu maximum de energie până la completa distrugere a forţelor ungare de la est de Tisa. 2) Această operaţiune trebuie să împiedice evacuarea la vest de Tisa a forţelor ungare şi a materialului de război, în care scop trebuie ocupate nodurile de cale ferată de la Debreţin şi Békésesaba şi, de asemenea, distruse podurile de pe râul Tisa între Hust şi Szeged". În baza ordinului menţionat fusese elaborat Ordinul de operaţiuni nr. 10, care pe 21 aprilie se difuzase către cele două grupuri principale, cel de Nord şi cel de Sud (linia de despărţire între zonele de acţiune ale acestora trecând de la culmea Munţilor Bihor, peste localitatea Gepiu, la 18 km sud de Oradea, în continuare localitatea Gyoma), 01 ale căror operaţiuni

---

2559 a l9U. Desăvârșirea unității național-statale..., vol. 1ÎI, |>. 326.

continuau cu succes.

Ultima parte a operaţiunilor armatei române, înainte ca aceasta să atingă aliniamentul râului Tisa, desfăşurată între linia marilor centre de pe teritoriul Ungariei (Nyíregyháza – Debreţin – Békésesaba) şi malul stâng al râului, a cuprins mult mai puţine angajamente de front între unităţile române şi cele ale bolşevicilor unguri. Forţele ungare n-au procedat la o retragere pur şi simplu dincolo de Tisa, ci dimpotrivă, retragerea lor s-a realizat numai după încercări disperate de a opri valul înaintării trupelor române. În speranţa primirii de noi întăriri de la Budapesta, militarii unguri au organizat noi linii de rezistenţă, cum a fost cea de hi Karcag – Kisújszállás – Túrkeve – Mezőtúr – Gyoma – Szarvas, linie ce reprezenta un mare arc de cerc în jurul oraşului Szolnok (considerat ca unul din principalele puncte de trecere peste râul Tisa).

În faţa liniei menţionate, de protecţie a oraşului şi importantului punct de trecere Szolnok, la circa 6 km mai fusese fixată o linie de apărare şi rezistenţă, cea de-a lungul canalului Uortobágy-Csatorna9. Pe aceasta linie fuseseră aduse în sprijin forţe noi de peste Tisa, cu numeroase mitraliere, artilerie şi un tren blindat.[256][257]

Fără îndoială că în acele momente, când victoria ofensivei române era mai mult decât evidentă, rezistenţele ungare, din ce în ce mai nesemnificative, nu puteau avea nit scop decât să întârzie retragerea şi, mai ales, să protejeze forţele, resturile de forţe ale armatei bolşevicilor unguri care se retrăgeau la vest de Tisa.

La 29 aprilie trupele române din compunerea Grupului de Nord se găseau cu Detaşamentul General Olteanu la flancul drept, peste Tisa, făcând joncţiunea cu trupele cehoslovace,[258] având în stăpânire localităţile

256 Locotenent colonel Constantin Drăgânescu, op. cit., p. 156.

257 C. Kirițescu, op. cit., voi. 2, p. 431.

258 Ibidem.

Beregszász şi Munkács. Divizia de cavalerie ocupase localitatea Rakamaz, obligând ultimele resturi de forţe ungare să treacă Tisa pe la Tokaj. Divizia 16 ardelenească ce acţionase la vest de Debreţin, lichidând rezistenţele ungare până la Tisa, se pregăteau de regrupare a forţelor la est de râu, în timp ce Divizia 7-a se afla în faţa canalului Hortobágy, la vest de Püspökladány, în legătură cu Divizia 6 infanterie împreună teu care va lichida rezistenţa ungară pe această linie obligându-i pe militarii unguri la retragere pe o linie defensivă în faţa Szolnokului.

Odată cu ocuparea localităţii Karcag de către forţele Diviziei 7, a localităţii Kisújszállás de către forţele Diviziei 6, a localităţilor Mezőtúr şi Túrkeve de către Divizia 2 Vânători, disputa tactic-operativă româno-ungară era aproape încheiată în beneficiul armatei romane. La 30 aprilie aliniamentul Tisei a fost atins la nord de Diviziile 16 şi 7, iar la sud de Divizia I Vânători, care a ocupat localităţile Szentes, Mindszent şi Hódmezővásárhely, reuşind să-i împiedice pe militarii unguri în realizarea intenţiei lor de a stabili un cap de pod la Szentes. Singura porţiune rămasă în acel moment cu trupe ungare la est de Tisa, era cea din faţa Szoanokului (unde armata ungară mai reuşea să menţină un puternic cap de pod pe linia Tiszaszajol – Peres – Sziget – Mausoleum) la o distanţă de 5 km de Szolnok.

În toată această perioadă artileria din compunerea unităţilor Diviziei 4 roşii ungare, care opusese rezistenţă forţelor române şi pe linia canalului Hortobágy – Csatorna a executat serioase bombardamente asupra unor localităţi abia intrate în stăpânirea trupelor române, cum a fost cel asupra localităţii Rakamaz,[259] bombardamente ce aveau ca scop să avertizeze asupra a ceea ce ar putea urma în cazul că trupele române ar trece la vest de Tisa. Erau informaţii

259 Mart le Cartier General, Secția II Informații, „Buletin de informațiuni", nr. 163 din 1 mai 1919.

că la Budapesta se făceau pregătiri mari pentru asigurarea frontului cu noi forţe. De pildă, Brigada 1 roşie din Budapesta, care avea în compunere 8 batalioane, fiecare cu câte patru companii şi cu câte o secţie de mitraliere cu 6 piese, având un efectiv total – de 5.000 de combatanţi/[260] ar fi urmat să sosească pe front în foarte scurt timp.

Forţele Diviziei 6 române au atacat la 1 mai ultima linie de rezistenţă a bolşevicilor unguri, cea din faţa Szolnokului, dar fără succes. Abia după ce Divizia 2 Vânători a pătruns în intrândul Tisei, la sud de Szolnok, trăgând cu toată artileria asupra poziţiilor ungare, apărătorii acestora au început retragerea dincolo de Tisa.[261][262]

Până în seara zilei de 1 mai, întregul mal stâng al râului Tisa era în stăpânirea armatei române. Situaţia dezastruoasă a Armatei Roşii ungare, retrasă cu serioase? pierderi la vest de Tisa, fusese uşor de prevăzut şi din cauza unor foarte dese incidente petrecute îndeosebi la sate, unde regimul de dictatură a proletariatului, nu avea o susţinere pe măsură, el semănând foarte mult cu o dictatură militară.93 Ideologia comunistă nu câştigase prea mulţi aderenţi în zona rurală, cu toate străduinţele guvernanţilor de la Budapesta şi a negociatorilor acestora, trimişi sau existenţi în aceste zone. O notă foarte acută din acest punct de vedere căpătase situaţia „dictaturii roşii" tocmai în zonele în care acţionaseră trupele de secui, 119 capitularea lor reprezentând una din cele mai puternici

---

260 Ibidem.

261 C. Kirițescu, op. cit., p. 432.

262 In ce-i privește pe aceștia, după ce se semnase ..procesul- verbal de depunere a armelor*, acestea fuseseră încărcate pe mașini și trimise la Divizia 2 cavalerie româna, in timp ce militarii fuseseră concentrați și ci in zona de responsabilitate a aceleiași -divizii, de unde în cursul lunii mai au fost duși în Ardeal și <lupă circa 10 zile puși în libertate (Hajdú Tibor, A Magyarországi tanács köztársaság. Budapest, 1969, p. 169).

lovituri primite de armata ungară.

Rămân discutabile, insuficient lămurite sau insuficient argumentate datele referitoare la „trădarea* de care a fost acuzat colonelul Kratochwil din partea conducerii armatei ungare. Când Stromfeld Aurel, şeful de stat maior al Armatei Roşii ungare, ordonase militarilor secui la ocupe capul de pod de la Rakamaz, Kratochwil a ales o altă soluţie, probabil singura soluţie în măsură să mai poată salva ceva, şi, desigur, lui i s-au ataşat toţi ofiţerii săi şi cei mai mulţi dintre soldaţi.

Acuzaţia de trădare pusă în seama lui Kratochwil nu se justifică în niciun mod din perspectiva planului de retragere executat de armata ungară, plan asupra căruia strategul şi teoreticianul militar Stromfeld îşi dăduse acordul, după ce se convinsese că sistemul defensiv „în cordon”, practicat de militarii unguri este depăşit, nu are viabilitate. De altfel, tocmai ineficienta sistemului practicat de trupe – informa Stromfeld, la 26 aprilie, Comisariatul poporului pentru Apărare – a obligat Comandamentul Suprem al Armatei Roşii să regrupeze trupele pe malul drept al Tisei, urmând ca să se treacă de urgenţă la constituirea de trupe noi, combatante şi eficace, după o prealabilă instruire şi disciplinare.[263]

Intenţiile strategului ungur Aurel Stromfeld, vădiseră, fără îndoială, capacitatea acestuia de analiză obiectivă a situaţiei create, o situaţie de care, prin natura funcţiei ce o îndeplinea, era doar parţial vinovat dacă avem în vedere că el nu simpatizase niciodată cu ideea de „dictatură a muncitorilor” şi că foarte greu acceptase, la 20 aprilie, să primească o asemenea însărcinare. Ori în acest moment armata ungară era nu doar umilită cât mai ales dezagregată în plan uman, material, tactic şi strategic, având minime şanse de refacere în timp operativ pentru a putea stopa contraofensiva armatei române.

---

263 Hajdú Tibor, op. cit., p. 165.

Numirea lui Pogány József în calitate de comisar al poporului pentru armată, acesta fiind considerat de către specialiştii în domeniu ca un nepriceput, chiar dacă l-a avut alături pe Aurel Stromfeld în calitate de prim ajutor,[264] n-a putut să conducă la o îmbunătăţire a situaţiei armatei ungare. Stromfeld refuzase atât pe 4 aprilie, cât şi pe 16 aprilie funcţia ce i se propusese şi numai după ce forţele ungare fuseseră respinse la vest de linia marilor centre situate pe teritoriul etnic românesc a acceptat, totuşi, propunerea lui Kun şi Böhm.[265]

Într-o situaţie precum cea în care s-a aflat Stromfeld după acceptarea funcţiei, este greu să credem că altcineva, având o experienţă şi o pregătire similară, ar fi putut realiza mai mult. De la bun început noul numit în funcţie atrăsese atenţia asupra concepţiei greşite de organizare a armatei ungare, alcătuirea acesteia fiind realizată pe criterii extramilitare şi extraprof esionale, străine de rigorile domeniului militar. Dar, în vâltoarea evenimentelor de la sfârşitul lunii aprilie 1919 Stromfeld n-a mai apucat „să arate ce ştie”, cum se exprimase Kun Béla.[266]

În paralel cu Stromfeld, însă, comisarul Pogány, din dorinţa de a forţa succesul prin puterea exemplului personal, făcuse presiuni în sensul de a-i determina pe ofiţeri la acţiuni hotărâte şi curajoase.[267] Referitor la preluarea de către acesta a comenzii unei divizii, în lupta de la Nyíregyháza, primarul oraşului menţionat avea să declare că acesta „aruncă în linia de foc detaşamentele muncitoreşti civile, neinstruite, din rândul cărora cei mai mulţi îşi pierd viaţa nejustificat”. Cei peste 380 de morţi

264 Hetes Tibor, Stromfeld. Aurel, Budapest, 1967, p. 137.
265 Ibidem.
266I u3. Ibidem, p. 152.
267 Hajdú Tibor, op. cit., p. 165.

din rândul forţelor ungare,[268] pe timpul luptelor de la Nyíregyháza, confirmă ceea ce Stromfeld apreciase drept „un sacrificiu inutil”, deşi, potrivit concepţiei lui Pogány, lucrurile erau catalogate cu totul altfel şi apreciate prin prisma nevoii de mobilizare a forţelor ungare din momentele respective.

Situaţia forţelor ungare din sectoarele celor două mari grupuri operative române evidenţiase o oarecare superioritate de partea acestora dar numai sub aspectul efectivelor angajate în operaţiunile defensive. În fâşia de ofensivă a Grupului de Nord forţele ungare dispuseseră de 95.000 combatanţi, faţă de 34 300 cât opuseseră forţele române de atac (la care fireşte se adăugau şi cei din linia a doua, şi Divizia 18 infanterie, din rezerva fienvrală a Comandamentului Trupelor din Transilvania), n fâşia de ofensivă a Grupului de Sud, unde operaseră cele 2 divizii româneşti de vânători, forţele ungare deţinuseră din punct de vedere numeric o netă superioritate (30.000 de combatanţi concentraţi în zona Békésesaba).[269]

Deoarece forţele ungare n-au fost dispuse unitar în spaţiul de la est de Tisa, între zona de concentrare nordică şi cea centrală (o distanţă de 60 km), între aceasta şi cea de sud (circa 100 km), posibilităţile de cooperare şi sprijin între diferitele grupări nici n-au fost în atenţia Comandamentului Suprem al Armatei Roşii ungare.

Cu totul altfel se prezentase situaţia în ceea ce priveşte forţele române aflate în ofensivă. zXpreciind realist că pe frontul Grupului de Nord superioritatea numerică faţă de adversar se putea obţine doar prin intervenţia rezervei generale (Divizia 18 infanterie), în timp ce pe frontul de sud, oricum, superioritatea era net în favoarea adversarului, Comandamentul Trupelor române a conceput şi realizat superioritatea numerică, pe rând în

---

268 Ibidem.

269 Locotenent colonel Constantin Dragănescu, op. cit., p. 156.

fiecare fâşie de atac. Concomitent cu realizarea superiorităţii s-a realizat şi surprinderea adversarului, mai ales prin rapiditatea acţiunilor, prin caracterul lor manevrier, încât trupele ungare nu mai apucaseră să-şi organizeze sau să-şi consolideze poziţiile de apărare. Apoi, mutarea direcţiei loviturii principale a forţelor române din sectorul Grupului de Nord în cel al Grupului de Sud, imediat ce fuseseră atinse principalele obiective stabilite pentru forţele din sectorul de nord[270], a pus complet în derută Comandamentul Suprem al Armatei Roşii ungare, care n-a mai avut altă soluţie decât să-şi salveze forţele prin retragerea lor la vest de Tisa.

Operaţiunile desfăşurate de forţele ungare la est de Tisa, după depăşirea liniei marilor centre Nyíregyháza – Debrecen – Békésesaba de către armata română, au pus în evidenţă şi faptul că în plan concepţional, tactic-operativ „superioritatea* trece net în favoarea armatei române. Cu toate străduinţele conducătorilor militari ungur de a întări dispozitivele de luptă ale unităţilor şi marilor unităţi cu forţe proaspete, cu armament şi muniţie aduse de la vest de Tisa, „valul ofensiv românesc” nu putuse fi stăvilit, la 1 mai 1919, obiectivul final stabilit de Marele Cartier General român pentru trupele române de pe frontul de vest fiind atins[271].

Chiar dacă în modul de organizare şi desfăşurare *a* operaţiunilor militare de către armata ungară existaseră şi idei pozitive, precum cele referitoare la fructificarea ştiinţei şi experienţei ofiţerilor din armata veche, sau preluarea a tot ceea ce se dovedise până atunci pozitiv în istoria armatei ungare, menţinerea cadrelor vechi, care însă fuseseră supravegheate îndeaproape de comisarii

---

270 Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Serviciul istoric, do*. nr. 127, f. 75—71).

271 Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, op. cit., p. 62.

politic[272], este evident că succesele pe care scontaseră Kún Béla şi ceilalţi lideri de la Budapesta, erau sortite să rămână în planul calculelor teoretice al căror suport erau. fireşte, ideologia lozincardă bolşevică. Majoritatea soluţiilor adoptate, preconizate de liderii bolşevici unguri, situându-se în afara nevoilor reale ale unei adevărate organizări militare, a condus la eşuarea rapidă a planurilor şi concepţiei după care au acţionat forţele ungare. În fond, tipicul organizării militare după modelul bolşevic rus care a dus la o situaţie inadmisibilă pentru orice structură organizatorică militară, când nu se ştie cine conduce, comisarul politic sau comandantul[273], fiind afectat astfel un principiu de fond, cel al comenzii unice, nu avea cum să dea alte rezultate, decât cele la care a ajuns armata ungară la începutul lunii mai 1919.

Aspectele menţionate fuseseră sesizate la timp de şeful de stat major al armatei ungare, Stromfeld Aurél, care în total dezacord cu comisarul poporului pentru problemele armatei, Pogány, declanşase o serioasă acţiune de reorganizare, în sensul renunţării la comisarii politici, cel puţin la nivelul eşaloanelor mici. Acţiunea s-a concretizat în procesul de reorganizare al Armatei Roşii ungare, proces care s-a dovedit extrem de dificil, mai ales datorită faptului că intrarea a mii de muncitori în Armata Roşie a dus la o schimbare a componenţei sociale şi, fireşte, a idealului acesteia.[274]

Eşecul încercărilor armatei ungare de a stăvili ofennlvu română din aprilie a avut profunde implicaţii asupra Htabilităţii regimului aflat la putere în Ungaria. S-a putut constata o intensificare a rezistenţei forţelor anticomuniste interne, la care se mai adăuga îngrijorarea

---

272 A Magyar országi Forradalmak Krónikája, 1918—1919, Budapest, 1969, p. 42.

273 Ibidem.

274 Liptai Ervin, op. cit., p. 172.

sporită a guvernului Graba – Kún, în faţa posibilei ofensive aliate asupra Budapestei.

Într-o notă informativă a Consulatului general al Germaniei se semnala, de pildă, ascensiunea forţelor de opoziţie, dar şi faptul că pe frontul român aproape peste tot contrarevoluţionarii au luat-o înaintea armatei, reuşind să pună capăt stăpânirii bolşevice, încă înainte de sosirea românilor112. Totodată se făcea remarca că românii au ajuns la Tisa, că există temeri serioase privind înaintarea lor, că trupele roşii s-au îndepărtat atât de mult de români, ca şi de Garda Albă, care este pretutindeni în formare, încât „aici s-a prevăzut ocuparea imediată* a Budapestei de către români*113.

Posibilitatea înaintării armatei române dincolo de Tisa, a fost sugerată şi de către generalul francez de Lobit, care într-un raport din 8 mai 1919, asupra situaţiei de pe frontul din Ungaria, concluziona că „mersul armatei române nu a fost mai puţin rapid şi armata aliaţilor noştri a manifestat o superioritate indiscutabilă şi absolut pronunţată asupra forţelor care îi erau opuse... Repercusiunea înaintării românilor pare să fie considerabilă asupra guvernului de la Budapesta... Armata din Transilvania e deci în măsură să continue acţiunea ofensivă. Starea sa morală ar fi excelentă?<1H.

Faptul ca de oprirea armatei române pe aliniamentul râului Tisa, cei care se mirau şi regretau erau ungurii înşişi 115 nu mai surprinde pe nimeni. zXspectul în cauză a fost, de altfel, în mod voit scăpat de Consiliul Suprem al Aliaţilor în analizele sale, creându-se un nou precedent

J12. Arh. Statului Bucureşti, fond Microfilme, ROG, rola 87, c. 405 – 406; fond Microfilme SUA, rola 632, c. 223 – 226.

113. *Ibidem*.

114. Général Jean Bernachot, *Les armées françaises en Orient après Varmistice de 1918*, vol. I, Paris, 1970,

anexa 26; vezi şi P. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 242.

115. Gheorghe 1. Brătianu, op. cit., p. 58.

favorabil desigur guvernului bolşevic al lui Kun Bula, 110 care n-a pregetat a se folosi de avantaj, punând la cale fără niciun fel de complexe, noile sale „aventuri”,[275] spre dezamăgirea şi disperarea populaţiei dornică să scape cât mai repede de bolşevism. Ăsta după ce, în prealabil, de frică că armata română îşi va continua ofensiva la vest de Tisa, „se grăbiră” să recunoască toate pretenţiile teritoriale ale vecinilor Ungariei, deci inclusiv ale românilor.

Teama conducătorului bolşevicilor unguri, asociată cu teama Aliaţilor că armata română va dobândi gloria pe care sau la care doar marile armate ar avea dreptul, prin eventuala continuare a ofensivei la vest de Tisa, şi ocuparea Budapestei, a constituit încă un motiv menit a motiva faptul că acţiunea ofensivă română trebuie stopată.

La 30 aprilie. Ion I.C. Brătianu, primul ministru român, fusese chemat la ministrul de Externe al Franţei, Pichon, care în numele Forumului Suprem de conducere al

---

275 Deși la 1 mai 1919, printr-un mesaj adresat partidelor muncitorești din lume, liderul bolșevicilor unguri. Kun Béla, le aducea la cunoștință conținutul Notei trimise de el, in numele guvernului ungar, la 30 aprilie, președintelui american Wilson și guvernelor cehoslovace, iugoslav și român, declarând că recunoaște „fără rezerve toate pretențiile teritoriale naționale* ale acestora, cerându-se „încetarea imediată a ostilităților” deoarece „nici un fel de interes național nu mai justifică continuarea stării de război* (D. Preda, V. Alexandrescu. C. Prodan, op. cit., p. 243; apud 1918 Desăvârșirea unității național-statale,.., voi. (II, Doc. nr. 601), a doua zi acesta își va schimba total atitudinea. Intr-o ședință a Consiliului muncitoresc și militar din seara zilei de 2 mai, Kun Béla cerea lui Lenin ca „Armata Roșie ucraineană să lupte împotriva românilor. Răspunsul a fost negativ deoarece, „situația din Rusia Sovietică este și mai grea decât cea din Ungaria” (D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 243; Apud Arakay Lajos, Delà Kun, Budapest, 1986, p. 97).

Conferinţei de Pace, a cerut ca armata română să rămână pe Tisa.[276] Liderul politic român replicase la interpelarea ministrului francez în sensul că dacă armata română ar fi înaintat, acest aspect ar fi fost oricum la interesul tuturora", adică şi al Aliaţilor „care ar putea privi acest lucru ca un adevărat serviciu".[277]

Necesitatea continuării ofensivei române la vest de râul Tisa şi a ocupării capitalei ungare fusese subliniată şi de generalul Franchet d'Espercy, care sfătuise guvernul român să treacă, fără nicio întârziere, la ocuparea Budapestei.

Până la urmă, desigur, a precumpănit opinia echilibrată a generalului Prezán, după care se prefera o acţiune comună a aliaţilor, dat fiind nevoile mari ale românilor pe frontul din Basarabia,[278] deşi dacă s-ar fi ţinut seamă de acel principiu fundamental al războiului care cerea ca operaţiunile să fie continuate până la completa nimicire a adversarului, ca singură garanţie a victoriei şi a impunerii păcii, cu siguranţă că disputa dintre România şi Ungaria s-ar fi finalizat mult mai rapid, cele două popoare fiind scutite de multe alte sacrificii, iar Aliaţilor le-ar fi fost create condiţii prielnice în realizarea mai operativă a tratatelor de pace.

Ca expresie a poziţiei statului român, precum şi a concepţiei politico-strategice a conducerii armatei sale, Ordinul Marelui Cartier General român către Comandamentul Trupelor din Transilvania, din 1 mai 1919, preciza că după atingerea ultimului obiectiv al ofensivei române, respectiv respingerea forţelor ungare peste Tisa, misiunea forţelor române este: „a) să se menţină pe frontul ocupat (Tisa): b) să se asigure ordinea, viaţa şi avutul locuitorilor din regiunile eliberate", în care scop să deţină"

276 C. Kirițescu, op. cit., p. 443.
277 Ibidem.
278 Gheorghe I. Brătianu, op. cit., p. 57.

pentru aoărarea Transilvaniei numai diviziile 1 şi 2 vânători, diviziile 16 şi 18 ardelene şi Divizia 2 cavalerie", Diviziile 6 şi 7 fiind destinate a fi transportate pe frontul de est.[279]

Cu toate că, la cererea de armistiţiu a guvernului. Republicii Ungare a Sfaturilor, Comandamentul Trupelor române din Transilvania a înaintat, încă de la 3 mai, un proiect de armistiţiu (cu condiţiile încetării ostilităţilor dintre cele două ţări, printre altele fiind prevăzute dezarmarea şi dezechiparea tuturor forţelor care au luptat împotriva României, predarea întregului material de război, a materialelor de cale ferată etc.), partea ungară a tergiversat în mod nejustificat cu răspunsul, demonstrând caracterul nesincer1 – al cererii sale, ca şi al „recunoaşteri" drepturilor teritoriale ale românilor asupra Transilvaniei.

Intenţiile „pacifiste" ale guvernului de la Budapesta au fost sesizate rapid atât de opinia publică românească sau ungară, cât şi de cea din alte ţări europene, care sau şi edificat asupra adevăratelor scopuri urmărite de Kun Béla şi tovarăşii săi. Este semnificativă aprecierea din ziarul francez „Le Temps", numărul din 10 mai 1919, potrivit căreia forţele române se opriseră la Tisa în urma cererii de armistiţiu adresată Aliaţilor de guvernul bolşevic ungar, dar că „după 5 zile de discuţii inutile" aceştia au constatat că, de fapt, nu fusese vorba decât de o manevră prin care să se dea timp bolşevicilor ruşi să acţioneze în Basarabia în scopul de a-i obliga pe români să-şi concentreze efortul pe frontul de est, unde încă de la sfârşitul lunii aprilie, forţele ruse atinseră linia Nistrului pe întreaga sa întindere de la râul Zbrticz, respectiv vechea frontieră austro-rusă până la Marea Neagră.121

Situaţia civată de atitudinea şi faptele guvernului bolşevic de la Budapesta, reactiva interesul Aliaţilor de a

279 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II.5.212, c. 725.

găsi soluţii urgente şi eficiente pentru *a repara*, ceea ce de fapt constituise marea greşeală a lor, atunci când ceruseră ca armata română să nu înainteze la vest de Tisă. Dar, deşi Marele Cartier General român avea să propună mareşalului Ferdinand Foch pregătirea şi executarea unei operaţiuni comune urgente pentru dezarmarea Armatei Roşii ungare şi eliminarea pericolului extinderii bolşevismului în Europa, Aliaţii n-au fost în stare să se pună de acord, conchizând că „o operaţie împotriva Budapestei nu este de întreprins pentru moment”.[280] În asemenea împrejurări, guvernul român, prin Marele Cartier General şi Comandamentul Trupelor române din Transilvania, a trebuit să treacă la măsuri proprii neîntârziate.

UTILITATEA REALIZĂRII ACOPERIRII PE RĂUL TISA

După atingerea de către trupele române, în ziua de 1 mai 1919, a obiectivului final al ofensivei lor, aliniamentul răului Tisa, acestea au fost oprite, excepţie făcând Detaşamentul Colonel Ioan care a ocupat un cap de pod pe malul drept al Tisei, prin care s-a avut în vedere realizarea unei legături cu armata cehoslovacă;

În condiţiile în care partea ungară „uitase* sa răspundă la propunerile de armistiţiu înaintate de Comandamentul Trupelor române din Transilvania, pe baza cererii adresate de Republica Ungară a Sfaturilor la 1 mai 1919, Conducerea armatei române a dispus trecerea de urgenţă la realizarea unui dispozitiv de acoperire a aliniamentului râului Tisa. Realizat în conformitate eu precizările Marelui Cartier General,[281] dispozitivul menţionat cuprindea:

a) Primul *sector*, începând din nord, între Vârful Stog şi gura Mureşului, acoperit de detaşamentul General

---

280 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit, p. 244.

2811 25» General Gheorghe D. Mârdărescu, op. cit., p. 69.

Olteanu;

b) *Al doilea sector*, în continuare, între gura Someşului şi localitatea Atădszaloli, acoperit de Divizia 16;

c) *Al treilea sector*, între Abădszalok şi gura Mureşului, acoperit de Divizia 18.

În principiu, forţele de acoperire au fost constituite din unităţile celor două grupuri, cel de Nord şi cel de Sud, lăsându-se şi o parte din acestea pentru supraveghere, 1-0 în spate, incluzând tot Ardealul (sub conducerea unui comandament special, aflat în subordinea directă a generalului Mărdărescu). La dispoziţia celor două grupuri au fost puse şi o escadrilă de aviaţie, un batalion de voluntari ardeleni şi, provizoriu, până la începutul lunii iunie, câte un regiment de roşiori din Divizia 2 Cavalerie.

Gruparea şi eşalonarea foiţelor româneşti în vederea acoperirii şi menţinerii frontului pe râul Tisa urmărea a asigure ordinea, avutul şi viaţa locuitorilor din ţinuturile eliberate, să prevină şi să potolească mişcările populaţiei ungureşti aflate în spatele trupelor române. Experienţa cunoscută în Basarabia, unde bolşevicii pregăteau mai întâi răzvrătirea locuitorilor din zonele aflate înapoia liniei frontului, urmărind ca abia după aceea să declanşeze acţiunile loz* militare, întărise convingerea Comandamentului Trupelor române că o asemenea situaţie putea fi creată şi de agenţii Armatei Roşii ungare.

Prin urmare întregul teritoriu ocupat a fost organizat pe 2 zone, cea *de operaţiuni* şi cea de *supraveghere*. Zona de operaţiuni a fost şi ea împărţită în funcţie de gruparea forţelor în: a) *Zona grupurilor de acoperire* şi b) Zona *rezervelor* Comandamentului Trupelor din Transilvania (asigurată de diviziile 1 şi 6).[282] La rândul lor aceste zone au fost împărţite în zone de divizii, corespunzătoare regiunilor în care erau concentrate marile unităţi respective, iar zonele de divizii au fost compartimentate în

---

2821 .Î7. Ibidem, p. 73.

subzone de brigadă, respectiv regiment şi batalion.[283].

După luarea în stăpânire de către trupele române a aliniamentului râului Tisa, s-a creat între linia Tisei şi linia frontierei etnice pe care puterile Antantei o recunoscuseră României prin Tratatul din 1916, o zonă militară. Această zonă, care a fost administrată în prezenţa armatei române şi care trebuia să-şi consume doar propriile resurse pentru „a putea să trăiască prin ea însăşi”, l-a avut ca guvernator pe generalul Traian Moşoiu, căruia i s-au pus la dispoziţie mijloacele necesare în vederea exploatării şi menţinerii ordinii în zonă.[284] Se pare cu trecerea generalului Traian Moşoiu de la comanda operativă a unei mari unităţi într-o asemenea fruncţie, cu tentă administrativă, a avut la bază şi unele „intrigi” mai vechi, iscate, reînnoite de anumiţi generali, aceeaşi care la începutul lunii aprilie puseseră la cale înlocuirea sa de la comanda generală a trupelor din Transilvania. O asemenea acţiune nu tocmai camaraderească viza, desigur, să micşoreze faima pe care generalul ardelean şi-o câştigase în fruntea trupelor pe care le-a comandat.[285]

Devenit guvernatoiul Ungariei ocupate, cu sediul la Debreţin, dar fără a mai avea trupe sub comanda sa, Traian Moşoiu a trecut la îndeplinirea eu răspundere, cu aceeaşi dragoste faţă de tron şi ţară a noii sale misiuni.[286]

Una din principalele măsuri stabilite de Comandamentul Trupelor din Transilvania, după realiza/ea operaţiunii de acoperire pe Tisa a vizat urmărirea atentă a forţelor ungare de la vest de râu, întrucât se aprecia că, în pofida declaraţiilor lui Kun Béla despre intenţiile paşnice ale Republicii Ungare a Sfaturilor, era de aşteptat o

283 Ibidem, p. 72.
284 Ibidem, p. 69.
285 Ion Rusu Abrudeanu, România și Războiul Mondial, București, 1921, p. 285.
286 Ibidem.

intensificare a pregătirilor militare şi, îndeosebi, o urgentare a reorganizării Armatei Roşii ungare. Urmare a punerii în practică a măsurii menţionate, la scurt timp, datorită rapoartelor zilnice de la trupe către Comandamentul Trupelor din Transilvania şi către Marele Cartier General român, s-a putut constata o intensificare a acţiunilor de spionare şi atacare a poziţiilor române înaintate de pe malul stâng al Tisei.

Potrivit unui „Buletin de informaţiuni al Marelui Cartier General român, datat din 19 mai 1919,[287] referitor la „situaţia din Transilvania şi Ungaria „se putea reţine, printre altele, şi că: a) Refugiaţii din Tisza-Lucz declară că la sud de Miskolc ar fi concentraţi 40.000 (?) oameni din Garda Roşie maghiară cu multă artilerie, gata de a ataca pe cehoslovaci, b) După o informaţie culeasă de un agent se proiectează o concentrare de trupe din Armata Roşie în regiunea Eger, în vederea unei mari ofensive spre Miskolez. c) La Onód (14 km sud-est de Miskolc) se găseşte o companie din Garda Roşie şi două tunuri, la Poga (17 km S.E. Miskolc) un pluton, iar la Enöd (17 km S. Miskolc) un batalion, d) Un sublocotenent din armata ungară, venit de peste Tisa, declară că la Mező – Csat (12 km N.E. Poroszlo) se găseşte un batalion din garda roşie, la Nagy-Mihăly (12 km V. Mező-Csat) o companie, la Aröktö (10 km S. Mező-Csat) 60 de oameni cu o mitralieră, la Borsod-Ivanka (6 km N. Poroszlo) 180 soldaţi, la Poroszlo 1.000 oameni cu 24 mitraliere şi 3 tunuri de 100 mm: în gara Poroszlo se găseşte în permanenţă sub presiune un tren gata de plecare. Trupele din această regiune deşi bine echipate, sunt nedisciplinate şi menţinute numai prin teroare; ele dispun de linii telegrafice şi telefonice de legătură. Aprovizionarea trupei se face numai prin rechiziţionări forţate care nemulţumesc

287 M.C.G., Secția II informații, „Buletin de informațiuni*, nr. 18/19 mai 1919.

populaţia. 2 *Sectorul de sud*. a) în ziua de 17 mai, 450 oameni din Garda Roşie, în trei bărci, care au încercat să treacă Tisa în regiunea Abádszalók (44 km N – E Szolnok), au fost respinşi, b) în noaptea de 17 – 18 mai a.c. artileria inamică a bombardat capul de est al podului de lemn de peste Tisa, de la Szentes, precum şi poziţiile noastre de la nord de localitate, fără a cauza pierderi sau stricăciuni; c) o recunoaştere din aeroplan semnalează circa 1.500 soldaţi şi un convoi de 100 căruţe înhămate la Kiskunfélegyháza şi o baterie pe linia Szolnok – Abony (11 km V Szolnok), iar la concluziuni, că: a) „în regiunea Eger – sud Miskolc se semnalează concentrări de forţe numeroase cu multă artilerie (De verificat), b) La Poroszló şi în localităţile de pe dreapta Tisei în regiunea Nord Poroszló au reapărut formaţiuni din Armata Roşie ungară”.

Asemenea rapoarte, precum, cel din care am prezentat fragmentul anterior, se trimiteau zilnic către Marele Cartier general român, pe baza lor fiind descifrate principalele date despre situaţia trupelor ungare. Odată cu intensificarea mişcărilor de trupe ungare în zonele de la vest de Tisa, devenise cert că la nivelul Armatei Roşii conducătorii bolşevici desfăşurau o serioasă operaţiune de reorganizare, în scopul pregătirii unor acţiuni ofensive viitoare. Desigur, există, totodată, şi teama că armata română va opera şi la vest de Tisa. Acest aspect – o asemenea alternativă, constituia pentru conducătorii de la Budapesta o justificare pentru faptul că spiritul „paşnic” anunţat la începutul lunii mai de Kun Béla, fusese înlocuit cu măsuri febrile de refacere, de întărire a forţelor militare ungare. Mai mult, se cultiva cu osârdire ideea că pentru a împiedica dezmembrarea Ungariei, trebuia făcut totul, dacă este nevoie „cu arma în mână”, de fapt, aşa cum mai afirmase încă la 2 martie Károlyi, în discursul rostit în faţa regimentului secuiesc, la Satu Mare.[288]

288 Károlyi Mihály, Pentru noUa Ungarie (scrieri alese și discursuri

Realizarea dispozitivului de acoperire a frontului pe râul Tisa, operaţiune încheiată până la 10 mai, când toate marile unităţi, unităţi şi subunităţi s-au aflat în sectoarele şi localităţile stabilite, s-a dovedit o măsură deosebit de inspirată şi importanţa ci a fost înţeleasă târziu de către Aliaţi, adică abia atunci când au fost ameninţate nu doar liniştea şi siguranţa românilor, ci chiar liniştea şi siguranţa aliaţilor.

Profitând de răgazul de timp ivit ca urmare a opririi trupelor române pe Tisa,[289] dar şi de indecizia Aliaţilor, guvernul bolşevic ungar trecuse cu rapiditate la reorganizarea şi întărirea armatei.[290] Începând cu 10 mai Armata Roşie ungară declanşează ostilităţile contra cehoslovacilor, ostilităţi care vor cuprinde întregul front la 20 mai.

Bolşevicii unguri vor obliga forţele cehoslovace să se retragă de la Miskolc spre nord-est, ofensiva lor continuând la nord de Miskolc. În acţiunile din această zonă generalul Rossi, comandantul Diviziei 6 cehoslovacă solicită ajutorul românilor. Răspunzând la cererea cehoslovacilor, Marele Cartier General român dispune acordarea ajutorului cerut. Un detaşament avându-l în frunte pe comandantul Brigăzii 41 infanterie, colonelul Drăgan Constantin (detaşamentul cuprinzând 5 batalioane, 4 baterii şi 7 plutoane de călăraşi, la care se adaugă 4

1918—1919), Budapesta, 1969, p. 294.

289 La 2 mai trupele române atinseră aliniamentul Tisei pe tot frontul, iar trupele cehoslovace se aflau in înaintare spre sud, pentru a ocupa Linia de demarcație stabilită de Conferința de Pace, încă de la 15 februarie, intre Republica Cehoslovacă și Ungaria. Dispozitivul de înaintare al armatei cehoslovace, aripa stângă a acesteia (3 divizii și o brigadă mixtă), ajunge in contact cu trupele române din Detașamentul general Olteanu în zona Muncaci—Csap. Divizia 6 cehoslovacă ajunge până la 9 mai Sn apropierea capului de pod Takaj, ocupat de trupele din Divizia 16 română.

290 Lt. colonel Drăgănescu Constantin, Campaniile din 1848/49 și 1919 in Transilvania șl Ungaria, București, 1930, p. 183.

batalioane din regimentele 31 şi 32 şi un batalion de vânători) acţionează în sprijinul Diviziei 6 cehoslovacă, reuşind să restabilească şi apoi să menţină legătura cu trupele cehoslovace. În intervalul 25 – 30 mai sunt respinse toate atacurile angajate de forţele ungare.130 Ca urmare a intensificării ofensivei ungare, forţele cehoslovace se retrag şi în acest fel este rupta orice legătură cu forţele române, care, în baza ordinului Marelui Cartier General se vor retrage* la est de Tisa evacuând şi capul de pod de la Tokai şi distrugând podul peste rău.

Faţă de noua situaţie intervenită, Comandantul Trupelor din Transilvania a dispus ca forţele Grupului de Nord să fie întărite pe întreg sectorul de acoperire al Diviziei 16, cu Divizia de cavalerie, care să şi înlocuiască forţele Diviziei 16, acestea urmând a fi retrase în zona Nyíregyháza pentru refacere, reorganizare şi instrucţie. De asemenea, în rezerva Grupului de Nord a fost introdusă şi Divizia 2 cavalerie.[291]

Evoluţia evenimentelor va face însă ca dispoziţiile referitoare la intrarea Diviziei de cavalerie în acoperire pe Tisa, în locul Diviziei 16, să sufere modificări în sensul că Divizia de cavalerie va face acoperire pe Tisa numai de la 6 – 16 iunie, în restul timpului acoperirea realizându-se cu forţe din Divizia 16 şi Divizia 2 vânători.

Pe frontul cehoslovac forţele Armatei Roşii ungare şi-au continuat ofensiva, reuşind să ocupe, la flancul drept, localitatea Satoralja Ujheli, situată la numai 30 km vest de Csap, apoi să înainteze şi să forţeze râul Laborcza şi să se apropie de flancul drept al trupelor române. Exista, firește, pericolul ca forţele ungare să pună stăpânire pe spaţiul dintre Munţii Maramureşului şi Tisa, operaţiune în care puteau fi sprijinite de forţele ucrainene care cutreierau ţara (bande de ucraineni şi foşti prizonieri ruşi din

291 Lt. colonel Drăgânescu Constantin, op. cit., p. 188.

Rusia).[292] Un asemenea pericol, care ar fi dus la posibilitatea realizării joncţiunii Armatei Roşii ungare cu cea a Rusiei Sovietice, la care se mai adăuga şi posibilitatea trecerii Tisei în sectorul Csap – Tokai şi ocuparea nodului de comunicaţii Nyíregyháza şi Debreţin, a impus Marelui Cartier General român să ia măsuri operative pentru a contracara acţiunea ungară în zonă.130

Acţiunea propriu-zisă a presupus deci, pe de o parte, deţinerea la 7 iunie a Detaşamentului General Olteanu, întărit cu un regiment de infanterie şi 3 baterii artilerie de la Divizia 6 din rezerva generală (care au fost transixirtate pe calea ferată de la Oradea la Beregszász, în zona detaşamentului), pentru acoperirea sectorului Jablonica – Csap (grosul forţelor fiind grupate pentru menţinerea frontului Csap – Muncaci) şi, pe de altă parte, întărirea puternică a apărării pe Tisa, în care scop Divizia 16 a rămas mai departe pe Tisa şi concură la acoperire cu Divizia 2 cavalerie (Divizia 2 cavalerie, întărită cu Brigada 41 infanterie, un divizion de tunari şi un divizion de obuziere de la Divizia 16, acoperind între 11 şi 16 iunie sectorul Csap – sud Tokaj, iar restul Diviziei 16 acoperind sectorul sud Tokaj – Abadszaloc) [293]. Între timp a continuat aducerea pe front din Transilvania şi *a* altor forţe ca, de pildă, brigada de artilerie organică a Diviziei 16, respectiv regimentul 31 artilerie şi regimentul 32 obuziere.[294] Totodată, la Dispoziţia Diviziei 16, în urma dispoziţiilor Comandamentului Trupelor din Transilvania, este lăsată şi Brigada 12 artilerie (Regimentul 22 artilerie şi un divizion din Regimentul 27 obuziere).

Atitudinea forţelor ungare de la vest de Tisa a devenit din ce în ce mai agresivă odată cu retragerea trupelor române din capul de pod Tokai. Aspect ce

---

292 Lt. colonel C-tîn Drăgânescu, op. cit., p. 190.

293 Ibidem.

294 Ibidem, p. 191.

confirmă temerile şi rezervele existente la nivelul conducerii trupelor române încă din momentul când acestea la cererea Republicii Ungare a Sfaturilor, întocmise şi înaintase (la 3 mai) răspunsul, printr-un proiect de armistiţiu militar în care, printre altele, se precizase: *„dezarmarea şi dezechiparea tuturor forţelor care au htptat împotriva României* (operaţie care urma să se desfăşoare ulterior şi în înţelegere cu puterile aliate), *predarea întregului material de război* (adică arme de toate tipurile, muniţii, mijloace de transport), predarea în decurs de o lună a întregului material de cale ferată care fusese jefuit din România (circa 1 800 locomotive, 4 100 vagoane călători, 4.000 vagoane de marfă acoperite, 27.000 vagoane descoperite), inclusiv a celor 4 trenuri blindate care acţionaseră împotriva armatei române în Transilvania.

Proiectul de armistiţiu mai cuprinsese şi precizarea că până la îndeplinirea condiţiilor respective, trupele române ar fi urmat să ocupe 9 capete de pod pe malul drept al Tisei, fiecare cu o adâncime de aproximativ 20 km.742 Cum însă guvernanţii unguri nu se mai grăbiseră cu răspunsul la asemenea propuneri, a fost lesne de înţeles că fusese vorba doar (din partea guvernului ungar bolşevic) de o manevră, pentru a da timp bolşevicilor ruşi să-şi pregătească mai bine atacul lor pe frontul de est împotriva forţelor române.[295][296]

Având în vedere asemenea aspecte, Comandamentul Trupelor române din Transilvania a luat măsuri pentru c'a unităţile sale din fiecare zonă şi subzona să aibă o dispunere astfel încât să poată realiza, pe de o parte, dezarmările, menţinerea ordinii, prevenirea şi potolirea răscoalelor, iar pe de altă parte, operativitatea în vederea asigurării posibilităţii înarmării la primul ordin.114

---

295 Ibidem, Doc. nr. 607.

296 Generalul Gheorghe D Mărdărescu, op. cit., p. 72.

Atitudinea populaţiei maghiare din zonele şi subzonele în care s-a realizat operaţia de acoperire de către armata română, cu unele excepţii, a fost una de colaborare şi chiar de simpatie. Ni se pare semnificativ, din acest punct de vedere, cele declarate de un fost combatant în armata română, care, printre altele, afirma că: „Am stat aici mai multe săptămâni, întinzând un lung şir de tranşee pe malul ei (al Tisei – n.n.) pentru eventualitatea unui atac inamic. Centrul sectorului nostru de regiment era la Törökszentmiklós, un simpatic oraşe! de pe malul Tisei. Stând aici am luat contact cu toate clasele sociale ale poporului unguresc. Şi, se poate spune, că în afară de proletarii propriu-zişi, care se uitau la noi ca la nişte duşmani ireductibili şi prieteni ai oligarhiei pe care voiam să le-o punem în cap, burghezia şi clasa marilor proprietari, a nobililor nu numai că nu ne arăta nicio duşmănie, dar ne privea ca pe nişte salvatori”.[297] Pe timpul cât ostaşii şi ofiţerii români se aflau în dispozitivul de acoperire pe Tisa, ei au început a se înţelege din ce în ce mai bine cu populaţia din zonă, fie prin semne, fie prin interpreţi, fie prin frânturi de convorbire cu cuvinte din toate limbile… un fel de jargon româno-maghiaro-francezo-germano-latin, făcând chiar vizite, participând la mese, recepţii, ceaiuri şi baluri, ceea ce a avut ca rezultat o apropiere reciprocă, topind pentru moment orice duşmănie. Numai că totul a durat puţin. Când evenimentele pe frontul *româno-ungar* au revenit în actualitate, tocmai prin amploarea ameninţărilor la adresa armatei române, puse la cale de Armata Roşie a lui Kun Béla, atunci şi manifestările de prietenie ale populaţiei maghiare s-au rărit şi, în cele din urmă, au lipsit cu desăvârşire, lăsând loc uneori, unor manifestări de înrăit şovinism şi ură la adresa românilor.

---

297 Tiron Albani, Douăzeci de ani de la Unire, vol. I, Oradea, 1938, p. 345.

Îngăduinţa Aliaţilor, care n-au dovedit nici consens şi nici fermitate în hotărârile lor faţă de atitudinea belicoasă a guvernului bolşevic al lui Kun Béla, a fost sesizată şi de preşedintele francez Raymond Poincaré, acesta arătând, referindu-se la „tratamentul* aplicat României, că „metoda urmată faţă de România, ca şi faţă de celelalte state mici le lasă tuturor un gust amar.116 Reprezentanţii celor „4 Marr au avut grijă să precizeze „totuşr că „niciun stat nu va fi răsplătit printr-o mărire de teritorii pentru a prelungi ororile războiului.[298][299]

Inconvenientele pe care le-ar fi generat retragerea trupelor române în spatele „liniei Clemenceau* au fost puse în evidenţă de către Marele Cartier General Român.118 La *Nota Aliaţilor* se răspunsese că executarea une-i asemenea operaţii „înainte de restabilirea completă a stării de pace cu Ungaria*, constituie pentru români un mare pericol, motivele fiind: a) o asemenea linie convenţională, cu o dezvoltare de peste 300 km, n-ar fi putut să fie apărată decât cu forţe mult mai numeroase; b) în comparaţie cu frontul realizat pe râul Tisa, numărul combatanţilor ar fi trebuit triplat; c) o asemenea linie aflându-se în imediata apropiere a zonei muntoase, ar fi condus la mari inconveniente, dintre care unul, de maximă importanţă, l-ar fi reprezentat faptul că rezervele frontului ar fi fost plasate undeva pe linia Dej – Cluj – Alba Iulia, adică la o distanţă de 180 – 300 km de front; d) ea ar întrerupe comunicaţia directă pe calea ferată dintre Oradea şi Arad şi, în plus, ar fi paralelă la mai puţin de 6 – 10 km, pe o mare porţiune, la linia de cale ferată menţionată.

Marele Cartier General concluzionase că atâta timp cât armata română era obligată să se apere pe două

2981 16. Raymond Poincaré, Au service de la Fronce. Neuf années de souvenirs, vol. XI, A le recherche de la Pa:.x 3919, Paris, 1974.

299 Ibidem, p. 252.

fronturi, deci şi pe cel de Est ea nu are cum să renunţe la apărare în faţa agresiunii ungare, pe o linie ca cea a obstacolului natural reprezentat de râul Tisa.[300] Preşedintele ad-interim al Consiliului de Miniştri al României, Mihail Pherekyde comunicase încă de la 22 iunie la Paris că: „Sunt foarte surprins că domnul Clemenceau ignoră că noi (românii – n.n.) am fost cei hăituiţi de atrocităţile comise de unguri împotriva populaţiei noastre şi că, în final, în faţa pasivităţii acelora care vegheau la executarea armistiţiului, a trebuit să luăm armele pentru a ne apăra contra actelor de război”.[301] Acesta mai precizase că nu ajunge asigurarea dată de Clemenceau cum că „ungurii nu vor fi autorizaţi” să-i atace pe români, deoarece nici celelalte atacuri ale acestora nu se făcuseră” cu autorizaţii”. Prin urmare România nu poate – aprecia ministrul român – „să nu ia precauţiile pe care antecedentele le fac necesare”. Demersurile menite a apăra statul român unitar şi cele în sprijinul Aliaţilor, pentru restabilirea păcii şi stabilităţii în această parte a continentului european, vor fi continuate cu şi mai multă fermitate.

Poziţia tranşantă a guvernului român a avut, desigur, şi mulţi susţinători, printre care şi pe mareşalul Ferdinand Foch, care arătase: „Există motive să se creadă că România se va conforma cu scrupulozitate hotărârilor Conferinţei de Pace”.[302] Totodată el observase că pentru a pune România la adăpost de posibila agresiune ungară şi pentru a evita compromiterea activi lăţii Antantei în Europa orientală, era necesar a se subordona retragerea forţelor româneşti la est de Tisa aplicării integrale de către

---

300 Exposé sur les opérations de Parméc roumaine, p. 47 (anexa 109); vezi și Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P.II.1.2614, c. 710—711.

301 Ibidem, p. 48 (anexa 110).

302 l9i8. Desăvârșirea unității național-statale..., vol. III. Doc. nr. 639.

Ungaria a clauzelor convenţiei de armistiţiu de la Belgrad din 13 nov. 1918, adică a i se impune acesteia o demobilizare imediată, reducerea armatei sale conform prevederilor din convenţie, astfel încât să poată fi exclusă orice ameninţare împotriva vecinilor săi.

Evoluţia rapidă a evenimentelor, îndeosebi atitudinea agresivă a Armatei Roşii ungare manifestată în tot cursul lunii iunie şi concretizată în incursiuni de infanterie şi bombardamente de scurtă durată asupra poziţiilor româneşti până la raiduri aviatice în spatele acestora, atitudine care se intensifica la maximum la începutul lunii iulie, aveau să argumenteze cu date indubitabile că efortul şi poziţia României în perioada de după atingerea de către armata română a aliniamentului răului Tisa, reprezentaseră, de fapt, servicii de cea mai mare utilitate atât pentru cauza proprie a românilor, cât şi pentru cea a Aliaţilor.

CAPITOLUL III

CONTRAOFENSIVA ARMATEI ROMÂNE ŞI OCUPAREA BUDAPESTEI (IULIE-AUGUST 1919)

CONTEXTUL POLITIC ŞI MILITAR ÎN CARE S-A PRODUS OFENSIVA UNGARA DIN IULIE 1919. DESFĂŞURAREA ACESTEIA

Încurajaţi de succesele Armatei Roşii ungare repurtate pe frontul cehoslovac, guvernanţii de la Budapesta au pus la cale noi acţiuni militare, de proporţii mult mai mari, îndreptate de astă dată împotriva României Scopul acestora îl constituia, desigur, respingerea armatei române de pe aliniamentul râului Tisa şi recucerirea Transilvaniei.

Faptul că Ungaria încălcase în mod premeditat prevederile Convenţiei de armistiţiu de la Belgrad, că îşi intensificase preparativele militare în scopul de a ataca România, că pe frontul de pe Tisa Armata Roşie ungară proceda permanent la acţiuni agresive împotriva trupelor

române, a atras atenţia în cele din urmă Conferinţei de Pace de la Paris, care însă n-a fost în măsură a găsi şi pune în aplicare soluţii operative şi eficiente. Indecizia Aliaţilor a avut, firește, darul de a-i încuraja pe conducătorii bolşevicilor unguri şi de a menţine atmosfera de nesiguranţă politică şi militară în această zonă a continentului european.

Cercurile conducătoare ungare aveau ca principal obiectiv reluarea războiului pentru reocuparea Transilvaniei. Acest lucru reiese pregnant în evidenţă şi dintr-o declaraţie a şefului Marelui Cartier General ungar, Julier Ferenc, făcuta la 5 iulie 1919, chiar a doua zi după numirea sa în funcţie, când arăta, printre altele, ca indiferent de faptul că românii evacuaseră sau nu teritoriul de la est de Tisa, intenţia Conducerii armatei era trecerea Tisei cu grosul forţelor şi înaintarea până la „linia ce ni s-a impus”.[303] De altfel, întreaga desfăşurâie a evenimentelor politice şi militare, cu implicarea armatelor română şi ungară, avea să reitereze percepţia eronată a cursului evenimentelor din partea Conferinţei de Pace, Marii Aliaţi contând cel mai adesea pe cuvintele de asigurare, pe declaraţiile pacifiste alo liderului bolşevic ungur Kun Béla.

Deşi se dovedise clar că în timpul primelor săptămâni ale existenţei sale, guvernul „Ungariei Sovietice” avusese doar puterea de a jefui Budapesta şi împrejurimile ei, armata maghiară, nesupunându-se lui Kun Béla, încât se făcuse haz de acel „carnaval unguresc” căruia i s-ar fi putut pune capăt foarte uşor,[304] Aliaţii continuaseră să-i încurajeze pe bolşevicii unguri. De teamă că armata română avea să ocupe singură Budapesta, ceea ce ar fi putut spori cu ceva pretenţiile românilor, aducând şi o

303 Liptai Ervin. Vöröskatonák előre! Magyar Vörös Hadsereg Harcai 1919, Budapest, 1979, p. 258.

304 Ion Rusu Abrudeanu, România și războiul mondial. Contribuțiuni la studiul războiului nostru, București, 1921, p. 282.

oarecare ofensă gloriei armatelor aliate, Conferinţa de Pace ceruse ca armata română să fie oprită pe aliniamentul Tisa (şi, mai apoi, ceruse să se retragă şi mai mult la est de Tisa, lucru cu care românii nu fuseseră de acord, demontând cu argumente indubitabile cererea Aliaţilor).

Cu siguranţă că dacă, odată cu oprirea armatei române, Aliaţii ar fi organizat de urgenţă o ocupaţiune interaliată, s-ar fi putut justifica şi oprirea ofensivei armatei române. Nefiind însă aşa, ba mai mult, ungurii trecând rapid la reorganizarea armatei lor, încât la scurt timp (mijlocul lunii iunie) năvăliseră în Cehoslovacia, deveniseră clare îngăduinţa nepermisă şi lipsa de fermitate a Aliaţilor în aprecierea situaţiei din această zonă a continentului. Când Armata Roşie ungară a atacat Gehoslovacia – existând deci motive clare pentru ca armata română să-şi continue acţiunea şi la vest de Tisa, în loc să li se ceară românilor să înainteze (neaşteptându-se ca inamicul comun să se întoarcă împotriva atât a românilor, cât şi a Aliaţilor), se preferase dezbaterea situaţiei, o dezbatere fără nicio finalizare, prelungită mult după ce pe front ostilităţile au fost reluate.

Kun Béla, aflat în căutare de „capital pentru asigurarea supravieţuirii guvernului său*, contase pe succecul militar contra cehoslovacilor.[305] Pe Aliaţi, victoria Armatei Boşii ungare împotriva forţelor cehoslovace, e/irc condusese şi la crearea Republicii Sfaturilor din Slovacia[306] i-a speri?! determinând chiar o reacţie a lui Clemenceau, prin care acesta făcea cunoscute graniţele definitive stabilite încă din martie, condiţionând (la 1 l iunie) retragerea, românilor de pe Tisa, de evacuarea de* către unguri a teritoriilor pe care le ocupaseră în nord-vest[307].

---

305 Ormoș Maria, op. cit., p. 254.

306 Istoria Transilvaniei, voi. 3, Budapesta, 1986, p. 1039.

307 Ibidem.

Sucesele repurtate de bolşevicii unguri pe frontul cehoslovac sporiseră considerabil moralul acestora, dând încredere guvernului Garbai – Kun în pregătirea unei acţiuni militare îndreptată împotriva României. Avertismentele recepţionate la Paris, sosite inclusiv din partea Comandamentelor aliate din Balcani şi sud-estul Europei, privind intensificarea preparativelor militare ale regimului comunist de la Budapesta, au condus, în cele din urmă, la luarea unor măsuri mai energice din partea Puterilor Aliate. Într-o serie de şedinţe ale Consiliului Suprem Aliat au fost dezbătute probleme referitoare la situaţia din Ungaria, precum şi la măsurile ce se impuneau pentru ca aceasta să poată fi ţinută sub control.

La 11 iulie 1919, într-o şedinţă a Consiliului Suprem Aliat, desfăşurată sub preşedinţia lui Georges Clemenceau, s-a analizat chiar posibilitatea concentrării acţiunilor aliaţilor în vederea stopării pregătirilor de război ale Ungariei. Din partea română au participat Nicolae Misii şi Alexandru Vaida-Voevod. Tot în acea şedinţă, chiar la deschiderea acesteia, ministrul de Externe francez, Stephan Pichou, a subliniat şi faptul că în legătură cu condiţiile ce urmează a fi impuse guvernului de la Budapesta pentru a-l obliga să respecte prevederile armistiţiului[308], au fost consultaţi şi experţii maghiari. Raportul acestora punând în evidenţă faptul că Aliaţii aveau angajate pe frontul ungar şase divizii de infanterie şi una de cavalerie, române, două divizii franceze, două divizii cehoslovace şi o divizie de infanterie sârba, reunind în total circa 84.000 oameni, din care două treimi asigurate de români[309].

Cu aceeaşi ocazie, Mareşalul Ferdinand Foch, şeful Statului Major General al armatei franceze şi Comandant

---

308(>. 1918. Desăvârșirea unității național-statale..., vol IV, București, 1966, p. 14.

309 ibidem.

al Comandamentului Suprem al forţelor aliate, a subliniat că efectivele militare ungare sporiseră de la 6 divizii, cât fusese prevăzut prin Convenţia de armistiţiu de la Belgrad, la 9 divizii ceea ce înseamnă că o rezolvare a problemei nu putea fi dată decât prin învingerea ungurilor şi ocuparea Budapestei[310]. Aceasta presupunea însă utilizarea unor forţe armate suficiente şi operaţii de lunga durată, motiv pentru care, în opinia sa, înţelegerea politică trebuie să o preceadă pe cea militară[311]. Tot mareşalul Foch prezentase în acelaşi cadru raportul cu informaţiile primite la 8 iulie din partea generalului Pólle, şeful Misiunii militare franceze la Praga, în legătură cu starea de spirit care domnea în cadrul administraţiei ungare, în cuprinsul raportului se aprecia şi că numeroşi ofiţeri francezi, britanici şi americani, intraţi în luptă cu trupele şi funcţionarii civili unguri, au putut constata că niciunul nu părea a fi hotărât să lupte până la capăt pentru a reda Ungariei fostele frontiere, sau măcar pentru „a recuceri Slovacia”. Raportul concluziona şi faptul că intervenţia militară a Antantei împotriva Ungariei era absolut necesară[312].

Cu toate că situaţia dintre Ungaria şi vecinii acesteia devenise deosebit de încordată, riscând să reizbucnească ostilităţile militare, mai ales între unguri şi români, participanta la şedinţa din 11 iulie 1919, n-au putut adopta o hotărâre definitivă, deoarece reprezentantul Mării Britanii, lordul Arthur. James Balfour, nu s-a angajat la modul hotărât sub motivul că nu primise instrucţiuni de ia Londra[313], iar reprezentantul Italiei, Francesco Crispi.

---

310 Gheorghe I. Brătianu, op. cit., p. 109.

311 Ibidem.

312 I9l8. Desăvârșirea unității național-statale..., vol. IV, p. 14.

313 Sherman Dávid Spector, Romania at the Parts Peace Conference. A Study of the Diplomacy of loan I. C. Brătianu, New York, 1962, p. 161 — 162.

de asemenea, făcuse precizarea că ţara sa se găseşte într-un moment critic, că „bolşevicii ameninţă* dacă se va Interveni împotriva Ungariei1.

În lipsa unui concurs din partea Aliaţilor, primul ministru al Franţei l-a însărcinat pe mareşalul Ferdinand Foch, ca în termen de 8 zile să reanalizeze problemei ungară, consultând comandamentele român, sârb şi cehoslovac asupra situaţiei militare din regiune, urmând ea ulterior aceştia să prezinte un raport privind o posibilă acţiune concretă a aliaţilor prin care să fie rezolvată criza întreţinuta de Ungaria11.

Deşi primul ministru francez a fost informat de mareşalul Foch privitor la posibilităţile unui atac foarte apropiat al. Armatei Roşii ungare asupra poziţiilor române de pe Tisa, acesta n-a luat în serios informaţiile primite, iar atunci când a primit din parte? lui Kun Béla o radiogramă, prin care liderul bolşevicilor unguri cerea Puterilor Aliate şi Asociate să impună României retragerea armatei sale de pe Tisa dincolo de linia menţionată în „nota* din 11 iulie, acesta s-a mulţumit doar să formuleze un răspuns, e adevărat, destul de tranşant: „Conferinţa de Pace nu poate discuta atâta timp cât dumneavoastră nu respectaţi condiţiile armistiţiului[314][315].

La solicitarea pe care mareşalul Foch o adresase Comandamentelor român, sârb şi cehoslovac privind forţele IX care acestea le-ar putea pune la dispoziţie şi timpul necesar pentru a le pregăti să intre în acţiune, Marele Cartier General roman şi-a făcut cunoscută poziţia, în sensul că forţele romane sunt gata să acţioneze alături de cele aliate, pentru respectarea ordinii şi garantarea păcii în zonă[316]. Efectivele preconizate a fi la dispoziţie în

---

314 1918. Desăvârșirea unității național-statale. .., vol. IV, p. 20.

315 1918. Desăvârșirea unității național-statale.... vol. V. |>. 21.

316 Kliza Campus, Din politica externă a României, 1913—1947, Ihirurești, 19190, p. 227.

acest scop se estimau la 5 divizii infanterie şi două livizii cavalerie, plus o divizie de infanterie de rezervă[317], ţie precizase şi că termenul în? ntru ca forţele menţionate să intre în acţiune ar fi de cel mult 8 zile de la luarea deciziei de către Consiliul Suprem Aliat.

Marele Cartier General Român apreciase, de asemenea, că ar fi fost nevoie de un sprijin material substanţial din partea Marilor Puteri, sprijin constând, îndeosebi, în armament, muniţie, mijloace de transport şi alte materiale. Condiţiile care erau considerat. * necesare a fi asigurate, în cazul unei acţiuni comune a Aliaţilor împotriva Ungariei[318], în opinia Marelui Cartier General român, ar fi constat în: „a. Comandamentul unic al forţelor participante să aibă în frunte un general francez, de preferinţa generalul Franchet d'Espèrey; b. Grupul de forţe român să fie comandat de un general român şi să aibă o zonă de operaţii stabilită; c. Prada de război, de orice natură, să fie repartizată între aliaţi proporţional cu forţele puse la dispoziţie; d. Armata română şi drapelul ei să fie reprezentate la Budapesta atâta ti mo cât vor fi reprezentate şi celelalte armate aliate; e. Odată acţiunea încheiata, forţele române să poată fi retras din Ungaria de către comandamentul roman dacă prezenţa lor s-ar dovedi necesară pe alt front".

În contextul celor prezentate anterior se înscrie şi întâlnirea care a avut loc la Oradea, între şeful Marelui Cartier General român, generalul Prezan acesta fiind însoţit de lt. colonelul Ion Antonescu, şeful Secţiei Operaţii) şi generalul Péllc, din partea Comandamentului Suprem Aliat (cel care comanda armata cehoslovacă), pentru a discuta planul unei posibile acţiuni comune. Deşi întâlnirea de la Oradea a avut loc în momentul declanşării ofensivei ungare, cele două părţi s-au pus de acord asupra

317J 6. 1918. Desăvârșirea unității național-statale..., vol. IV,p. 29.

318 Arh. M.Ap.N.. fond 948/52, dosar nr. 254 A, f. 26.

unor coordonate de cooperări, pe care cele două armate, română şi cehoslovacă, să le aibă în vedere. În memoriile sale (1927) Prezan va nota: „nu cunosc motivele pentru care Aliaţii ne-au lăsat sinmiri, când neîndoios, era un interes al Europei de a stârpi bolşevismul din centrul ei”[319].

Demersurile întreprinse de mareşalul Ferdinand Foch pe lângă comandamentul militar român, sârb şi cehoslovac n-au putut fi până la urmă finalizate, întrucât în cadrul Consiliului Suprem Aliat existau serioase neînţeh-g< îi, parte a membrilor acestuia, urmărindu-se, fireşte, propriile interese, continuau să adopte o atitudine pasivă hit/t de situaţia din Ungaria. În cele din urmă, la şedinţa Consiliului Suprem din 27 iulie 1919, Foch i-a informat N* reprezentanţii României, Nicolae Mişu, Alexandru Vaida-Voevod şi colonelul Toma Dumitrescu despre eşecul încercărilor Conferinţei de Pace de a se pune de acord în privinţa unei acţiuni comune asupra Ungariei, în acel moment însă evenimentele politico-militare din Europa Centrală erau deja scăpate de sub controlul Conferinţei de Pace. Guvernul român, conştient că într-un asemenea context singurul garant sigur pentru independenţa şi integritatea teritorială a României, în temeiul hotărârii de la l Decembrie 1918 de la Alba Iulia, erau doar forţele sale armate, a acţionat în consecinţă.

Revenind asupra situaţiei interne speciale din Ungaria, de dinainte de declanşarea ofensivei armatei sale, pe râul Tisa, împotriva forţelor române, este de n: tat convingerea pe care o aveau liderii regimului bolşevic de la Budapesta, potrivit căreia, grava criză internă a ţării lor putea fi rezolvată numai printr-o acţiune militară împotriva României, care să fie încununată de succes. Se conta, totodată, chiar pe o oarecare bunăvoinţă a aliaţilor, pe o înţelegere de către aceştia a modului cum pot fi

319 Idem. fond Microfilme, rola P II.5.170, c. 556.

soluţionate problemele în situaţia specifică a Ungariei.

Opiniile liderilor bolşevici unguri, diferite de ale forţelor conservatoare ungare, aveau să se impună în cele din urmă. Jászi Oszkár, fost ministru în guvernul anterior accesului la putere a lui Kun Béla, avea să noteze ulterior ca încercarea de „a ieşi din starea disperată provocată de dificultăţile interne*, s-a materializat într-o „aventură pe plan extern*, fiind astfel declanşată ofensiva împotriva României10.

Se semnalaseră, desigur, şi demersuri din partea unor foşti demnitari unguri, cum au fost cele întreprinse de fostul premier şi ministru de externe Andrásy Gyula, demersuri opuse acţiunilor regimului aflat la putere la Budapesta, acestea vizând realizarea unei înţelegeri cu România. De pildă, la 10 iulie, în cadrul unei întâlniri preliminare cu o delegaţie în frunte cu prinţul Widisch-graez, după ce s-a relevat importanta cererii cabinetului provizoriu de la Szeged, în vederea răsturnării guvernului Kun Béla, fostul ministru Vászonyi Vilmos a precizat că în opinia sa „singura Putere în măsură a lichida bolşevismul în centrul Europei este România” 20. Motiv pentru care acesta solicită sprijinul armatei române în vederea preluării conducerii Ungariei. Totodată, s-a cerut să fie încurajată formarea gărzilor albe în teritoriile controlate de armata română.

În opinia omului politic maghiar, trupele romane ar fi putut proceda la trecerea Tisei, ele fiind precedate de gărzile albe, după care să ocupi? Budapesta21. Aceleaşi propuneri au fost repetate de partea ungară peste alte două zile, la Berna, în Elveţia, după care au fost transmise atât la Bucureşti cât şi la Paris. Era însă prea târziu, discuţiile, propunerile şi planurile de tot felul râmasent eu mult în urmei evenimentelor militare de pe frontul româno-ungar.

Eforturile Puterilor Aliate şi Asociate de a delibera

asupra împrejurărilor din Ungaria22, soldându-se cu un eşec total, părţile afectate sau implicate, au fost în cele din urmă sfătuite să adopte şi să aplice măsurile proprii, care însă „să nu constituie atitudini ostile Antantei[320], aceasta mulţumindu-se să constate situaţii de fapt şi să ia act de ele[321].

Este de la sine înţeles că prin noua orientare a Aliaţilor, conducerea statului român şi armata sa erau aduse în faţa unei alternative obligatorii, foarte clare: apărându-şi propriile interese, să apere şi pe cele ale acestora? Do altfel, explicaţiile, justificările şi sugestiile mareşalului P'och, se dovediseră tardive, din moment ce încă de la 19 iulie tunurile Armatei Roşii ungare bombardau poziţiile româneşti de pe *întregul front* al Tisei[322].

Acţiunea ofensivă ungară din iulie fusese intuită din timp de către Comandamentul Trupelor române din Transilvania, care n-a întârziát să ia măsuri pregătitoare

În vederea preconizatei ofensive a bolşevicilor unguri. Generalul Gheorghe Mărdărescu avea să mărturisească ulterior faptul că, în ceea ce-i priveşte pe ofiţerii din Comandamentul său, aceştia „nu s-au îndoit nicio clipă că ungurii ne vor ataca", întrucât toate informaţiile şi datele conduceau la concluzia că intenţia de a ataca, a Armatei Roşii ungare, urma să se materializeze în noaptea de 19 spre 20 iulie"[323]. Ceea ce, evident, s-a adeverit întru totul.

---

320 Arh. M. A. Externe, fond 71/1914, Kz, partea II-a, voi. 58, f. 87.

21. Ibidem.

2"1. Gheorghe I. Brâtianu, op. cit., p. 112.
23. ibidem.

321 ibidem.

322 ibidem.

323 Ibidem.

Guvernul bolşevic ungur îşi mai dezvăluise odată adevăratele sale intenţii, după ce, nu cu mult timp în urmă, la 7 iunie, Consiliul Suprem avertizase Ungaria <Vi dacă nu încetează acţiunile sale militare contra Cehoslovaciei, să se pregătească a face faţă unei intervenţii militare a aliaţilor[324]. Răspunsul dat Parisului de către conducătorul bolşevicilor unguri fusese pe cât de laconic, pe atât de surprinzător: „Ungaria nu a atacat pe nimeni. Dimpotrivă, ea este cea atacată. Ca urmare este gata să sisteze ostilităţile şi să înceapă tratativele pe baza armistiţiului[325]... Prin urmare, devenise clar că liderul Kun Béla n-avea de gând să respecte decât, eventual, propriile sale planuri, prin care să asigure Ungariei graniţe identice cu cele pe care aceasta le avusese pe timpul fostului imperiu.

Unii teoreticieni şi istorici unguri, analizând perioada scursă de la încetarea ostilităţilor cu Cehoslovacia şi retragerea forţelor ungare, până la declanşarea ofensivei contra românilor pe Tisa, au încercat să sugereze că această „a doua pauză de respiraţie", de circa 3 săptămâni, n-ar fi fost utilizată pentru pregătirea operaţiunilor pe Tisa, ci pur şi simplu ar fi demonstrat preocuparea Ungariei pentru rezolvarea problemelor sale interne cele mai arzătoare.[326] În argumentarea unei asemenea poziţii se aduce în discuţie faptul că a existat la nivelul conducerii de la Budapesta încă de la sfârşitul lunii iunie, o concepţie potrivit căreia detaşamentele muncitoreşti ar fi trebuit să fie dezarmate, trecute la producţie, în fabrici rămânând numai muncitorii de la acele fabrici care sunt falimentare din lipsă de materii

---

324 Maria Ormos. op. rit., p. 300.

325 Ibidem, p. 301.

326 Hajdú Tibor, A Magyarországi tanács Köztársaság, Budapest, 1969, p. 310.

prime.[327] Este menţionat şi faptul că, la data de 31 iulie, Böhm ar fi ordonat ca militarii proveniţi din agricultură să fie lăsaţi în permisie, pentru efectuarea secerişului.[328] S-a mai acreditat şi ideea că măsurile de ordin militar, luate de guvernul bolşevic ar fi fost determinate de valul contrarevoluţionar de la mijlocul lunii iulie, când pe fondul nemulţumirilor în ceea ce priveşte aprovizionarea populaţiei s-au produs multe acţiuni spontane, aşa cum a fost cea de la Veszprém, unde femeile au devastat prăvălia de schimb a acţiunilor.[329]

Multe din acţiunile semnalate invocate pentru argumentarea ideii că Ungaria era preocupată de situaţia ei internă, erau puse pe seama „agenţilor externi*, care ar fi desfăşurat propagandă puternică pe două direcţii principale: una fiind cea de dezintegrare a Armatei Roşii ungare şi cealaltă de subminare a dictaturii proletariatului.[330] Sunt, apoi, menţionate acţiunile şi lozincile sub care se desfăşurau asemenea acţiuni, precum şi faptul că în spatele lor s-ar fi aflat Horthy Miklós, cel care în permanenţă „îi îndemna pe ostaşi să dezerteze.[331]

Dacă privitor la cea de-a doua „pauză de respiraţie*, putem accepta că situaţia din Ungaria devenise explozivă, că se făceau încercări ale elementelor de dreapta de a forţa răsturnarea de la putere a guvernului bolşevic (fostul comandant al armatei ungare, Böhm Vilmos, ajuns ambasador la Viena, intrase deja în contact cu împuternicitul militar englez, fiind chiar instruit asupra modalităţilor prin care la Budapesta ar putea fi instalat un guvern provizoriu, din care ar fi putut face parte Hanbrich,

---

327 Ibidem.
328 Ibidem.
329 Ibidem, p. 318.
330 Ibidem.
331 Ibidem.

Ágoston şi Garami),[332] nu suntem de acord cu aprecierea că doar la mijlocul lunii iulie 1919, urmare a intensificării acţiunilor contrarevoluţionare, precum şi a faptului că Ungaria se afla înconjurată din toate părţile de capitalişti30, liderii bolşevici unguri ar fi decis

IA acţioneze ofensiv împotriva românilor pe Tisa. Aceasta pentru că, aşa cum am mai menţionat, *Jurnalele de operaţii* ale unităţilor române aflate în acoperire pe Tisa şi, îndeosebi, „Buletinele de informaţiuni ale Marelui Cartier General român pun în evidenţă în modul < Cl mai clar cu putinţă faptul că intenţiile agresive ale Armatei Roşii ungare au existat în permanenţă, ele devenind, imediat după retragerea din Cehoslovacia, deosebit de pronunţate şi ameninţătoare.

Cunoscând, se pare, şi alimentând pe diverse căi divergenţele dintre aliaţi şi, mai ales, speculând toate ezitările acestora, guvernul ungar n-a luat în seamă nici măcar avertismentele primite de la preşedintele Conferinţei de Pace. Georges Clemenceau, folosind răgazul de timp dat de desfăşurarea tratativelor doar pentru a mai câştiga timp pentru întărirea Armatei Roşii ungare, care „se spera atunci, va fi susţinută în acţiunile ci de forţele sovietice ruseşti şi ucrainene.[333] De altfel, conducătorii bolşevici unguri ştiau că forţele de care dispune Antanta pentru a duce la îndeplinire ameninţările lui Clemenceau ar putea fi următoarele: armata regală română, circa 86.000 combatanţi; armata sârbo-croato-slovenă, 32.000 de combatanţi, şi armata franceză de sud cu circa 66.000 combatanţi. Ar fi rezultat, desigur, un total de efective de circa 174.000 combatanţi, cărora li s-ar. fi putut adăuga şi efectivele cehoslovace, fără a mai lua în calcul că mareşalul Foch conta în calculele sale şi pe o participare a forţelor americane şi engleze. Kun Béla fusese prevenit de

332 Kun Bélóné, „Kun Bêlg*\ Budapest, 1969, p. 206.

333 Kun Béláné. op., cit., p. 209.

către Lenin că „nicio clipă să nu creadă în Antanta, care intenţiona doar surprinderea atât a Ungariei cât şi a Rusiei”.[334]

Consiliul guvernator al Ungariei bolşevice, analizând situaţia şi deducând faptul că românii nu se vor retrage de pe Tisa până la stabilirea de către Conferinţa de Pace a noii frontiere româno-ungare, a aprobat la 10 iulie, planul ofensivei Armatei Roşii ungare care îşi propunea eliberarea teritoriilor de dincolo de Tisa.[335] Asta după ce, la 2 iulie, Comandamentul ungar dăduse şi un ultimatum* armatei române, cerând să înceapă retragerea trupelor sale la est de linia Clemenceau.

Marele Cartier General român a dat dispoziţii Comandamentului Trupelor din Transilvania să rămână pe poziţii şi, în cazul repetării notei ungare să se răspundă că se fac demersuri la Bucureşti şi, totodată, se aşteaptă instrucţiuni de la Paris.[336] Atitudinea guvernului român a fost avizată favorabil şi de mareşalul Foch, care a şi re<K>mandat ca trupele române să fie autorizate să se menţină pe Tisa până când Ungaria se va conforma angajamentelor asumate. Într-o scrisoare adresată lui Clemenceau, mareşalul Foch avea să menţioneze că „dacă nu sunt aprobate justele cereri ale României, securitatea acestora va fi compromisă şi odată cu aceasta se va pune în pericol pacea în întreaga Europă de sud-est. În consecinţă, şi Consiliul Suprem Aliat stabilea menţinerea statu-quo-ului în zonă.[337]

La Budapesta, evenimentele se vor precipita în

---

334 Ibidem, p. 205.

335 Magyarország I9l8/I9l9 -r Események, képek dokumentumok, Budapest. 1978, p. 205.

336 Expose .sur la opération de Vannée roumains en Hungric après le 3 noremhrie 1918 (Guerre de 1919) et des eveniments qui ont la cause, Paris, 1922, p. 49.

3374 L Ibidem.

preajma declanşării ofensivei ungare pe Tisa. Deoarece Böhm Vilmos şi-a prezentat demisia, el a trebuit să fie înlocuit, or acest lucru a putut să fie realizat abia la 19 iulie,[338] cu câteva ore înaintea începerii acţiunii ofensivei ungare.

O mare influenţă asupra situaţiei concrete din a doua parte a lunii iulie din Ungaria a avut-o şi greva internaţională pusă la cale de Internaţionala comunistă.[339] Acţiunea în cauză, deşi a scos în stradă o mare masă de muncitori, la Viena, Berlin, Erfurt, Nürnberg, Kiel, Düseldorf, Halle, sau în alte oraşe din Italia, Franţa şi. Anglia, şi chiar în capitala României, la Bucureşti, n-a atins dimensiunile preconizate de organizatori, adică ea n-a reuşit să fie „marea grevă mondială*[340]. Chiar dacă propaganda bolşevică desfăşurată concomitent cu acţiunile greviste a fost intensificată la maximum, linul din argumentele în scopul mobilizării Armatei Roşii ungaro l-a constituit, faptul că „guvernul boierimii române* refuza eliberarea teritoriului ungar de la est de Tisa. S-a vehiculat mult de propaganda maghiara şi o ştire mai veche a agenţiei de ştiri elveţiene, prin care se făcuse cunoscut, ca, încă la 29 iunie, Consiliul de Miniştri român ar fi refuzat transpunerea în practică a hotărârilor Conferinţei de Pace.[341]

Din punctul de vedere al atitudinii Aliaţilor, firește, se poate concluziona că la situaţia creată pe Tisa începând cu 19/20 iulie nu s-ar mai fi ajuns dacă operaţiunea comună contra Ungariei (la care România subscrise în primul moment), plănuită şi de mareşalul Foch, ar fi avut loc la începutul lunii mai, imediat, după respingerea forţelor

338 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II.5.219 c. 711—716 și rola P IL 2.2196, c. 355—356.

339 Kun Béláné, op. cit., p. 212.

340 Ibidem, p. 213.

341 Liptai Ervin, op. cit., p. 415.

bolşevice la vest de Tisa de către armata română, nedându-se niciun fel de răgaz guvernului bolşevic de la Budapesta pentru a-şi lua măsuri de refacere şi reorganizare a armatei.[342] Nu încape îndoială că greşeala aparţinuse Aliaţilor, prea încrezători, naivi chiar, în intuirea adevăratelor intenţii ale lui Kun Béla, ale earn? „asigurări” ţinuseră negreşit de teama pe care acesta o avusese faţă de posibilitatea continuării acţiunii ofensive a armatei române la vest de Tisa. Atunci liderul bolşevicilor unguri se grăbise nu doar să recunoască pretenţiile teritoriale ale românilor, dar şi ale sârbilor şi cehoslovacilor. Dar graba îi fusese la fel de mare şi în ceea ce priveşte reorganizarea armatei şi găsirea de soluţii prin aplicarea cărora să-şi asigure încrederea în interior, încredere aproape total compromisă odată cu înaintarea armatei romane până la Tisa.

Justeţea opiniilor formulate avea să fie cu prisosinţă demonstrată de pregătirea şi declararea acţiunii ofensive împotriva rumânilor, imediat ce, în linii mari, procesul de reorganizare a armatei a fost încheiat şi, mai mult, unităţile Armatei Roşii au fost verificate practic pe frontul cehoslovac. Atunci Kun Béla n-a ezitat niciun moment să treacă la acţiune, fiindu-i indiferente orice fel di? obligaţii asumate anterior. În concepţia conducătorului bolşevic ungur, prestigiul regimului comunist din Ungaria şi al Armatei Roşii făurite cu preţul unor aberante măsuri dictatoriale, nu putea fi redobândit decât printr-un succes militar de proporţii contra românilor.

Prin urmare, imediat după încetarea ostilităţilor: pe frontul cehoslovac, o parte din forţele Armatei Roşii ungari, devenite disponibile, împreună cu alte unităţi din rezei vă au fost concentrate în vederea ofensivei împotriva românilor.[343] După cum rezulkî dintr-un ordin de operaţii al

342 Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, op. cit., p. 76.

343 Ibidem, p. 87.

Armatei Roşii ungare (719/1), trupele urmau să se concentreze în vederea înaintării pentru Cliberarea „fraţilor proletarr de sub jugul robiei capitaliste. Se mai menţiona şi că Armata Roşie trebuie să aibă o comportare adecvată faţă de populaţia de dincolo de Tisa, nu ca pe timpul retragerii din mai, deoarece „ar putea să sporească. duşmanii Republicii Sovietelor şi numărul gărzilor albe.4R în acelaşi ordin de operaţii se menţiona şi că la podurile de peste Tisa se poate trece numai cu autorizaţie scrisă din partea armatei ungare.

Oixiinul de operaţii cu nr. 719/6 al Comandamentului Armatei Roşii ungare cuprindea, printre altele, şi precizarea că gărzile ungare de pe malul de răsărit al Tisei, vizavi de Csongr.id, au respins atacurile românilor, ca situaţia s-ar menţine neschimbată atât la Tokaj şi Szolnok cât şi la Csongrad, că lucrările pregătitoare pentru trecere au luat sfârşit.43

Deşi pe timpul pregătirilor Armatei Roşii pentru trecerea la ofensivă, propaganda bolşevică a fost îi înălţime, aceasta fiind desfăşurată cu o vehemenţă deosebit! totuşi liderii poliţiei şi comandanţii militari unguri au scăpat din vedere aspecte esenţiale, ca de pildă faptul că românii aveau un mare avantaj strategic dat de acoperirea dispozitivului lor de apărare de un obstacol natural, precum şi de prezenţa la cele două flancuri ale dispozitivului lor al forţelor aliate. Apoi, în calcul mai putea fi luat şi modul de dispunere al forţelor române în dispozitivul de acoperire pe Tisa. Chiar dacă în faţă, dispozitivul forţelor române avea doar o „perdea de acoperire*, realizata cu forţele şi mijloacele a doua divizii, fiecare cu un sector de operare cu o deschidere de 150 km, în rezervă erau pregătite alte două divizii, dispuse în centrul fiecărui sector, precum şi o însemnată grupare de forţe reprezentând rezerva strategicii/O Aceste aspecte n-au fost luate în calcul la începutul ofensivei, mizându-se pe

superioritatea forţelor ungare la limita de contact şi neglijându-se forţele române din adâncimea dispozitivului de acoperire.

Noua „armata naţională”, destinata a elibera Ungaria, pe care liderul bolşevicilor unguri o prezenta populaţiei sub o astfel de mobilizatoare formulă, şi-a pornit acţiunea ofensivă în noaptea de 19 spre 20 iulie 1919, fără însă ca trupele române de pe limita dinainte a apărării siilie surprinse. Dimpotrivă, militarii români, care-şi studiaseră din timp adversarii, se aflau la post, pentru a dure la îndeplinire planul ofensiv şi de contraatac conceput de Comandamentul Trupelor din Transilvania.

Procesul de organizare şi dotare corespunzătoare a unităţilor ungare de toate armele, cărora li se măriseră efectivele, fiind înzestrate cu mijloace de luptă dintre cele mai moderne, apoi transformate în mari unităţi de luptă, proces început încă din prima parte a lunii mai, era în linii mari, încheiat pe la mijlocul lunii iulie. Acţiunile provocatoare, intensificate ia maximum după 1 iulie pe întregul front al Tisei (bombardamente de artilerie, inclusiv cu piese de calibru foarte mare, ca bateriile de 305 mm, în zona Szolnok, dar şi în sectorul de nord, regiunea Tokaj, sau cel de sud, regiunile Tiszaroff, Fegyvernek, Tiszanagy Rév, Tisza Sas etc.), făceau evidentă iminenţa acţiune ofensivă a Armatei Roşii ungare.

La Marele Cartier General al armatei române „Buletinele de informaţiuni” întocmite pe baza rapoartelor de pe front consemnau zilnic toate mişcările din dispozitivul ungar. Într-un astfel de buletin, 51 de pildă, se consemna: a. Sectorul de Nord a) Schimb de focuri de armă şi mitralieră în cursul zilei de 30 iunie în dreptul satelor Târzier (11 km sud-vest Csap), Kanyor (6 km” est Czigând, Dombrăd şi Venesellő). b) în după-amiaza zilei de 29 a.c. un aeroplan inamic a virat deasupra fermei Jásztelep (2 km sud Konrad), dispărând în urmă spre vest,

în direcţia Berezel-Valea Tisei, c) Satul Kenveziö ar fi ocupat de două companii inamice, d) în ultimele zile, artileria de care dispunea inamicul în zona Kenveziö-Zal

59. C. Kiriţescu, op. cit., p. 447 – 448.

51. Marele Cartier General, Secţia II informaţii, „Buletin de inhirmaţiuniu, nr. 225 din 2 iulie 1919.

kod (nord-est Tokaj) ar fi fost deplasată spre Tokaj. ei o recunoaştere aeriana făcută în ziua de 30 iunie în regiunea Sajó-Kuszrytem (8 km sud Tiszalucz Tokaj) semnalează la Sajó-Kuszrytem un pod de plute care n-a fost văzut în recunoaştereii întreprinsă în ajun. De asemenea la Vadvizesi-Paz (4 km nord-vest Tiszalucz) s-au observat circa 30 bărci adunate probabil tot în vederea construcţiei altui pod peste Tisa. f) în regiunea Tokaj, pare că o parte din trupele ce ocupau acel sector ar fi fost înlocuite cu trupe proaspete sosite de curând din Budapesta.

Alt „Buletin de informaţiuni*[344] consemnează, pentru ziua de 7 iulie 1919, că „inamicul a încercat în repetate rânduri să treacă Tisa la Szolnok Tisza Moartă, Tiszaroff, Tiszang, Tisza Sas, Landorf... Într-un singur loc. la Szolnok, unde fuseseră lăsaţi să treacă, li s-au cauzat mari pierderi fiind azvârliţi pe dreapta Tisei printr-un contraatac. Toate încercările de trecere au fost respinse. La 17 iulie, un „Buletin de informaţiuni*[345] consemnează, în ce priveşte situaţia din sectorul de sud al frontului, că „încercările patrulelor inamice de a trece Tisza la Veresmart (20 km sud-vest Csap) şi Dombrad (30 km sud-vest Csap) au fost respinse de patrulele înaintate ale trupelor române... Artileria inamică din regiunea Kis Korea tras aproape 200 proiectile de 80 şi 100 mm asupra satelor Tiszabuza şi Taskanyi-psz* (4 km sud Kisköre).

Asemenea date, precum cele spicuite din „Buletinele

344 idem. nr. 230, din 7 iulie 1919.

345 Idem. nr. 240. din 17 iulie 1919.

de informaţiuni întocmite în perioada 1 – 17 iulie ’1919, evidenţiau şi ele iminenţa ofensivei Armatei Roşii ungare. Se evidenţia, în cuprinsul acestora, cu lux de amănunte, nu doar prezenţa militarilor bolşevici, în grupuri mai mari sau mai mici, în zonele localităţilor de pe malul stâng al Tisei,[346] ci şi încercările patrulelor ungureşti de a trece râul, respectiv, retragerea acestora după intensele dueluri de foc cu posturile înaintate ale trupelor române.[347]

Şi jurnalele de operaţiuni ale unităţilor şi marilor unităţi româneşti din prima linie defensivă erau pline de date similare. În Jurnalul de operaţii al Comandamentului Trupelor din Transilvania, la data de 17 iulie erau consumate şi următoarele: 50 „Recunoaşterile trimise de Detaşamentul General Olteanu raportează că la AgArd se găsesc 200 bolşevici unguri cu 3 mitraliere şi la Demccz ar fi cam 100 bolşevici… Sublocotenentul Pál Alfréd, prins ieri, 16 iulie, trecând Tisa înot, mai dă următoarele informaţiuni asupra grupării forţelor inamice: „De la Csongrăd până la Mindszent este Divizia 2, care are intenţiunea de a ataca între 1120 iulie… Diviziile 7, 5 şi 6 concentrate la Szolnok şi care au intenţiunea de a ataca în aceeaşi zi, spre Oradea Mare; la nord de Tiszalucz se află Brigada 2 secuiască cu intenţiunea de a ataca spre Debreţin; la Tokaj, Divizia 1, care va ataca spre Care II Mari; Divizia 4, la sud spre Scghedin, în contra sârbilor; Divizia 8 dincolo de Dunăre, neavându-se încredere în ofiţerii ei. Rezerva generală: 3 regimente la Cegléd”.

În acelaşi jurnal de operaţii şi tot pentru ziua de 17 iulie se mai consemna şi faptul că în ziua de 14 iulie, trupele franceze din Arad „au serbat luarea Bastiliei şi totódat! victoria războiului mondial”, serbare la care au luat parte şi trupele române din acea garnizoană, inclusiv faptul că după oficierea *Te* Deumului, generalul de

346 Idem, nr. 243, din 20 iulie 1919.

347 Idem, nr. 244, din 21 iulie și nr. 245 din 22 iulie 1919.

Tournadre, împreună cu autorităţile române şi reprezentanţii sârbi au asistat la revista şi defilarea trupelor.

Dacă de-a lungul Tisei se consemnau o mulţime de evenimente, care toate, prevesteau acţiunea ofensivă a Armatei Roşii ungare, în adâncimea dispozitivului de apărare al trupelor române situaţia începea să se normalizeze, lucrurile reluându-şi cursul normal. Un „Buletin de informaţiuni" al Marelui Cartier General preciza că „mobilizarea bărbaţilor între 18 şi 45 de ani, anunţată oficial la 26 iunie, ar fi ajuns în faza finală şi că garnizoanele diferitelor unităţi sunt ticsite de recruţi care sunt păzite de „gărzile de teroare". În cadrul aceluiaşi „Buletin" se mai menţiona şi că „încercările contrarevoluţionarilor monarhişti de a răsturna actualul guvern comunist ar fi numai o manevră politică, aceştia fiind în strânsă legătură cu guvernul lui Kun Béla".[348]

Despre „garda alba* care se organiza în acea perioadă la Seghedin, se aprecia că ar avea misiunea de a ataca din spate trupele române şi aliat chiar în ziua dezlănţuirii ofensivei ungare.[349] Potrivit unor informaţii culese de la călătorii veniţi de la Seghedin, în apropierea acestui oraş „ar fi sosit* importante forţe ale Armatei Roşii ungare, care au debarcat din 15 trenuri, în continuare aşteptându-se sosirea altor transporturi de trupe.[350]

Devenise tot mai evident că odată cu pregătirile militare se declanşaseră şi acţiuni de provocare a armatei române, prin violente şi repetate atacuri pe fâisa; prin bombardamente de artilerie şi chiar încercări de trecere it

---

348 Arh. M.Ap.N. Jurnal de operațiuni al Comandamentului Trupelor din Transilvania — Registru istoric (16 aprilie — 30 august 1919), dos. nr. 75, p. 476.

349 Marele Cartier General, Secția II informații. „Buletin de informațiuni", nr. 240 din 17 iulie 1919.

350 Ibidem.

râului, aşa cum fuseseră cele din noaptea de 2 spre 3 iulie la Tokaj în nord, apoi din 5 iulie, la sud de Szolnok, şi din 7 iulie, în regiunea Nagykörű.[351] Neîndoielnic, datele semnalate de Marele Cartier General şi Comandamentul Trupelor din Transilvania privind pregătirile de ofensivă ale Armatei Roşii ungare au dat posibilitatea armatei române de pe frontul Tisei de a-şi pregăti corespunzător replica, acţiunea ofensivă ungară neconstituind o surpriză.

Comandamentul armatei române şi-a putut lua astfel măsuri de preîntâmpinare a acţiunilor ofensive ungare, măsuri care, în principiu, au vizat cel puţin trei aspecte tactico-strabegice importante: 1. Gruparea judicioasă a tuturor trupelor existente în Transilvania; 2. Aducerea unor noi unităţi din interiorul ţării pentru întărirea forţelor operative; 3. Punerea la punct a transportului pe calea ferată în vederea asigurării deplasărilor de trupe şi materiale cât mai operativ.

Întrucât gruparea trupelor române fusese realizată după sistemul eşalonării în adâncime, pe linia înaintată rămânând doar o perdea subţire de trupe, în timp ce rezervele aflate mult în spate erau preconizate a fi folosite în momentul şi locul unde „s-ar simţi nevoie*00, era evident că în concepţia comandanţilor români se viza, într-o mare măsură, derutarea şi, mai ales, inducerea în eroare a adversarului. Prin urmare, gruparea forţelor române a fost utilizata atât ca dispozitiv de acoperire cât şi ca dispozitiv defensiv în vederea aşteptatei ofensive a Armatei Roşii ungare, modificările operate în cursul primei părţi a lunii iulie fiind neesenţiale.01

În ce priveşte situată armatei ungare în momentul declanşării ofensivei, este de reţinut că forţele ungare dispuneau de circa 100 batalioane de infanterie, 10 escadroane de cavalerie, 800 mitraliere, 60 de baterii de artilerie şi 9 trenuri blindate. Aceste forţe nu mai aveau

351 Generalul Gheorghe D. Mârdărescu, op. cit., p. 88—89.

însă nimic comun cu gărzile roşii sau bandele întâlnite pe timpul ofensivei române din primăvară. La toate unităţile, comandanţii erau ofiţeri de carieră, colonei şi locotenenţi-colonei, în timp ce comisarii politici ai sovietelor dispăruse cu desăvârşire la toate eşaloanele mai jos de corpurile de armată, nivel la care funcţiile de comisari erau asigurate de inginerul Landler, profesorul Vage Bokány sau fierarul Hanbrioh, secondaţi fiecare de câte un ofiţer de carieră. [352]Măsurile pentru întărirea disciplinei militare în cadrul subunităţilor şi unităţilor Armatei Roşii ungare au fost situate în prima linie a priorităţilor şi acest aspect era urmărit cu exigenţă de însuşi şeful Statului Major, Aurel Stromfeld.

Un rol benefic pe linia întăririi disciplinei în armata ungară, l-a avut şi suprimarea sistemului de încadrare al comandanţilor potrivit votului soldăţesc, precum şi reintroducerea pedepselor în armată.[353] Renunţarea la modelul de organizare specific armatei roşii făurite de Ixmin, cel puţin în parte, revenindu-se la sistemul clasic, bazat pe profesionalism şi competenţa, a fost una din realizările al cărei autor a fost Aurel Stromfeld. Diferendele acestuia (cunoscut ca un specialist de excepţie în domeniu, printre puţinii de care dispunea Ungaria în acea perioadă, şi care acceptase, totuşi, colaborarea cu regimul bolşevic) cu ceilalţi lideri politici şi militari de la Budapesta au continuat şi, mai ales, s-au accentuat.

Înseşi principiile asumate de Republica Sfaturilor din Ungaria, din momentul creării acesteia, căzuseră în desuetudinc după evenimentele din aprilie, adică după ofensiva victorioasa a românilor, ceea ce punea în pericol viitorul regimului comunist ungar. Pe cât de mari şi generoase erau formulările din Constituţia ungară (care consfinţea, de pildă, că „Republica Sfaturilor este uniunea

352 ibidem.

353 Generalul Ghtorghe D. Mărdărescu, op. cit., p. 95—96.

liberă a popoarelor libere*), 04 pe atât de lip. ito de conţinut şi inadecvate momentului istoric s-au dovedit acestea, într-un timp relativ foarte scurt.

Preluarea şi aplicarea fără discernământ a modelului Rusiei Sovietice în întregul angrenaj social-politic şi economic al statului ungar, în situaţia când condiţiile concrete erau departe de a fi adecvate unui asemenea scop, nu putea să nu conducă la sărăcie şi dezordine socială, la nemulţumiri ale populaţiei. Dacă ideile comuniste prinseseră cât de cât, la modul formal şi propagandistic, în zonele urbane, la sate, în schimb, propaganda bolşevică n-a avut nicio eficienţă, în pofida străduinţelor guvernanţilor bolşevici, a prezenţei masive a ofiţerilor trimişi cu misiunea de a pleda pentru noul regini politic din Ungaria.05

În asemenea condiţii apare ca firească atitudinea populaţiei autohtone, în condiţiile înaintării armatei române până la Tisa, de a lichida puterea proletară în toate localităţile, imediat ce acest lucru a fost posibil. Aspectul menţionat avea, să fie mult mai evident în localităţile de la vest de Tisa, după consumarea ofensivei Armatei Roşii, când, într-un timp record, administraţia şi puterea bolşevicii a fost spulberată pur şi simplu.

Speranţele bolşevicilor unguri au fost, de la bun început, legate de existenţa Rusiei Sovietice, de unde, la nevoie, Kun Béla şi ceilalţi lideri din conducerea Republicii Ungare a Sfaturilor aşteptau salvarea. Nu întâmplător, la 10 iulie Kun Béla i-a telegrafist lui Ixmin, rugându-l să urgenteze ofensiva împotriva românilor. Se cerca, de asemenea, şi de urgenţă, provocarea românilor pe frontul din Basarabia, pentru ca aceştia (românii) să fie obligaţi la măsura trimiterii de efective de pe frontul de la Tisa, în Basarabia.00

Dintre marile unităţi ungare, cele mai bine încadrate şi pregătite de luptă erau considerate diviziile 5, 6 şi 7,

aduse de pe frontul cehoslovac (dispuse chiar în centrul dispozitivului de operaţiuni), de asemenea, Brigada de secui, de la care se aşteptau încă mari isprăvi, precum şi Brigada internaţională, organizată după principiile armatei lui Lenin, din dezertori, refugiaţi străini, bine plătiţi şi instruiţi în spiritul ideologiei comuniste. În ceea ce priveşte Brigada internaţională, apreciem că ea era prima încercare de a pune în practică a unui sistem care mai apoi avea să fie întrebuinţată pe o scară largă în războiul civil din Spania. Brigada internaţionala din Armata Roşie ungară, anticipa, astfel, brigăzile *Lister* şi *Compenstino* din trupele roşii de pe frontul Madridului şi al Catalonici.[354][355]

În ofensiva contra românilor, Armata Roşie ungară avea să angajeze 8 divizii, şi 3 brigăzi independente (diviziile 1, 2, 4, 5, 6, 7 şi brigăzile independente 2, 3 şi 8 internaţională), două din divizii fiind constituite ca rezervă generală. Aceasta, în timp ce armata română, în baza ordinului Marelui Cartier General român din 10 iunie 1919, avea angajate în apărare pe Nistru, de la Hotin şi până la Marea Neagră, diviziile 4, 5, 9 10 şi 15 infanterie, cărora li se mai adăuga Divizia 1 Cavalerie, toate aceste forţe având misiunea de a interzice orice încercare a invaziei bolşevicilor ruşi.08 Fireşte, celelalte forţe disponibile ale armatei române rămăseseră pentru nevoile frontului pe Tisa, grupate în cadrul Comandamentului Trupelor din Transilvania şi executând misiunea de acoperire. Ofensivei ungare, românii aveau să-i răspundă, totuşi, cu forţe relativ egale: 92 batalioane de infanterie, 58 escadroane de cavalerie, 80 baterii de artilerie şi două

354 Ghcorghe I. Brâtianu, op. cit., p. 115.

355 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 268; vezi Arhivele M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II.2.22O4, passim (situația operativă pe frontierele de est și nord — Basarabia, Bucovina, aprilie—iulie 1919).

trenuri blindate.[356]

Referitor la tăria forţelor, de o parte şi de cealaltă a frontului, în momentul declanşării ostilităţilor, credem că sunt necesare a se avea în vedere şi următoarele aspecte:

1. Relativa paritate a tăriei forţelor ungare şi române în privinţa infanteriei, în timp ce la capitolul artilerie, armata română dispunea de mai multe baterii (cu 10 – 15 în plus), având însă inferioritate în ce priveşte calibrele (forţele bolşevice dispunând de „monstruoasele* piese de 305 mm). În privinţa trenurilor blindate superioritatea era net de partea armatei ungare, raportul fiind de 9 – 2. Privind cavaleria, armă foarte utilă pentru acţiuni manevriere, de învăluire, de atac rapid de front, de flanc şi de spate, raportul era favorabil armatei române.) Dare dispunea de 50 escadroane, faţă de numai 10 ale Armatei Roşii ungare.

2. Superioritatea în plan organizatoric şi de concepţie a ducerii acţiunilor de luptă a comandanţilor armatei române în raport cu cea ungară, în pofida unor serioase acumulări înregistrate de aceasta din urmă pe frontul cehoslovac. Aspectele concrete ale unei asemenea superiorităţi au contat, după opinia noastră, în: a) Organizarea mult mai suplă, dar şi mai omogenă, a unităţilor şi marilor unităţi româneşti; b) Capacitatea de analiză şi sinteză în aprecierea situaţiei şi conceperea acţiunilor la nivelul statelor majore, a comandanţilor de subunităţi, unităţi şi mari unităţi; c) Uşurinţa şi îndemânarea comandanţilor în conducerea trupelor – rod al unei experienţe net superioare, în executarea unor misiuni speciale, de manevră şi învăluire, de anihilare a eventualelor avantaje ale duşmanului, date de înaintarea de front a acestuia; d) Funcţionarea (folosirea) mai judicioasă şi mai operativă a forţelor de rezervă, prin stabilirea dară a locului şi rolului acestora, a modalităţilor

356 Ghcorghe 1. Brâtianu, op. cit., p 116.

de introducere în acţiune în funcţie de evoluţia operaţiunilor militare etc.

În vederea preconizatei ofensive, înaltul Comandament al Armatei Roşii ungare şi-a repartizat astfel forţele:

— O *grupare de nord*, în regiunea Tokaj, între Csap şi Miskolc, având în linia întâi Brigada 2 secui şi Brigada 3 lucrători, Detaşamentul Szontos, regimentul 39 infanterie, în timp ce în eşalonul al doilea se afla Divizia 1 infanterie (concentrată în zona Miskolc). În total în acest sector forţele ungare dispuneau de 29 batalioane de infanterie, 1 escadron de cavalerie şi 20 baterii de artilerie.[357]

— O *grupare centrala* principală în regiunea Szolnok (acţionând într-un sector delimitat de localităţile Nagykörű, Szolnok, Alpár, Cegléd şi Jászladány), formată din diviziile 7, 5 şi 6 (care fuseseră concentrate în zonă în ajunul declanşării ofensivei), rezerva afăindu-se dispusă la Cegléd. În acest sector central, cel mai important pentru acţiunea ofensivă ungară, acţionau 36 batalioane, 3 escadroane de cavalerie şi 24 baterii de artilerie. Între zonele de responsabilitate ale grupărilor de nord şi centrală, de la Poroszló a fost dispusă Brigada 60 internaţională, care era de tăria a circa 6 batalioane de infanterie.

— O *grupare de sud*, constituită din Divizia 2 infanterie, care se găsea dislocată în zona localităţilor Csongrád, Szeged, Kistelek şi Kiskunfélegyháza. Cel de-al doilea eşalon al acestei grupări, reprezentat de Divizia 4 infanterie, se afla dispus în zona Kistelek – Kiskunfélegyháza, având misiunea de a supraveghea aripa dreaptă a frontului frâneo-sârb. Ca forţe în cadrul acestei grupări intrau: 20 batalioane de infanterie, 2 escadroane

---

357 Arhivele M.Ap.N., Serviciul istoric, Dos. nr. 212 A,.f. 7—8 și fond Microfilme, rola P II.5.214, c. 450—451.

ele cavalerie şi 10 baterii de artilerie.[358]

Rezerva generală a Armatei Roşii ungaro era constituită din jumătate din Divizia 3 şi un regiment de honvezi, forţe care erau dispuse în regiunea Abóny – Cegléd. Ele urmau a fi folosite în funcţie de nevoile care ar fi intervenit în cadrul acţiunilor ofensive din cele trei sectoare, îndeosebi pentru a întări sau înlocui acele forţe care n-ar fi rezistat contraofensivei române.

Planul de campanie al Armatei Roşii ungare pentru operaţia ofensivă din iulie contra românilor prevedea trecerea simultană a Tisei de către toate cele trei grupări, stabilirea capetelor de pod pe malul stâng al Tisei şi înaintarea energică pentru ocuparea în timp cât mai scurt a liniei Satu Marc – Cărei – Oradea – Salonta – Arad.[359]

Din cele prezentate referitor la pregătirea şi dispunerea forţelor Armatei Roşii ungare în vederea ofensivei contra românilor, se poate deduce uşor că acţiunea cea mai importantă în opinia liderilor militari unguri era considerată cea a grupării centrale, care era şi cea mai puternică, obiectivul acesteia constituindu-l recucerirea importantului centru administrativ, economic, politic şi, desigur, militar de pe Crişul Repede, Oradea.

După cum era şi de aşteptat, dată fiind mulţimea de informaţii şi date care indicau acest lucru, ofensiva Armatei Roşii ungare s-a dezlănţuit cu toată vigoarea în zorii zilei de 20 iulie, la ora 3, după ce artileria ungară executase un puternic bombardament cu tunuri de toate calibrele. Aşa după cum fusese stabilit, atacul principal s-a produs în regiunea Szolnok (aici acţionând 3 divizii), simultan însă cu atacurile din regiunea Tokaj (cu forţe de tăria unei divizii şi două brigăzi independente) şi cel din regiunea Csongrád – Mindszent (unde acţiona doar Divizia

---

358 Constantin Kirițescu, op. cit., voi. 2, p. -146.

359 Ibidem.

2).[360]

Referitor la declanşarea ofensivei Armatei Roşii ungare, un comunicat oficial al Marelui Cartier General român[361] preciza că forţele ungare au atacat cu înverşunare posturile româneşti de acoperire pe întregul front al Tisei. Lupte crâncene au avut la Timar, (Rakamaz, Tiszadob, Tiszadada, Szabolcs, Tiszaszalár, Gura Crişului şi Mindszent, în regiunea Tokaj, până la ora 8, 30, în ziua de 20 iulie, forţele ungare au reuşit să treacă Tisa pe la Szabolcs (la nord de Tokaj) şi pe la Tokaj cu două regimente din brigăzile independente 2 şi 3, ca ulterior, sub presiunea forţelor trecute pe malul stâng al Tisei, să treacă şi celelalte subunităţi, fiind ocupate localităţile Timar, Rakamaz, şi Tiszaszalár (pe linia acestor localităţi constituindu-se un cap de pod).[362] Forţe aparţinând Regimentului 39 şi Brigăzii 80 internaţionalii au atacat şi ocupat mai la sud localităţile Tiszadob, Tiszabös şi Tiszadada, ele fiind însă contractate de unităţi ale Diviziei 16 română şi silite să se retragă la vest de Tisa, dar cu serioase pierderi, circa 130 de prizonieri.[363]

La Szolnok, trupele ungare au început forţarea Tisei în jurul orei 4, după ce în prealabil artileria executase un puternic bombordament asupra poziţiilor româneşti timp de o oră. Având o neta superioritate numerică, militarii unguri au străpuns uşor linia subţire a apărării române şi până la ora 9, au reuşit să treacă la est de Tisa forţe importante din diviziile o şi 7 infanterie, cucerind şi un cap de pod cu o dezvoltare frontală de 20 km şi o adâncime de 9 km. Acest aspect a avut o mare importanţă pentru forţele

---

360 Generalul Gheorghe D. Mârdăre^ecu, op. cit., p. 113.

361 Marele Cartier General. Secția II informații, „Buletin de informațiuni1', nr. 224 din 21 iulie 1919.

362 Generalul Gheorghe D. Mârdărescu, op. cit., p. 113; vezi și D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 271.

363 Constantin Kirițescu, op. cit., p. 119.

care au trecut ulterior Tisa, vie executând acest lucru în deplină siguranţă.[364][365]

În regiunea Csongrăd – Mindszent, forţele din Divizia 2 „roşie" şi-au concentrat atacul spre posturile româneşti de la Szentes şi Mindszent, dar riposta trupelor de acoperire româneşti fiind destul de puternică, n-au reuşit să treacă Tisa pe la Mindszent şi să pună stăpânire fx? localitatea Hódmezővásárhely. Pierderile înregistrate de trupele ungare au fost deosebit de mari/8

În faţa viguroasei ofensive a Armatei Roşii ungare, susţinută şi de aviaţie, forţele române din dispozitivul de acoperire au acţionat opunând rezistenţă şi contraatacând cu scopul de a frâna cât mai mult înaintarea duşmanului. De bună seamă că succesele repurtate iniţial de Armata Roşie ungară s-au datorat superiorităţii ei numerice pe linia de contact cu forţele române. Pe direcţia loviturii principale a Armatei Roşii ungare raportul de forţe era de 1/6 în ce privea batalioanele de infanterie, 1/.3 în ce privea escadroanele de cavalerie şi tot 1/3 în privinţa bateriilor de artilerie. În fâşia de apărare a Grupului de Nord, românii dispuneau de 20 batalioane de Infanterie în timp ce ungurii dispuneau de 34, iar în privinţa artileriei, în timp ce românii aveau 25 de fcaterlî, ungurii aveau doar 20, raportul fiind de 1, 2/1. În fâşia de apărare a Grupului de Sud, românii dispuneau dt 24 batalioane de infanterie faţa de cele 56 ale ungurilor. Totodată numărul bateriilor de artilerie la români era de 24 iar la unguri de 40, raportul fiind de 1/1, 7, dvet favorabil Armatei Roşii ungare.

Întreaga desfăşurare a ofensivei ungare a.dat posibilitate Comandamentului român să descifreze corect intenţiile adversarului, mai ales în perioada premergătoare începerii ofensivei, când fuseseră studiate, urmărite,

---

364 Ibidem.

365 United Romania, New York, 1932, p. 195; apud D. Preda, V, Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 271.

observate toate preparativele de ofensivă ale militarilor unguri. Mai mult, însuşi planul contraofensivei române, la început schiţat intenţional, a prins contur s-a completat şi definitivat[366] concomitent cu acţiunile forţelor ungare în câmpul ofensiv, cu desfăşurarea şi rezultatele acţiunilor acestora. Marele merit pentru toate aceste demersuri, la nivelele ierarhice superioare ale armatei româneşti, l-a avut locotenent-colonelul Ion Antonescu, viitorul mareşal de mai târziu, cel care se afla în fruntea Secţiei operaţii din Marele Cartier General român şi care, în timpul ofensivei ungare s-a găsit împreună cu generalul Prezan pe front, în mijlocul trupei, încercând în faţa vijelioasei ofensive ungare, să întoarcă soldaţii şi ofiţerii „din drumul retragerir dispunând măsuri „de ordine şi operative" prin care să înlăture posibilitatea unei înfrângeri ruşinoase a armatei române.[367] Cei doi lideri militari români, Prezan şi Antonescu ştiau că exista riscul în pofida concepţiei clare a documentelor operative, ca trupa şi comandanţii ei să fie afectată de vigoarea acţiunilor ungare, şi, în consecinţă să-şi piardă încrederea în posibilitatea stăpânirii ofensivei şi trecerii la contraofensivă a armatei române.

Forţele din dispozitivul operativ al armatei române pe Tisa, repartizate după cum s-a mai menţionat în două. sectoare de acoperire,[368] cel de nord, între Csap şi Abâdszalok cu o deschidere frontală de aproximativ 150 km şi cel de sud, între Abădszalok şi confluenţa Mureşului cu Tisa, tot de aproximativ 150 km, aveau să constituie, tocmai prin dispunerea lor o şansă în plus pentru reuşita planului ofensiv şi, apoi, de contraatac al armatei române. În sectorul de nord, în eşalonul întâi, se afla Divizia 16 infanterie, comandată de generalul Alexandru Hanzu, iar

---

3667 0. Ion Antonescu, Citiți, judecați, cutremurați-vă, București. I«n>1, p. 15.

367t io. lhidem,

368B L Arh. M.Ap.N., fond 949/52, dosar 943, f. 461—462.

în eşalonul doi la Nyíregyháza şi în împrejurimi, Divizia 2 vânători, comandată de generalul Gheorghe Dabija. Forţele grupului de nord erau coman-ILite de generalul Nicolae Mihăilescu, ele însumând 22 batalioane de infanterie şi vânători, 12 escadroane de ivalerie şi 24 baterii de artilerie.

În eşalnoul întâi al forţelor Grupului de sud, comandat de generalul Ştefan Holban, se afla Divizia 18 infanterie, la comanda căreia se afla generalul Dănilă Papp, în timp ce în escadronul al doilea, dispus în jurul oraşului Békésesaba, se afla Divizia 1 Vânători, comandată de generalul Aristide Leca. Această grupare de forţe cuprindea 22 batalioane de infanterie şi vânători, 4 escadroane de cavalerie şi 24 baterii de artilerie.

Ca rezervă generală a Comandamentului Trupelor din Transilvania erau nominalizate diviziile 1 şi 6 infanterie la care se adăugau unităţile şi subunităţile aparţinând de diviziile 20 şi 21 infanterie şi 1 şi 2 cavalerie, toate aceste forţe fiind cantonate în zona localităţilor Cărei, Oradea, Debreţin. În total, forţele de rezervă dispuneau de 48 batalioane de infanterie, 42 escadroane de cavalerie, 23 baterii de artilerie, ceea ce însemna că din totalul de forţe române pe frontul de vest ($) 2 batalioane de infanterie, 53 escadroane de cavalerie şi 80 baterii de artilerie), un procent ridicat era dat de acestea.

Tactica preconizată de Comandamentul Trupelor din Transilvania, de a lovi progresiv şi tot mai puternic forţele ungare pe măsura pătrunderii lor de adâncimea apărării române, avea să-şi dovedească în cele din urmă eficienţa. Chiar dacă, în primele momente ale declanşării ofensivei ungare, trupele române dispuse în linia întâi, inclusiv comandanţii unor unităţi şi subunităţi, au manifestat neîncredere în posibilităţile ripostei în faţa ofensivei Armatei Roşii ungare. Crearea unei rezerve generale foarte puternice şi cu un grad înalt de mobilitate avea să

se dovedească, de asemenea benefică, atât în ceea ce priveşte sprijinul operativ pentru forţele din eşalonul întâi, cât şi în riposta fermă pe toate direcţiile de pătrundere a trupelor ungare.

Luând în calcul atât datele cât şi informaţiile obţinute până în momentul declanşării ofensivei ungare, rât şi, mai ales, pe cele rezultate din confruntările celor două părţi în primele 24 de ore, Comandamentul Trupelor române din Transilvania, cu avizul Marelui General român, a stabilit ca forţele române să acţioneze după următorul plan: „2

1. Contraatacarea şi respingerea adversarului pătruns în sectorul Grupului de Nord, după care, forţele proprii din acest sector (Divizia 7, în acoperire de la Csap la Abádszalók şi Divizia 2 Vânători, ca rezervă) să se menţină în defensivă pe Tisa.

2. Grupul de Sud să cedeze terenul prin luptă cu Divizia 18 (din acoperire) în zona de responsabilitate a acesteia, studiind concomitent adversarul pentru a-i determina valoarea reală a forţelor şi gruparea pentru acţiune, în timp ce rezerva grupului (divizia 1 Vânători) să inti-evină prin contraatacuri puternice pentru a opri înaintarea forţelor ungare peste linia vest Kisujszălkis – vest Mezőtúr – vest Orosháza, atrăgând cât mai multe forţe ale adversarului pe această linie.

3. Concentrarea rezervei generale a Comandamentului Trupelor din Transilvania până în seara zilei de 21 iulie, în zona cuprinsă între Grupul de Nord şi Grupul de Sud, în regiunea centrală Kunmadaras – Karcag – Kabá – Püsixikladány – Bârând. Aceste forţe, în concepţia Comandamentului român, puteau acţiona cu uşurinţă atât în sprijinul unităţilor din compunerea grupului de nord, sau a celor din compunerea grupului de sud, dar totodată ele reprezentau o utilă capacitate de manevră în scopul lovirii de flanc şi din spate a forţelor adversarului pătruns pe direcţia Szolnok.

Acţionând după un asemenea plan, deşi în primele zile nu s-au putut remarca aspecte de eficienţă în confruntarea cu forţele ungare care forţau la maximum acţiunea lor ofensivă, unităţile şi marile unităţi române aţi reuşit în cele din urină să-i deruteze pe comandanţii unguri, surprinzându-i, îndeosebi, prin acţiunile de învăluire, de manevră, de flanc şi de spate, modalităţi care erau desigur, legate şi de o experienţă acumulată de armata română în campaniile din anii 1916 şi 1917 şi chiar pe timpul ofensivei din aprilie 1919.

În conceperea planurilor lor operative, atât Comandamentul român cât şi cel ungar au ţinut seamă de raportul de forţe existent dar şi de situaţia concretă de pa

82. Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, op. cit., p. 115.

cHehalte teatre de acţiuni militare din Centrul şi estul Europei.

Au fost luate în calcul forţele franco-sârbe,[369] Divizia 76 infanterie şi o brigadă de cavalerie, ambele franceze, în zona localităţii Szeged, Divizia 17 infanterie franceză, din regiunea Valkany – Kaniszot, cele două batalioane franceze dispuse în oraşele Arad, Lugoj, Caransebeş şi Reşiţa, Divizia sârbă de Morava din zona Szeged – Timişoara, Divizia 1 cavalerie din zona Beci – Timişoara ş.a., precum şi forţele cehoslovace care se găseau în urma stabilirii frontierei cu Ungaria, pe aliniamentul Csap, sud Crâlovsky Chmele, Trestevé, Horna de cursurile râurilor Rima şi Sajă, nord Salgótarján, sud Leconec, râul Pel până la vărsarea acestuia în Dunăre şi, în continuare, cursul Dunării până la Bratislava.[370]

---

369 General Jean Bernachot. Les armées françaises en Orient «près Varmistice de 1918, vol. I. Paris, 1970, p. 207—208.

370 IvOcotenent colonelul Constantin Drâganescu, Campaniile tlln 1848/1849 și 1919 în Transilvania și Ungaria, București, 1930, 1>. 215.

În ce priveşte flancul drept şi spatele frontului român de pe Tisa, un sprijin substanţial a venit din partea forţelor polone care, chiar în preajma declanşării ofensivei ungare, respinseseră trupele bolşevice ruse la est de râul Zbrucz, punând stăpânire pe întreaga Galiţie orientală.[371] Pericolul joncţiunii dintre forţele ungare de in Vest şi detaşamentele inse şi ucrainene care se pregăteau pentru acţiuni ofensive împotriva României dinspre răsărit era înlăturat odată cu luarea sub controlul tem-X) rar al forţelor române a regiunii dintre Kolomea şi SVtnislau (Divizia 8 infanterie, încă din ultima decadă a lunii mai 1919, acţionase pentru a realiza contactul cu flancul drept al Grupului de Nord pe Tisa).

Fără îndoială că asupra concepţiei Comandamentului ungar s-a repercutat negativ şi informaţia potrivit căreia Aliaţii n-aveau cum să poată interveni în ajutorul României în cazul că aceasta va fi atacată pe Tisa. De altfel, chiar liderul bolşevicilor unguri, Kun Béla, făcuse propagandă mobilizatoare pentru Armata Roşie ungară, plecând din la o asemenea informaţie care supraestima situaţia reală a trupelor române. Se scăpa din vedere faptul că forţele române se aflau într-un dispozitiv de aooperire eşalonate în adâncime, că ele puteau, totuşi, într-un termen relativ destul de scurt: să-şi reaşeze dispozitivul după nevoile impuse de necesitatea ripostei ofensive.

Atingerea de către Armata Roşie ungară a obiectivului misiunii imediate, aliniamentul Nyíregyháza – Debreţin – Karcag – Mezőtúr şi Goma,[372] n-a fost posibilă, cu toate că forţele ungare, aşa după cum s-a mai arătat, au reuşit să treacă Tisa şi chiar să înainteze la est de râu, îndeosebi în sectorul Szolnok.

Începând cu 21 iulie, forţele ungare n-au mai putut

---

371 H i». D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 268.

372 Magyarország Hadtörténete, vol. 2, Budapest, 1985, p. 249—253.

înainta în zona de responsabilitate a grupului român de? nord, dar au înaintat pe direcţia centrală şi de sud, fiind atrase tactic către adâncimea apărării române de forţele Diviziei 18 O parte a trupelor ungare au continuat să treacă Tisa pe la Tiszaroff, rupând rezistenţa realizată de români (Regimentul 18 Vânători) şi ocupând apoi localitatea Kúnhagytes. Presiunea puternică a unităţilor Armatei Roşii ungaro, care au şi obligat cele trei regimente române din compunerea Diviziei 18 să se retragă, a continuat ix? măsură ce noi forţe sosite de la vest de Tisa, completau dispozitivele de ofensivă ungare ale trupelor ce înaintau spre adâncimea dispozitivului de apărare român. Linia până la care trebuiau atrase prin manevre abile o parte din forţele ungare din acest sector (în condiţiile în care, în acelaşi timp, forţele române de manevră se apropiau) era cea constituită de canalul Barcău.[373][374]

În zilele de 22 şi 23 iulie, după cum rezultă din „Buletinele de informaţiuni ale Marelui Cartier General român, luptele au continuat cu o deosebită intensitate pe întreg frontul Tisei. Schimbul de focuri „de armă şi mitralieră*, la care se adăuga bombardamentul neîntrerupt al artileriei, a fost mai pronunţii! în regiunea Tiszadob80. Într-unul din „Buletinele de informaţiuni*, la capitolul „Concluziuni*, se nota: „2. Frontul de vest.*

a) Divizia 5-a inamică se găseşte în rezervă pe dreapta Tisei, probabil în regiunea Szolnok, b) Comandamentul Armatei Roşii ungare ar intenţiona să întărească Divizia a 6-a şi u 7-a, care au reuşit să treacă Tisa la est de Szolnok, în vederea continuării atacului, cu încă două divizii proaspete (probabil diviziile ţinute în rezervă – n.n.); c) De remarcat atitudinea greşită a populaţiei civile maghiare din localităţile unde au loc lupte,

373 C. Kirițescu. op. cit., voi. 2, p. 451.

374 Marele Cartier General. Secția II informații, ..Buletin de informațiuni” nr. 247 din 24 iulie 1919.

care atacă în mod mişelesc pe la spate?” O

Un comunicat oficial al Marelui Cartier General din aceeaşi perioadă semnala, de asemenea, că: „inamicul care trecuse Tisa pe tot frontul, după lupte înverşunate care au durat de la 20 la 25 iulie a fost azvârlit înapoi, menţinându-se însă în sectoarele Rakamaz şi Szolnok unde luptele continuă cu îndârjire”. Acelaşi comunicat mai preciza că în urma luptelor au rezultat: „a. Capturi: 250 prizonieri, două tunuri de câmp, 11 mitraliere, mult material şi muniţiuni; b. Pierderi: morţi locotenenţii Paciucu Nicolae, Drăgan Dumitru, Iordan Ion şi 50 soldaţi; c) Răniţi: 12 ofiţeri şi 561 soldaţi”.01

Ofensiva română din aprilie reuşise, într-un timp record, să-i împingă pe unguri până dincolo de Tisa şi dacă ea ar fi continuat la vest de râu, probabil, într-un timp record armata româna ar fi reuşit să ocupe Budapesta punând capăt cu trei luni mai devreme guvernării bolşevice din Ungaria. Victoria de la începutul lunii mai nu fusese exploatată de către români din pricini dependente de hotărârile Aliaţilor. Noua situaţie creată pe frontul româno-ungar, începând cu 20 iulie, momentul declanşării ofensivei Armatei Roşii ungare pe Tisa, era apreciată în cercurile guvernamentale române ca un bun prilej de a înfăptui ceea ce la începutul lunii mai rămăsese neînfăptuit, adică încheierea definitivă a conturilor cu armata bolşevicilor unguri conduşi de Kun Béla. Guvernul român n-avea cum să se îndoiască de un succes apropiat şi complet.[375][376]

Deşi debuta viguros, lăsând chiar impresia în rândul opiniei publice că victoria va fi rapidă şi fără probleme, ofensiva ungară începuse să-şi arate slăbiciunile de concepţie şi execuţie după primele zile. Rezistenţa decisivă

375 Idem, nr. 248 din 25 iulie 1919.

376 Colonel Bujac, Compagnes de L’Armée roumain l9l6— 1919, Paris, 1933, p. 194.

a forţelor române în sectoarele de nord şi de sud constituie, în opinia specialiştilor, un semn clar că frontul româno-ungar avea să cunoască rapid răsturnări de situaţie decisive. În pofida trâmbiţării în toată Europa a marilor succese ale Armatei Roşii ungare, a lansării de ştiri, zvonuri şi comunicate false, starea de spirit în cadrul forţelor ungare devenise tot mai nesigură, dezertările cunoscând de la o zi la alta[377] o creştere vertiginoasă. Foarte evident era acest aspect în cadrul Diviziei 5, dar şi în cadrul Diviziei 4, care ocupa regiunea Kistelek – Kiskunháza. La regimentele din compunerea acestei divizii (dispuse la Kistelek) se înregistraseră şi serioase revolte ale ofiţerilor şi soldaţilor împotriva acţiunilor contra români lor.[378]

Hotărârea Comandamentului ungar privind declanşarea ofensivei pe Tisa nu ţinuse seama ele principiul concordanţei scopului propus cu forţele şi mijloacele aflate la dişix) ziţie pentru atingerea acestuia. În situaţia când pe frontul Tisei se confruntau două grupări de forţe sensibil egale, partea ungară n-avea cum să realizeze în trei puncte superioritatea necesară unei ofensive de proporţii, care să atingă în numai 2 – 3 zile o adâncime de 100 – 120 km. Capcana în care a căzut Armata Roşie ungară constă în faptul că nu şi-a studiat cu atenţie adversarul, luând în calcul nejustificat şi pripit faptul că pe direcţia principală de ofensivă – Szolnok – disjx>zitivul de apărare român din prima linie era asigurat doar de o perdea uşoară de trupe, forţele din adâncime fiind subestimate.

Ofensiva ungară, al cărei obiectiv strategic viza recucerirea Transilvaniei, a avut ca direcţie principală de înaintare linia Szolnoki – Oradea, ceea ce ar fi permis, în

377 Marele Cartier General, II informații, „Buletin de informațiuni”, nr. 248 din 25 iulie 1919.
378 Ibidem.

concepţia Comandamentului Suprem ungar, exploatarea avantajelor create de faptul că atacul se pronunţă chiar la joncţiunea dintre cele două mari grupări de forţe române şi la distanţe mari faţă de forţele franco-sârbe

(peste 100 km) sau cehoslovace (aproape 200 km). Apoi, întrucât acţiunile urmau să se *desfăşoare* într-un spaţiu cu o densitate apreciabilă de linii de cale ferată, se conta şi pe posibili ta tea consolidării în scurt timp a eventualelor succese, pe dezvoltarea rapidă a ofensivei în adâncime, în condiţiile unei bune aprovizionări a trupelor.

În ce-i priveşte pe români, prin ordinul de operaţii nr. 17 din seara zilei de 20 iulie fusese stabilit modul de acţiune şi măsurile pentru contracarare şi respingerea forţelor ungare care reuşiseră să treacă Tisa[379][380]. Odată cu precizările făcute pentru acţiunea forţelor române angajate în cele trei sectoare de ofensivă ungară, se mai ordona concentrarea marilor unităţi şi unităţi din rezerva Comandamentului Trupelor din Transilvania, diviziile 1 şi 6 infanterie şi 2 cavalerie, în zona critică de la joncţiunea celor două grupuri române, prin executarea de marşuri şi deplasări pe calea ferată.

Trupele ungare primiseră dispoziţie din partea Comandamentului Suprem ungar să continuee înaintarea cu toată energia imediat ce grosul artileriei va ajunge pe malul estic al Tisei90. Dar, deşi ofensiva ungară a avut un succes iniţial „de răsunet*, în zona centrală a O) X? raţiunilor, ca urmare a măsurilor luate de Comandamentul român încă din seara celei de a doua zile după declanşarea ostilităţilor, rezistenţa unităţilor române avea să fie din ce în ce mai puternică.[381][382]

Privind reluarea ostilităţilor armate dintre Ungaria şi

379 Arhivele M.Ap.N., fond Microfilme, P U .2.21<M, c. 682.

380 Liptai Ervin, op. cit., p. 274—275.

381 Ibidem, p. 275.

382 A. Prtxla, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 270.

România, începând cu 20 iulie 1919, momentul atacării trupelor române pe Tisa, precum şi desfăşurarea acestora până la 3 august, momentul intrării armatei române în Budapesta, putem distinge două etape: a) ofensiva Armatei Roşii ungare şi b) contraofensiva armatei române/8 Nu putem fi întru totul de acord cu părerea autorilor lucrării *în apărarea României Mari*. *Campania armatei române din 1918 – 1919* (Bucureşti, 1994), potrivit căreia ofensiva ungară s-ar fi desfăşurat între 20 şi 23 iulie, iar contraofensiva română ar fi avut loc între 24 şi 27 iulie. Aceasta, deoarece, după cum se ştie, ofensiva

Armatei Roşii ungare nu putea fi oprita, în sectorul central, ci doar încetinită, raportul de forţe la limita de contact a celor două părţi fiind net favorabil atacatorilor. Abia după pătrunderea forţelor ungare pe o adâncime de 50 – 60 km la est de Szolnok, adică începând cu 24 iulie", după cum aprecia în memoriile sale şi comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania, generalul Gheorghe D. Mărdărescu, dar şi Constantin Kiriţescu, în lucrarea sa *Istoria războiului pentru întregirea Rarruinieixw* trupele ungare au fost puse în situaţia de a nu mai putea înainta. Datele în cauză sunt confirmate şi de lucrarea *Magyarország Hadtörténete* (vol. 2), precum şi de jurnalele de operaţii ale unităţilor participante la luptele din sectorul principal al ofensivei ungare, sau de la „Buletinele de informaţiuni*, întocmite la nivelul Marelui Cartier General român.

Un „buletin de informaţiuni", de pildă, consemna în sensul celor afirmate deja, că în sectorul de nord „trupele inamice care au trecut Tisa în regiunea Rakamaz şi care ocupă sectorul Bercczel-Baj-Nagyfan intenţionau să atace din nou trupele noastre în ziua de 24 l.c. Un emisar al guvernului ungar din Scghedin a anunţat în dimineaţa zilei de 24 l.c. că Comandamentul Armatei Roşii ungare a dispus să fie întărite Diviziile 6 şi 7, care au reuşit să

treacă Tisa la est de Szolnok, în vederea continuării atacului, cu încă două divizii noi.[383][384]

Prin urmare considerăm că abia în 24 iulie ofensiva ungară a putut fi stopată în sectorul central, că în jurul datelor de 24, 25 iulie putem vorbi cu aproximaţie de începerea contraofensivei române, contraofensivă ce poate fi considerată ca încheiată, luând în calcul şi „pauza de respiraţie* sau „ajustare* de dinaintea forţării Tisei şi urmăririi forţelor ungare la vest de râu, doar din momentul luării în stăpânire a Budapestei. Numai pe 25 iulie, sesizând pericolul de a fi încercuite, trupele ungare au început retragerea generală, retragere care a căpătat ulterior un aspect de adevărată degringoladă. Măsura luată de Comandamentul Trupelor din Transilvania, prin care privi/.la 2 Vânători şi Brigada 5 roşiori au fost redislot iiU? din zona de operaţii Kunmadras, Karcag şi Püspökladány mai la sud pentru a putea sprijini direct acţiunile ((pupului de Manevra a avut un efect benefic în desfăşurarea operaţiunilor de către trupele române. Acestea nu putut face faţă cu succes şi atacului declanşat asupra xpatelui Grupului de Manevră de către un grup de 3.000 luptători unguri, care erau sprijiniţi de artilerie grea şi care reuşiseră să treacă Tisa pe la Tiszabö. S-au remarcat în aceste acţiuni ostaşii din Regimentul 17 infanterie „Mehedinţi*, care cu preţul unor pierderi mari au reuşit să anihileze complet grupul ungar.[385]

Până în seara zilei de 25 iulie forţele române aveau să pună stăpânire pe aliniamentul Szapárfalu, circa 8 km sud-vest Kisújszállás, fiind pregătite să devanseze şi acţiunile pentru ocuparea localităţii Törökszentmiklós. Situaţia pe frontul româno-ungar, îndeosebi în sectorul

---

383 Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, op. cit., p. 123—127.

384 Marele Cartier General. Secția II informații, „Buletin de informațiuni*1 nr. 248 din 25 iulie 1919.

385 D. Pr<xbi. V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 278.

principal al ofensivei ungare, se echilibrase şi, după felul cum evoluaseră lucrurile în ultimele 24 de ore, tendinţa părea a fi aceea de preluare a iniţiativei de partea forţelor române. Căruparea principală ungară avea să fie lovită la sud de Detaşamentul General Leca care a şi înaintat, pe trei direcţii, spre Szolnok, Törökszentmiklós şi Mezőtúr punând în pericol liniile de retragere ale Armatei Roşii ungare.[386]

Întrucât succesele repurtate de forţele române la Tiszafüred împotriva Brigăzii 80 internaţională avuseseră tu rezultat asigurarea deja a flancului şi spatelui Grupului român de Manevră, devenise clar pentru majoritatea analiştilor militari că soarta bătăliei de pe Tisa o va decide acţiunea grupului de forţe de sub comanda generalului Traian Moşoiu. Acesta fusese rechemat la trupele operative după ce, spre marea dezamăgire a subordonaţilor săi, îndată după cucerirea aliniamentului Tisei de către armata română la începutul lunii mai, Comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania îl numise guvernator militar al teritoriilor de la est de râul Tisa, ceea ce echivala cu o îndepărtare a sa de la comanda operativă a trupelor.

CONTRAOFENSIVA ARMATEI ROMANE DIN IULIE-AUGUST ŞI OCUPAREA BUDAPESTEI

Neliniştea care cuprinsese Europa odată cu instalarea la Budapesta a regimului Bolşevic s-a accentuat pe măsura evoluţiei evenimentelor politice şi militare din Europa Centrala şi de Est. Împotriva bolşevismului rusesc şi ungar existau cele două fronturi româneşti, unul pe Tisa, celălalt în Basarabia, pe Nistru.

Pe frontul de vest, fixat X> aliniamentul râului Tisa, după oprirea ofensivei române la începutul lunii mai, evenimentele ulterioare n-au făcut altceva decât să

386 Kogarassy Laszlo, op. cit., p. 14; vezi și Magyarország Hadtörténete, vol. 2, p. 254.

confirme justeţea aprecierilor Marelui Cartier General român, potrivit cărora regimul bolşevic va trece la măsuri de pregătire a armatei şi mai devreme sau mai târziu va ataca armata romană. Ofensiva împotriva cehoslovacilor şi ofensiva declanşată la 20 iulie împotriva românilor, confirmau o stare de fapt, o realitate pe care Aliaţii, unii dintre aceştia, n-au vrut s-o ia în calcul, contend chiar pe o posibilă înţelegere cu regimul bolşevic ungar.

Au existat şi păreri, ca aceea a autorului tezei „neurasteniei colective", istoricul francez íves de Doruver, care aprecia că de bolşevismul ungar se fac vinovaţi până şi românii.[387] Părerile acestuia referitoare la Ungaria bolşevică, cu un accentuat caracter subiectiv într-o notă de „simpatie ideologică", se situau, firește, în afara perimetrului unei analize ştiinţifice a realităţii istorice a acelor vremuri. Afirmaţia că greşeala fundamentală a lui Kun Béla a reprezentat-o abandonarea Slovaciei100 este unul din exemplele elocvente în acest sens, ştiut fiind că însuşi Kun Béla fusese foarte convins că pentru Ungaria, în momentul respectiv, nu există nicio altă soluţie mai avantajoasă. Nici afirmaţia aceluiaşi istoric potrivit căreia românii au jefuit Ungaria, sub pretextul reprimării revoluţiei comuniste[388] din această ţară, nu-şi arc temei în realitatea acelor timpuri, ştiut fiind şi recunoscut oficial şi neoficial faptul că punerea la punct a regimului de la Ituthtpesta era un obiectiv de maximă importanţă al Aliaţilor, iar comportamentul armatei române faţă de populaţia maghiară aflată sub ocupaţie a fost unul de protecţie şi nicidecum unul de jaf.[389]

Este un fapt de certitudine, confirmat prin mărturii

---

387 íves <le Da^uver. Le destin dramatique de la Hongrie ecav- tclc, Paris. 1979, p. 189.

388 Ibidem.

389 Tiron Albani, Douăzeci de uni de la Unire, voi. 1, Gradul, 1939, p. 545—547.

diverse, mai ales prin documente privind desfăşurarea ostilităţilor, e:! după 25 iulie 1919, dată ce coincidea cu pierderea iniţiativei Armatei Roşii ungare în disputa aceasta cu armata română pe Tisa, bolşevismul ungar avea să intre chiar în zodia sfârşitului său. Un sfârşit spre care era condus de forţele române, mai decise ca oricând să încheie victorios ceea ce începuseră la 1G aprilie şi nu încheiaseră din respect faţă de Aliaţi, de deciziile acestora, deşi în conformitate cu legile războiului ar fi trebuit să nu-şi înceteze acţiunile ofensive până la lichidarea completă a Armatei bolşevice.

Preparativele pentru contraofensiva românească, începute metodic încă înainte de declanşarea ofensivei ungare, pe baza studierii cu atenţie a tuturor datelor referitoare la intenţiile, mişcările, concentrările şi acţiunile forţelor ungare, fuseseră definitivate însă din seara zilei de 23 iulie[390], modul de desfăşurare conturându-se în IM etape, astfel:

1. *O etapă de prim contact cu forţele ungare*, de studiere a acestora concomitent cu contracararea ofensivei lor; rezistenţă pe poziţiile iniţiale şi retragerea tactică, prin lupţi! până la crearea posibilităţii reintrării în acţiune a ÎKirmaţiunilor de manevră. Această etapă, consumată până Izi 23 iulie, a fost cea mai grea, dată fiind superioritatea în efective şi armament a Armatei Roşii ungare în momentul declanşării ofensivei, la care se adaugă dispunerea forţelor romane în cadrul disX>zitivului de acoperire, eşalonat, în adâncime, aspect cu consecinţe evidente în pianul operativităţii în faza de început a ofensivei ungare.

O etapă de răsturnare a situaţiei în favoarea armatei întiuinc şi de repunere a stăpânirii pe întreg malul stâng al Tisei, între cele două fronturi, frâneo-sârb, la sud, şi cehoslovac, la nord. Aceasta etapă care a început pe fondul

---

390l Ofl. Constantin Kirițescu, op. cit., p. 415.

unor succese deosebite ale foiţelor ungare, care au acţionat ofensiv în sectorul central, unde au şi reuşit să-şi treacă grosul trupelor în stânga Tisei şi să înainteze pe o adâncime de 60 km şi o lăţime de 80 km10 i>, va deveni şi etapa decisivă a conflictului ungaro-român, redeschis prin ofensiva declarată de Armata Roşie la 20 iulie.

Felul în care au decurs ostilităţile, îndeosebi în sectorul principal al ofensivei ungare, rapiditatea cu care au înaintat unităţile şi marile unităţi ale Armatei Ruşii ungare, l-au pus pe liderul bolşevicilor unguri Kun Béla, într-o situaţie specifică atmosferei marilor victorii, de adevărată euforic, motiv pentru care, văzându-se deja învingător sigur, acesta n-a pregetat să anunţe, inclusiv Parisul, ca despre o ispravă în beneficiul Europei.[391] Timp în care comunicatele oficiale ale guvernului şi ale Marelui Cartier General român, foarte sobre, se mulţumeau doar să anunţe o „retragere metodică* a trupelor proprii.

Comunicatele ungare care exagerau succesele armatei bolşevice nu mai conteneau în acele momente, anunţându-se peste tot ca românii „fug în debandadă". Acest aspect a avut serioase influenţe asupra opiniei publice din România şi, de altfel, din întreaga Europă. Mai mult, la un moment dat, după cum mărturiseşte chiar lt. colonelul Ion Antonescu, şeful Sector Operaţii din Marele Cartier General român, trupele aflate în prima linie, surprinse de „superioritatea atacatorului", au trecut la o retragere precipitată neinaiopunând rezistenţă, fiind nevoie de serioase intervenţii ale reprezentanţilor eşaloanelor mari în snopul stăpânirii unei asemenea retrageri.

La nivelul comandamentelor de mari unităţi române, unde planul de acţiune al unităţilor şi subunităţilor ara bine însuşit, ofiţerii din statele majore, comandanţii aveau

391 Ibidem, p. 451.

însă motivele lor să fie mulţumiţi de mersul operaţiilor.[392] Mai ales, că, aşa cum fusese prevăzut, atacul forţelor ungare în sectorul de sud fusese oprit, iar unităţile şi

«nihunităţile Armatei Roşii care operaseră ofensiv în acest în iliar, se văzuseră obligate la retragere la vest de Tisa, în timp ce în sectorul de nord forţele care atacaseră Turn wrii încercuite şi „fixate* pe loc.

În sectorul principal – zona Szolnok cu toate că în general trupele române de acoperire îşi îndepliniseră misiunea în contact cu un adversar net superior (atât numeric cât şi ca înzestrare), atrăgându-l tactic spre est, depârtându-l cât mai mult de Tisa şi de bazele lui logistice, pentru ca, ulterior, să poată fi încercuit de forţele de manevră româneşti, totuşi se constataseră şi aspecte, de derivă, nesincronizări, care, la un moment dat, dacă nu s-ar fi intervenit rapid şi eficace din partea generalului Prezan şi a lt. colonelului Ion Antonescu, riscau să conducă la serioase amânări ale planului de acţiune al trupelor române, cu consecinţe greu de estimat.[393]

Superioritatea concepţiei tactice şi strategice a Comandamentului român a devenit mai evidenta în cui-sul zilei de 24 iulie, când a fost creată posibilitatea ca contraatacul forţelor române de manevră să se dezlănţuie pe toată întinderea frontului grupului român de manevră.

În înaintarea lor, susţinută şi prin numeroase „lozinci”, Fără acoperire în planul realităţii concrete, ofiţerii şi soldaţii Armatei Roşii ungare nu se mai gândeau decât la victorie, neputând nici măcar intui surprizele ce urmau, nnv Arşind greşeli tactice grave (cum au fost „atacul în evantai”, pe coloane ce înaintau în direcţii divergente n-au lipsa concepţiei şi a forţelor în măsură să execute o acţiune specifică de manevră, chiar acoperire de flanc ele.). Asemenea aspecte au avut menirea, desigur, să

---

392 Ibidem.

393 Ion Antoncscu. Citiți, judecați, cutrcmurați-vd.

uşureze acţiunile grupului român de manevră, care a şi încadrat în stânga forţele ungare, concomitent cu acţiunile similare executate din sud de detaşamentul Leca şi din Inţ/i (spatele dispozitivului ungar) de detaşamentul Popp.[394]

Experienţa îndelungată, supleţea şi realismul gândirii luetice a comandanţilor români de la toate eşaloanele avea nit le dea în cele din urmă câştig de cauză acestora. împrejurările favorabile acţiunilor de luptă ale trupelor române erau folosite cu scrupulozitate. Aşa, bunăoară, când în sectorul de sud ungurii reuşiseră să treacă Tisa pe la Szentes şi Mindszent, fiind însă respinşi ulterior la vest de râu, Marele Cartier General şi Comandamentul Trupelor române din Transilvania a luat măsura ca paza malului stâng să fie asigurată doar cu forţe strict necesare, surplusul de forţe (Brigada 1 vânători, trei batalioane din Divizia 18 şi Brigada 4 roşiori) constituindu-se într-un detaşament mixt, sub comanda generalului Loca, pentru a ajuta acţiunea Grupului român de manevră dinspre sud spre nord şi a cădea în flancul şi spatele foitelor bolşevice ungare, tăindu-le acestora posibilitatea retragerii spre Szolnok.[395]

Fireşte, Comandamentul Trupelor române din Transilvania, coordonate direct (generalul Prezan şi lt. colonel Ion Antonescu fiind în majoritatea timpului prezenţi pe front, în mijlocul trupelor, în locurile cele mai însemnate ale frontului) şi permanent de Marele Cartier General român, a analizat în permanenţă modul de desfăşurare a ofensivei ungare, studiind cu atenţie acţiunile celor trei grupuri de forţe ale Armatei Roşii ungare şi rolul acestora în ansamblul operaţiilor ofensive, luând măsuri ce se impuneau pentru ca planul propriu de acţiune să poată fi îndeplinit. Într-o „Dare de seamă* a

---

394 Constantin Kirițescu. op. cit., p. 453.

395n t. Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P 11.2.2197. c. 278—279.

Comandamentului român asupra operaţiunilor din ultima decadă a lunii iulie 1919, de pildă, se evidenţia că forţele adverse atacaseră cu un grup principal pe direcţia Szolnok şi cu două grupuri secundare pe direcţia Tokaj şi Csongrád.[396]

Confirmarea datelor pe care Comandamentul român le obţinuse încă înainte de declanşarea ofensivei Armatei Roşii xingare nu era întâmplătoare. Informaţiile şi datele respective fuseseră obţinute prin procedee specifice stării de război, ele vădind în plus că armata română proba, la toate capitolele, o pregătire adecvată ducerii cu succes a unei campanii militare.

Ni se pare total aberantă aprecierea lui Karolyi Mihály, fost preşedinte al Republicii Ungare, potrivit căreia Şeful Statului Major al Armatei Roşii ungare, Stromfeld Aurel; ar fi divulgat planul de luptă al Armatei Roşii forţelor contrarevoluţionare, care, apoi, l-ar fi trimis romá

Mlur. u,} O asemenea apreciere absurdă apărută într-un volum de memorii, de care istoriografia (inclusiv cea matihlară) n-a ţinut seama, ne determină să o considerăm ca o justificare (în cazul concret al autorului ei) a neimpl mirilor vizând situaţia Ungariei după primul război mondial şi, mai ales, după Conferinţa de Pace de la Paris.

Nevoile dezvoltării ofensivei ungare au fost o permanenţă a frământărilor la nivelul Comandamentului Suprem al Armatei Roşii ungare, întreaga activitate a Statului major concentrându-se asupra intrării eu forţe proaspete a trupelor angajate în sectorul central de ofensivă. Nu întâmplător încă din nopţile de 23/24 şi 24/25 iulie, în gările Szolnok şi Poroszló se semnalaseră sosirea unor trenuri din care debarcaseră cel puţin două Batalioane din Regimentul 2 internaţional, compuse din nemţi şi foşti prizonieri de război ruşi şi sârbi în

396 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 270.

Ucraina.117 Se mai semnalaseră şi noi efective de soldaţi aduse de pe frontul cehoslovac.118

Cum întăririle primite de forţele ungare n-au putut să ajute prea mult, în lipsa unei concepţii tactice adecvate situaţiei concrete a câmpului de luptă, care să ia în calcul atât factorii de avantaj cât şi cei ce defavorizau acţiunile proprii, forţele aparţinând Brigăzii 80 şi Regimentului 1 internaţional au suferit la 24 iulie, cum s-a mai menţionat, o serioasă înfrângere la Tiszafüred, trebuind să se retragă la vest de Tisa.119 Episoade asemănătoare se consumaseră, potrivit unor comunicate ale Marelui Cartier General român, 120 şi în alte zone ale frontului ungaro-român, ele punând în lumină utilitatea unor evaluări juste a factorilor de avantaj sau dezavantaj şi, în consecinţă, a luării unor decizii operative în acord cu situaţia reală.

Planul de operaţii al armatei române pentru oprirea ofensivei ungare şi dezvoltarea contraofensivei proprii fusese transmis de către generalul Ştefan Panaitescu, şeful de stat major al Comandamentului Trupelor din Trăn îi 6. *Ibidem*.

117. Marele Cartier General. Secţia 1! informaţii, „Buletin de Informaţiuni” nr. 249 din 26 iulie 1919.

118. *Ibidem*.

119. *Ibidem*.

120. Colonel Bujac, op. cit., p. 194.

silvania, generalului Constantin Prezan şi lt. colonelului Ion Antonescu aflaţi în dimineaţa zilei de 22 iulie la Oradea. Observaţiile celor doi, precizările în legătură cu intrarea în acţiune a Grupului de Manevră şi, în mod deosebit, faptul că în fruntea acestuia a fost numit generalul Traian Moşoiu, aveau să relanseze optimismul în rândul ofiţerilor şi al trupei aflată într-o stare de oarecare neîncredere în forţele proprii datoritei atât propagandei regimului bolşevic de la Budapesta, cât şi superiorităţii mari pe care forţele ungare din sectorul Szolnok o

dovediseră în primele zile după declanşarea ofensivei. În noaptea următoare sosirii la Oradea a celor doi mari reprezentanţi ai Marelui Cartier General român, sub acoperirea forţelor din Grupul de sud, a început şi marşul forţelor din subordinea generalului Traian Moşoiu.

Un important rol în reuşita acţiunilor desfăşurate de forţele romane l-a avut sincronizarea atacurilor celor trei grupuri de forţe asupra trupelor ungare din capul de pod de la Szolnok. Schimbarea esenţială în mersul ostilităţilor s-a produs atunci când Grupul de Manevră (alcătuit din Divizia 2 infanterie, concentrată iniţial în împrejurimile localităţii Mădăras şi Karcag, Divizia 1 infanterie, dispusă iniţial la Püspökladány şi Kaba, Divizia6 infanterie, concentrată în prima fază la Barând şi Biharsărvări) a reuşit să înfrângă rezistenţa puternică a forţelor ungare şi să le împingă pe linia Fegyvernek Kenderes – Kisszállás, linie pe care se concentraseră majoritatea forţelor ungare participante la ofensivă. A fost, putem spune, momentul unui prim bilanţ pozitiv din partea armatei române, care chiar de a doua zi, 35 iulie, va relua lupta cu şi mai multă vigoare, făcând ca iniţiativa să treacă de partea sa.

La dispoziţia forţelor din sectorul central, concentrate în regiunea Püspökladány, am mai fost puse şi Divizia 2 Vânători şi Brigada 5 Roşiori care acţionaseră în cadrul grupului de nord dar nu mai erau necesare de-acum în sectorul respectiv. Grupul român de manevră a reuşit să ajungă, în seara zilei de 25 iulie, la 10 km sud est de Törökszentmiklós.

După cum mărturisea în memoriile sale unul din ofiţerii armatei franceze prezent în zona frontului de pe Tisa, colonelul Bujac la apusul acelei dure zile de 25, armata sovietelor a trebuit să recunoască gravul ci eşec.[397] Aprecierea colonelului francez, în ton cu realitatea concretă zi desfăşurării operaţiunilor, confirmă şi ea cele

397 Ibidem.

menţionate deja, că abia din a doua parte a zilei de 25 iulie, iniţiativa pe frontul ungar este preluată de forţele române.

Situaţia tot mai critică a Armatei Roşii ungare, deşi a fost sesizată în timp util de Comandamentul Suprem ungar, n-a mai putut fi îmbunătăţită, orice nouă regrupare de forţe fiind imposibil de realizat. Unica soluţie, cea a retragerii, s-a impus de la sine, aceasta semănând în rândul soldaţilor şi ofiţerilor unguri o panică totală. Pe timpul retragerii aceştia şi-au abandonat întregul armament, muniţiile, alte materiale, îmbulzindu-se spre po dúl de la Szolnok.[398]

Comandantul corpului 1 armată ungară aprecia în raportul său referindu-se la atacurile românilor din 25 iulie d.c. care au avut ca rezultat „străpungerea parţială a liniei noastre – că din cauza marii extenuări a trupelor*, unităţile Corpului de Armată diviziile 3 şi 5, împreună cu grosul artileriei au fost retrase pe malul vestic al Tisei.[399] Constatând că foiţele ungare se retrăgeau continuu fără a mai opune niciun fel de rezistenţă, Comandamentul român a ordonat urmărirea „cu toată energia* a acestora pentru a nu le da posibilitatea formării unui cap de pod în faţa localităţii Szolnok.121

Acţiunea ofensivă ungară fiind compromisă, şeful Statului Major al Armatei Roşii şi-a prezentat demisia, solicitând o anchetă asupra unităţilor învinovăţite de înfrângere. Demisia, care avea să fie respinsă de conducerea suprem;! a statului ungar, a prefaţat într-un fel o serie de măsuri disciplinare foarte aspre care au fost luate.

Detaşamentele „Leca* şi „Popp* şi-au continuat acţiunile lor, în cooperare cu Grupul de Manevra până la respingerea totală a forţelor ungare la vest de Tisa.121.

---

398 Constantin Kirițescu, op. cit., voi. 2, p. -155.

399 Arh. M.A.E., fond 71/1914. E 2, partea III-a, voi. 59. I 306.

După şapte zile de la declanşarea ofensivei ungare, forţele Armatei Roşii erau împinse pe aliniamentul de pe care plecaseră în ofensivă în dimineaţa zilei de 20 iulie, evident având nu doar efectivele, ci şi moralul serios afectate.

Comandamentul ungar reuşise, totuşi, să pună în aplicare una din măsurile care vizau împiedicarea urmăririi de către trupele române a forţelor sale dincolo de Tisa, adică să distrugă toate podurile, în primul rând cel metalic de la Szolnok, dar şi cel improvizat la Tokaj. Prin aceasta, în opinia comandanţilor bolşevici, se crea şi posibilitatea de regrupare a forţelor în vederea unor noi confruntări cu armata română şi a lichidării tuturor trupelor române care ar fi reuşit, totuşi, să treacă Tisa. Armata Roşie trecuse deja la vest de Tisa toate cele 11 trenuri blindate,[400] în timp ce armata română n-avea cum să-şi mai treacă singurul tren blindat de care dispunea, având, în schimb o cavalerie deosebit de mobilă şi utilă. Sux? noritatea armatei române în ce priveşte cavaleria era cotată de specialişti de-a dreptul ca „apărătoare”.[401]

Faptul că podurile peste Tisa fuseseră distruse de trupele bolşevkx? ungare a determinat Comandamentul român ca, înainte de a trece la vest de râu şi a continua urmărirea adversarului până la completa sa nimicire, să organizeze o scurtă pauză „de ajustare”. Răgazul de timp la dispoziţie urma să fie utilizat atât pentru odihna trupelor, cât şi pentru studierea modalităţilor de forţare a Tisei prin locurile cele mai avantajoase din punct de vedere operaţional.

Trupele ungare care se retrăseseră într-o mare dezordine şi învălmăşeală la vest de Tisa, cuprinse de o panică fără precedent, procedaseră la aruncarea armelor şi mu niţiilor, lăsând impresia unor forţe complet epuizate,

---

400 Ibidem.

401 Ibidem

dezorientate şi care nu mai au nicio pretenţie de a opune vreo rezistenţă în faţa contraofensivei române. Faptul a fost sesizat şi de Comandamentul Suprem ungar şi una din primele măsuri luate fusese tocmai aceea a distrugerii podurilor. Următoarea măsură pe care conta Conuindamentul ungar era acc-a a regrupării forţelor la vest de Tisa, precum şi a organizării apărării malului drept, x-fttru a împiedica armata română să dezvolte contraofensiva sa în direcţia Budapesta.

Nu suntem de acord cu acei istorici militari români[402] cure susţin că acţiunea contraofensivă românească îi fost finalizata în momentul reocupării de către armata română i aliniamentului Tisa, deoarece acţiunea armatei române, potrivit planului de contraofensivă, se putea considera încheiată numai odată cu ocuparea Budapestei. Marele Cartier General al armatei române şi Comandamentul Trupelor din Transilvania luaseră în calcul toate aspectele situaţiei create de ofensiva ungară din iulie, inclusiv antecedentele în desfăşurarea conflictului româno-ungar, situaţiile când Aliaţii interveniseră oprind din acţiune armata română, cum a fost la începutul lunii mai 1919.

Prin urmare erau excluse posibilităţile de repetare a greşelilor tactice din luna mai[403] şi, totodată, se conta pe cele afirmate de mareşalul Foch, atunci când adusese la cunoştinţa guvernului român că forumul suprem al păcii nu se putuse pune de acord asupra unei acţiuni comune contra Ungariei, că după eforturile în război Marile Puteri ar fi „à bout de soufflé”, că prin urmare, statele aliate trebuie să-şi rezolve singure problemele militare.[404]

---

402 D. Preda. V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit.» p. 280.

403 I. Țepclca. Contextul politie și militar in care s-a produs ••di usiva ungara din iulie 1919. Desfășurarea ci, în revista de știința și dialog iîiterdisciplinar „AJetheia”, nr. .3-1991, p. 29; vezi și Chiorghe Brâtianu, op. cit., p. 112.

404 Ibidem.

Reluarea controlului asupra malului stâng al Tisei reprezenta doar încheierea unei etape a contraofensivei române, căreia fireşte, după regulile ştiinţei militare, trebuia să-i urmeze o etapă decisivă, aceea de zdrobire completă a adversarului. Având în vedere că Armata Roşie dispunea încă de rezerve însemnate de forţe şi mijloace la vest de Tisa, ca o parte din forţele ce acţionaseră ofensiv împotriva românilor la est de Tisa reuşiseră să se salveze prin retragere, rezulta că era imperios necesară contint iar ea acţiunii contraofensive a forţelor române, nedându-se astfel posibilitate guvernului ungar de a-şi mai organiza şi întări armata, în vederea unor noi acţiuni militare contra românilor.

Situaţia regimului bolşevic ungar se agravase la maximum după eşecul acţiunii ofensive din iulie, la care se mai adăugase şi eşecul lamentabil al „grevei mondiale… Armata Roşie, forţa militară pe care se bazase atât de mult regimul bolşevic de la Budapesta era compromisă total. Zadarnic stătuse Kun Béla, la 31 iulie 1919, pe podul de la Tisa, în mijlocul rafalelor de mitraliere, încercând să-i oprească pe soldaţii bolşevici care se retrăgeau într-o totală derută şi dezordine.[405]

Urmărirea Armatei Roşii ungare la vest de râul Tisa şi desăvârşirea victoriei plin ocuparea Budapestei. Aceasta ultimă etapă a contraofensivei a început din momentul când primele unităţi ale armatei române au trecut Tisa. Pregătirile pentru trecerea râului precum şi pentru marşul spre Budapesta au fost iniţiate de Comandamentul Trupelor române din Transilvania începând cu 29 iulie când au fost date şi primele dispoziţiuni operative în acest sens.

La nivelul Comandamentului Trupelor din Transilvania, dar şi la nivelele comandamentelor de mari unităţi, unităţi şi chiar subunităţi se contura tot mai mult

405 Kun Béláné. Kun Béla, Budapest, 1969, p. 212.

părerea că nu trebuie lăsat niciun răgaz armatei ungare pentru a se reculege, pentru a-şi reface unităţile şi a lua măsuri de apărare al malului drept al Tisei. Era, deci, de mare urgenţă ca trupele române să forţeze Tisa, să treacă la urmărirea unităţilor, a resturilor de unităţi şi mari unităţi aparţinătoare Armatei Roşii ungare, folosind în avantaj propriu demoralizarea şi dezorganizarea în care acestea se aflau în urma viguroaselor acţiuni contraofensive desfăşurate la est de Tisa de către armata română.[406]

Etapizarea pe care am făcut-o desfăşurării contraofensivei armatei române din iulie-august 1919 o considerăm mai aproape de realitatea acelui timp, cel puţin din două motive: primul se referă la faptul că armata română n-a fost surprinsă de acţiunea ofensiv;! ungară ci, dimpotrivă. Ia nivelul Comandamentului Trupelor din Transilvania era întocmit deja un plan de contraofensivă, în câteva variante.

plan care, îmbunătăţit, revizuit şi completat, după ce a fost avizat şi de şeful Secţiei Operaţii din Marele Cartier General român, lt. colonelul Ion Antonescu, a şi fost pus în aplicare; al doilea motiv se referă la faptul că n-ar mai fi fost posibil ca armata română să repete greşeala din mai 1918, adică să mai lase posibilitatea adversarului să se regrupeze şi să se întărească pentru posibile noi acţiuni viitoare. În consecinţă pentru a preîntâmpina şi o „a treia agresiune*133 din partea Ungariei, indiferent de poziţia Aliaţilor din acel moment, se impunea continuarea urmăririi adversarului până la capitularea acestuia. Doar într-un asemenea mod se putea asigura lichidarea cu adevărat a focarului de război din Centrul Europei, care ameninţa nu doar integritatea teritorială a României ci însăşi pacea continentului. Privind acţiunile armatei române din chiar momentul declanşării ofensivei Armatei

406 Constantin Kirițescu, op. cit., p. 458.

Roşii ungare, se poate evidenţia îndeosebi unitatea şi continuitatea acestora, aspect care confirmă de asemenea justeţea etapizării propusă de noi, spre deosebire de aceea care a făcut-o chiar generalul Gheorghe Mărdărescu în memoriile sale, când aprecia că de fapt contraofensiva română începe numai după recucerirea aliniamentului Tisei de către forţele române.134 Credem că prin etapizarea propus;! de noi suntem mai aproape de viziunea pe care a avut-o asupra desfăşurării conflictului militar româno-ungar Constantin Kiriţescu135 şi, desigur, şi alţi istorici şi teoreticieni militari.

Prin Ordinul de operaţii nr. 85 din 26 aprilie 1919, Marele Cartier General român ceruse ca armata romană să urmărească resturile Armatei Roşii retrase în dezordine la vest de Tisa, urmărindu-le „până la completa distrugere.136 Guvernanţii unguri contau însă pe faptul că armata română se va opri la Tisa, la fel cum procedase şi la începutul lunii mai, lucru ce nu s-a mai întâmplat şi nici nu putea să se întâmple în condiţiile în care cercurile politice conducătoare de La Budapesta continuau să nu recunoască hotărârea românilor de la 1 Decembrie

13.*3.1918*. *Desăvârşirea unităţii naţional-statale*... Vol. IV. Doc. nr. 749.

131. Generalul Gheorghe D. Mârâdrescu, op. cit., p. 135 – 163.

135. Constantin Kiriţescu. op. cit., vol. 2. p. 457.

13*6.1918*. *Desăvârşirea unităţii naţional-statale*... vot. IV. Doc. nr. 767.

1918, de unire a Transilvaniei cu România şi recurgeau în continuare la argumentul armelor.

În viziunea Marelui Cartier General român, obiectivul esenţial al momentului îl reprezenta scoaterea definitiva din lupta a armatei ungare, aspect cunoscut şi, mai ales, recunoscut şi de către Aliaţi. Generalul Franchet d’Espèrey, care ştia foarte bine situaţia politico-mi îi tară

din răsăritul şi centrul Europei, şi-a dat seama că Armata Roşie ungară s-a salvat într-un fel de la distrugeri printr-o retragere precipitată la vest de Tisa continuând însă să rămână un pericol potenţial în zonă. El a şi considerat ca armata română trebuie să-şi continue acţiunea contraofensivă până la capitularea Ungariei.[407]

Părerea generalului francez, împărtăşită şi de Conferinţa de Pace, apărea în acele momente ca unica soluţie care putea conduce la terminarea războiului şi, neapărat, la disponibilizarea armatelor aliate care eru imobilizate la frontierele Ungariei. Într-o telegramă, datat! 1 august 1919, pe care d'Espèrey a trimis-o Marelui Cartier General român, acesta, după ce adresa felicitări armatei române pentru succesul ei în luptă, făcu cunoscut că erau puse la dispoziţia Comandamentului român şi depozitele de muniţii şi parcul de geniu ale Antantei de lângă Galaţi.[408]

Ofensiva maghiară constituise încă o dovadă despre cât de mult se înşelaseră Aliaţii în privinţa lui Kun Béla şi a celorlalţi lideri bolşevici unguri. Era momentul dtyci, de a nu mai repeta greşelile anterioare şi de îi sprijini acţiunea românilor menita să pună capăt nu doar Armatei Roşii bolşevice, cât şi guvernării bolşevice din Ungaria. Cu atât mai mult cu cât. la 27 iulie, când Consiliul Suprem se adunase la Paris pentru a delibera asupra împrejurărilor din Ungaria, pe frontul de la Tisa, dintre unguri şi români, Kun Béla îşi jucase de acum şi ultima sa carte, ofensiva armatei sale încheindu-se cu o usturătoare înfrângere şi obligare la o ruşinoasă şi precipitată retragere dincolo de Tisa.

Răgazul de timp dintre atingerea aliniamentului T: şei, practic reluarea în stăpânire a malului stâng şi

---

407 Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major — Serviciul istoric. dos. nr. 254 A, f. 345—346.

408 Ibidem.

forţarea nersteia, în vederea urmăririi Armatei Roşii ungare, a fost utilizat cu atenţie sporită în vederea regrupării forţelor şi mijloacelor, a odihnei personaâuhii, a pregătirii temeinice a ultimei etape a contraofensivei.

În momentul începerii acţiunii de forţare a Tisei, Comandamentul Trupelor din Transilvania dispunea în zona sa de operaţii de 10 divizii de infanterie şi vânători (diviziile 1, 2, ti, 7, 16, 18, 20 şi 21 infanterie şi, respectiv, 1 şi 2 vânători), la care se adăugau încă două divizii de cavalerie. Ceea ce însemna o forţă armată însumând 119 batalioane, ti escadroane, 98 baterii de artiâcrie şi, evident un efectiv de 120.000 combatanţi.

Se poate remarca că faţă de momentul declanşării ofensivei ungare, efectivele armatei române1 cunoscuseră o relativă creştere, îndeosebi ca urmare a măsurilor de întărire a forţelor operative. De pildă, în cazul Diviziei 1 infanterie se procedase la o intensă activitate de completare a efectivelor, în timp ce, în scopul întăririi grupărilor de forţe române, spre frontul de la Tisa au fost dirijate alte câteva mari unităţi: Divizia 7 infanterie, care trebuia să efectueze deplasarea de la Oradea spre Kisújszállás şi Püspökladány, precum şi Divizia 2 infanterie, întărită cu Regimentul de vânători de munte, care şi ea fusese îndreptată de la Arad tot către frontul de la Tisa.[409][410]

Acţiunilor armatei române pentru forţarea Tisei şi urmărirea trupelor ungare li s-a acordat o atenţie specială din partea Marelui Cartier General român şi Comandamentului Trupelor din Transilvania. Ordinul 110 pentru operaţiile de la vest de Tisa preciza:

1. Grupul de Manevră (diviziile 1 şi 4) vor continua urmărirea forţelor ungare de la vest de Tisa, formând, după trecerea râului, un cap de pod dincolo de Szolnok. Ca

409 D. Preda. V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 281.

410 Generalul Gheorghe D. Mârdărescu, op. cit., p. 136—137.

întăriri grupul primea: Divizia 1 vânători, Brigada 4 roşiori (de la Grupul de Sud) şi Divizia 2 cavalerie (mai puţin Brigada 3 Roşiori, ataşată operativ la Grupul de Sud).

2. Grupul de Sud (Divizia 18, Divizia 2 vânători şi Brigada.3 roşiori să treacă Tisa în sectorul Fegyvernek – Tíszabö cu Divizia 2 vânători şi Brigada 8 Roşiori, în timp ce ix? restul frontului, în sectorul Szolnoki – Mindszent, Divizia 18 urma sa execute demonstraţiuni şi incursiuni în punctele posibile de trecere.

3. Grupul de Nord (Divizia 16 şi Brigada 49 infanterie din Divizia 20) trebuia să facă demonstraţiuni de-a lungul Tisei, în sectorul Csap – Abadszálló prin incursiuni şi trageri de artilerie asupra poziţiilor ocupate de unguri pe malul opus. Totodată, generalul Hanzu, comandantul Diviziei 16, cu un detaşament constituit din forţele dislocate din sectorul Rakamaz, să urmărească de aproape trupele ungare aflate în retragere.

4. Transporturile Diviziei 7 să fie aduse de la Oradea pană la Kisújszállás şi Püspökladány fără a debarca această divizie fusese cerută de Comandamentul Trupelor din Transilvania, să fie pregătite pentru a intra în acţiune în momentul oportun în funcţie de nevoi.

În conformitate cu prevederile planului de operaţii prima mare imitate care a trec ut Tisa a fost Divizia 2 vânători, în noaptea de 29/30 iulie în sectorul Fegyverneki-Kisköre. Concomitent, Divizia 1 infanterie a executat acţiuni false de trecere a râului în sectorul Szolnok. Timp de 35 de minute înainte de începerea trecerii de către Divizia 2 vânători, bateriile acesteia, sprijinite de încă două baterii grele de 135 mm au declanşat pregătirea de artilerie. Tot în cursul dimineţii de 30 iulie, sub protecţia unităţilor române care efectuaseră deja forţarea, începea trecerea pe malul drept al Tisei şi a Diviziei 1 vânători, pe podul construit lângă Tiszabő (sub protecţia trupelor deja trecute).

Organizându-şi şi dispozitivul de luptă la flancul drept al Diviziei 2 vânători, prima mare unitate de vânători a armatei române, va participa ulterior la zdrobirea rezistenţei detaşamentelor ungare din zonă precum şi la realizarea unui cap de pod cu o dezvoltare frontală de 25 km între Tiszasülü, la nord, şi 3 km nord-vest Óballapuszta.[411] Până în seara de 30 iulie, pe lângă diviziile de vânători a reuşit să execute trecerea şi Divizia 6 infanterie, fiind pregătită la Tiszabö, în vederea executării trecerii şi Divizia 1 infanterie.

La operaţiunile de trecere a Tisei de către unităţile armatei române, timp de 3 zile, pe 30, 31 iulie şi-l august au ţinut să ţie prezenţi şi Regele Ferdinand şi Regina Mctria, precum şi primul ministru Ion I.C. Brătianu. Aceştia au fost însoţiţi de generalul Prezan, Şeful Statului Major general al armatei.[412] Prezenţa acestora, în momentele executării operaţiunilor de trecere în sectoarele Tiszabö şi KisWöre, a avut o influenţă benefică asupra moralului trupei şi ofiţerilor. Istoricul român Gheorghe! Brătianu descria unul din momentele de atunci astfel: „Trecuseră vânătorii colonelului Rasoviceanu din Brigada 4-a, cei care se remarcaseră pe timpul ofensivei din aprilie la Dealul Mare, lângă Vaşcău,[413] iar la trecerea Diviziei 1 vânători, la capătul podului de la Tiszabö, suveranul privea cu mândrie şi încredere pe soldaţii şi ofiţerii săi, momentul fiind impresionant şi, desigur, evocator pentru că, la fel, în vara anului 1877, Carol I şi primul ministru de atunci Ion C. Brătianu, priviseră la capitul podului aruncat peste Dunăre, trecerea doro1 mţilor români,[414] care mergeau să afirme sub zidurile Plevnei dreptul lor la viaţă şi libertate, aşa cum în iulie

411 l9l ft. Desăvârșirea unității național – statale..., vot L v. Doc. 737.

412 General Gheorghe D. Mârdărescu, op. cit., p. 149.

413A V3. Contribuții la istoria Unirii. 191R—I9l9 ..., p. L/8.

414 Gheorghe I. Brâtianu, op. cit., p. 120.

1919, urmaşii lor, «dezrobitorii Ardealului», treceau Tisa, mergând să smulgă Budapestei cununa biruinţei.[415]

Pentru a se evita sacrificiul inutil de vieţi omeneşti, Comandantul român a dispus şi trecerea „în chip metodic* a râului (după acea pauză de refacere şi regrupare), precum şi alegerea locului cel mai uşor de protejat pe timpul executării trecerii. Strategic, alegerea unui asemenea loc de trecere a vizat în concepţia Comandantului armatei romane, de pildă, la est de Szolnok cel puţin două aspecte: 140 1. Tisa face în acel loc un mare unghi intrând spre est, încât peninsula formată pe malul opus era suficientă nu numai pentru desfăşurarea trupelor, dar şi pentru protecţia lor de către tunurile aşezate pe malul stâng; 2. Între cele două grupări principale ungare, cea de la Tokaj Miskolc. Poroszló, la nord şi cea de la Szolnok – Cegléd-Kecskemét – Csongrăd, la sud, se putea manevraşi astfel împiedica reunirea forţelor Armatei Roşii upgare, tăindu-le şi posibilitatea retragerii acestora cât r/Uudat pesta.

„Până în seara zilei de.31 iulie toate grupurile de forţa române reuşiseră să ajungă pe malul drept al Tisei. Astfel, la sud era concentrat Grupul General Moşoiu, la centru Grupul General Holban, iar la sud Grupul General Dumitrescu. Acesta din urmă reuşise să realizeze un cap cu o dezvoltare frontală de 20 km şi o adâncime de peste 10 km, în timp ce grupurile celelalte atinseseră aliniamentul Jâskiser – Jászladány, 2 km est Zagyvarézás şi 2 km nord Szolnok.[416]

Retragerea forţelor ungare fixate în defensivă pe malul drept al Tisei s-a făcut în condiţiile în care multe unităţi în special cele rămase fidele lui Kun Béla, au opus o

---

415 1 15. Radu Cosmin, op. cit., voi. 1, p. 58.

116. Constantin Kirițescu, op. cit., voi. 2, p. 458.

416 l t?. Arh. M.A.K., fond 71/1911 E 2 (1919), partea a Tl-a. voi. 192. f. 15; vezi șl D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan. op. cit., p. 287.

rezistenţă deosebită, intensificând focul mitralierelor şi artileriei în special al obuzierelor de 305 mm.[417][418]

În ziua de 27 iulie, când Armata Roşie ungară revenise pe malul vestic al Tisei obligată de puternica acţiune contraofensivă a forţelor romane, Conferinţa de Pace lansase către poporul maghiar o proclamaţie care în opinia unor istorici unguri, H9 echivala cu o „declaraţie de război împotriva Republicii Ungare a Sfaturilor". În cuprinsul acesteia se arăta că „Puterile aliate şi asociate doresc încheierea păcii cu poporul maghiar punând astfel capăt acelor relaţii care fac imposibilă revigorarea economică a Europei Centrale şi zădărnicesc toate încercările de aprovizionare a populaţiei din această zonă", dar că atâta timp cât în Ungaria nu conduce un guvern caix? să reprezinte» interesele ungurilor, acest lucru nu este posibil. Guvernul ungar era acuzat de faptul că a atacat o ţară „prietenă şi aliată". În consecinţă, se preciza ca pacea cu Ungaria nu putea fi încheiată numai atunci când în această ţară va conduce un guvern care să reprezinte Inte rwcle maghiarilor şi nu unu) „care-şi bazează prestigiul pe teroare.[419]

Acelaşi document mai preciza, în partea sa finală, că ocuparea pe baza hotărârii Conferinţei de Pace a teritoriilor ungare va lua sfârşit odată cu îndeplinirea condiţiilor stabilite şi confirmate de către Şeful Statului Major al forţelor armate aliate. «Acesta era mareşalul Ferdinand Foch, cel care încă înainte de declanşarea ofensivei ungare se ocupase de pregătirea acţiunii „concentrice* împotriva Republicii Maghiare a Sfaturilor la care urmau să participe forţele române, cehoslovace, franceze şi sârbe.

---

417 C. Kirițescu, op. cit., voi. 2. p. 158.

418 A Magyarországi tanácsköztársaság katonai összeomlása, Budapest, 1988, p. 15.

419 Ibidem.

„Proclamaţia Conferinţei de Pace fiind publicată şi în presa care apărea la Budapesta,[420] a stârnit, evident, un val de nemulţumiri la adresa guvernării bolşevice. Deşi în cuprinsul documentului nu este amintit nimic în legătură cu guvernul ungar de la Szeged (acesta fusese constituit la Arad, la insistenţele generalului francez Gondrccourt), care avea la dispoziţie, deja, 6 568 de combatanţi, din aceştia 2000 fiind ofiţeri. Se pare că armat i franceză din Ungaria nu a permis să fie înarmaţi decât 1 300 de ofiţeri, probabil şi pentru că guvernul de la Szeged a admis să fie răspândite în oraş afişe cu inscripţia „Voules-vous quatre Olscces? * Totuşi membrii guvernului de la Szeged, în pofida dorinţei lor de a contribui prin orice mijloace la căderea guvernului bolşevic de la Budapesta, s-au dovedit inoperanţi în ceea ce pliveşte sprijinul pentru armata română aflată în contraofensivă în direcţia Budapesta. Aceştia întreţineau legături strânse cu sârbii (care erau supăraţi pe români pentru chestiunea Banatului), aflaţi în divergenţă cu Italia, privind graniţele, italienii fiind acuzaţi că prin Austria furnizează în secret material de război pentru Armata Roşie ungară.15-*

Pe timpul cât durase ofensiva ungară şi contraofensiva română, grosul armatei cehoslovace a staţionat de-a lungul graniţei maghiare, cu G divizii în prima linie, iar în rezervă, cu două divizii şi o brigadă independentă şi încă o divizie pentru apărarea graniţei poloneze. În total puseseră la dispoziţie pentru preconizatul „atac contraatac” care n-a mai avut loc, „113 batalioane, 48 baterii şi trei treimi blindate”.[421] Generalul Pellé avusese chiar intenţia să atace cu diviziile 2, 5 şi 6, pe direcţia Hatvan – Budapesta.

Concomitent cu cehoslovacii ar fi trebuit să atace şi francezii, de la Szeged, prin Kecskemét, precum şi sârbii,

420 Ibidem, p. 19.

421 Ibidem, p. 20.

de la Boja şi Pécs, pe ambele maluri ale Dunării. Într-o asemenea situaţie misiunea armatei române ar fi fost mult uşurata iar sacrificiile mult mai puţine.

Situaţia disperata în care se aflau unităţile Armatei Roşii ungare după retragerea la vest de Tisa, l-a determinat pe liderul bolşevic ungur Kun Béla să ceară de urgenţă ajutor la Moscova.[422] Cum însă forţele bolşevice ruseşti înregistraseră şi ele o serie de eşecuri atât la est de Nistru, cât şi în Ucraina, unde aveau loc lupte serioase cu gărzile albe pentru oraşele Viniţa şi Kiev[423][424], guvernul comunist de la Budapesta s-a văzut pus în situaţia unei crize fără ieşire. Timp în care operaţiile contraofensive ale armatei române au continuat, la vest de Tisa.

După estimările cercurilor militare ungare, forţele române ar fi dispus de 119 batalioane (84 088 puşti), 60 companii de cavalerie (12.000 săbii) şi 98 baterii (392 tunuri) pentru acţiunea lor contraofensivă atât la est cât şi la vest de Tisa, până la ocuparea Budapestei.1 O în replică Armata Roşie ungară, ar fi dispus de 74 batalioane (31.000 puşti) şi 88 de baterii de artilerie, cu multe piese de mare calibru, fiind lipsită de cavalerie (Regimentul 7 Honvezi fusese transpor tat, la cererea acestuia, în zoni de dincolo de Dunăre).

În timp ce pe aliniamentul Tisei, mai puţin în zonele de la Tiszabő şi Kisköre, Grupul de Nord şi Divizia 18 continuau „să fixeze” forţele ungare, executând trageri de artilerie şi incursiuni pe malul drept al râului, iar la Tokaj, trupele Diviziei 16, depăşeau cu uşurinţa slaba rezistenţă a unor fracţiuni de trupe ale Armatei Roşii ungare, grupurile generalilor Holban şi Moşoiu introduceau în capul de pod noi foiţe, împingând limitele aliniate dinainte ale acestuia spre vest. Totodată, începând cu 1 august marile unităţi de

422 Ibidem.
423 Ibidem, p. 21.
424 Ibidem.

cavalerie au înaintat spre vest cu misiunea de a cerceta şi descoperi sectoarele de concentrare ale principalelor forţe ungare, pentru a le putea tăia liniile de retragere şi a intercepta căile ferate spre Budapesta.[425]

Înaintând rapid şi neîntâlnind rezistenţe serioase din partea forţelor Armatei Roşii ungare, aflate în retragere, Brigada 5 Roşiori a ocupat localitatea Jászberény iar Brigada 4 Roşiori a atins aliniamentul localităţii Tipiogy örgue (la jumătatea distanţei dintre râul Tisa şi Budapesta), timp în care Brigada 3 Roşiori (aflată în rezerva Diviziei 2 cavalerie) a ajuns la Jászapáti. O altă brigadă, din compunerea grupului general Demetrescu (Bg. 2 roşiori), înaintând în direcţia Füzesabony – Eger reuşind să intercepteze calea ferată Miskolc – Budapesta.[426] Practic cele două grupuri de forţe române, cel al generalului Moşoiu şi cel al generalului 1 lóiban reuşiseră ca într-un timp foarte scurt să pătrundă adânc la vest de Tisa, prin plasamentul lor operativ, făcând imposibilă orice legătură între cele două mari grupări de forţe ale Armatei Roşii ungare.150

În faţa acţiunilor rapide ale trupelor române, multe unităţi şi chiar mari unităţi ale Armatei Roşii ungare s-au retras pur şi simplu de pe front cum a fost cazul, de pildă, a Diviziei 6 (retrasă în noaptea de 31 iulie spre 1 august).[427] Dezertările masive, refuzul de a mai lupta, abandonarea materialului de luptă, a armamentului şi muniţiilor erau situaţii definitorii pentru starea moralpolitic;! a ofiţerilor şi soldaţilor Armatei Roşii ungare în mele momente.

Liderul bolşevic Kun Béla a încercat pe toate căile să limiteze dezastrul care se contura în ceea ce privea Armata Roşie ungară. Vizitând trupele Diviziei 6 şi

425 D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 287.
426 Ibidem.
427 Foșarassy László, op. cit., p. 25.

îndemnându-le la continuarea luptei, efortul n-a fost nici pe departe cel scontat. Dimpotrivă, vorbele lui au fost primite cu o mare răceală, soldaţii declarând că nu sunt dispuşi să lupte mai departe.[428] Nici acţiunile similare întreprinse de ceilalţi comisari din guvernul ungar n-au dus la rezultate mai bune. Garbai Sándor şeful guvernului a fost chiar ameninţat cu arma de ofiţerii şi soldaţii de la Brigada 2.[429]

Consecinţele în plan politic ale dezastrului la care a ajuns Armata Roşie ungară la începutul lunii august 191$) n-au întârziat să apară, cu toate că încercări de redresare a situaţiei, de pregătire a unei acţiuni de contraatac din partea celor 23 batalioane de infanterie şi 24 baterii de artilerie[430] cât însuma, ca forţă, încă, armata lui Kun Béla au existat. În ce priveşte concepţia în care acţiona în acele momente Armata Roşie ungară, se cere precizat faptul că au existat două păreri diferite: una se referea la organizarea unui contraatac cu toate forţele la dispoziţie, completate cu întăriri aduse de la Budapesta, în vederea respingerii trupelor române dincolo de Tisa, şi alta, avea în vedere ca toate forţele ungare să fie concentrate într-un dispozitiv de apărare al Budapestei.[431]'34 Deşi cea de-a doua opţiune a găsit o mai mare aderenţă în rândurile guvernului şi comandanţilor militari ramaşi fideli lui Kun Béla, totuşi, ordinul de contraatac n-a fost retras şi nici alte ordine n-au mai putut fi luate din cauza evenimentelor politice care au urmat.

Comandantul suprem al armatei ungare, Landler, după vizita făcută la Regimentul 53 infanterie, în dimineaţa zilei de 1 august, a plecat la Consfătuirea comună a guvernului şi a conducerii de partid convocată la

428 ibidem.
429 Ibidem.
430 ibidem, p. 26.
431 Ibidem.

Budapesta la ora 11. În cadrul acestei consfătuiri, social-democraţii de dreapta[432] şi-au impus punctul de vedere, încât guvernul a trebuit să se conformeze hotărârii de a „restitui” însărcinarea primită, Sfatului Muncitoresc şi Militar de la Budapesta. La şedinţa Sfatului Muncitoresc şi Militar, din după-amiaza aceleiaşi zile, cabinetul Garbai Kun şi-a depus mandatul, 106 la guvernare urmând guvernul sindicalist condus de Peidl Gyula.[433]

În aceeaşi zi, în cursul scrii, la ora 23, cu un tren special care a pornit din gara Kelenföld, o parte dintre comisarii fostului regim bolşevic au plecat spre Austria (Kun Béla, Landler Jenő, Vágó Béla şi Pogány József).[434] Degringolada din rândul armatei ungare a devenit şi mai mare, existând un singur curs, ireversibil, spre dezagregarea totală. Inclusiv Regimentul 1 Budapesta, care era angajat în lupte în zona localităţii Abony (acest regiment era considerat din punct de vedere poliţie şi militar, ca foarte credincios regimului), n refuzat lupta, cerând să fie transportat imediat la Buclajicsta unde să sprijine constituirea” unui regim pur socialist”, nH

Atitudini ea rele menţionate deja au avut loc încă multe alte unităţi ale Armatei Roşii ungare, armata rămasă în mele momente fără conducere supremă şi care acţiona la întâmplare, după cum gândeau unii dintre comandanţii de subunităţi şi unităţi care se mai bucurau de încrederea trupei. Au existat şi cazuri când hotărârile de a refuza lupta s-au luat la nivelul trupei (cazul unor subunităţi din Regimentul 68 artilerie), 109 dar în cele mai dese cazuri se prefera soluţia predării, ca soluţie sigură de a scăpa cu

---

432 D. Preda. V. Alexandrescu, C. Prodan. op. cit., p. 287.

433 La 30 iulie, la întâlnirea sa eu Bôhtn, Fcyer și Weltner, in localitatea Királyhid, aflată la frontiera cu Austria, Kun Béla

434r efuzase demisia Consiliului de guvernare revoluționar și predarea puterii către un guvern social democrat (Liptai Ervin. op. cit., p. -155).

viaţa.

Încercarea de contraatac a forţelor ungare a putut Lotuşi deveni realitate, prin comandantul suprem de la Gödöllő care a coordonat acţiunile celor două coloane de atac ungare: cea de sud (eu Regimentul 53), care a ajuns chiar până la Szolnok, angajând lupte de stradă cu forţele române,[435] şi cea de nord, care a reuşit să ajungă până la râul Zagyva, oferind asigurare pentru forţele din coloana de sud.[436]

Contraatacul ungar s-a dovedit însă curând, doar o trezire de orgoliu, el neavând forţa să se impună în faţa unor acţiuni bine gândite şi urmărite cu precizie în derularea lor de către comandamentele militare române. Pentru cavaleria română pusta ungară, lipsită complet de obstacole naturale, s-a dovedit cel mai potrivit teren pentru urmărire.[437]

Intuind deruta adversarului, jocul disperat al acestuia pentru asigurarea unei retrageri generale spre Budapesta, concomitent cu angajarea luptei prin ariergărzi, care să aeojxyre şi să protejeze evacuarea, Comandamentul Trupelor Române din Transilvania, permanent aflate sub controlul şi îndrumarea Marelui Cartier General, a decis ca forţele române să atace „fără cruţare* forţele ungare în direcţia Budapesta. Formula de atac a forţelor române, una „romboidală*,[438] are în centru un grup de manevră

---

435 Forțele ungare din coloana de sud, puternice în „infanterie și artilerie” și dispunând și de un tren blindat, au obiinat cele doua batalioane din Regimentul 92 român, care ocupaseră Szolnokul, să se retragă în stânga Tisei. La fel a fost silit sâ se retragă la <»st de Tisa și Detașamentul, „cu o putere de un batal ion4* din Divizia 6 infanterie (având și o secție de artilerie) trimis în sprijin de grupul Moșoiu. (Constantin Kirițescu, Istoria războiului pentru întregirea României, voi. 2, p. 461).

436 Fogarassy László, op. cit., p. 27.

437 Constantin Kirițescu, op. cit., vot 2, p. 4G0.

438 Ibidem, p. 461.

(diviziile 1 infanterie şi 2 vânători) sub comanda generalului Moşoiu, precedat de o avangardă strategica (Divizia 1 vânători, împreună eu 2 brigăzi de roşiori) comandată de generalul Holban, în direcţia Budapesta.

La flancul drept al grupului Moşoiu acţionează Divizia 7 infanterie şi Brigada 2 Roşiori, aflate sub comanda generalului Demetrescu, care reuşeşte să cadă în spatele trupelor ungare din sectorul de nord, tăindu-le retragerea spre Budapesta, în timp ce la flancul stâng. Divizia 6 împreună cu o brigadă de roşiori, aflate sub comanda generalului Olteanu, operează pe direcţia sud-vest, tăind, de asemenea, posibilităţile de retragere ale trupelor ungare către Budapesta.

Lupta cea mai însemnată s-a desfăşurat la Szolnok, oraşul suferind mari stricăciuni, în cele din urmă forţele ungare retrăgându-se în sectorul Cegicd-Abony. Brigada 4-a de roşiori, can? a luat în stăpânire localitatea Aâbertirsa, a tăiat şi retragerea armatei ungare către Budapesta, efectul în plan moral fiind deosebit de edificator: unităţi de infanterie şi artilerie se predau românilor.[439] Totodată, la Comandamentul român se prezintă parlamentari unguri, care solicita sa trateze cu comandanţii români problema capitulării armatei roşii ungare.[440]

Operaţiile pe direcţia Budapesta ale trupelor române au continuat în ziua de 2 august, Divizia 2 cavalerie ocupând aliniamentul pe linia localităţilor Tápiószele – Albertirsa, dar elementele de recunoaştere ajungând până aproape de Budapesta.[441] Cum unităţile ungare din sectorul de nord aveau căile de retragere tăiate, prin acţiunea forţelor din subordinea generalului Demetrescu,

---

439 Ibidem, p. 467; vezi și Ioan Țepelea. Campania armatei române din 1919, in revista „UNU4*, nr. 28, din iunie 1992, al. 1 și 3.

440 Arh. M.A.E., fond 71/1914. E 2. partea a II-a, voi. 192, f. 5.

441 Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Serviciul istoric, dos. nr. 480, f. 68.

iar cele din sectorul de sud, la fel, fuseseră puse în imposibilitatea de retragere către Budapesta, de către forţele aflate sub comanda generalului Olteanu, soarta trupelor ungare este deja, pecetluită. Constantin Kiriţescu avea să caracterizeze acel moment astfel: „... toată pusta ungurească e acoperita de o reţea de trupe române în ochiurile căruia sunt prinse şi se zbat grupurile armatei ungare, în cele din urmă spasmuri ale agonici”.[442]

Misiunea forţelor romane, expresie a unei atente şi judicioase analize la nivelul factorilor responsabili, consta în acele momente, desigur, în executarea unei manevre po linii interioare asupra celor două grupări de forţe ungare, situate la 120 km distanţă între ele. Evitându-se atacul de front al trupelor ungare, care în pofida dezertărilor numeroase constituiau iacă o forţă demnă de luat în seamă, imprevizibilă, ceea co ar fi putut conduce la multe şi inutile pierderi de vieţi omeneşti, prin executarea manevrelor menţionate s-a putut preîntâmpina regruparea forţelor ungare în scopul organizării lor în apărarea Budapestei. Obiectiv atins de către forţele române odată cu luarea în stăpânire a liniilor de comunicaţie, deci, odată cu tăierea posibilităţilor de retragere ale trupelor ungare către Budapesta.

Datorită tocmai acţiunilor ferme şi bine coordonate ale trupelor române, forţele aflate în retragere sau blocate tactic ale Armatei Roşii ungare s-au văzut puse în situaţia de a încerca să forţeze condiţiile de capitulare. Divizia 1 infanterie ungară, aflată în împrejurimile localităţii Miskolc, trimisese încă La 2 august ofiţeri parlamentari la comandanţii Diviziei 16 infanterie şi Brigăzii 2

Roşiori, în timp ce Divizia 4 infanterie ungară îşi trimisese parlamentari la comandantul Diviziei 18 române.

---

442 Constantin Kirițescu. op. cit., voi. 2, p. 462; vezi și loan Țepelea, Campania armatei române din 1919, in rev. „UNU”, nr 28 din iunie 1992, p. 1 și 3.

La fel procedează şi comandanţii diviziilor 5, 6 şi 7 ungară din sectorul Abony – Cegléd.177[443]

Între 30 iulie şi 3 august forţele române care au apţionat în urmărirea trupelor ungare la vest de Tisa, au obţinut serioase succese, în urma cărora se poate aprecia că Armata Roşie ungară a fost aproape în totalitate dezarmată. Diviziile de infanterie ungară capitulaseră sau erau în curs de capitulare, în timp ce Brigada 80 internaţională şi cele 2 brigăzi independente se destrămaseră* resturi din acestea rătăcind spre frontiera eu Cehoslovacia.

Un aspect interesant asupra căruia unii analişti ai fenomenului politic şi militar din Ungaria s-au pronunţat într-un anumit fel,[444] îl constituie efectul demisiei guvernului Garbai – Kun, asupra desfăşurării conflictului militar ungaro-român. Se apreciază că noul guvern, cel condus de Peidl, ar fi fost preferat de Antanta şi că din acel moment forţele române ar fi trebuit să înceteze ostilităţile, întrucât, oricum, se aflau la vest de Tisa şi, apoi, practic, nu s-ar fi justificat acţiunea acestora, din lipsa de adversar.

Nu putem fi de acord cu un asemenea punct de vedere atâta timp cât realitatea concretă demonstra complexitatea situaţiei politice şi militare din Ungaria, faptul că Armata Roşie ungară ajunsese să nu mai fie comandată de un organism central, acţionând mai mult la întâmplare şi după ordinele unor comandanţi care reuşiseră să rămână la comandă, în timp ce multe alte unităţi părăsiseră frontul sau deveniseră inoperative ca urmare a dezertărilor.

Practic abia la 3 august, şi nici atunci în totalitate, se poate aprecia că Armata Roşie ungară a fost destrămată. Şi apoi, nu armata română fusese cea care procedase la atac, în iulie, ci tocmai armata bolşevică ungară. Conform

---

443 1 76. Fogarássy László, op. cit., p. 10.

444 Ibidem, p, 28.

regulilor războiului, comandamentul român n-ar mai fi putut accepta compromisuri, mai ales cu un adversar care în repetate rânduri făcuse dovada adevăratelor sale „intenţii”. Prin urmare, mi se pare absolut firesc faptul că acţiunea trupelor române a continuat pana.la ocuparea capitalei, Budapesta.

Dintre operaţiile desfăşurate de forţele române la vest de Tisa, între 3 iulie şi 3 august, merita a fi semnalată acţiunea Brigăzii 4 Roşiori, care în noaptea de 1 spre 2 august a atacat forţele Corpului 1 Armata ungară de la Cegléd, silindu-le să capituleze* dezarmându-le. Perspectiva ocupării Budax? stei de către armata româna devenise din acel moment fixtriv evidentă. HA

O asemenea perspectivă a întrevăzut-o, cu o clipă mat devreme, poate şi pentru a Intra în istorie cum apreciază istoricul român Constantin Kiriţescu comandau tul Brigăzii 4 Roşiori, generalul Gheorghe» Ruseseţi. Acesta nici n-a stat pe gânduri, riscând chiar şi o pedeapsă disciplinară, pentru neexecutare de ordin (marca unitate pe care o comanda ar fi urmat să se deplaseze spre Kecskemét pentru a manevra din spate diviziile 2 şi 4 ungare), pornise spre Budapesta cu trei escadroane „Nei trimiţând doar 5 escadroane la efectuarea misiunii ordonate de Comandantul Diviziei 2 cavalerie, în subordinea căreia se afla.

Între Cegléd şi Budapesta, în calea generalului Rusescu şi însoţitorilor săi au apărut două automobile în care se aflau ofiţeri italieni care aparţineau singurei misiuni militare aliate existente în acele momente în capitala Ungariei. Locotenent colonelul Guido Romanelli, şeful Misiunii italiene la Budapesta, avea asupra sa un document semnat chiar de el însuşi, şi adresat Comandamentului cavaleriei române, în care se spunea: „Prin radiogramă şi curier special am rugat ieri scară pe E.S. generalul Franchet d’Espèrey de a suspenda orice

ostilitate împotriva armatei ungare. Pentru a nu face şi mai grea situaţia politică la Budapesta vă rog a cere instrucţiuni Cartierului General al armatei dumneavoastră, înainte de a înainta la Cegléd”.[445]

Generalul Rusescu n-a avut nimic de obiectat[446] însă a explicat diplomaţilor italieni că „decizia* într-o atare situaţie este de competenţa eşalonului superior (acesta fiind Comandamentul Diviziei 2 cavalerie – n.n.), ordonând unui ofiţer din subordine să-i conducă pe aceştia, pe căi ocolitoare (!),[447] la cei în măsură să dispună. În dimineaţa zilei următoare, pe 3 august, generalul român, în fruntea micului său detaşament (trei escadroane din Regimentul 6 Roşiori, trei grupuri de mitraliere şi o secţie de două tunuri), dând dovadă de mult sânge rece şi intuind bine starea de spirit din capitala Ungariei, şi-a continuat marşul spre Budapesta.

Înainte de intrarea în oraş, la Pestszentlorinc, grupul de apărare a Budapestei, speriat, s-a împrăştiat din proprie iniţiativă, lăsând pe teren 300 de arme şi patru tunuri.180 Nici delegaţia noului guvern instalat la cârma Ungariei, care s-a prezentat, în întâmpinare, la intrarea în oraş a românilor, n-a reuşit să-l deturneze pe generalul Rusescu

---

445 Guido RomaneiJi, Nell, Ungaria di Béla Kun c durante Vocupazionc militare rumena, Undine, 1964; cf. Arhivelor MinIMe» rului Apărării Naționale, fond Microfilme, rola P 11.5.161, c. 820—822.

446 Guvernul român a luat atitudine față de o asemenea inițiativă venită din partea unei misiuni aliate; peste câteva zile Brătianu a comunicat șefului Marelui Cartier General român că „Delegația noastră la Conferința din Paris ne-a informat ieri seară, 5 august, că domnul Clemenceau a indicat că nici domnul colonel Itomanelli și nici vreo alta misiune militară aliată, nu ar avea căderea de a vorbi in numele Conferinței Aliaților1*. în consecință, generalul Prezan va ordona Comandamentului român din Budapesta să nu discute probleme de asemenea natură cu nici o misiune aliată, dacă ele nu aveau împuternicire scrisă, care sa fie recunoscută de guvernul român.

447 Guido Romanelli, op. cit., p. 123.

de la misiunea la care singur se angajase. Argumentele demnitarilor unguri privind „situaţia disperată* în care se afla capitala, lipsa de loialitate* a trupelor, faptul că „revoluţia putea izbucni în orice clipă*,[448] nu numai că nu I-au impresionat pe Rusescu, ci dimpotrivă, l-au determinat să fie şi mai hotărât în realizarea obiectivelor misiunii sale. De faţă cu emisarii noului guvern a dat ordin artileriei sale „de a se aşeza în baterie cu ţinta asupra capitalei ungare.[449] Mai mult, generalul român s-a oferit să-i însoţească pe emisarii linguri (luând cu el doar un însoţitor) la guvern, pentru a putea discuta la concret situaţia.

Impresia pe care generalul Rusescu a lăsat-o în faţa membrilor guvernului ungar, la şedinţa la care acesta a asistat, a fost una excelenta pentru modul în care această activitate a avut loc. Prudent până la exces, temător până la frică şi lipsit de orice curaj, premierul ungar Peidl Gyula şi toţi membrii guvernului său, s-au silit să îndeplinească condiţiile puse de generalul român. Una dintre aceste condiţii cerea ca până la o anumită oră trupelor române să li se permită intrarea în oraş, în caz contrar artileria românească urmând a bombarda Budapesta.

Cum noii guvernanţi unguri au acceptat toate condiţiile puse de Rusescu, fapta sa a rămas consemnată ca atare de istorie, pilduitoare fiind tocmai prin curajul de a pune stăpânire pe capitala Ungariei, cu numai trei escadroane.189 în seara zilei de 3 august 1919, micul detaşament al generalului român s-a instalat în cazarma „zXrhiduccic Josef*, pentru comandant fiind rezervat unul din marile hoteluri din centrul Budapestei, „Dunapalota*, unde acesta a ocupat o cameră cu numărul de ordine 100 (plata camerei fiind de 46 coroane pe zi, la care se mai

448 Ibidem.

449 Ibidem; vezi și D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. cit., p. 288.

adăuga 2, 5 coroane pentru cafeaua cât lapte de la dejun).190

A doua zi, pe 4 august 1919, au intrat în Budapesta trupele Diviziei 1 Vânători, 191 punând stăpânire pe oraş şi pregătind intrarea altor trupe române în condiţii de siguranţă deplină. La ora 18, în aceeaşi zi, Comandantul Trupelor române din Transilvania, generalul Gheorghe Mărdărescu, a primit, pe Bulevardul Andrăssy, defilarea unui detaşament român cuprinzând: Regimentul 4 Vânători, un divizion din Regimentul 23 Artilerie şi un divizion din Regimentul 6 Roşiori.

Descriind momentul defilării trupelor române, în memoriile* sale, generalul Gheorghe D. Mărdărescu, nota: „Ţinuta ofiţerilor şi a trupei era impunătoare, trupele au tont primite de public cu linişte, încredere şi cu simpa

B<). Iuliu Mezei Câmpeanu. op. cit., p. 183.

UK). Gheorghe I. Brătianu. op. cit., p. 124 – 125; vezi şi Ioan

Tţ «K>lvn, *Campania armatei románc din 19 l9*, în rev. „UNU”, nr. ellet iunie 1992, p. 1 şi 3.

ml. Constantin Kiriţescu, op. cit., vol. 2, p. 465.

ţie”.10 – Aceeaşi părere, aparţinând însă însărcinatului cu afaceri a. l Marii Britanii la Bucureşti, Frank Rattigan, se regăseşte într-un raport din 6 august către Foreigh Office, unde se notează: „Sunt informat că trupele române la intrarea în Budapesta au fost primite, dacă nu cu entuziasm, în orice caz cu o aparentă satisfacţie de populaţia ungară”.[450][451]

Un comunicat oficial al Marelui Cartier General român din august preciza, de asemenea, că: „Au fost împresurate şi Diviziile a 2-a şi a 4-a maghiare. Se continuă cu dezarmarea diviziilor care au capitulat şi a

---

450 Generalul Ght^orghe D. Márdárcscu. op. cit.. p. 158.

451 Marele Cartier General, Secția II Informații, „Buletin <le informațiuni44 nr. 59 din 5 august 1919.

unităţilor răzleţe. Ieri, 4 august, ora 16, Budapesta îi fost ocupată de trupele noastre. Populaţia a primit armata română cu linişte, încredere pe alocuri cu manifestări de bucurie. Un detaşament alcătuit din infanterie, artilerie şi cavalerie a defilat în mijlocul oraşului în faţa Comandamentului Trupelor din Transilvania şi a unui imens public".134

Referitor la intrarea grosului forţelor armatei române în Budapesta, istoriografia maghiară notează că la 4 august „trupele române au apărut aproape concomitent pe străzile Rákóczi, Baross şi Üllői. În frunte mergeau peste tot gornişti pe cai, urmaţi de cavalerie, pe urmă coloana lungă a căruţelor".[452] în jurul orelor 21 trupele române au fost plasate în cazărmi şi şcoli, pe străzi rămânând să execute serviciu de siguranţă patrulele româneşti.

Revenind asupra momentului intrării trupelor române în Budapesta, credem necesar să precizăm că acesta s-a produs pe 3 august, cu ocazia unei iniţiative personale a comandamentului Brigăzii 4 Roşiori generalul Rusescu, dar că ulterior acţiunea acestuia deşi penetrantă, cura joasă şi reuşită a fost trecută în pkin secundar de către chiar generalul Mărdărescu, care a considerat-o ca un act de indisciplină, sancţionând-o ca atare. În memoriile sale, fostul comandant al Comandamentului Trupelor din Transilvania, nici măcar nu aminteşte despre acţiunea din 3 august a generalului Rusescu. O acţiune despre care, evident, s-au făcut şi se mai fac încă aprecieri elogioase, întrucât ea a fost de o mare îndrăzneală, de un mare curaj. de fapt, a fost rodul unei intuiţii şi iniţiative de excepţie, în urma căruia guvernanţii unguri au fost puşi în faţa unui fapt împlinit.

Chiar dacă în istoriografia ungară11, O multe din aspectele legate de intrarea armatei române în Budapesta sunt prezentate fără accente pe acţiunea întreprinsă de

452 Fogarassy László, op. cit., p. 40.

generalul Rusescu, de care se aminteşte doar, credem că merită a fi aduse în discuţie însemnările aparţinând unuia dintre cei mai activi membrii ai Legaţiei române din Budapesta, Iuliu Mezei Câmpeanu, care a asistat la evenimentele din august 1919 petrecute în capitala ungară. Acesta a scris că „în urma unor controverse ce s-au ivit cu privire la data ocupării Budapestei, ca unul care am fost de faţă în acele zile memorabile, având şi o misiune oficială, ţin de datoria mea să precizez că Budapesta a fost ocupat;! iniţial de domnul general Rusescu şi roşiorii săi. Reproduc şi o notă de plată a Hotelului Dunapalota care lămureşte că generalul Rusescu a dormit în noaptea de 3/4 august la sus-numitul hotel în camera 100... Această bravură s-a comunicat presei întregii lumi, dar numele generalului a fost greşit transmis ca Rudescu.[453][454]

Acelaşi diplomat român descrie cu lux de amănunte şi împrejurările intrării generalului Rusescu în Budapesta, faptul că însuşi „întrunirea în Consiliu a guvernului maghiar" s-a făcut la cererea generalului român (Un fapt „scăpat" şi de istoriografia ungară). Când membrii guvernului au obiectat că şedinţa nu poate începe fiindcă n-a sosit colonelul Romanelli, generalul Rusescu a deschis chiar el şedinţa, care a durat până la ora 18, 30 ui final guvernul consimţind ca armata română să ocupe capitala ungară.1118 Mai mult, chiar în seara aceleiaşi zile, de 3 august după ora 19, generalul român a privit defilarea trupelor din subordine la intrarea acestora în Budapesta,[455] cartierul general al Brigăzii 4 Roşiori instalându-se la Hotel Ritz, unde a fost arborat drapelul românesc, în timp ce trupa a fost instalată în cazărmile „Arhiducele Josef" („Lenin", pe timpul guvernării bolşevice) şi „Franz

453 Ibidem, p. 40—41.
454 Ibidem, p. 183.
455 Ibidem.

Ferdinand", din centrul oraşului.[456]

Faptul că ani de-a rândul ocuparea Budapestei, la 3 august 1919, a fost comemorată de Societatea „Apărătorii patriei", al cărei preşedinte era generalul Traian Moşoiu, a pecetluit pentru totdeauna bravura generalului Gheorghe Rusescu. Chiar dacă acesta n-a fost propus pentru decorare de către superiorii săi, cum s-ar fi cuvenit, de altfel, întrucât în opinia generalului Mărdărescu, o asemenea faptă era rezultatul unui act de indisciplină, generalul Rusescu şi-a înscris numele la loc de frunte în ultima mare şi onorantă campanie militară purtată de armata română în primul război mondial.

Revenind şi asupra momentelor premergătoare intrării armatei române în Budapesta, precizăm că, de pildă, pentru ziua de 4 august, Comandamentul Trupelor române din Transilvania hotărâse prelungirea de către forţele proprii a controlului deplin asupra spaţiului dintre Tisa şi Dunăre, procedând la o nouă grupare a forţelor din subordine. Misiunea de a curăţa în totalitate teritoriul între mul Tisa şi fluviul Dunăre a revenit Grupului generalului Holban, cu brigăzile 2, 3 şi 5 Roşiori din Divizia 2 Cavalerie, diviziile 1 şi 2 infanterie, limitele între care acestea urmau să opereze fiind, la sud, calea ferată Cegléd – Budapesta şi, la nord graniţa cehoslovace – ungară.[457] O misiune similară, dar pentru partea sudica a spaţiului dintre Tisa şi Dunăre, delimitată la nord de calea ferată Cegléd – Budapesta şi la sud de frontul franco – sârb, a fost ordonată Grupului general Moşoiu, care avea în compunere diviziile 1 şi 6 infanterie şi Brigada 4 Roşiori.

Prin concepţie şi execuţie, aceste ultime mari operaţii ale armatei române pe teritoriul Ungariei, în cadrul cărora cavaleriei i-a revenit misiunea de a învălui Budapesta spre vest, întrerupând căile de comunicaţii din

---

456 Ibidem.

4572 0t. zXrhivelc M.Ap.N., fond 948/52, dos. nr. 162 A, f. 2.

zonă,[458] a făcut posibilă intrarea în capitala Ungariei, a armatei române, soarta conflictului militar româno – ungar fiind definitiv tranşată în favoarea României, Guvernator al Budapestei a fost numit generalul Ştefan Holban.

Contraofensiva armatei romane ai răspuns la ofensiva Armatei Roşii ungare, declanşată în noaptea de 19 spre 20 aprilie se executase fără piuze operative, având un ritm mediii de înaintare de circa 18 km pe zi, aspect care a pus forţele ungare în imposibilitatea de a-şi mai organiza apărarea pe linia Tisei, sau pe căile de acces spre Budapesta. Scurta şi doar aparenta întrerupere a acţiunilor contraofensive ale armatei române, consemnata odată cu atingerea aliniamentului râului Tisa, a constituit, de fapt, tot o continuare a ostilităţilor, dar în condiţiile când podurile peste râu fuseseră distruse, când trebuiau căutate soluţii tehnice şi tactice pentru ca unităţile româneşti să acceadă fără pierderi pe malul drept în vederea urmăririi unui adversar debusolat de forţa contraofensivei române şi dornic în primul rând de a se salva pe sine. Timpul scurs din momentul luării în stăpânire a malului stâng al Tisei şi penă când primele forţe române au trecut pe malul drept, leuşind să ocupe şi să dezvolte primul cap de pod, a fost utilizat în modul cel mai judicios, atât pentru regrupare şi ajustarea trupelor cât şi pentru pregătirea unor acţitni specifice de inducere în eroare a adversai-ului asupra intenţiilor reale ale forţelor române.

Operaţiile desfăşurate de armaţi română pe teritoriul ungar au continuat şi după intrarea acesteia în Budapesta. Acţiunile de capitulare şi dezarmare a unor grupuri răzleţe ale Armatei Roşii ungare s-au înregistrat îndeosebi în regiunile păduroase şi muntoase dinspre frontiera cu Cehoslovacia. De asemenea, în cursul zilei de 5 august, capul de pod de la vest de Budapesta a fost lărgit până la 8

458 Ibidem.

– 10 km, ulterior, după circa două săptămâni ajungându-se până la 35 – 40 km, adică până la localităţile Győr şi Veszprém.

În ultimii parte a acţiunilor ofensive ale armatei române, s-au predat acesteia G divizii, cu un efectiv de 1 235 ofiţeri şi peste 40.000 soldaţi, fiind capturate 350 de tunuri de diferite calibre, 332 mitraliere, 50.000 arme individuale, precum şi importante cantităţi de muniţii şi material de război.[459] Nici armata română n-a fost însă scutită de pierderi. Dimpotrivă, ele au fost chiar deosebit de mari, ajungându-se la 123 ofiţeri, 6 434 soldaţi morţi, răniţi şi dispăruţi în perioada 20 iulie 18 august 1919.2<,< Pierderile înregistrate de armata română în campania din anul 1919 s-au cifrat la 188 ofiţeri şi 11 478 soldaţi, dintre care 69 ofiţeri şi 3 55 b soldaţi au pierit pe câmpul de luptă.[460][461]

Evenimentele politice şi militare clin primele zile ale lunii august din Ungaria şi, îndeosebi, din capitala Ungariei, au avut o desfăşurare atât de rapidă, încât, este greu de interpretat astăzi cine şi cât a avut mai multă dreptate în ceea ce priveşte comportamentul adoptat. Un lucru însă este cert: romanii, care au dus la bun sfârşit o campanie în contul Aliaţilor după ce la începutul lunii mai fuseseră frustraţi de la posibilitatea de a pune capăt bolşevismului în această parte a Europei, prin obligarea armatei române să nu depăşească linia Tisei, aveau dreptul, ca orice aliat, să trateze direct cu ungurii eventualele despăgubiri de război, calculate, fireşte, la nivelul disputei angajate de cele două părţi în perioada 16 aprilie – 3 august 1919.

Dacă n-a fost aşa, acest lucru se datorează, evident» faptului că în concepţia Aliaţilor (mai bine zis a

---

459 Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, op. cit., p. 160—161.

460 Arh. M.Ap.N., fond 948/52, dosar nr. 24, f. 13-1.

461 Ibidem, f. 137, 167 și 193.

reprezentanţilor acestora la Conferinţa de Pace de la Paris), acţiunea militară a României din 1919 a fost socotită, în primul rând, avantajoasă pentru România, care şi-a văzut împlinite hotărârile luate la Adunarea de la Alba Iulia, din Dec. 1918, şi, doar în al doilea rând ea a putut fi cotată ca de utilitate pentru interesele Aliaţilor.

Nu mai readucem în discuţie datele inserate chiar în cuprinsul prezentei lucrări, date care probează la modul cel mai evident că efortul politic, diplomatic şi mai ales, militar făcut de România ia 1919 a reprezentat unica soluţie pentru lichidarea bolşevismului în Ungaria, întrucât ne-am repeta ceea ce n-ar fi şi revelatoriu pentru subiectul propus. Totuşi nici nu putem accepta ideea ca demersul nostru istoriografie ar mai putea sta sub semnul intereselor politice, că adevărul istoric, în măsura în care acesta există poate fi de mai multe feluri. Nu de alta, dar confirmarea afirmaţiilor noastre referitoare la dimensiunea europeană a campaniei armatei române din anul 1919, s-a făcut atât pe timpul desfăşurării acesteia sau imediat încheierea sa, cât şi ulterior când faptele au fost analizate în lumina documentelor din arhive a diverselor nurse istorice edite şi inedite existente în statele implicate în desfăşurarea primei mari conflagraţii mondiale şi, mai ales, în conflictul româno-ungar din 1919.

Privind modul cum a fost receptată de opinia publică internaţională victoria armatei române din 1919, consfinţită şi prin ocuparea Budapestei la 3 august, facem în continuare câteva sublinieri sub forma unui punctaj de idei. Astfel:

Intrarea armatei române în Budapesta şi încetarea rezistenţei trupelor ungare marchează sfârşitul operaţiilor militare ale campaniei din 1919 a armatei române;

Încheierea confruntărilor româno-ungare a lăsat locul unor confruntări de altă natură între cele două ţări, adică economice, sociale şi politice, deosebit de complexe şi

dificile, cu profunde implicaţii interne şi internaţionale în viaţa celor două state şi popoare, dar şi pentru raporturile intereuropene;

Chiar a doua zi după capitularea Ungariei, Consiliul Suprem Aliat de la Paris numea o comisie formată din patru generali (francez, italian, englez şi american), cu misiunea de a reprezenta la Budapesta statele aliate şi disociate în tratativele dintre români şi unguri;

Guvernul român a desemnat, în calitate de înalt comisar al său în capitala ungară pe fostul ministru plenipotenţiar Constantin Diamandy;

Consiliul Suprem Aliat a informat guvernul de la Bucureşti cât fără autorizaţia Conferinţei de Pace de la Paris, nu poate fi încheiat niciun fel de armistiţiu cu partea ungară; 2110

Acţiunea militară a României împotriva Ungariei s-a bucurat de o largă aprobare a opiniei politice din ţările aliate, comentariile mass-media din aceste ţări fiind pozitive la adresa României şi a armatei sale. De pildă, presa franceză – transmitea din Paris Victor Antonescu, membru al delegaţiei române la Conferinţa de Pace – este unanimă în a face elogiul muiatei române pentru intrarea în Budapestei şi recunoaşte marile servicii aduse de armata română aliaţilor şi civilizaţiei; – 07

2 u6. Arh. M.A.E., fond 71/11) 14, K 2. partea 1, vol. nr. 1112. p. 217.

207. Idem, fond Paris, vol. nr. 53. f. 429.

e Legaţia României din Paris aducea la cunoştinţa primului ministru român, Ion I.C. Brătianu, la 9 august 1919, că şi alte publicaţii franceze ca „Le Temps*, „Figaro*, sau „Journal des Débats*, făceau elogiul acţiunii militare a României, încheiatei prin ocuparea Budapestei, blamând totodată atitudinea incorecta a Conferinţei.2UK Peste încă o săptămână, o telegramă sosită pe aceeaşi adresă din Washington informa că articolele de fond ale

celor mai influente publicaţii nord americane consemnează favorabil ocuparea Budapestei, apărând atitudinea României şi criticând, în acelaşi timp, poziţia unor membri ai delegaţiei S.U.A. la Conferinţa de Pace, poziţie apreciată ca „prea favorabilă* ungurilor şi chiar bolşevicilor.[462][463]

Ştirile despre modul cum a fost receptată acţiunea României din iulie-august 1919, finalizată prin ocuparea de către armata română a Budapestei, parveneau neîncetat şi din alte mari capitale ale Europei şi lumii. De pildă, Legaţia României din Londra comunica ministrului de Externe al României că marele cotidian conservator londonez „Morning Post*, comenta favorabil faptul că armata română a ocupat capitala Ungariei, reiterând sentimentele de recunoştinţă pentru serviciile mari aduse: cauzei comune a Aliaţilor.[464]

Fireşte, în discuţie ar mai putea fi aduse multe alte date care pun în evidenţă opiniile favorabile României, vizavi de reuşita acţiunilor acesteia din lunile iulie-august 1919. Ne rezumăm a consemna doar că o scrie de personalităţi ale vremii au confirmat păreri pozitive la adresa României şi a oştirii sale. Regele Ferdinand I, spre exemplu a primit „Vii felicitări pentru frumoasele succese ale armatei române* din partea prinţului Roland Bonaparte,[465] iar Ion I.C. Brătianu a fost felicitat la 7 august 1919 de către Paul Deschanel, preşedintele Comisiei Deputaţilor a Parlamentului francez, pentru intrarea trupelor române în Budapesta.[466]

Una din aprecierile pertinente în legătură cu aspectele în discuţie, a fost şi cea a însărcinatului cu afaceri al Marii Britanii la Bucureşti Frank Ratzigan, care

462 Idem, fond 71/1914, E 2, partea H-a, voi. nr. 52, f. 137.

463 Idem, voi. 37, f. 56.

464 Idem, voi. nr. 29, f. 528.

465 Idem, fond Paris, voi. nr. 444, partea Il-a, nepaginat

466 Idem, voi. nr. 53, f. 425.

într-un raport către şeful diplomaţiei britanice, arăta, la doar câteva zile după ocuparea Budapestei de către armata română că: „Probabil niciun om rezonabil n-ar mai susţine acum că acţiunea de a rezista atacului temerar îndreptat contra ei (României – n.n.) de unguri, înfrângerea şi urmărirea resturilor inamicului bătut până la Budapesta n-au fost justificate.[467]

Coincidenţa a făcut ca în aceeaşi zi, de 3 august 1919, când generalul Rusescu în fruntea roşiorilor săi intra în Budapesta, la Timişoara, oraş românesc aflat într-o zonă în care, prin prevederile Convenţiei militare de la Belgrad, intraseră trupele aliate (iniţial cele sârbeşti ulterior cele franceze) că între ostaşii detaşamentului 19 infanterie românesc şi două baterii din Regimentul 42 obuziere, sub comanda colonelului Virgil Economu.

Prin intrarea armatei române în Timişoara, ca urmare a retragerii armatei franceze[468][469], se consfinţea reintrarea marelui oraş în circuitul economic şi social-politic al statului unitar naţional român, în conformitate cu hotărârea Marii Adunări de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, hotărâre ce va căpăta consacrarea internaţională prin Tratatul de la Trianon. Cei circa 100.000 de oameni, se preciza într-o telegramă a Comandamentului Trupelor din Transilvania către Marele Cartier General, adunaţi din întreg Banatul în frunte cu prefectul de Timiş, dr. Aurel Cosma, „au făcut trupelor române o primire entuziastă.213

CAPITOLUL IV

ARMATA ROMANĂ ÎN UNGARIA PERIOADA DE

---

467 Documents on British Poréin Policy, I, vol. nr. 16, p. 280.

468* 214. D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, op. czt, p.

469 Ioan Muntcanu. Vasile M. Zaberca, Mariana Sârbu, Ba natul și Marea Unire, 1918, Reșița, 1922, Doc. nr. 11; Arhivele Ministerului Apărării Naționale, fond Microfilme, rola P II. 1.26434, r. 274.

OCUPAŢIE

Primele zile ale prezentei trupelor române în capitala Ungariei au trezit în rândul locuitorilor acesteia stări de spirit contradictorii. În timp ce o mare parte a populaţiei trăia. satisfacţia şi mulţumirea de a fi scăpat de partizanii politici ai lui Kun Béla, de regimul dictatorial bolşevic al extremei stângi, având totuşi teama de eventualele persecuţii şi acte de răzbunare din partea armatei române, o altă parte a populaţiei, mult mai restrânsă, care sprijinise pe faţa guvernul sovietelor, urmărea cu maximă îngrijorare desfăşurarea evenimentelor, aşteptându-se la eventualele represalii din partea ocupanţilor. Foarte curând, temerile şi îngrijorarea ambelor categorii de populaţie ale Budapestei aveau să fie spulberate tocmai de comportarea umană, civilizată şi plină de solicitudine a militarilor români. Trupele române prezente în Ungaria şi la Budapesta, după 3 – 4 august 1919, nu numai că nu s-au dedat la acte de represiuni sau răzbunare inutile, dar s-au implicat fără niciun fel de rezervă în efortul de redresare a vieţii economice a societăţii ungare.

Elocventa pentru redarea spiritului care a guvernat comportamentul militarilor armatei române în perioada de ocupaţie (patru luni de convieţuire paşnică cu populaţia din capitala Ungariei şi din celelalte zone în care au fost prezente trupele române), rămâne aprecierea din G august 1919 a lui Alexandru Vaida-Voevod, membru al delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris, potrivit căreia „ungurii sunt inamicii noştri de ieri, sunt învinşii de astăzi şi vrem ca ei să fie prietenii noştri de mâine”?

1.1918. Desăvârşirea unităţii naţional-statale... vol. IV, p. 93.

Obiectivele pur militare care justificau prezenţa armatei române în Ungaria, ca de altfel şi linia de conduită în raport cu populaţia din teritoriul vremelnic ocupat, au fost precizate cu claritate imediat după terminarea

ostilităţilor, în proclamaţiile date de Comandamentul Trupelor din Transilvania, de către comandantul acestuia, generalul Gheorghe D. Mărdărescu. Chiar în ziua de 5 august 1919, deci a treia zi după intrarea armatei române în Budapesta, şi a doua zi după defilarea militarilor români pe bulevardul Andrăssy (cea mai frumoasă arteră de comunicaţie a capitalei ungare), când o mulţime imensă a sărbătorit prezenţa la Budapesta a armatei române, care „o scăpase de Béla Kun şi bolşevicii săi*, ovaţionând îndelung şi strigând „să trăiască salvatorii noştri. *[470] generalul Gheorghe Mărdărescu, devenit şi comandant suprem al trupelor române de ocupaţie, anunţa printr-o proclamaţie populaţia capitalei ungaro că: „1) Armata română nu face război locuitorilor, ci armatelor care au atacat-o. 2) Soldatul român garantează liniştea, avutul şi viaţa cetăţenilor6.[471] Locuitorilor Budapestei li se cerea să păstreze ordinea, să respecte legile ţării, ceea ce înseamnă că trupele române nu aveau în intenţie a se amesteca în viaţa politică a Ungariei învinse.

Într-un document intitulat „Dispoziţii luate de Comandamentul român în vederea administrării şi aprovizionării trupelor şi populaţiei în zona ocupată între Dunăre şi Tisa* (datat din luna august 1919), se preciza că teritoriul menţionat a fost împărţit în *zone de divizii*, ale căror sarcini erau: menţinerea ordinii, continuarea dezarmării resturilor din /Armata Roşie ungară, precum şi a populaţiei civile, itsigurarea bunului mers al administraţiei teritoriului ocupat (autoritatea locală fiind sprijinită în acest sens), reglementarea aprovizionării populaţiei şi în special a acelor centre unde lipsa de alimente era mare. Privitor la realizarea cerinţelor menţionate în documentul la care ne referim, facem precizarea că pentru menţinerea ordinii erau organizate

---

470 Iuliu Mezei Câmpeanu, op. cit., p. 189.

471 Colecția ordonanțelor date de Comandantul Trupelor din

patrule, inspecţii şi dislocări de unităţi, că dezarmarea se execută prin detaşamente mixte voluntare, trimise de fiecare divizie în zona în care îi fusese rezervată, că administrarea teritoriului, deşi era lăsată în întregime în grija organelor locale, se făcea totuşi sub controlul autorităţilor militare române, că folosirea telefonului şi a telegrafului a fost permisă numai autorităţilor civile şi ca circulaţia pe calea ferată a fost reluată aproape normal1.

Aducem în discuţie şi un aspect, după părerea noastră insuficient exploatat, în clarificarea comportamentului dovedit de armata română pe timpul ocupaţiei asupra capitalei şi a unei părţi însemnate a teritoriului Ungariei, şi anume faptul că preluând puterea asupra sa, din proprie iniţiativă, misiunea de a aproviziona cu alimente populaţia Budapestei, Comandamentul militar român a cedat administraţiei maghiare toate depozitele capturate, şi care figurau ca proprietate a statului maghiar, iar din depozitele proprii de subzistenţă destinate armatei române de ocupaţie a cedat circa jumătate pentru hrănirea populaţiei Budapestei. Numai forţele de sub comanda generalului Moşoiu (din sud) trimiteau zilnic la Budapesta în jur de 30 vagoane de grâu şi 10 vagoane cu legume, în timp ce din stocul armatei române, un important număr de cai (care deveniseră improprii serviciului), cu fost cedaţi pentru a fi tăiaţi în abatoare şi a se putea asigura hrana populaţiei[472][473].

Marile dificultăţi cu care se confrunta populaţia Ungariei în ceea ce priveşte aprovizionarea cu alimente şi combustibil, ca urmare a distrugerilor provocate de război, precum şi a slabei organizări a vieţii economice, mai ales a transporturilor, nu au scăpat preocupărilor Comandantului trupelor române de ocupaţie. La puţin timp, doar câteva

472 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914, E 2 (1918), vol. nr. 191, f. 112.
473 ibidem.

zile după ocuparea Budapestei de către armata română, într-o proclamaţie către populaţie, după ce se preciza că acesteia îi este străin orice spirit de răzbunare[474], acţiunea militară de ocupaţie fiind determinată de provocările Armatei Roşii ungare, se informa că au fost luate măsuri energice pentru ca alimentarea oraşului să revină la normal. Mai mult, s-a dispus ca transporturile în scopul aprovizionării cu alimente a populaţiei să aibă aceeaşi prioritate ca şi transporturile militare. Doar într-o singură zi, armata română a pus la dispoziţia populaţiei Budapestei peste 70.000 raţii de pâine a câte 400 gr fiecare, făcându-se tot posibilul ca nimeni să nu sufere[475]. Fireşte, au fost şi situaţii când străduinţele Comandantului trupelor române de a asigura cu alimente nevoile capitalei ungare s-au lovit de lipsa de organizare a autorităţilor locale[476], ceea ce nu i-a împiedicat însă pe militarii români să organizeze în continuare trenuri alimentare, sau să permită libertatea de navigaţie pe Dunăre tuturor bastimentelor care transportau alimente în oraş.

Prin urmare, autorităţile militare române de ocupaţie nu numai că nu au consumat şi aşa puţinele produse alimentare aflate în depozite sau pe piaţa ungară, aspect ce ar fi creat mari probleme şi o înfometare cu grave consecinţe a populaţiei, dar au dispus permanente eforturi pentru redresarea grabnică a situaţiei aprovizionării atât la Budapesta cât şi în alte oraşe şi localităţi din zonele aflate sub controlul trupelor române. Faţă de situaţia dezastruoasă a aprovizionării cu alimente, existentă în momentul intrării în Budapesta a armatei române, doar după o săptămână lucrurile aveau să se îmbunătăţească simţitor, tocmai datorită intervenţiei ferme a autorităţilor

474 Colecția ordonanțelor date de Comandantul Trupelor din Transilvania, Sibiu, 1920, p. 76.

475 Ibidem.

476 Ibidem, p. 77.

militare române.

Este interesant de urmărit, în această privinţă, documentul-sinteză întocmit de Biroul Operaţiilor din Marele Cartier General al armatei Române, referitor la situaţia existentă la 4 august şi, în continuare, la măsurile luate de Comandamentul trupelor române de ocupaţie. De pildă, în document se consemna că în momentul intrării armatei române în Budapesta serviciul de aprovizionare era complet dezorganizat, alimentele nu erau în mod raţional repartizate pe comitete (în unele regiuni existau „prisosuri*, iar în altele „lipsuri6), lipsurile cele mai mari erau în ce priveşte alimentele, grande şi zarzavaturile, nu erau alimente necesare bolnavilor în spitale şi sanatorii, o parte din alimente fuseseră ascunse de trupele lui Béla Kun, transporturile pe calea ferată erau dezorganizate, cu vagoane insuficiente, iar importul şi exportul statului ungar erau ca inexistente.

Printre măsurile luate de autorităţile militare române în scopul îndreptării situaţiei, în document se aminteau autorizarea de liberă circulaţie în Ungaria a agenţilor oficiali din Serviciul aprovizionării al guvernului ungar; distribuirea a 50.000 kg carne congelată, 20.000 kg carne de viţel şi 10 vagoane cu grăsime; punerea la dispoziţia Ministerului de Alimentare ungar a 60.000 porci (pentru a se tăia 300 pe zi, în scopul aprovizionării cu carne o capitalei); aducerea din zone de la est de Tisa a 10.000 vagoane cu cartofi ş.a.m.d. În atenţia autorităţilor militare române au fost de asemenea, spitalele şi sanatoriile, către care au fost dirijate alimentele din depozitele fostei Armate Roşii. De asemenea, în scopul revigorării transporturilor, au fost înfiinţate 4 trenuri zilnice care cărau alimente şi alte provizii, bucurându-se de un regim de prioritate, inclusiv faţă de transporturile militare[477].

Evidenţierea modului în care a procedat armata

---

477 Documents on British Foreign Policy ï, vol. nr. 16, p. 280.

română în cele patru luni cât s-a aflat pe teritoriul Ungariei, după înfrângerea Armatei Roşii ungare şi ocuparea Budapestei, ar putea continua. Datele aduse în discuţie sunt însă, credem, suficiente pentru a conchide că acţiunile umanitare ale forţelor române de ocupaţie în sprijinul populaţiei ungare au fost de o evidenţă indubitabilă. De altfel, mărturiile de recunoştinţă din partea acesteia, ca şi aprecierile opiniei publice din Ungaria şi a celei internaţionale, au fost numeroase. Chiar şi o sumară trecere în revistă a unora din aceste mărturii ar fi mai mult decât relevantă pentru comportarea demnă şi ţinută morală a armatei române în perioada la care ne referim.

Un proces-verbal datat din 20 august 1919 şi semnat de inspectorul poliţiei, Kovács Aladár şi căpitanul N. Marinescu, comandantul unei subunităţi din Regimentul 1 Infanterie română (aflat în cazarma din strada Üllői) atestă că unitatea romană a distribuit zilnic „prânzuri peste 400 (patru sute) copii flămânzi şi persoane neputincioase (...) Această alimentare acoperindu-se din raţia ostaşilor români, până când se va dispune de alimentele necesare. Acelaşi document[478] evidenţia şi că mâncarea este pe deplin corespunzătoare, atât sub aspectul condiţiilor de igienă, cât şi sub cel al cantităţii, în viitorul apropiat prevăzându-se a fi distribuită inclusiv cina[479].

Dintre numeroasele exemple în care a fost exprimată mulţumirea populaţiei maghiare pentru atitudinea umanitară a ostaşilor români, merită a fi semnalată, cel puţin scrisoarea primarului oraşului Budapesta, dr. Body Tivadar, adresată comandantului Regimentului 5 Roşiori, în care se arată că exprim mulţumirea deosebită că arătaţi atâta bunătate către copiii cei săraci din oraş. fiindcă şi

478 loan Muntcanu. Vasilc M. Zaborca, Mariana Sârbu, op. cit., doc. nr. 11.

479 1918. Desăvârșirea unității național-statale..., vol. IV. p. 274.

vremea este grea, populaţia săracă a capitalei suferă foarte mult, în timp ce conducătorii, cu toată străduinţa lor. nu sunt în stare a ajuta cu ceva la îndreptarea unei atari situaţii. Sunt făcute trimiteri la festivitatea organizată de unitatea română, la care au fost invitaţi o mulţime de copii săraci[480]. La fel, din noianul de articole apărute în presa budapestană, exprimând aceleaşi aprecieri elogioase faţă de ajutoarele date de către armata română populaţiei ungare înfometate, ne oprim doar la două care ni se par mai mult decât elocvente. Astfel, la 27 septembrie 1919, ziarul „Magyar Polgár" scrie: „Consiliul comunal al comunei Rákospalota îşi exprimă din nou mulţumirile lui către comandantul Diviziei 7 române pentru că zilnic împarte gratuit hrană la 250 copii săraci şi acelei comune şi, de asemenea, la 15 membri ai gărzii naţionale, înlesnindu-se greaua problemă a alimentării[481]. La rândul său, „Nemzeti Újság*, într-un articol ce avea ca titlu *„întorsătură senzaţionala în problema alimentării"* aprecia demersurile întreprinse de comandantul român, care, în momentele cele mai critice, „cu o râvnă ce merită toată lauda şi cu un umanism nobil*, a venit în ajutorul capitalei, sprijinindu-i pe conducătorii acesteia în procurarea cerealelor necesare aprovizionării, inclusiv din teritoriile de la est de Tisa[482]. De menţionat este şi faptul că asemenea aprecieri apăreau nu numai în publicaţiile de limbă maghiară, ci şi în altele, tipărite în alte limbi. Aşa, de pildă, publicaţia maghiară de limbă germană, „Neues Politischen Volksblatt" (din 11 octombrie 1919) consemna interesul manifestat de Comandamentul român faţă de copiii săraci, precizând că „de câteva zile soldaţii români împart mâncăruri calde copiilor săraci din Budapesta".

---

480 Iuliu Mezei Câmpeanu, op. cit., p. 189.

481 Colecția ordonanțelor..., p. 75.

482 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914. E 2, (1919), voi. nr. 191, f. 112.

Articolul care făcea asemenea referiri era însoţit şi de o fotografie reprezentând o secvenţă de la „împărţirea hranei de către ostaşii români”[483]

Măsurile luate de Comandamentul trupelor române de ocupaţie în vederea îmbunătăţirii aprovizionării cu alimente, au fost apreciate şi în presa clin alte ţări, unele fiind prezentate prin preluarea informaţiilor difuzate de chiar presa maghiară. La 29 octombrie 1919, publicaţia orădeană „Nagyváradi Friss Üjscig” publica ştirea că generalul Mărdărescu a dat ordin telefonic Comisiei Militare Supreme din Debreţin să trimită imediat o mie de vagoane de grâu la Budapesta. Se mai informa despre faptul că tratativele duse de conducătorii din Budapesta cu generalul Mărdărescu s-au extins în toate direcţiile, că exista perspective ca după acel transport să urmeze şi altele[484].

Dacă atitudinea armatei române, care, fireşte, era într-o misiune de ocupaţie, a fost una de ajutorare, de sprijin, de înţelegere a greutăţilor prin care trecea Ungaria, după încheierea ostilităţilor, rămâne de neînţeles puternica ofensivă declarată, chiar în aceeaşi perioadă de forţele politice revanşarde maghiare. Propaganda negativă la adresa României şi a armatei sale, desfăşurată de asemenea forţe, a reuşit uneori să deruteze unele personalităţi influente, civile şi militare, care îşi exprimau indignarea faţă de comportarea nesupusă a guvernului român în relaţiile cu misiunea aliată de la Budapesta. Ilustrativă este în acest sens şi comunicarea lui Ion I.C. B’ătianu către Nicolae Mişu, reprezentantul României la Conferinţa de Pace de la Paris, în care arătând că primise din partea lui Clemenceanu, simultan pentru comunicări într-un ton crescendo de ostilitate din partea Conferinţei, care luase de bune informaţiile tendenţioase transmise de

483 Ibidem.

484 Colecția Ordonanțelor ..., p. 76.

duşmanii României din Ungaria şi Austria. El sublinia în final că „Eu înţeleg să fiu la Pesta colaboratorul Aliaţilor şi să nu fiu tratat nici ca inamic, nici ca învins617.

De fapt, noi credem că şi în ultima etapă, cea a încheierii conflictului militar cu Ungaria, de restabilire a ordinii social politice în această ţară şi de supraveghere a acestor aspecte de către armata română de ocupaţie, Puterile Aliate au făcut abstracţie de realitatea situaţiei, de „lecţiile* anterioare care fuseseră *strivite* de Kun Béla şi guvernul său. Numai aşa se poate explica aplecarea urechii la informaţiile tendenţioase despre prezenţa armatei române la Budapesta. Şeful Legaţiei române din Londra cerca, la 1 septembrie 1919, preşedintelui Consiliului de Miniştri de la Bucureşti, permisiunea de a se dezminţi formal ştirile false publicate în capitala britanică şi la Paris, de pildă, pe tema unei aşa-zise ocupări a părţii din Banat cedate Serbiei, precum şi a unei iminente ofensive române împotriva sârbilor, ori pur şi simplu cele referitoare la „jafurile şi devastările sistematice* pe care armata română le-ar practica în Ungaria[485][486].

Deşi după încheierea ostilităţilor între România şi Ungaria se impune în mod firesc ca Ungaria să fie dezarmată şi pusă în imposibilitate de a mai declanşa noi acţiuni agresive împotriva României, proiectul convenţiei de armistiţiu propus în acest sens de partea română a fost respins. Se prevedea ca din materialele şi tehnica de luptă rezultate în urma dezarmării – armament de infanterie şi artilerie de diferite calibre, muniţie, echipament, provizii, mijloace de transport etc. – să fie transformate în folosul armatei române cantităţile necesare dotării complete a doua divizii de infanterie. În proiect se mai stipula şi returnarea tuturor materialelor jefuite de armata ungară

485 Ibidem.

486 Ibidem, p. 77.

pe timpul retragerii, acesteia la vest de Tisa[487]. Era de mare stringenţă pentru refacerea economici româneşti recuperarea materialului rulant ridicat de ocupanţii germani şi austro-unguri din România – material estimat la 1 800 de locomotive, 4 100 vagoane de călători, 40 009 vagoane marfă (acoperite, descoperite şi tip cisternă). Dar nici măcar o asemenea clauză a convenţiei de armistiţiu n-a fost acceptată, considerându-se că cele solicitate de partea română făceau parte din fondul general de reparaţii de război ce urma a fi împărţite între aliaţi.

Fireşte, nu poate fi trecut sub tăcere nici faptul că o mare parte din arhivele Academiei Române şi Ligii Culturale din Bucureşti fuseseră sustrase de trupele austro-ungare şi germane şi duse la Budapesta, ca la începutul lunii septembrie să fie descoperite în pivniţele Palatului Regal din Budapesta. Generalul Holtan, dispusese însă ca evacuarea lăzilor cu documente să se facă în prezenţa reprezentanţilor Comisiei Interaliate de la Budapesta şi, desigur, ai autorităţilor ungare[488].

În pofida faptului că cererile româneşti aveau în vedere, în mare măsură, aspecte ce priveau rezultatele conflictului direct româno-ungar, la care Aliaţii fuseseră prezenţi numai în postură de asistenţi, ca într-un asemenea caz, în mod normal, ar fi trebuit să primeze cerinţele, propunerile, obiecţiile părţilor ce fuseseră în disputa. Conferinţa de Pace a refuzat României dreptul de a încheia singura armistiţiul cu Ungaria, ignorând pagubele imense suferite de partea română în anii 1916 – 1918. precum şi cele din cursul anului 1919.

Cât priveşte ştirile false care circulau în Europa, lansate de cercurile şovine ungare, prin care armata românii era prezentată într-o lumină cât mai nefavorabilă,

---

487 79/8. Desăvârșirea unității național-statale... , vol IV, p. 400—402.

488 Arhivele Statului București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 3/1919, f. 23.

aceste.) n-au reuşit să-şi atingă scopul decât în mică măsură, întrucât numeroase publicaţii ale vremii au luat atitudine, prezentând adevărata realitate privind comportamentul armatei române. Ziarul grec „E stis”, care apărea la Atena, în numărul din 13 august 1919, combătând ştirea apărută într-o altă gazetă despre pretinsele atrocităţi săvârşite de români, scria printre altele, că „Armata românească nu numai că are o conduită exemplară, dar că a fost primită cu entuziasm în Ungaria ca o armată eliberatoare[489].

Trebuie adusă în discuţie încă o chestiune, mult mai elocventa pentru înţelegerea aspectelor cu care se confrunta România după operaţiunile sale armata (provocate, desigur) din vara anului 1919, şi care au condus ia destrămarea regimului bolşevic de la Budapesta, la înlăturarea unui bastion bolşevic instalat aproape în centrul Europei, spre neliniştea tuturor statelor europene şi în primul rând a Marilor Aliaţi. Este vorbit de atitudinea vădit ostilă faţă de România a unor diplomaţi americani şi britanici, atitudine care apărea de neînţeles, dat fiind faptul că oamenii politici avizaţi aveau totuşi o percepţie clară a realităţii. Nu poate fi vorba, desigur, de compasiunea cercurilor financiare occidentale sau a celor de peste Ocean faţă de Ungaria, a cărei populaţie aderase doar în urmă cu câteva luni la programul comunistului Kun Béla. Cauza o constituia refuzul României de a semna tratatul de pace cu Austria (care, la articolul 60, aducea grave prejudicii independenţei şi suveranităţii statului român), precum şi neacceptarea pretenţiilor aceloraşi cercuri americane de a obţine poziţii cheie în economia românească. În legătură cu această problemă Ion I.C. Brătianu declarase, la 31 august 1919, că, deoarece România a refuzat să pună la dispoziţie petrolul său, S.U.A. obligă Conferinţa de Pace să-i umilească pe români,

489 Ibidem.

protejându-i în schimb pe unguri, fără ca asemenea acţiuni să poată fi justificate eu realitatea faptelor[490].

Atitudinea ostilă României, manifestată îndeosebi de Statele Unite la Conferinţa de Pace, a fost evidentă şi în cadrul comisiei interaliate de la Budapesta, care cerea imperativ ca armata română, care „înfometează" populaţia Ungariei, să se supună ordinelor Aliaţilor. Pionul principal al unei astfel de atitudini era, nimeni altul, decât reprezentantul Statelor Unite, generalul H.H. Bandholtz, cel care pe tot timpul misiunii sale la Budapesta a avut o atitudine dispreţuitoare la adresa României şi armatei sale, atitudine de care au şi profitat din plin cercurile extremiste şi şovine ungare. De altfel, vizavi de atitudinea generalului american, pot îi aduse în discuţie şi opiniile acestuia cunoscute prin publicarea jurnalului său (este adevărat, fără ca acesta să-şi fi dat şi consimţământul), de către editorul profesionist Kruger, „un reuşit exemplar revizionist*[491], cum l-a caracterizat generalul Gheorghe D. Mărdărescu. Falsificând adevărul, din dorinţa de a fi pe placul prietenilor unguri, generalul Bandholtz s-a dovedit nesincer şi faţă de camarazii săi din cadrul Misiunii militare interaliate, pe care, în repetate rânduri, i-a ridiculizat şi insultat în jurnalul său. Fireşte, deşi publicat fără consimţământul autorului (după moartea acestuia), jurnalul nu reprezintă – în opinia lui Gheorghe Mărdărescu – decât o mostră de neadevăr şi o ofensă adusă bunului simţ şi onoarei militare de către un ins urcat pe cele mai înalte trepte ale unei ierarhii militare „de care s-a dovedit nedemn"[492]. Redăm doar una din însemnările din acest jurnal, care evidenţiază, cicdem, pe deplin, cele afirmate. Generalul Bandholtz consemnează, de pildă, la data de 11

---

490 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914, E 2 partea a 11-a, voi. nr. 48, f. 256.

491 Ibidem.

492 i9i8. Desăvârșirea unității national-statale..., vol. IV, p. 453.

august 1919, ca generalul român Holtan s-a sinucis deoarece ar fi fost pus sub anchetă de către guvernul român[493], când în realitate acesta (numit guvernator al Budapestei pe timpul prezenţei armatei române în capitala Ungariei) n-a fost niciodată pus sub anchetă, iar după ce a părăsit Ungaria a îndeplinit funcţia de Ministru de război şi, apoi, comandant a) Corpului 2 Armată (din capitală), iar după ce a demisionat din armată a fost ales în repetate rânduri ca deputat[494][495]. Netemeinicia unor astfel de date a fost aspru sancţionată de generalul Mărdărescu, care arăta că „Generalul Holban, mare proprietar, trăieşte şi astăzi" şi face astfel cea mai bună dovadă „a falsurilor grosolane din jurnalul la care ne referim21.

Revenind la atitudinea Conferinţei de Pace faţă de România, menţionăm faptul că în pofida unor puncte de vedere potrivnice României, exprimate de cei ce făceau jocul înverşunaţilor şovini maghiari, numeroase personalităţi politice şi militare, diplomatice, au blamat poziţia obstrucţionistă a unor delegaţi în lucrările forumului de pace european. De pildă, în şedinţa din 4 septembrie 1919 a Camerei franceze, deputatul Franklin Bouillon a. vorbit în termeni călduroşi despre România, considerând că Franţa a pierdut măsura când a brutalizat această naţiune (România – n.n.).[496] Rezultatul acestor aprecieri a fost că în două rânduri membrii Camerei au aplaudat, strigând „Viva la Roumanie! *[497]. De asemenea, mai menţionăm şi faptul că în ziua de 7 septembrie 1919,

493 Colonel dr. V. Alexandrescu, História împotriva udeudru- r/îor Istorici, $n „Revista română de istorie militară " nr. 3/1983. p. 60.

494 1918. Desăvârșirea unității național-statalc..., vol. IV, p. 458.

495 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914, E 2. partea a II-a, vol. 58, f. 163.

496 Documents on Vritish Foreign Policy. I. vol. 6, p. 280.

497 Arhivele Statului București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 2/1922, f. 467—469.

de la Legaţia României din Londra, se primea ştirea despre un miting ce avusese loc la Middlesbrough, sub auspiciile lui „British Empire Union*, în finalul căruia s-a adoptat o moţiune (propusă de către căpitanul Parsons), în care se menţiona că mitingul celor 3.000 de soldaţi exprimă admiraţia fără margini faţă de viteaza România care a reuşit să facă şi ceea ce aliaţii nu reuşiseră[498]. Era vorba, desigur, de faptul că efortul militar concret în disputa cu Armata Roşie a lui Kun Béla, inclusiv dispariţia fenomenului bolşevic din Ungaria, se datora în exclusivitate României. Motiv pentru care se aprecia în noţiune – a „negocia cu România prin ultimatumuri, prin ameninţări, este pe cât de aspru pe atât de nedrept politic[499].

Încercând să scuze, într-un fel, atitudinea ţării sale şi a reprezentanţilor ci în organismele internaţionale, privitor la România, secretarul general al Departamentului de stat al S.U.A., într-o convorbire cu însărcinatul cu afaceri al României N.H. Lahovari, exprima doleanţa ea guvernul de la Bucureşti să nu acorde prea multă importanţă în legătură cu trimişii de la Budapesta ai Puterilor Aliate, care nu reprezintă vederile guvernelor lor[500].

Fireşte, o asemenea modalitate de a trata probleme cu caracter politic foarte grav era doar la îndemâna marilor puteri, în cazul de faţă S.U.A., ea dovedind fără putinţă de tăgadă, că poziţia, rolul şi contribuţia aliaţilor mici nu contau prea mult atunci când în joc erau interesele Marilor Aliaţi. Interesant este însă faptul că reprezentanţii misiunilor interaliate de la Budapesta (engleză şi americană, îndeosebi), nu făceau nici măcar efortul de a reda eu exactitate situaţia din Ungaria, ca să nu mai

---

498 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1919, partea a H-a. voi. 192. f. 19.

499 Idem, fond 71/1911, E 2, partea ii Il-a, voi. 58, f. 163.

500 Ibidem, voi. 37, f. 57.

vorbim despre rolul jucat de armata română, de reprezentanţii guvernului român la Budapesta, pe timpul cât capitala şi o parte din teritoriul acestei ţări s-a aflat sub ocupaţia vremelnică românească.

Imediat după înlăturarea guvernului Peild, şi înlocuirea acestuia cu guvernul monarhist al lui Friedrich István, în capitala Ungariei aveau să se petreacă evenimente grave, pentru curmarea cărora meritul a revenit, intervenţiei prompte a guvernatorului militar, generalul Ştefan Holban. Prin asemenea evenimente se încerca discreditarea armatei române, care n-ar fi fost în măsură sa menţină ordinea[501]. Pe 7 august 1919, de pildă, chiar poliţia maghiară concurase la producerea unui asemenea eveniment. Cetăţeni unguri, pregătiţi din timp, cu ajutorul poliţiei, au pus la calo o răzbunare pe evrei. Au fost oprite toate mijloacele de transport, legitimaţi toţi călătorii, iar cei care erau evrei, erau bătuţi până la sânge[502]. Cum în rândul populaţiei a fost răspândită ştirea că programul a fost aranjat din ordinea armatei române şi ca în acea seară situaţia se va repeta[503], generalul Holban l-a convocat de urgenţă pe prefectul poliţiei, Mattyasovszky,} X? care l-a făcut răspunzător de cele întâmplate (chiar prefectul recunoscuse că rezultaseră 10 morţi şi peste 100 de răniţi), punându-i în vedere că, dacă nu este capabil să menţină ordinea în Budapesta, va adopta măsura înlocuirii sale cu un ofiţer român, întrucât atât timp cât armata română este prezentă, „nu tolerează prigoniri pe chestiune confesională”[504]. Începând din acel moment, a fost stabilită regula ca după ora 20, zilnic, să funcţioneze patrule româneşti cărora să li se ataşeze şi

501 Iuliu Mezei Câmpeanu, op. cit., p. 194.
502 Ibidem.
503 Ibidem, p. 195.
504 Ibidem.

câte un gardian de poliţie[505].

Aspecte ca cele menţionate nu au fost semnalate de către reprezentanţii Puterilor Aliate din motive lesne de înţeles, deşi ele constituie o elocventă carte de vizită, pentru modul cum şi-a onorat misiunea în Ungaria armaţi română, în cele 4 luni cât a durat starea de ocupaţie.

Nici măsurile în total contrast cu nevoia de linişte a populaţiei ungare luate de guvernul Friedrich n-au fost sesizate şi „au scăpat* reprezentanţilor Marilor Puteri. Doar atunci când asemenea măsuri erau motivate ca fiind din ordinul armatei române de ocupaţie – cum se încerca răspândirea de zvonuri la Budapesta – ele serveau drept argumente pentru tragerea la răspundere a României.

Din ordinul guvernului, poliţia maghiară aresta zilnic nu numai pe membrii de familie ai foştilor comisari, ci şi pe alţii, care n-aveau nicio legătură cu fostul regim comunist. Mai mult, asemenea arestări, erau justificate ca venind tot din ordinul armatei române de ocupaţie. A fost nevoite de instituirea unei comisii de cercetare a acestor fapte şi publicarea rezultatelor acesteia în „Budapesti Közlöny" (Monitorul Oficial), pentru ca populaţia să se liniştească. O situaţie gravă a fost creată şi de încercarea guvernanţilor unguri de a decreta starea de asediu (în ziua de 19 august) prin răspândirea de afişe cu conţinutul unui decret al guvernului maghiar, semnat de Ministrul Justiţiei, Balogh György, şi prim-procurorul de pe lângă Curtea de Casaţie şi Justiţie Maghiară, Vâri Albert. Cazul fiind adus la cunoştinţa generalului Holban, a fost ordonată arestarea semnatarilor şi trimiterea lor în faţa Curţii Marţiale, în pofida intervenţiilor guvernului maghiar.

Credem util să aducem în discuţie şi un aspect ce priveşte reorganizarea instituţiei militare ungare, după căderea regimului bolşevic şi dezorganizarea completă a armatei sale. Aceasta deoarece au circulat zvonuri

505 Ibidem, p. 196.

privitoare la sprijinul pe care l-ar fi avut Miklós Horthy pentru a ajunge la comanda armatei ungare. În această privinţă trebuie recunoscut că cercurile politice şi militare româneşti au răspuns prompt şi favorabil cerinţelor Misiunii Militare Interaliate de la Budapesta, acordând sprijin considerabil pentru reînfiinţarea şi reorganizarea jandarmeriei şi armatei naţionale ungare[506], dar în ceea ce-l priveşte pe Miklós Horthy şi armata sa de la Seghedin, în zona de ocupaţie franceză, lucrurile se lămuresc de la sine. Armata română n-avea cum să fie implicată într-o zonă în care responsabilitatea cădea în seama altor aliaţi.

Aceasta pe de o parte. Iar pe de altă parte, responsabilităţile din zona sa de ocupaţie, care nu erau deloc puţine, nu ar fi putut crea loc şi pentru o cooperare în alte zone, indiferent de scopurile acesteia. De altfel, reprezentantul României la Budapesta, Constantin Diamandy, primise, informaţii sigure că armata ungară reorganizată sub comanda amiralului Miklós Horthy dispunea de un material de război considerabil (arme, tunuri, muniţii), material care fusese ascuns în regiunea neocupată din vestul Ungariei[507]. Tot Diamandy va nota, după circa doi ani, că armata română nu numai că nu l-a ajutat pe Horthy, dar în rândul multor ofiţeri din Comandamentul Trupelor din Transilvania existau presupuneri, în perioada la care ne referim, că Horthy va aduce dictatura, o dictatură cu tendinţa de restabilire a monarhiei[508].

Datele şi informaţiile prezentate în cuprinsul acestei lucrări constituie un temei serios în a subscrie părerii ca prezenţa armatei române pe teritoriul Ungariei a fost

506 Arhivele Ministerului Apărării Naționale, fond 948/52, dosar 162, f. 86.
507 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914. E 2, (1919) vol. 192, 1. 15.
508 Idem, fond 71/1922, E 2, vol. 152, 1. 18.

efectul politicii nefaste a cercurilor conducătoare de la Budapesta, care au ignorat cu bună ştiinţa realitatea unei Europe aflate în radicală schimbare în urma victoriei Antantei în primul război mondial. Seduşi de propriile lor orgolii şi tendinţe ultranaţionaliste, guvernanţii unguri au decis ca armele să vorbească, recurgând la provocări succesive care au condus, în cele din urmă, la situaţia dezastruoasă a Ungariei şi a armatei sale de la începutul lunii august 1919, situaţie pentru care, totuşi, soluţia salvatoare a fost prezenţa armatei române la Budapesta şi într-o mare parte a teritoriului ungar. *Deşi a fost vorba de o ocupaţie militară pur şi simplu, se poate conchide prin proba documentelor (multe prezentate deja), că a fost* vorba *de o altfel de ocupaţie*. Adică, revenind la cuvintele lui. Alexandru Vaida-Voevod, de o *ocupaţie în primul rând gândita în sens constructiv, într-un sens în care învinsul de ieri era de dorit în postura prietenului de mâine*.

Cât priveşte revenirea armatei române în ţară, operaţia s-a bucurat de o intensă activitate de pregătire, inclusiv pe plan diplomatic. Era normal să fie aşa, întrucât operaţiunea era unică în istoria militară românească de până atunci. Ea trebuie începută şi realizată în funcţie de stadiul refacerii vieţii politice şi militare din Ungaria, pentru a putea fi preîntâmpinate erorile şi mai ales surprizele. Surprize care n-au lipsit nici pe timpul cât armata română se afla în misiune de ocupaţie în Ungaria. Cu atât mai mult în momentul retragerii ei era necesară prevenirea acestora, pentru ca în urmă să nu rămână o situaţie explozivă, generatoare de instabilitate politică şi militară.

Problemele legate de operaţia retragerii armatei române, deşi foarte numeroase şi deloc uşoare, au fost în cele din urmă rezolvate, începând cu predarea localităţilor, inclusiv a capitalei, a oraşelor mari, în mâna autorităţilor centrale sau locale (acele prerogative care fuseseră în

competenţa organelor militare româneşti pe durata ocupaţiei), stabilirea unor măsuri de siguranţă a marşului, cu respectarea spaţiului despărţitor dintre trupele române şi cele ungare, care urmau să-şi ocupe locuri de dispunere ş.a. O asemenea activitate a fost susţinută şi în plan diplomatic, reprezentanţii guvernului român la Conferinţa de Pace, Victor Antonescu şi Alexandru Vaida-Voevod, contactându-i pe generalul H.H. Bertholot şi Stephen Pichon şi consultându-i în permanenţă referitor la retragerea cât mai rapidă a trupelor române de pe teritoriul Ungariei[509]. Deşi ideea necesităţii retragerii a fost acceptată, reprezentanţii Franţei şi-au exprimat îngrijorarea ca nu cumva să se procedeze la o acţiune precipitată, care ar putea conduce la o nenorocire[510], dacă ar avea loc înainte ca forţele de ordine ungare să aibă capacitatea de a fi stăpâne pe situaţie.

Privind mărimea armatei naţionale ungare şi a efectivelor sale pentru menţinerea ordinii în Ungaria, România îşi prezentase poziţia în cadrul şedinţelor Misiunii Militare Interaliate de la Budapesta (la începutul lunii septembrie 1919), când se stabilise de comun acord ca totalul forţelor ungare ce urmau să se organizeze nu putea depăşi 3 divizii de infanterie (cu un efectiv de 17 100 oameni şi 36 de tunuri), o brigadă de cavalerie (1.000 de oameni şi 4 tunuri), cărora i se adăugau trupele pentru menţinerea ordinii (jandarmeria, poliţia şi garda de frontieră – estimate până la 10.500 oameni[511]).

Cum reorganizarea armatei şi a forţelor de ordine ungare era aproape gata la începutul lunii noiembrie 1919 (cele 5 grupuri – Szombathely, Kaposvár, Székesfehérvár, Siófok şi Szeged – erau aproape constituite, doar ultimele

509 Idem, fond 71/1914, E 2 (1919), vol. 153, p. 25.

510 Ibidem.

511 Arhivele Ministerului Apărării Naționale, fond. MicrofUme, róla P II.2.2193. c. 37L

două nu încheiaseră în totalitate această operaţiune). Existând deja certitudinea că forţele ungare nou constituite erau capabile să asigure ordinea şi liniştea în teritoriile ce urmau să fie evacuate de armata română, Comandamentul Trupelor din Transilvania a convenit împreună cu Consiliul Dirigent de la Sibiu şi cu înaltul comisar al guvernului român la Budapesta, ca operaţiunea de retragere a armatei române din Ungaria să înceapă la 7 noiembrie şi ca să se desfăşoare în două etape[512]: *prima*, considerată o *etapă premergătoare*, în care trebuiau trecute la est de Tisa toate materialele aflate asupra trupelor (excepţie făcând cele necesare trupelor operative) şi bolnavii aflaţi în infirmerii şi spitale. Tot în această etapă urmau a fi transportate în România ultimele unităţi din compunerea diviziilor 6 şi 7 infanterie şi din brigăzile 11 şi 12 Artilerie. Pentru inducerea în eroare asupra momentului real al retragerii grosului forţelor române, au fost prevăzute uncie mişcări de trupe, asigurându-se o bună securitate a operaţiilor din prima etapă a evacuării; a doua *etapă – retragerea propriu-zisă* a armatei române – desfăşurată între 13 şi 23 noiembrie, a început cu mutarea punctului de comandă al Comandamentului Trupelor din Transilvania de la Budapesta la Oradea şi, respectiv, prin evacuarea Budapestei, acţiune desfăşurată în deplină ordine, în seara zilei de 16 noiembrie, când oraşul a fost predat către Misiunea Militară Interaliată şi autorităţile ungare. Predarea s-a făcut pe bază de proces-verbal, întocmit în trei exemplare (unul pentru partea română, altul pentru organele locale ungare şi al treilea exemplar, pentru reprezentantul Misiunii Militare Interaliate).

Până în seara zilei de 18 noiembrie forţele române reuşiseră să atingă linia Miskolc, Füzesabony, Erdőtelek, Cegléd, Nagykörös, Kecskemét, Kiskunmajsa, iar în dimineaţa următoare primele unităţi au şi trecut la est de

512 Idem, rola P rr.2.2198, c. 478.

Tisa prin punctele special amenajate la Szolnok şi Tokaj. Ultima mare unitate română care a trecut Tisa a fost Divizia 2 Vânători (pe 20 noiembrie), care a asigurat semicircular pe malul vestic al râului o centură de siguranţă, sub protecţia căreia operaţia de trecere a unităţilor române să se desfăşoare în siguranţă.

Odată încheiată această operaţiune prin Ordinul nr. 34/25 noiembrie 1919, s-a dispus o nouă împărţire a teritoriului de la est de Tisa, acesta fiind organizat pe trei zone: 1) *Zona grupului Tisa*, *care* era cuprinsă între râul Tisa şi limitele de vest ale (judeţelor) Satu Mare, Bihor şi Arad. Grupul din această zonă avea punctul de comandă la Oradea, fiind compus din diviziile 20 şi 21 Infanterie, la comanda sa aflându-se generalul Traian Moşoiu. Evident grupul avea misiunea de supraveghere şi acoperire a Tisei. Spre deosebire de operaţia de acoperire executată de armata română după ofensiva din aprilie 1919, de această dată misiunea de acoperire realizată doar de grupul generalului Moşoiu capătă un caracter mult mai formal. Asta ţinându-se seamă de pericolul redus pe care-l reprezenta armata ungară, dar şi de faptul că atât Ungaria, cât şi România erau în aşteptarea reglementărilor Conferinţei de Pace în ceea ce priveşte frontiera dintre ele. 2) *Zona de supraveghere a Corpului 6 Armata* (comandant general Nicolae Petală), unde erau dispuse diviziile 16 şi 17 Infanterie şi Regimentul de Vânători de Munte de la Bistriţa. Postul de comandă al acestor forţe se afla la Cluj, ele având misiunea de a menţine ordinea şi siguranţa, acoperind spaţiul ce se întindea la răsărit de linia de demarcaţie între localităţile Satu Mare, la nord, şi Gyula, la sud. 3) Zona *de supraveghere a Corpului* 7 *Armata* (comandat de general Ioan Boieriu) cuprindea teritoriile în care se aflau dispuse diviziile 18 şi 19 Infanterie, întinzându-se spre est de la linia de demarcaţie „Clemenceau” între Gyula, la nord şi aliniamentul

Mureşului şi al Carpaţilor Meridionali, la sud. Postul de comandă al acestui grup de forţe a fost stabilit la Sibiu.

În ce priveşte diviziile 1 şi 2 Vânători, Divizia 1 Cavalerie, regimentele 1 şi 2 Artilerie Munte, ori Grupul 5

Aviaţie şi companiile de pontonieri fluviali, aceste forţe se aflau în subordinea nemijlocită a Comandamentului Trupelor din Transilvania.

Situaţia militară a României, după dislocarea forţelor retrase de la vest de Tisa, în cele trei zone nominalizate, nu era însă suficient de clară, chiar dacă din punct de vedere operativ-strategic ea era corespunzătoare stadiului reglementărilor internaţionale pentru această zonă a Europei.

În legătură cu o asemenea situaţie, Marele Cartier General român a trimis Ministerului de Externe, încă de la 23 noiembrie 1919, o adresă însoţită de două hărţi, ca argumentare asupra – necesităţii menţinerii forţelor române pe râul Tisa până în momentul când Ungaria va semna şi ratifica tratatul de pace „care i se va impune[513]. Cu aceeaşi ocazie se accentua asupra avantajelor oferite de un obstacol natural de talia râului Tisa. În cazul unui eventual atac inamic, cât şi asupra dezavantajelor mutării imediate a liniei de despărţire (frontiera provizorie) pe linia de demarcaţie „Clemenceau". Oricum, chiar în cazul că reprezentanţii Puterilor Aliate şi Asociate ar fi cerut guvernului roman mutarea imediată a trupelor dincolo de linia menţionată, se arată în aceeaşi notă, o asemenea operaţie nu s-ar fi putut executa mai devreme de două luni, fie din cauza timpului, a distanţei (rezervele trebuind a fi deplasate de pe râul Tisa, în zonele Dej, Cluj sau Alba Iulia), a naturii terenului şi a lipsei depozitelor în lungul liniilor de comunicaţie. În acelaşi document se făcea şi aprecierea, de altfel pertinentă, dacă avem în vedere precedentele existente că ar fi neapărat necesar să se

513 Idem, fond 71/1914, E 2 (1919), voi. 153, p. 89.

obţină din partea Conferinţei de la Paris că trupele ungare să nu treacă la est de Tisa, până după încheierea păcii[514].

Organizarea pe cele trei zone de operaţii, după trecerea armatei române la est de râul Tisa, a rămas operativa până la începutul lunii februarie 1920, când Marele Cartier General român a emis Ordinul nr. 6 718 referitor la revenirea în totalitate a armatei române pe teritoriul românesc. Comandamentul Trupelor române din Transilvania a întreprins măsuri concrete, luând legătura cu reprezentanţii Misiunii Militare Interaliate de la Budapesta şi stabilind, de comun acord, data începerii operaţiei, precum şi zonele neutre dintre forţele române şi ungare. Ordinul de operaţii nr. 35 al Comandamentului Trupelor din Transilvania a stabilit apoi în detaliu modul de retragere pe teritoriul românesc a grupului de forţe de pe Tisa[515].

Operaţia de retragere a forţelor Grupului de supraveghere de pe Tisa, s-a desfăşurat fără incidente. Ea a început la 24 februarie 1920, executându-se în patru etape, diviziile 20 şi 21 infanterie au început evacuarea zonei pe 24 februarie 1920, sub supravegherea Diviziei 1 Cavalerie. Prima care a terminat regruparea a fost Divizia 20 Infanterie, care a început apoi deplasarea pe calea ferată către garnizoanele de reşedinţă.

În cea de-a doua etapă (începută la 2 martie), Divizia 21 Infanterie a predat oraşele Hódmezővásárhely, Szarvas şi Mezőtúr, operaţiunea executându-se sub supravegherea Regimentului 1 Roşiori. Până la 9 martie s-a reuşit ca şi localitatea Püspökladány să fie predată autorităţilor ungare. Cea de-a treia etapă, desfăşurată între 10 şi 16 martie, a coincis, urmare a respectării stricte a graficelor zilnice, cu trecerea sub controlul puterii locale ungare a localităţilor Kisvárán, Hajdúnánás, Balmazújváros,

514 Idem, p. 81—82.

515 Idem, fond Microfilme, rola P II.2.2198, c. 496—498.

Hajdúböszörmény, precum şi a importantului centru urban Debreţin. Ultima etapă, începută la 17 martie, şi încheiată la sfârşitul aceleiaşi luni, a însemnat, de fapt, trecerea tuturor trupelor române pe teritoriul românesc.

Neîndoielnic, dacă luăm în calcul efectivele pe care armata română le-a angajat pe timpul ocupaţiei în Ungaria (19 august – 4 octombrie 1919), cifrate la 276 611 oameni, din care 7 425 ofiţeri şi 269 186 militari în termen, precum şi sumele destinate acestor efective şi cifrate la 382 776 370 lei şi 132 843 291 franci, aveam o imagine asupra a ceea ce a însemnat efortul românesc în slujba propriilor interese, dar şi în a cauzei Aliaţilor. Când la 11 noiembrie 1919 generalul Mărdărescu şi înaltul comisar al guvernului român Constantin Diamandy adresau populaţiei ungare o ultimă proclamaţie, înainte de a părăsi Ungaria, ci ţineau să precizeze din nou că acţiunea militară a României din iulie – august 1919, nu a fost altceva decât urmarea firească a legitimei apărări şi necesităţii militare la care a fost constrânsă, că orice idee de persecuţie sau de revanşă i-a fost complet străină18.

Starea de spirit care a cuprins populaţia Ungariei în momentul *în care armata română s-a* retras, a fost în general, una de teamă, de panică, ea continuând şi după ce ultima subunitate a armatei române a trecut în teritoriul aflat la est de linia „Clemenceau". Pericolul instaurării unui regim politic de dreapta, dornic de răzbunări şi represalii la adresa populaţiei suspectate de colaborare cu fostul regim bolşevic al lui Kun Béla, era mare. Cel mai mult s-au temut evreii, asupra cărora plana spectrul unor adevărate pogromuri, cum de altfel se şi încercase chiar pe timpul prezenţei în Ungaria a armatei române, în sarcina acesteia se voise apoi a se trece răspunderea de către cercurile şovine şi revizioniste maghiare. Nu întâmplător evreii din localitatea Kecskemét au trimis chiar o delegaţie la comandamentul Grupului General Moşoiu cu rugămintea

ca, odată cu retragerea armatei române, să fie luaţi şi ei, întrucât nu aveau nicio siguranţă că trupele lui Horthy nu-i vor decapita pe toţi[516][517].

De altfel, evenimentele politico-militare ce s-au petrecut în Ungaria după retragerea armatei române, aveau să fie iniţial puse în relaţie directă cu operaţia retragerii, insinuându-se (de către publiciştii unguri) „rolul* jucat de români în instaurarea regimului horthyst. /Asemenea insinuări nu aveau însă niciun temei faptic, ele fiind infirmate prin documente de o valoare incontestabilă. Spre exemplu, chiar la 19 decembrie 1919, M. Boierescu de la Legaţia română din Londra, îi raporta primului-ministru român că în şedinţa din 15 decembrie a Camerei Comunelor, şeful executivului britanic, care fusese interpelat de colonelul Hoare, în legătură cu relaţiile României cu Aliaţii, ar fi conchis că România a semnat tratatul şi că guvernul român urmează sfatul Consiliului Suprem, retrăgându-şi trupele din Ungaria, ţară în care intervenţia lui Sir George Clerk a reuşit să impună un guvern al reprezentanţilor poporului ungar*O. Prin urmare, era clarificat astfel faptul că nu armata română, ci intervenţia ministrului britanic a adus la cârma Ungariei un guvern de coaliţie. Peste câteva luni de la retragerea armatei române puterea în Ungaria a fost preluată de amiralul Horthy, care a devenit şi regent al Ungariei, acest lucru nu avea nici cea mai mică legătură cu statul român şi armata sa, neexistând nici cea mai mică dovadă că România ar fi simpatizat măcar cu un asemenea curs al evenimentelor politice, din capitala ungară;

În pofida faptului că în momentul retragerii armatei române din Ungaria încă nu se întrevedeau condiţiile viitorului tratat de pace dintre cele două ţări, autorităţile

---

516 Colecția ordonanțelor..., p. 81.

517 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914. E 2 (1919). voi. 192, f. 187.

române au rămas ferme pe poziţia lor de a respecta întru totul regimul stabilit de Conferinţa de Pace prin dispoziţiile sale premergătoare încheierii tratatelor. Se făcuse abstracţie chiar de faptul că noul conducător al Ungariei.

Miklós Horthy îşi exprimase crezul său politic încă din octombrie 1919, într-un „memorandum", ocazie cu care ţinuse să precizeze că inamicul numărul 1 al Ungariei este România, de la care ungurii au şi cele mai mari pretenţii teritoriale şi că principalul scop al politicii externe ungare îl constituie rezolvarea problemelor cu România, prin recurgerea la arme[518][519].

Cum însă spaţiul Europei Centrale fusese definitiv clarificat sub raport militar şi, în parte, şi politic, iar hotărârile definitive, sub forma tratatelor între părţile beligerante erau totuşi încă în discuţie, era puţin probabil că, în noile condiţii ale anului 1920, intenţiile lui Horthy Miklós să aibă un cât de mic succes în faţa conaţionalilor săi. Şi aceasta deoarece aceştia erau încercaţi de politica lui Béla Kun şi a succesorilor săi. Mai mult, toate marile puteri mizau pe o Europă Centrală dirijată[520], mai ales Franţa, ca urmare a pierderii pieţei ruse. Era deci de aşteptat ca Ungaria să-şi ordoneze mişcările viitoare sub imperativele generale ale intereselor învingătorilor în primul război mondial. Imperative ce se vor regăsi în mare parte chiar în tratatele de pace.

Verdictul istoric de la 4 iunie 1920, care a constat în semnarea Tratatului de Pace între Ungaria şi Puterile Aliate şi Asociate) din partea României tratatul fiind semnat de doctorul Ioan Cantacuzino, ministru de stat, şi Nicolae Titulescu, fost ministru) a pus capăt, cel puţin pentru două decenii, conflictului politic şi militar între

---

518 Idem, fond 71/1914, E 2, partea a II-a, vol. 29, f. 550.

519 Gyula Iuhas, Hungarian Foreign Policy (1919—1915), Budapest, 1965, p. 42.

520 Ormoș Maria, op. cit., p. 7.

statul român şi cel ungar în problema pretenţiilor teritoriale. „Ungaria renunţă, în ceea ce o priveşte – se arată în Tratatul de pace de la Trianon, art. 45 – în favoarea României, la toate drepturile şi titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de teritoriile Ungariei, aşa cum sunt fixate la art. 27, partea a II-a şi recunoscute, prin prezentul Tratat sau prin orice alte tratate încheiate în scop de a regla afacerile actuale, ca făcând parte din România[521].

Calea tratatului cu Ungaria fusese netezită de semnarea, la 9 decembrie 1919, de către Serbia şi România, a Tratatului cu Austria şi a Tratatului minorităţilor. Este de reţinut însă faptul că delimitarea teritoriilor fostei monarhii austro-ungare, teritorii ocupate de armatele aliate, şi apoi împărţirea lor la statele moştenitoare, s-a dovedit a fi una din cele mai laborioase şi delicate operaţii, ea punându-i în conflict chiar pe cei ce luptaseră în primul război mondial sub un steag comun: cehii şi polonezii, sârbii şi italienii, românii şi sârbii, ungurii şi austriecii. Conflictele dintre aceştia au trebuit aplanate pe rând, cu deosebit tact şi înţelegere. În ceea ce-i priveşte pe români şi sârbi, problema delimitării Banatului se rezolvase prin comunicarea frontierelor făcute la 13 iunie 1919, sârbii consimţind cu greutate să părăsească Timişoara, s-o predea, împreună cu o parte a Banatului, francezilor, care ulterior, în iulie au predat-o românilor.

Aşadar, acţiunea militară a României împotriva Ungariei, acţiune provocată de aceasta din urmă, a cărei finalitate concretă se va regăsi în Tratatul de la Trianon, a reprezentat fără îndoială una din cele mai strălucite pagini ale istoriei militare româneşti, fapt semnalat şi de mulţi istorici străini. Redăm în finalul acestei lucrări doar una din acele păreri, cea aparţinând istoricului francez,

521 Constantin Kirițescu, op. cit., p. 489.

colonelul Bujac, care într-o lucrare consacrată campaniilor armatei române între anii 1916 – 1919, scria cu admiraţie despre „strălucita campanie" încheiată prin defilarea trupelor române pe „Andrassy Strasse" din Budapesta, punând în evidenţă că „sora *latina a Franţei" nu şi-a risipit în zadar sacrificiile consimţite şi prelungite până în august 1919, aducând imense sacrificii şi cauzei aliaţilor, realizându-şi unitatea* naţională prin întemeierea României Mari[522], un stat naţional unitar şi indivizibil, cum avea să fie decis prin prevederile Constituţiei adoptate şi promulgată în 1923.

CUPRINS

Cuvântul înainte 5

Cap. I. *Situaţia politică şi militară a României în perioada noiembrie 1918 – aprilie 1919* 13

Contextul politic şi militar european în momentul reintrării României în primul război mondial 13 Acţiunile politico-diplomatice şi militare româneşti din Regat, din Transilvania şi din străinătate (nov. 1918 – mart. 1919) 31

Instaurarea la Budapesta, la 21 martie 1919. a regimului de tip bolşevic şi iminenţa conflictului militar dintre România şi Ungaria 68

Cap. II. *Ofensiva armatei române din aprilie 1919 şi utilitatea realizării acoperirii pe Tisa* 89

Contextul politic şi militar în care s-a declanşat ofensiva. Situaţia celor două armate. Justificarea acţiunii ofensive 89

Acţiunea ofensiva propriu-zisă... 102

Utilitatea realizării acoperirii pe râul Tisa 102

Cap. III. *Contraofensiva armatei române* şi *ocupa ca Budapestei (iulie – august 1919)* 149

Contextul politic şi militar în care s-a produs ofensiva ungară din 1919. Desfăşurarea acesteia 149 Contraofensiva română din iulie-august şi ocuparea

522 Colonel Bujac, op. cit, p. 64.

Budapestei 184
Cap. IX7. *Armata română în Ungaria. Perioada de ocupaţie* 221

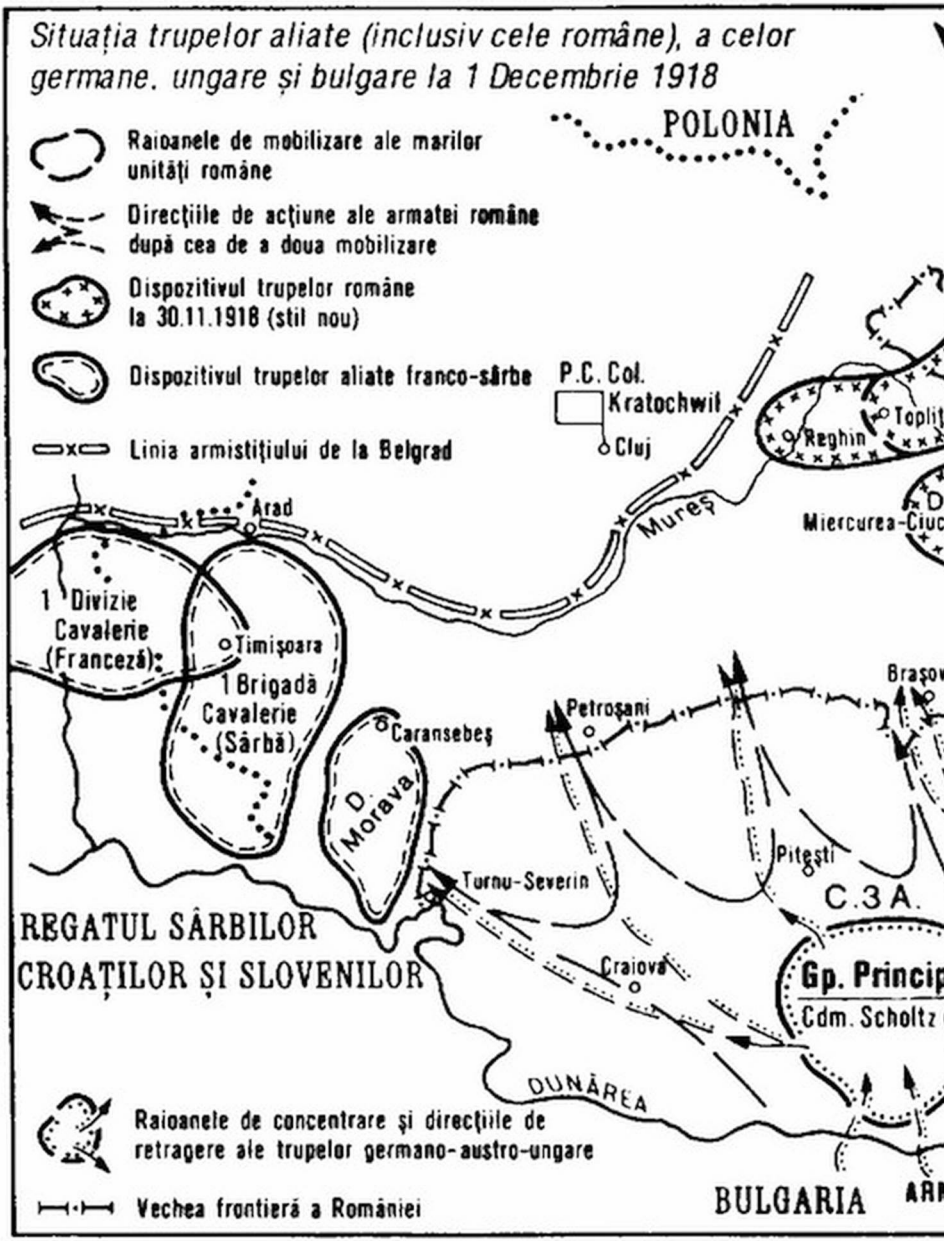

A ROMAN KIRÁLYI HADSEREG ELŐNYOMULÁSA A TISZÁNTÚLON 1919. április 16. – május 2.

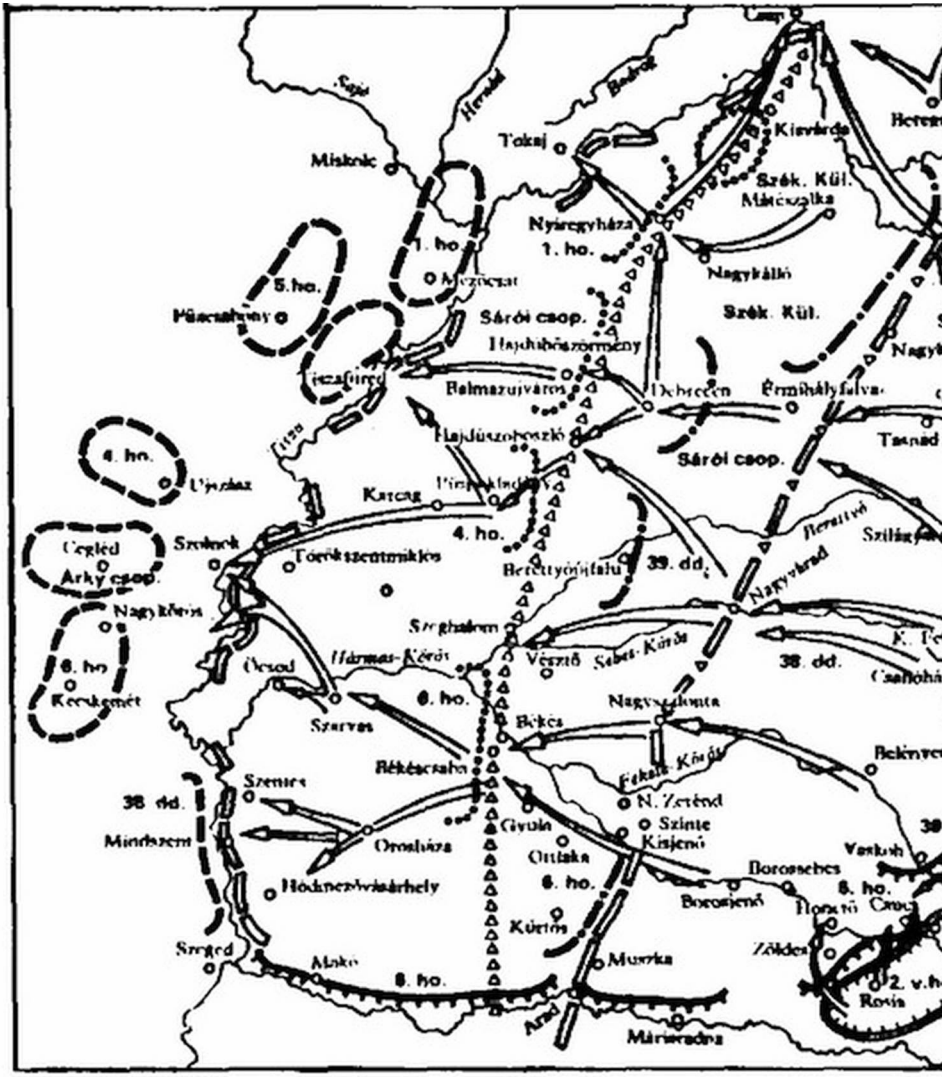

Înaintarea armatei române până la Tisa (pe o hartă din lucrarea MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE)

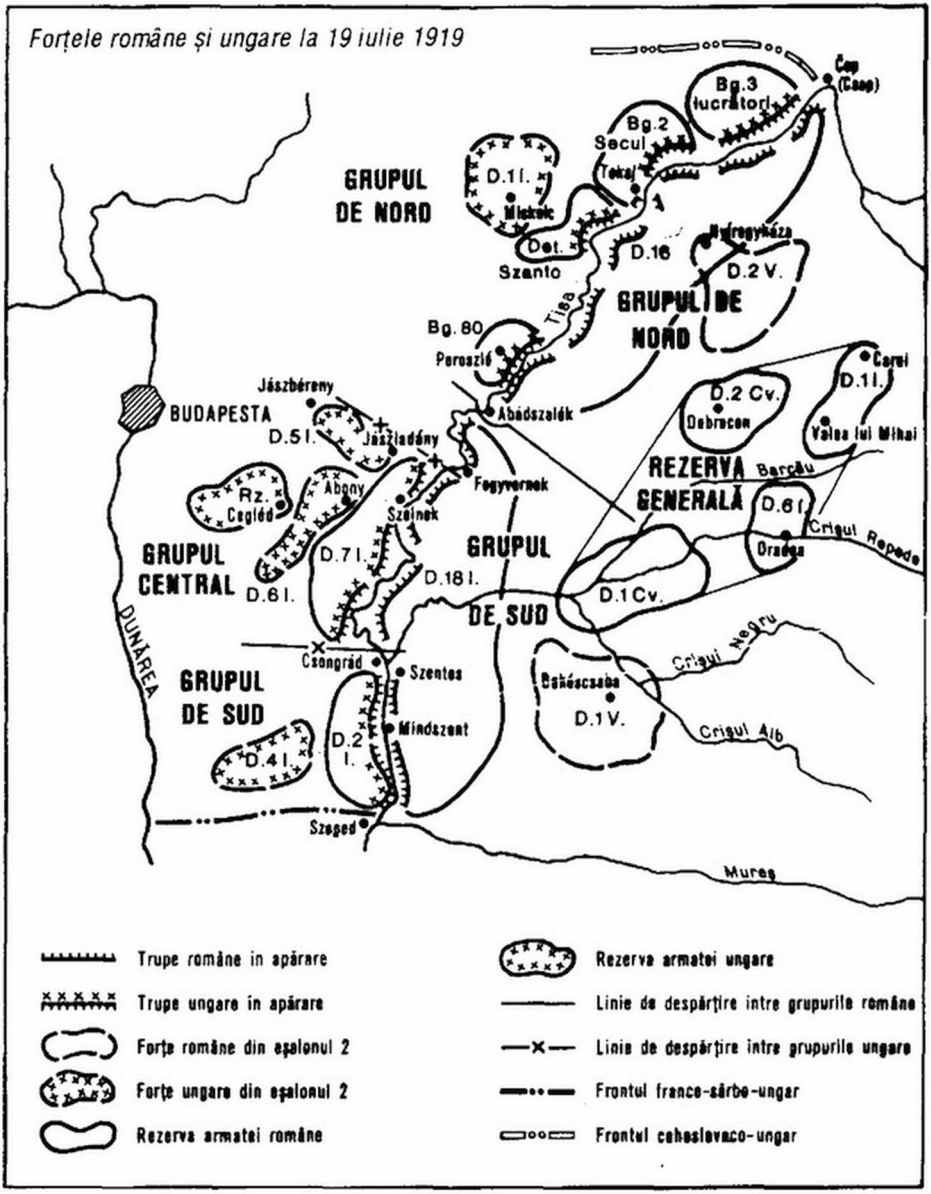
Forțele române și ungare la 19 iulie 1919
GRUPUL DE NORD
D.11.
Miskolc
Det. Szanto
D.16
Bg.3 lucrători
Bg.2 Secuiesc
Tekej
Nyiregyháza
D.2 V.
GRUPUL DE NORD
Bg. 80
Tisa
Perosziló
Abádszalók
Jászbérény
BUDAPESTA
D.5 I.
Jászladány
Fegyvernek
Szolnok
Abony
Rz. Cegléd
GRUPUL CENTRAL
D.6 I.
D.7 I.
D.18 I.
GRUPUL DE SUD
DUNĂREA
Csongrád
Szentes
Mindszent
D.2 I.
D.4 I.
Szeged
Cehéscsaba
D.1 V.
D.2 Cv.
Debrecen
Carei
D.1 I.
Valea lui Mihai
REZERVA GENERALĂ
Barcău
D.6 I.
Oradea
Crișul Repede
D.1 Cv.
Crișul Negru
Crișul Alb
Mureș
Trupe române in apărare
Trupe ungare in apărare
Forțe române din eșalonul 2
Forțe ungare din eșalonul 2
Rezerva armatei române
Rezerva armatei ungare
Linie de despărțire intre grupurile române
Linie de despărțire intre grupurile ungare
Frontul franco-sârbo-ungar
Frontul cehoslovaco-ungar

*

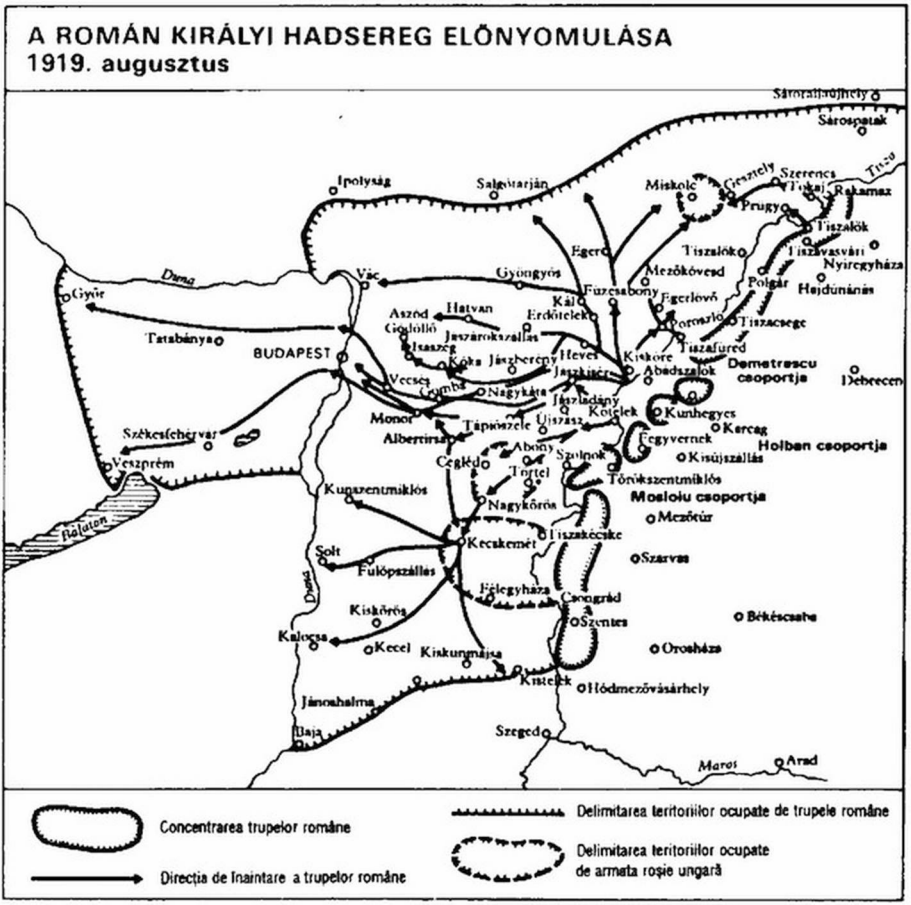

Înaintarea armatei române la vest de Tisa, din august 1919 (pe o hartă din lucrarea MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE)